

EUSKAL DEITURATEGIA: PATRONIMIA

Patxi Salaberri Zaratiegi

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2003

EUSKAL DEITURATEGIA: PATRONIMIA

Patxi Salaberri Zaratiegi

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2003

© Udako Euskal Unibertsitatea

© Patxi Salaberri Zaratiegi

ISBN: 84-8438-039-4

Lege-gordailua: BI-2131-03

Inprimategia: RGM, Bilbo

Azalaren diseinua: Iñigo Aranburu

Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Jose Ramon Etxebarria

Banatzaileak: UEU. Erribera 14, 1. D BILBO telf. 946790546 Faxe. 944793039

Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.org

www.ueu.org

Zabaltzen: Igerabide, 88 DONOSTIA

*Jose Mari Jimeno Jurio eta Juanito San Martin
gizon txiki baina pertsona eta euskalari handiei,
bihotzaren barnetik, esker onez*

Aurkibidea

AITZINSOLASA	11
1. SARRERA	13
2. SISTEMA ONOMASTIKOA ANTZINATEAN ETA ERDI AROAN ...	15
3. PATRONIMIKOEN JATORRIAREN INGURUAN JAULKI DIREN USTEKARI NAGUSIAK	23
3.1. Patronimiko gaztelauen <i>-ez</i> bukaerak euskal etorkia du	23
3.2. Euskal patronimikoak jabego genitiboaren hondarkia dutenak dira ..	27
3.3. Patronimikoa gotikoko genitibotik atera da	30
3.4. Patronimikoaren bukaera iberikoa da	31
3.5. Patronimiko atzizkia zelta da	34
3.6. Patronimikoa Iberiar Penintsulan latinaren aurreko hizkuntzek utzitako aztarna da	35
3.7. Patronimikoa latinaren aurreko hizkuntzen eta latinaren beraren sistemen arteko gurutzaketa da	39
3.8. Patronimikoa latineko genitibotik atera da	43
3.9. Patronimikoa arabieratik atera da	57
3.10. Patronimikoaren <i>-ez</i> bukaera erdalduna da, «exotikoa»	58
3.11. Patronimikoaren jatorria zehazten ez dutenak	58
3.12. Euskal patronimikoak <i>-ar</i> dutenak dira	62
3.13. <i>-i(t)z</i> bukaera duten toponimoez eta hitzez mintzo diren autoreak ..	63
4. PATRONIMIKOAK EGITEKO EUSKAL HERRIAN IZAN DIREN BIDE DESBERDINAK	67
5. PATRONIMIKO BERAREN ALDAEREN INGURUAN	71
6. BUKAERAKO TXISTUKARIAREN GAINEAN	79

7. PATRONIMIKOAREN HEDADURA GEOGRAFIKOA, EUSKAL HERRIAN	85
8. PATRONIMIAREN ETA TOPONIMIAREN ARTEKO HARREMANEZ	87
9. SISTEMA PATRONIMIKOAREN BIZITASUNAZ ETA BESTEZ.....	95
9.1. Latineko genitiboaren erabileraz	95
9.2. Atzizkidun patronimikoaz.	96
9.3. Atzizkirik gabeko patronimikoaz	100
9.4. Sistema patronimikoaren bitxikeriez	102
9.5. Patronimikoa vs. izengoitia	109
9.5.1. Toki izengoitia	113
9.5.2. Gizarte izengoitia	136
9.5.3. Izengoiti lexikala.	139
10. PATRONIMIKOAREN JATORRIAZ: ONDORIOAK	143
11. DOKUMENTAZIOAN AURKITZEN DITUGUN PATRONIMIKOAK ETA ALDAERAK	147
12. LABURDURAK	257
13. BIBLIOGRAFIA	261

Aitzinsolasa

Euskal patronimia gaurdaino ez da gehiegi aztertu, lan honetan ikusiko dugun bezala, Larramendi, Astarloa, S. Arana, Caro Baroja, Mitxelena, Omaetxebarria, Ezkurdia, A. Irigoien —gure artekoetan— eta beste gutxi batzuk alde bat uzten baditugu bederik. Gai zabala, sakona eta interesgarria dela uste dugu, eta horregatik erabaki dugu lan honi lotzea. Gainera, gaur egun jendeak, edo jende batzuek behinik behin, bere deitura jatorriz patronimikoa¹ arautu nahi du, hots, euskaldundu, eta honelakorik, pentsatzekoa denez, ezin da egin gaia neurri batean behintzat ukitu eta aztertu gabe. Erabat ados gaude Omaetxebarriarekin (1957: 115) hurrengo hau dioenean:

“El conocimiento histórico, lingüístico, jurídico, folklórico, religioso del pasado de un pueblo no se improvisa por medio de panoramas fantásticos, sino que se elabora a base de datos. Tenemos necesidad de monografías particularizadas para poder llegar a síntesis fundadas sobre cimientos sólidos”.

Gure saio honetan sarreraren ondotik eta, aski laburki, Antzinatean sistema onomastikoa nola garatu zen azaltzen dugu. Gero gaia ukitu duten aztertzailek ezagunenek zer erran duten ikusten dugu eta ondoren patronimikoak egiteko Euskal Herrian izan diren bide desberdinak jorratzen. Bosgarren atalean patronimikoen erakusten dituzten aldaerak nondik eta nola sortu diren ikustera entseatu gara eta atzizki bakarra edo bat baino gehiago zeuden zehaztera. Seigarren atalean patronimikoen bukaerako txistukariaren inguruan mintzo gara, deituren arautzearekin eta toponimo frankok amaieran duten mota bereko soinuarekin lotuz. Zazpigarren atalean, arrunt laburki, patronimikoen Euskal Herrian izan duten hedadura geografikoaz ihardukitzen dugu, datuetan oinarriturik, eta zortzigarrenean haien eta toponimoen arteko harremanez arduratzen gara. Bederatzigarren atalean sistema patronimikoen bizitasuna, bitxikeriak eta beste ukitzen ditugu aurrena, eta izengoitiek izan dituzten harremanak gero. Hamargarren atalean ondorio gutxi batzuk ateratzen ditugu, eta hurrengoan, aurkitutako patronimikoak

---

1. Lan honetan hainbestetan aipatzen den patronimikotzat aitaren izena semearen edo alabaren identifikatzailean biltzen duen filiazio harremana hartzen dugu, bereziki atzizki (*Vz* duena, normalean) bidez gauzatzen dena. Anitzetan, hala ere, gero ikusiko dugun bezala, salbuespenak aurkitzen ditugu, baina hauek ez dute baliogabetzen, gure iritzian, eman dugun definizio orokorra. Viejo, liburu hagitik interesgarrian (1998: 29-35), terminologia zehazten ahalegintzen da; xehetasun gehiago nahi duenak horra jo dezake.

oinarrian duten izenaren arabera sailkatzen ditugu, atalño edo sarrera bakoitzean oinarriko izen horiek ere emanez. Hurbilen atalean erabilitako laburdurak zein diren azaltzen dugu eta hondarrekoan, hamahirugarrenean, baliatu dugun bibliografia sartzen dugu.

1. Sarrera

Aspaldi xamarretik dugu bizirik gure artean *González, López, Pérez...* eta antzeko deitura jatorriz patronimikoak espainolak direlako ustekizuna, hots, jende askok pentsatzen du deitura horiek —bakarrik agertzen direnean bederen; *Ruiz de Elejalde*-ren moduko Arabako eta Estellerriko deiturek bestelako itxura dute jendearen begitan— ez direla euskaldunak, kanpotik etorriak baizik, baina Erdi Aroko datuak aztertuz gero, garbi ikusten da ustekizun horrek ez duela funts handirik. Hau, dena dela, ez da berria; Larramendik XVIII. mendean *ez*-dun deitura patronimikoak “gaztelauak” direla zioen (nahiz eta gero, ohi zuen zorrotasunaz, euskararen bitartez azaltzen dituen; ikus hirugarren atala) eta Pott-ek XIX.ean euskal deiturez ari delarik ez ditu patronimikoak deustarako ukitzen, aipatu ere ez ditu egiten.

Uste hau erabat ustela dela garbi ikusten da Euskal Herriko Erdi Aroko dokumentazioa arakatzen hasi bezain laster. Izan ere, eta adibidez, ez dakigu Juan Carrascoren *La Población de Navarra en el siglo XIV (LPN)* lana edozein orrialdetan ireki eta identifikatzaile patronimikorik ez duen herririk izanen ote den. Are gehiago, gure egunotan oraindik euskaldunak diren hainbat herritan patronimikoak dira deitura gehienak ikertzaile horren lanean. Erraterako, Ezkurran “sua” zuten bost lagunok ditugu 1366an: *Miguel Martiniz, Johan Sanchiz, Garcia Sanchiz, Johan Ochoa* eta *Johan Garcia*; Lizason *Pero Periz*; Suarben *Lope Yuaynnes, Pero Ochoa* eta *Johan Lopiz*; Alkotzen *Miguel Martiniz*; Iraizotzen *Martin Periz* eta *Johan Periz...* e.a. Gauza bera kausitzen dugu Arabako datuetan, Bermeon, Bergaran, Bilbon, Durangon, Elorrion, Errenterian, Hondarribian, Larrabetzun, Larraulen, Lekeition, Ondarroan, Otxandion, Seguran, Tolosan eta bestetan. Adibidez, *Ochoa Ruiz de Echeaga, Pero Evañez de Zugasti, Martin Yniguez de Zuasti, Juan Perez de Amarica* eta *Martin Evañez de Vgalde* dokumentatzen dira Larrabetzun 1376an, *Garçia Martinez* Hondarribian 1397an, *Fortun Perez de Jauregui, Juan Ynnigues de Ybarguen* eta abar Otxandion 1455ean, eta lekukoak *ad libitum* aipa daitezke, nahi bezainbeste baititugu. Hemendik segitzen da euskaldun odol garbikoa izateko ez dela ezinbestean *Elizondo, Goikoetxea* edo *Zubiri* izan behar, eta etorkiz patronimikoak ziren identifikatzaileak uste ohi den baino aise usaiakoa-koak eta ugariak zirela euskaldunon artean.

Egia da, alabaina, **Omaetxebarriak** (1949: 161, 1957: 123-124) eta **Mitxelena** (AV, 24. or.) dioten bezala antzina ohikoak ziren identifikatzaile bikoitzak,

patronimikoa + toponimoa segida zutenak (cf. *Alonso Martines de Çuaçu, vezino del dicho lugar de Çuaçu, que es en tierra de Alava, jurisdición de la villa de Salvatierra de Alava*, Oñati, 1509, Zumalde, 1999: 223; *Primeramente en Çubilaga*, *Juan Lopez de Çubilaga*, 1512, *ibid.*, 142. or.; *Juan Peres de Astobiça, morador en Astobiça*, Lekeitio, 1514, Enr. et al., 1992B, 228, 787. or.) bakarrik Araban —eta Nafarroako mendebaldean, Estellerrian, gehitzen dugu guk— gorde zirela, eta beste herrialdeetan gehienetan patronimikoa baztertu zela eta toponimoa atxiki, lehen hori baitzen gehien errepikatzen zena, eta, beraz, pertsona izendatzeko erabilgarritasun gutxienekoa. Egia da, baita ere, deitura bikoitz horietako batzuk orain ez aspaldi bakundu direla, *López*, *Pérez* eta antzekoen zerrenda handituz.

2. Sistema onomastikoa Antzinatean eta Erdi Aroan

Pielen arabera (1947: 147) erromatar hiritarrek hiru osagai onomastiko ibiltzen zituzten, *Marcus Tullius Cicero* adibidez. Lehena norberaren izena zen, bigarrena *gens*-aren kide guztiek zuten gentilizioa eta hirugarrena *gens* bakoitzeko familiak zeraman *cognomen*-a. Hauetaz landara ez zen bakana *agnomen* edo izengoiti baten edo gehiagoren erabilera: *Publius Cornelius Scipio Africanus*. Sistema hau itzaliz joan zen pixkaka-pixkaka², *praenomen*-a aurreneko mendeaz geroztik eta gentilizio edo *nomen*-a hirugarren mendetik aitzina, eta hondarrean izen bakarra edo *nomen singulare*-a ibiltzen hasi zen. Hau *cognomen*-a izan zitekeen, edo familiaren izendapena, *signum* deitzen zena: *Manlius Januarius qui vocitatur Asellus; Octavia Felicitas signo Leonti*, erraterako. Gai honetaz ikus, orobat, **Godoy** (1871: 4), **Leite de Vasconcelos** (1928, 12. or. eta hurr.), **Ernout & Meillet** (1994 [1932], *nomen* sarrera) eta **Díez Melcón** (1957: 24). **Viejok** (1998: 37-38), Kajantori jarraikiz, *supernomen*-a aipatzen du, zein *agnomen* nahiz *signum* izan baitzitekeen. **Irigoi**enek dioenez (1987: 195) Akitanian eta Hispanian *cognomen*-a batzuetan genitiboan egoten zen, patronimikotako: *Q[uintus] Albi Vitalionis*, hots, *Q[uintus] Albi Vitalio*-ren semea, edo *Camilius Arrus Aionis f.*, alegia, *Camilius Arrus Aio*-ren semea.

Izen latinoaren bilakaera, **Kajantok** dioenez (1977: 421-422), zirkulu baten antzekoa da: historiaurreko garaietan erromatarrek izen bakuna zuten; gero gentilizioa agertu zen (*nomen*-a) eta honen ondorioz lehengo izen bakunak *praenomina* bilakatu ziren. Beranduago *cognomen*-a sortu zen. Ondoren, ikertzaile berak dioenez, *tria nomina*-ren sinpletze prozesua gertatu zen, eta azkenean garaile *cognomen*-a atera zen, V. mendearen hastapenerako jende xehearen artean, baina VI. mendean baizik ez handikien artean, *Mauritania Caesariensis*-en salbuespenarekin, hemen deizio bikunak (*duo nomina*³) beste alderdietan desagertu ziren garaietan bizirik zeudelako artean. *Tria nomina* sistemaren gainbehera inperio osoko bizilagunei erromatar hiritartasuna ematen zien Caracallaren aginduaren ondorioz hasi zen, honek berekin *praenomen*-a baztertzea ekarri baitzuen, zenbait alderditan IV. mende arte iraun bazuen ere, eta eskualderen batean VI.eraingo, ikusi bezala (**Viejo**, 1998: 38).

---

2. Dena dela, familiako erabilera sistema hirukoitz hori ez zela errotua gehitzen du Pielek.

3. *Tria nomina*-ren sistema bizirik zegoelarik ere emazteki askeek eta herri xeheak bi izen besterik ez zituzten. Ikus Viejok Kajantori jarraikiz dioena (1998: 37).

I. **Boullónen** arabera (1999: 21-26) Iberiar Penintsulako iturri epigrafikoetan ageri zaizkigun erromatarren aurreko izenak guti samar dira, baina garbi ikusten da horiek bakunak zirela eta izaera adjektiboa zutela. Gaian sakondu nahi ez badugu ere, Boullónnek “erromatarren aurreko garai”-tzat zer ulertzen duen zehaztu behar zukeen, inskripzio zeltiberikoetan izen konposatuak ere ageri baitira (ikus, adibidez, J. **Gorrotxategi**, 1990 eta **Villar**, 1995: 19 eta hurr.), eta *Turma Salluitana* delakoan ageri diren iberiar izenetan aitarena ere azaltzen baita (ikus, konparaziorako, **Schuchardt**, 1909, eta **Palomar**, 1960: 368). Galiziako ikertzailearen arabera (1995: 450) *tria nomina*-ren sistemaren finkatzea ez zen bera izan Penintsula osoan, eta, erraterako, berandu erromatartu zen ipar-mendebaldeko eremuan izen hirukoitz gutxi agertzen dira, Tarraconense edo Betica-ren aldean.

Nafarroako idazkuntan agertzen diren izenetan **Castillok** (1992: 126, 1997: 128-130) *tria nomina* dutenak hagitx gutxi direla dio, eta arruntena bi osagaiko (*nomen + cognomen*) deizioak direla. Ikertzaile honen arabera, filiazioa ez da erromatar eran adierazten, aitaren izengoitiaren bidez baizik. Castilloren lanean oinarrituz, J. **Gorrotxategik** (2000b: 95-96) Nafarroan azaltzen diren 217 lagunetarik *tria nomina* dutenak 24 baizik ez direla dio, eta estatutu pribilegiatua zuten hiru erromatar hiritarik datozela: *Cara*-tik (Santakaratik), *Andelos*-etik (Andiondik, Mendigorritik) eta *Pompaelo*-tik (Iruñetik).

Gasteizko irakasleak, Castilloren irizpide berak Arabari aplikatuaz, erraten du azaltzen diren 145 lagunetarik *tria nomina* dutenak 26 direla, Lantziegoko idazkun bateko sendikideez landa. Eskualde honetan izen bakuna edo bertako *cognomen*-a duten izendabideak ere nabarmentzekoak dira, Gorrotxategiren irudiko. Bizkaian 14 epigrafe daude eta hauetan *tria nomina* bi erromatar hiritarrek baizik ez dute; Gipuzkoan, berriz, bakarra da epigrafea eta bertako bi izenetako bat, aitarena, baskoi tankerakoa da ((*Val(erius) Beltesonis (filius)*)).

Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 399-400) *tria nomina*-ren gainbehera kristautasunagatik gertatu zela uste dute, erlijio honetan bataioko izena bakuna izatea nahiago izaten baitzen. Zernahi gisaz, germaniarrek ere lagunduko zuten izen hirukoitzak galtzen, izugarritzko erraztasuna baitzuten izen eratorri eta elkartuak egiteko, pertsona identifikatzeko balio zuen izen bakuna sortuz. **Boullónnek** (1995: 450, 1999: 22) aurreko beste ikertzaileek erran zutena bilduz —Frantziako egoeraz ikus **Dauzatek** (1988 [1949] 31-32) dioena; ikus, orobat, **Díez Melcón** (1957: 25-26)—, kristautasunak izenaren sinpletzean paper garrantzitsua jokatu zuela uste du, izan ere, kristauak izan baitziren, antza duenez, izen bakuna aukuratu zuten lehenak (ikus, berebat, **Viejo**, 1998: 36-37). Galiziar ikertzaileak izen bakunaren nagusitzean germaniarren etorrerak ere eragina izan zuela uste du eta, erakusgarritako, erraten du izandako hogeita hamabi errege godoen artean bi izen besterik ez direla errepikatzen. **Pielek** (1947: 149-150) Meyer-Lübkeri kontra eginez garrantzia kentzen dio kristautasunak izenen sorreran izan duen eraginari, eta **Kajantok** (1977: 426) uste du erlijio haren papera hutsala izan zela eta izena

bakuntzearen arrazoiak sozialak eta are onomastiko hutsak izan zirela. Nolanahi ere, eta arrazoiak arrazoi, izen bakarraren sistema nagusitu egin zen, halako moduz non bisigodoak Penintsulara iritsi zireneko deizio anizkoitzak urriak baitziren. Frantzian ere erromatartzearekin hiru izenen sistema hedatu zen, baina ez jende xehearen artean, hauek biko sistema ibiltzen baitzuten. Gero, frankoek garaitzapena erdietsi zutelarik onomastika latinoan desegituratu egin zen, aipatu germaniarrek beren hizkuntza alde batera utzi arren lehengo izenak atxiki baitzituzten, bataio izen bihurturik (**Dauzat**, 1988: 31-32).

Kremer-ek dioenez (1990: 12 eta 1992: 463) izen bakarraren sistema dugu XI. mende arte; honek iradokitzen du, alemaniar ikertzailearen arabera, antroponimo desberdin anitz zeudela eta ez zela benetan modan zegoen izenik, lehen garai honetan. Izendegia zabala izan zen bitartean ez zen deizio bikoitzaren beharrik ikusi, baina garai batetik aurrera, eta zenbait faktorerengatik —bertako hizkuntzen galtzapena, modako izen gutxi batzuen hedatzea, arrazoi instituzional eta ekonomikoak...—, izen kopurua jaitsiz joan zen, jende kopurua gora zihoan bitartean. **Moreu-Reyk** (1985: 10-11) Kataluniaz mintzo dela dioen bezala, aise da izenak gutxituz joan zirela egiaztatzea baina ez hainbeste urritze horren arrazoiak zein izan ziren zehaztea. Zenbait autorek izen batzuen prestigioa aipatu dute, baina ikertzaile katalanaren arabera hau ez da aski, eta berak zergatiko instituzional eta ekonomikoak ematen ditu (ikus, orobat, **Boullón**ek [1995: 451] dioena): aurrenekoa jabe txikien finkatzea, plantatzea da, hauek jabego eskubideak beren oinordekoei anitzez errazago pasatzen baitzizkieten izen berak etengabe belaunaldiz belaunaldi irauten bazuen, batez ere lurrak zirela medio tartean auziren bat zegoenean. Moreu-Reyk aipatzen duen bigarren arrazoia (ibid., 12-13) endogamiarako joera da, zein handikien leinuetan hasiko baitzen, ondarea gorde eta atxikitze aldera; gero gizartean beheiti eginen zuen, edozein lur eta ondasun jabe harrapatu arteraino.

Aurrekoaren ondorioz izen bera zeramatenen kopurua berretuz joan zen, eta honekin batean, pertsonak nahasteko aukerak handitu eta identifikatzeko arazoak gehitu ziren. Nahasketak baztertzeko bigarren izena erabiltzen hasi zen (ikus **Díez Melcón**, 1957: 34-37 eta **Zierbide**, 1995: 213), bakan IX. mendean, gehiago X.ean eta arruntean XI. mendearen bigarren erditik aitzina, Europa guztian (**Boullón**, 1995: 451, 1999: 23; Portugalgo Coimbra hirirako ikus **Durand**, 1990). Alabaina, **Bourinen** arabera, eta Frantziako egoeraz mintzo dela (1990b: 233-236), *duo nomina*-ren sistemaren zabalkundea ezin zaio, garbiro behintzat, izen kopuruaren murrizketari leporatu. Honela dio ikertzaile honek (ibid., 244):

“L’adoption du système anthroponymique à deux éléments est parfois interprétée comme une réponse à une évolution du *nomen proprium*, mais ces transformations sont probablement plus dialectiques qu’on ne le pense classiquement. En effet, il est admis habituellement que le stock des noms évolue par concentration sur quelques

noms dominants, par réduction de l'ensemble et par renouvellement du stock onomastique. Globalement cette évolution multiplierait les homonymies et nécessiterait l'intervention d'un deuxième terme dans la dénomination. L'enquête que nous avons menée à travers ces quelques régions ne confirme pas nettement cette théorie”.

Galiziako dokumentazioa aztertu duten zenbait ikertzailek (**Portela & Pallares**, 1995; **González & Pérez**, 1995) garbi ikusi dute izen bikoitzen erabilera izen kopuruaren murrizketari zor zaiola, ez alderantziz, eta handiki edo nobleen artean sortzen dela. Europako beste eskualde anitzetan bezala, izen bakuna nagusi eta ia bakarra da Galizian 1000. urte arte; gero, XI. mendean, sistema antroponimikoa aldatzen hasten da eta hurrengo mendean izen bikoitza argiro nagusitzen da. Hauetako bigarren osagarrian *nomina paterna* direlakoak dira jaun eta jabe; toki izenak, lanbideenak eta goitzenak aise bakanagoak dira.

Leongo *El Bierzo* deitu eskualdeko IX-XIII. mendeetako antroponimia aztertu duten autoreek (**Rodríguez & Durany**, 1995) antzeko ondorioak iristen dituzte, baina ez dute garbi ikusten izen murrizketak deizio bikoitzak erabiltzea ekarri zuen berekin ala ez, eta nahiago dute izen kopuruaren murrizketak eta bi osagaiko deizioen erabilera handitzeak bilakaera paraleloa izan dutela pentsatu. Leongo dokumentazioa aztertu duen beste ikertzaile batek (**Díaz**, 1998) IX. mendean usaian izen bakuna erabiltzen zela azaltzen du eta X.etik aitzina agertzen direla deizio bikoitzak: *x filius y* egitura dutenak, *izen + patronimikoa* itxurakoak, *izen + goitizena* erakoak, *izen + cognomenta* (goitizena edo) dutenak, *izen + (de) + toponimoa* egiturakoak eta, buruenik, *izen + lanbide-izena* segidak. Honen arabera, *corpus* antroponimikoaren urritzeari leporatu behar zaio bigarren izenaren agerpena.

Portugalgo *Bas-Douro* deitu alderdiko antroponimia ikertu duen R. **Duranden** arabera (1995) izen bikoitzen nagusitasuna, Galizian eta Bierzon ez bezala, erabatekoa da XI. menderako. Beste eskualde horietako “eboluzio” antroponimikoa “reboluzio” edo iraultza bilakatzen da, hemen tarteko aldi edo urratsik, trantsizio garairik alegia, ez dagoelako. Zernahi dela, bigarren osagaien, gutiz gehienetan, *nomen paternus* delakoa ageri da, aitaren izena, Galizian eta Bierzon agitu bezala; gaineratekoek ezaugarri fisiko edo moraletan dute oinarri, sorleku-bizilekuan eta lanbidean.

Kataluniako egoera aztertu duten M. **Zimmermannek** (1995: 355, 362) eta **To Figuerasek** (1995: 382, 385) erraten dute eremu horretan deizio bikoitzak agertzea ez dela izen urritasun gorriaren ondorio, alegia, izen hutsunea betetzeko sortutako konponbidea; aitzitik, ikertzaile horien irudiko izen kopurua gutxituz joatea da deizio bikoitzak azaltzearen ondore zuzena. Badirudi, dena dela, **Moreu-Reyk** bestela pentsatzen duela (ikus gorago). Autore honen iritzian (1985: 14-16) kontu egin liteke aurreneko izen bikoitzak agertzea arabiarrekiko harremanen ondorio izan dela, baina Kataluniako eta Pirinioetako egoera ikusirik erran daiteke

hau ez datorrela bat dokumentazioarekin, besteak beste mendiez iparraldekoan hegoaldekoan bezainbeste izen edo deizio bikoitz azaltzen direlako.

Filiazio sistemen agerpena IX. mendean datatu dute **Menéndez Pidal** eta **Tovar**-ek (1962: 400-402); garai honetan izen bereziaren ondoan aitarena ezartzeko ohitura agertzen da, baina bakarrik Asturiasen eta Akitania edo “Wasconia”-n. Lehen eskualdean mende horretan genitiboa agertu ohi bada ere, 835eko dokumentu batean *Nunus Gutierris* azaltzen da, latinaren eraginez *-s* duen aldaera alegia. Lehen *-z*-dun formak Gaztelan aurkitzen ditugu, 824. urtean: *Monnio Nunniz*, *Monni Nunniz*.

Boullónek (1999: 24) 854. urtean aurkitu ditu lehen patronimikoak Galizian, eta **Viejok** (1998: 52) 951. urtean Asturiasen; eskualde honetan X. mendearen hastapeneko lekukoak ere badira, baina ez agiri originaletakoak. Euskal Herriko lehenak, dakigunez, Leireko 850. urteko *Exemeno Banzones*, *Galindo Bertuiones* eta *Micarro Menzones* dira (ikus hamaikagarren atala); Valpuestan, 804ko agiri batean, *Didaco Didaz*, *Didaco Pelai*, *Gudistio Pedriz*, *Nunno Nunniz*, *Osoro Petriz*, *Petro Annaiaz*, *Seuero Nunniz* eta *Tello Telliz* azaltzen dira. Nolanahi ere, izen bakarraren erabilpena, Europan, X-XI. mendeetaraino luzatzen da, eskualdeen arabera; garai horretatik aitzina izen bikoitza ibiltzea izanen da nagusi, Nafarroan eta Errioxan X. mendean geroz, Viejoren iritzian (ibid., 35 eta hurr.). Hemen beharbada Aragoiren salbuespena azpimarratu behar genuke, **Lalienak** dioenez (1995: 307-308) eskualde horretako Pirinioetako ibarretan, San Juan de la Peñako agirien arabera (XI. m.), nekazari aske eta kapareen % 84k *izena + nomen paternum* egiturako deizioa baitute, eta jopuen artean % 73k. Zernahi dela, ikertzaile horrek uste du dokumentuetan *izena + aitaren izena genitiboan + toki izendapena*-ren tankerako egiturak agertzea gehiago zor zaiela lege arrazoiei eta dokumentuen erredakzioarekin lotutakoei, aurreratuago zegoen antroponimiaren zabalkundeari baino. Autore berak, aitzinago (ibid., 310), erraten du *nomen paternum*-en erabilera, Aragoi eta menturaz Nafarroan, gutxienez IX. mendean geroztik dagoela indarrean. Errekonkistaren eta etorkin frankoen agerpenaren ondorioz beste stock onomastiko batzuk azaldu eta *nomina paterna*-ren sistema maldan behera abiatzen bada ere, urritze hau ñabartu beharra dagoela uste du aipatu ikertzaileak, izen berriak usu desegokiak direlako genitiboan edo “dagokien erromantzeko itxurapean” azaltzeko (ibid. 319).

Kremer-en arabera (1990: 12, 1992: 463) izen konposatuak egiteko hiru aukera zeuden: patronimikoa (“die Filiation oder Name des Vaters”), jatorria (“die Herkunft [Ortsname oder Ethnikon]”) edo izengoitia (“ein Beinamen [Beruf oder soziale Stellung, physische oder moralische Merkmale]”)⁴. Ikertzaile honek

---

4. Díez Melcónek dio (1957: 38-39) *cognomento*-a familiaren barrenean sortzen dela eta balio ofiziala hartutakoan benetako deituraren papera egiten duela: *Johannes cognomento Abavita, Maria cognomento Auro, Controdo cognomento Matre Vita...*

dioenez, oraino ere deitura espainolen eta portugaldarren osagarririk behinena den patronimikoa ageri da nagusi dokumentazioan.

Moreu-Reyk, alemanaren aitzinetik (1985: 16. or. eta hurr.), izengoitietan funtzioa (zeregina edo) eta lanbideak adierazten dituztenak sartzen ditu lehenik, jatorria edo toponimo batekin zerikusia dutenak gero, eta filiazioaren berri ematen dutenak buruenik. Izengoiti toponimikoetan erlazioa adjektibo baten bidez adieraz daitekeela dio, hau da, herritarren izenaren bitartez —hau ohikoa zen handikien artean—, toponimoa izenari ondoratze hutsarekin, genitiboko alborakuntzaren bidez (*Bernardus Torronis* adibidez) edo *de* preposizioa baliaturik. Beste ikertzaile batzuei ez bezala, katalanari izengoitiek izena ordezkatzeko xedea zutela iruditzen zaio, ez hura osatzeko: “...i, malgrat el que creguin d’altres especialistes, a nosaltres no ens semblen —en llur majoria— additius, sinó més versemblantment supletius”.

Viejok, Asturiasko egoeraz mintzo denean (1998: 38-41 eta 44), iturri epigrafikoetan oinarrituz erraten du patronimikoaren erabilera (*izena + aitaren izena genitiboan*; batzuetan *izena + gentilizioa genitibo pluralean + aitaren izena genitiboan* agertzen da) Asturiasen lehen mendean dokumentatzen dela, sobera goiz latinaren eraginean pentsatzeko. Honetan oinarri harturik autoreak honako hau ondorioztatzen du: “es difícil evadir una relación de continuidad con el sistema patronímico bajomedieval que emergerá con fuerza en la documentación de estos mismos territorios —Espainiako ipar-mendebaldean—, como típicamente hispánico frente al de otros países europeos románicos, a partir del siglo XI”. Alegia, Espainiako ipar-mendebaldean (eta Akitanian) Erdi Aroan kausitzen dugun sistema patronimikoa erromatartzearen aurreko sistemaren iraupena besterik ez da. Jatorrizko sistema hau bat zetorkeen, hein batez, erromatar sistemarekin, etorkia biek eredu indoeuropar berean baitute. Honek, jakina, Galizia, Asturias eta Kantabriarako balio dezake, baina ez nahitaez Euskal Herrirako, ez eta Antzinatean euskalduna izan zen Akitaniarako ere.

Hispaniako ezaugarri nagusia, Viejok dioenez (1998: 80), patronimikoaren erabateko garaipena da, bigarren izenaren zabalkundea gertakari europarra baita, ez bakarrik hispanikoa; hau, ikertzaile beraren arabera, aurreko egitura antroponimikoei eustearen ondorio izan liteke. Ez du zalantzan jartzen, alabaina (ibid., 46), atzizki patronimikoa, formaz, latinetik atera zela. Izan ere, atzizkia bere ustean latineko hirugarren deklinabideko genitiboaren aztarna da, zein bigarren deklinabideko genitiboekin aldizkatu ondoan nagusitu baitzen.

Puntu hau bukatzeko, erran nahi dugu zenbait ikertzailek aipatzen duten XII. mendeko “iraultza antroponimikoa”, hots, izen bakunetik deizio bikoitzera igarotzea Euskal Herrian nola gauzatu zen ez dakusagula zeharo garbi. Izan ere, lan honen helburu nagusia sistema patronimikoa eta beronen bilakaera aztertzea izan da, ez hainbeste izen bakunaren sistematik deizio bikoitzarenera nola igaro ginen

xeheki azaltzea. Gainera, guk erabili dugun dokumentazioa oro har berriegia da alderaketak egin ahal izateko, gehien-gehiena XI. mendean gerozkoa baita. Irudi du, bai, Valpueda, Donemiliaga, Leire eta bestetako agiririk zaharretan izen bakunak usaiakoagoak direla dokumentazio berriagoan baino, baina ez gara hainbestekotan eta erkaketan sartzeko eta hasteko egoera egokian⁵. Hau ere, lan honetan ukitzen diren beste puntu anitz bezala, geroko ikerketak argitu beharko du beraz.

---

5. Zierbidek (1995: 212), Lizarrako frankoen onomastika aztertzean, 1090-1222 epean izen bakunak % 18'32 direla dio, baina ez du zehazten ehuneko hori mendeka nola banatzen den.

3. Patronimikoen jatorriaren inguruan jaulki diren ustekari nagusiak

Patronimia gai orokorra da, aitaren izena haurrenean biltzea munduan barna aski barreiatuak dagoen gertakaria baita. Lan honetan, dena dela, Iberiar Penintsulan eta Akitanian baizik erabili ez den *-(t)z-* dun atzizkian zentratuko gara, nahiz eta, jakina, bestelako adierazpideei ez diegun atea itxiko.

Anitz idatzi da patronimiko mota honen etorkiaren gainean eta, beraz, anitz dira irakurleak irispidean dituen edo izan ditzakeen gai honen inguruko informazio iturriak. Autore bakoitzak bere iritzia eman du eta, kasurik hoberenean, bere baitatik ateratako zerbait jaulki du lanean, alegia, bestek dioenez bestelako zerbait. Hortaz, eta originaltasuna ez baita denen esku dagoen zerbait, ekarpen berri bakanekin batean badira ildo komun batzuk, ustekari edo hipotesi “eskuztatu” eta are “maiztu” batzuk, behin eta berriz kausitzen ditugunak eta horiexek dira, izan ere, atal honetara ekarri ditugunak; besterik ere badateke, baina, erran bezala, han-hemenka gehien agertzen direnak segidan aipatzen ditugunak dira. Puntu honetan aintzat hartu beharra da hainbat ikertzailek patronimikoaren iturburuaren eta patronimikoaren azken iturriaren artean bereizketa egiten dutela, hots, zenbaiten iritzian patronimikoa, adibidez, iberikoa edo zelta izan daitekeela, baina erroman-tzeak —eta orobat erran dezakegu euskal patronimikoaz— latinetik hartu zuela, jatorria zein ere baitzen. Hona hemen, beraz, hipotesirik ohikoenak.

3.1. PATRONIMIKO GAZTELAUEN -ez BUKAERAK EUSKAL ETORKIA DU

Ustekari honen sortzailea M. **Larramendi** andoaindar jesulaguna izan zen, XVIII. mendearen lehen erdian. Idazle honek dio deitura patronimikoak “gaztelauak” direla, ondoren, ohi zuen zorrotzasunaz, euskararen bidez azaltzen baditu ere (1729: 10):

“De aqui se puede conocer facilmente que no tienen otro origen los patronimicos Castellanos acabados en *ez*, v. g. Rodriguez, Martinez, Perez, Sanchez, &c. que el que se toma del articulo *ez* del Bascuenze. La razon es, por que esos patronimicos significan el de, que traen comunmente los demás apellidos, Rodriguez de Rodrigo, Martinez de Martin, Perez de Pero, ò Pedro, Sanchez de Sancho, y assi de los demás.

Pues es claro que el *ez* en esa significación no puede ser sino el artículo pospuesto del Bascuenze, que en Romanze se construye con el *de*”⁶.

Andoaindarraren arabera gaztelauek euskararen “artikulua” —egungo instrumentala— hartu arren, euskaldunok erromantzeko *de* orobat “artikulua” guretu dugu euskal deiturak egiteko, geure-geurea dugun *ez* ibiltzeko partez:

“...y es, que aviendo dexado a los Castellanos para sus apellidos patronimicos el artículo *ez*, ellos [euskaldunek] han tomado para casi todos sus apellidos el artículo *de* del Romance, y assi dicen Manuel de Garagorri, Miguel de Vildosola, Francisco de Veroiz, &c. pudiendo aver retenido su *ez* pospuesto, Garagorriez, Vildosolez, Beroizez, como siempre lo retuvo el *Idiaquez*, aunque aun à este apellido anteponen el *de* del Romance”. (1729: 11)⁷

Hurrengo mendean P. P. **Astarloa** durangarra Larramendiren jarraitzaile ageri zaigu hein batean, honekin akort baita patronimiko bukaera euskaratikakoa dela dioenean (1803: 263), baina uste du jesulaguna oker zebilela *-ez*-dun deiturak filiazioak zirela pentsatzean, gure hizkuntzak, ingurukoek ez bezala, bi patronimiko mota bereizten baititu: patronimiko berezkoa den *-rena* lehenik, eta ondokotasuna, ondorengotasuna adierazten duen *-ez* gero. Honen arabera *Loperena* deiturak ‘Loperen haurra’ erran nahi du eta *Lopez*-ek, berriz, ‘Loperen ondokoa’ (“proviniente o descendiente de Lope”). Alegia, euskaldunek deiturak aitonen, birraitonen edo birraitonen aiten izenekin deiturak sortzen zituztenean *-ez* (izena kontsonantez bukatzen zenean), *-z* (bokalez amaitzen zenean) baliatzen zituzten eta aitaren izenarekin sortzen zituztenean, aldiz, *-rena* ibiltzen zuten.

Garai bertsuko L. **Hervásek** ere (1881 [1802a]: 124) ustez jatorri latinokoak diren deitura espainoletako anitz euskaldunak direla dio, bere iritzian Espainiako lehen hizkuntza iberiera edo euskara izan baitzen. Herrialde honetako *-ez*, *-iz*, *-oz*-dun deitura patronimikoak ere euskaratikakoak dira: *Alvarez*, *Benitez*, *Lopez*... eta beste mordoxxka bat *-ez* amaiera dutenetan, *Anoz*, *Aspiroz*, *Daoiz*, *Gamiz*, *Muzquiz*, *Ocariz*... *-iz*, *-oz* bukaerak dituztenen artean. Jesulagun espainolak euskaraz *ez* “postposizioa” ablatibokoa dela erraten du, *ez* genitibokoa, eta gauza nondik heldu

6. Aitzinago, hiztegi hirueledunean (1745: CXVIIIJ), *ez*-*ez* bukatzen diren gaztelaniako patronimikoak euskarazko *ez* “artikulua”-z moldatuak daudela dio berriz ere.

7. Gaztelaniako *de* preposizioa maiztasun handikoa zela garbi ageri da Aurizperriko 1764ko kontzejukideen zerrenda honetan (Aurizko pr., 37, 57):

“Juan de Zugarramurdi y Juan de Ainziburu (...) Thomas de Urtasun, Miguel de San Julian, Beltran de Ybarrola, Miguel de Granada, Juan de Baztanchuri, Marn. de Esnoz, Martin de Erro, Bernardo de Erro, Juan...de Labayen, Juan de Yriarte, Pedro de Veraiz, Miguel de Erro, Pedro de San Julian, Juan de Lacaue, Juan de Garde, Pedro de Ezquer (?), Marn. de Esnoz, Fernando de Salaverri, Juan Blas de Esnoz, Juan de Saragueta, Marn. de Zilveti, Bartholome de Saragueta, Fran. de Equiza, Bartholome de Urtasun, Juan de Lacaue Mayor (...)”.

Nolanahi ere, *de* hau herri izenekin (*Erro*, *Labaien*...), etxe izenekin (*Granada* Luzaideko etxea da) eta abarrekin agertzea normala da, beheitiago aztertuko dugun euskarazko *-ko*-ren balio beraz. Erdarazko preposizioak Espainian XIX. mendean zuen erabileraz Godoy (1871: 196-201) ikus daiteke.

den —eta ez norena den— adierazten duela. Honela bada, *Gonzal-ez*, *Lain-ez*, *Lop-ez* ez dira ‘Gonzalorena’, ‘Lainena’, ‘Loperena’, ‘Gonzalogandik, Lainengandik, Lopegandik heldu dena’ baizik. Hau bat dator, autore honen arabera, euskaldunok gaia adierazteko *-ez* amaiera erabili ohi duten moduarekin: *auts-ez*, *cillar-ez*, *berun-ez*...

Hervasek, patronimikoek dituzten bukaera desberdinak azaltze aldera, erraten du euskaldunok *-ez* bukaera izena kontsonantez amaitzen denean ibiltzen dugula, baina bokalez bukatzen denean *-z* hutsa ezartzen diogula, eta arrazoi honengatik patronimiko batzuek *-iz*, *-oz* amaiera dutela; *-az*, *-uz* ere bide beretik azaldu behar dira, beharbada. Autore honen arabera, *Diez* eta *Diaz* gauza bera dira, eta *Muñiz* eta *Muñoz* ere bai. Izan ere, euskalki batean gaintxoari *muñi* edo *muni* erraten bazaio deitura *Muñiz* izanen da, eta beste batean *muño* edo *muno* erraten bazaio *Muñoz* izanen dugu. Badirudi, hortaz, kasuren batean patronimikoaren jatorri geografikoa defendatzen duela, hau nola izan daitekeen azaltzen ez badu ere, gorago patronimikoen oinarrian beti aitaren izena dagoela erran baitu. Gainera, eta deitura patronimiko batzuk izen gotikoetan oinarriturik daudenez (*Enriquez*, *Manriquez*, *Rodriguez*), euskara Espainian V. mendea baino beranduago ere mintzatzen zela ondorioztatzen du, godoak herrialde honetan aipatu mendean sartu zirelako.

J. F. **Irigoi**nek 1809an Mexikon argitara emandako euskal deituren gaineko liburuan, Astarloari jarraikiz, *-(r)ena-z* amaitzen direnek “filiazio patronimikoa” adierazten dutela erraten du (1888 [1809]: 104-106), eta “hijo de...” itzultzen. Konparaziorako, *Albiréna* (sic) ‘hijo de Albire’ da autore honen arabera, *Ansoréna* ‘(hijo) de Anso’ eta *Goldarazéna* ‘(hijo) de Goldaraz’. Patronimikoaren *-ez* edo *-z* bukaera duten deitura gutxi batzuk ere sartzen ditu zerrendan, baina hemen Astarloarengandik urruntzen da, *Lopez* erraterako ez baita Astarloak dioen bezala ‘descendiente de Lope’, ‘gordo grueso y robusto’ baizik (*lodi* hitzarekin lotu duke; ibid., 70). *Gutiérrez*-i euskarazko azalpena ematen dio (“incendio no logrado ó poco quemado”, ibid., 56) eta berdin *Iñiguez*-i (“De *Eguiñiguez*. Hacer huir”, ibid., 59), *Saenz*-i (“nerbudo ó nerbioso”. Seguru asko *zain* hitzarekin lotu duelako; ibid., 85), *Tellez*-i (“vallado de tejas”, ibid., 88), *Urtiz* (“abundancia de agua”, ibid., 94) eta *Velazquez*-i (“abundancia de cuervos”, ibid., 95).

Patronimimoaren euskal etorkia aldeztan dutenen multzoan euskalgintzan garrantzi handia izan zuen L. L. **Bonaparte** printzea sartu beharra dago. Izan ere, XIX. mendearen azken laurdenean hagitz polemika interesgarria izan zen, patronimikoen jatorriaren inguruan, honen eta A. **Burnell** ingelesaren artean (*Revista Euskara*, V. alea, 1882, 191-192 eta 201-209; *The Academy*-tik hartuak dira).

Ingelesak, *Diez* eta Reinhardstoettner izeneko hikuntzalarien lanetan oinarrituz, portugeseko eta gaztelaniako *-es*, *-ez* bukaera patronimikoak gotikoko *-is* bukaeraren bidez azaldu beharrak direla uste du. Bonapartek, aldiz, Larramendiren tesietan oinarri hartuz, portugeseko eta gaztelaniako bukaera horiek euskarazko

instrumentaletik heldu direla erraten du, gure hizkuntzak gaztelanian eragina izan duela segurutzat hartzen baitu. Printzeak “euskara behiala Penintsulan orain baino aise zabalduago” egon zela dioenean baskoiberismoaren teoria aurkezten digu, nahiz ez guztiz garbiro.

Uste izatekoa zen bezala, bi autoreok ez dute elkar konbentzitzen, eta *The Academy*-ko idazkia Bonaparteren iruzkin labur batekin akitzen da, non *-ez*-dun patronimikoak egun *-z*-z bukatzen diren toki izenekin lotzen baititu. Hots, patronimikoak “arrain tokia”, “ehiza tokia”, “uso tokia”, “aran tokia” eta “ate tokia” interpretatzen dituen *Arraiz*, *Iziz*, *Usoz*, *Aranaz*, *Atez*-ekin lotzen ditu. Bere argudioen sendogarri *Maria-z*, *Pedro-z*, *Martin-ez*, *Larramendi-z*, *Johson-ez* (sic), *Newton-ez* aipatzen ditu eta erraten patronimiko espainolen adiera bera dutela, “although the Basque names in *-z* are not generally at present used as patronymics” (*The Academy*, 1882ko maiatzaren 6ko alea, 522. zkia.).

Meyer-Lübkeren arabera (1917: 10) patronimikoen oinarrian izen espainol eta portugeseekin batera euskal izenak ere badira, eta, horregatik, *-iz*, *-ez* euskal jatorrikoa izatea ez da ezinezkoa, baina hau ontzat hartzeko beharrezkoa litzateke euskaraz erabilera hori dokumentatua egotea, hots, euskal instrumentala patronimiko atzizkitzat ibiltzea (ikus Diezek dioena, behegaro).

Lopez-Mendizabalek (1958: 20) euskal deituren etimologiez mintzo den liburuan erraten du ez dituela patronimikoak ukitu behar, baina aitzinago (ibid., 100-104), *-atze*, *-aitz*, *-ats*, *-itz*, *-atz*, *-oitz*, *-uitz* atzizkiak aztertzean, azaltzen du hauek denak *atze* ‘zuhaitza’ hitzetik atera ziratekeela. Horiek ez ezik usaian ‘landarea’ adiera duten eta artetan tokizkoak diren *-az*, *-ez*, *-iz*, *-oz*, *-uz*, *-ats*, *-ets* atzizkiak ere segur aski aipatutako *atze* hortatik irten zirela uste du. Bukaera horiek dituzten deituren artean *Aniz*, *Anoz*, *Astiz*, *Muzkiz* herri izenak sartzen ditu (ikus 8. atalean dioguna), eta patronimiko garbia den *Ortiz*, *Urtiz* ere bai. Hondarreko deitura honen erranahia ‘artadia’ da autore honen iritzian; *Lopez*, *Lopeiz* deiturak, *Lope* bezala, Erdi Aroan izenak zirela dio eta ‘larrea’ adiera zutela.

A. **Irigarai** nafar euskaltzainak (1974: 120) uste du Larramendiren hipotesiak (Campioni leporatzen dio, halere), *-ez* bukaera euskarazko instrumentaletik atera zatekeela dioenak, funtsa badukeela, Carrascok, Urangak eta berak argitara emandako Nafarroako antroponimia zerrendetan anitz baitira *-ez*, *-iz* bukaera dutenak. Zehazten du bukaera horiek dituzten patronimikoak Erdi Aroan herri batean agertzeak ez duela erran nahi toki hori orduko erdalduna zela, euskararen froga dokumentalak ditugun lekuetan ere aipatu patronimikoak ugariak direlako. Hemen garbi ikusten da, hortaz, irakurle arruntaren ustean orain urte batzuk, egun bezalatsu, *-z*-z akitu patronimikoak erdaldunak zirela.

M. **Agud** & A. **Tovar**-ek (1991: 811) euskarazko “*-ez* instrumental edo adberbiala” aztertzen ari direlarik erraten dute Mahn-ek euskarazko *-z* erdal *-ez*-dun deiturekin lotzeko Larramendiren ahalegina arbuizatzen duela, eta, berebat,

Mdez. Pidal & Tovar-en 1962ko lanetik, beharbada, euskarazko *-tz* ugaritasunezkoa *-ez* ablatibo-adberbialarekin erlazionaturik dagoela ondoriozta daitekeela. **Agudek** (1962, 1973) ez du uste *-iz*, *-oz* bukaera duten euskal toponimoek patronimikoarekin zerikusirik duten, baina, nolana ere, ez du harremanetarako atea erabat ixten (ikus beherago dioguna).

3.2. *EUSKAL PATRONIMIKOAK JABEGO GENITIBOAREN HONDARKIA DUTENAK DIRA*

Gure artean aspalditik heldu den ustekizuna da euskararen berezko patronimikoak *-ez* bukaera dutenak ez, baizik eta *-(r)ena* dutenak direla. Ikusi dugun moduan **Astarloa** izan zen honetaz mintzatu zen aurrenetakoa, eta nahiz *-ez*-dunak ere nolabaiteko patronimikotzat hartu zituen (ikus aitzineko puntua), lehentasuna *-(r)ena*-dunei eman zien, hauek urlia, sandia edo berendiaren haurra zela adierazten zutela erratearekin. Zernahi gisaz, durangarra baino lehen J. M. **Aizpitarte** mintzatu zen, XVIII. mendean, gai honetaz, erranez *Loperena*, *Martinena*, *Michelena* patronimikoak zirela eta *Lope*, *Martín*, *Miguel*-etik atera zirela (ikus **Knörr**, 1981: 96).

Astarloaren bide beretik, eta ikusi gisan, J. F. **Irigoienek** patronimikoak aztertzean *-ez*-dun forma batzuk aipatzen ditu (1888 [1809]: 104-106), bai, baina ematen dituen deituren artean “filiazio patronimikoa” adierazten duten gehienak *-(r)ena*-dunak dira.

J. **Godoyk** (1871: 14-17), Espainian deituraren erarik naturalena patronimikoa dela zehaztu ondoan, erraten du herri bakoitzak patronimikoaren hondarki edo bukaera bere hizkuntzaren izaeraren arabera eratu duela (*sohn, son, sen, itch, off, eff, fitz...*), eta euskaldunok filiazioa adierazteko *ena* edo *ana* dugula: *Carlorena*, *Cristobalena*, *Juanena*, *Lorenzana* edo *Laurencena*, *Michelena*, *Pedrorena*,... Gainerako espainolek, aldiz, frantses eta italiarrekin batean, latineko genitiboa erabiltzen jarraitu zuten.

S. **Aranak**, aurreko eta orduko beste autore anitzek errana beretuz, dioena sinetsi behar badugu, euskarazko patronimikotzat genitiboaren bukaera duten *Ansorena*, *Felipena*, *Tellorena*⁸ eta beste ematen ditu, eta *-ez* “atzizki patronimiko exotikoa”-z horniturik dauden *Pérez* eta *Sánchez*-en gisako patronimiko “espainol”-ekin parekatzen. Baliokidetasun horren aurrean, ordea, herabe antzean azaltzen da lehenbizian eta “klarki eta agerriz” aurka —ez osotara, alabaina— aitzinago (1980: 710-711 eta hurr.):

8. Cf. Euskal Herritik kanpora ageri den (*Alfonso*) *Tellez* patronimikoa (1252, Ost., 143). Patronimikoaren oinarrian zegoen *Tello* izenaren euskal aldaera *Telu* zela irudi du: *Telu Munioiz de Partunia* (XI. m., Iratxe, 76), *Garcia Telu* (Lizarraldean, 1203, Iratxe, 227). Alabaina, *Munio Telles* genuen Urrexolan 1149an, Omaetxebarriak bildu zuenez (1957: 116), latinez idatzitako agiri batean, antza.

“Esta clase de apellidos escasea en Bizkaya más que en ninguna parte, y abunda en ambas Nabarras y en Araba más que en las otras regiones de Euskeria.

Equivalen en su significación a los apellidos españoles terminados en *ez, iz, z*: *Sánchez, Gómez, Pérez, Gutiérrez, Rodríguez, Périz, Sánchiz, Jiménez, Fernández, Antolínez, Ramírez, Martínez, Ortiz, Ibañez, Suárez*, etc. etc. etc. Pero no siempre equivalen: porque **Perurena**, por ejemplo, que se traduce *el de Pedro*, no sólo puede significar y significa *el hijo de Pedro*, sino también *el solar de Pedro, la casa de Pedro*.⁹

Aurrerago argi eta garbi azaltzen du bere iritzian euskarazko *-en* ez dela patronimiko atzizkia, baina beste ikertzaileen erranek iritzi hau buruenera eramaten gibelatzen dute. Honela dio (1980: 785):

“El sufijo **en** indica *pertenencia* en todos los dialectos del Euskera; pero cuantos euskerálogos han escrito sobre los Apellidos le han atribuido en éstos la calidad de *patronímico*. Sin embargo, el no hallarle origen de filiación a ningún apellido de **en**, me hace sospechar que no es aquella la significación que tiene en los nombres propios de que trato, sino simplemente la que le corresponde en el lenguaje usual, esto es, la de *pertenencia*”.¹⁰

Patronimikoen barrenean bigarren multzo bat ere egiten du, non, *-(r)ena-* dunden aldamenean, *-en* atzizkia (ez genitiboaren hondarkia) duten *Árguenaen* (“de Árguena”), *Árien* (“de Ária”), *Elduayen* (“de Elduai”) eta antzeko beste batzuk ere sartzen baititu, *-iz* edo *-ez* bukaera duten *Aboitz* (“de Aboita”), *Albeniz* (“de Albena”), *Aldamiz* (“de Aldama”), *Añoniz* (“de Añona”), *Muskiz* (“de Muska”), *Aitzagez* (“de Aitzaga”), *Idiakes* (“de Idiaka”. *Idiakaz* ere aipatzen du aitzinago, eta etimologia bera ematen) eta *Mañkinez-en* (“de *Mañkina*”) tankerakoekin

9. Hemen bi ohar egin behar direla uste dugu. Lehenik, *Ortiz* erdarazko *Fortuno, Fortuño, Fortuin, Fortun* izenaren euskarazko aldaera den *Orti*-ren gainean eratua dagoela, eta beraz ezin dela alderdi horretatik, “español”-tzat, hau da, euskaraz kanpokotzat, hartu. Bigarrenik, *Gomez* patronimikotzat azal daiteke, baina ez, oker ez bagaude, berez patronimikoa delako, baizik eta, beheitiago ikusiko den bezala, sistema patronimikoarekin batera izen hutsak ere, atzizkirik ez zutenak, azal zitezkeelako. Kasu honetan, gainera, izenaren *-ez* amaierak patronimikotako hartzera bultzatzen zuen. Díez Melcón (1957: 143), ordea, *Goma batetik eratortzen du *Gómez*, patronimikotzat joaz. Ikus 11. atala.

Aurrerago etorkiz izen-deiturak zirenez osatutako deiturak aztertzen ari delarik Aranek *Gometxa* eta *Gomitza* —izenak ziren hauek, jatorriz— aipatzen ditu, eta *Gome Ixa*-ren batzetik lehena eta *Gome Itza*-ren batzetik bigarrena, azaltzen.

10. Oin-ohar batean honela jarraitzen du:

“Tentado estaba de sentar este corolario: *el Euskera carece en absoluto de afijo patronímico*. Lo sentaría, si mi *Tratado Etimológico* fuese el primero en que se hubiese escrito acerca de este punto; pero habiendo afirmado lo contrario los autores que me han precedido, tendría que examinar históricamente todos los apellidos de **en** y ver de este modo empírico si todos ellos son locales, para poder estampar razonablemente mi negativa proposición”.

batera. Azken hauek sartzea aski harrigarria da, lehen ikusi bezala Aranarendako -ez “atzizki patronimiko exotikoa” delako eta berau daramaten deiturak “espainolak”.

V. **Letelier**-ek (1906: 86-90) gaztelaniazko patronimikoa aztertu ondoren euskara ere aipatzen du eta dio, lehenago Astarloak eta S. Aran bezala, euskaraz gaztelaniazko -ez-en patronimiko funtzioa -ana eta -ena hondarkiek (*Juanena*, *Lorenzana* edo *Laurenzena*, *Michelena*...) egiten dutela. Ildo beretik, H. **Schuchardt** austriar hizkuntzalariak (1921: 702-703) erdarazko *López*, *Martínez*-en moduko deitura patronimikoak euskarazko *Loperena*, *Martinena*-rekin identifikatzen ditu, zeinek, hizkuntzalari honen ustetan, ‘Loperen, Martinen semea’, ‘Loperen, Martinen ondorengotza’, ‘*Loperena*, *Martinena* sendia’ adierazten baitute.

R. M. **Azkuek** (1969-I [1923-1933]: 116-118) euskal deklinabideko -en genitiboa deitura patronimikoak eratzeko erabiltzen dela erraten du, eta *Juan Martiñena*, *Martikorena*, *Simonena* ‘Juan Martinena’, ‘Martinikorena’, ‘Simonena’ direla. Halaber, erraten du delako atzizkia beste hizkuntza batzuetako *son*, *sen*, *Mac*, *Witch*, *Fitz*, *Ben*, *Bar*, *i* eta —honela aipatzen ez badu ere— balentzierako -is-en eta gaztelaniako -ez-en baliokideak direla. Nolanahi ere, eta oin-ohar batean, “euskal toponimiako espezialista” zen **Eleizalde** jaunaren iritzian euskarazko deitura horiek ‘la casa de Juan Martín’, ‘la casa de Martinillo’... eta beste adierazten dituzketela gaineratzen du euskaltzainburu ohiak.

Lekeitiarrak, arrazoia zein den ez dakigula, *enea* “deribatzaile” nafarra eta Bizkaiko *ene* edo *en* aipatzen ditu eta gehitzen honek ez duela patronimikoa adierazten, ‘etxea’ baizik. Honela, Azkueren arabera *Otxotorena* ‘*Otxoto*-ren semea’ da, eta *Otxotorenea* ‘*Otxoto*-ren etxea’; era berean, *Errandorena* ‘*Hernando*-ren semea’ da, eta *Errandorenea* haren etxea. Ikertzaile hau ez zen ohartu, nonbait, *Errandorenea* *Errandorena*-ren aldaera besterik ez dela, gero *Errandonea* bilakatu dena, Mitxelenak eta bestek argitu duten moduan.

P. **Chapuyk** (1934: 304. or. eta hurr.) euskaldunon artean etxeak izugarritzko garrantzia duela uste du eta gure deitura gehien-gehienak oikonimikoak direla. Usadio hau autore honen arabera ez da oraintsukoa, Akitaniako inskripzioetan ere etxe izena baitakusa: “*Andosten*, celui qui habite derrière le bureau”, “*Ilurberrixo*, celui qui habite vers la nouvelle petite source”,... Ez da beraz harritzekoa -ena bukaera duten deituretan beti etxea ikustea, ez patronimikoa: *Amigorena* ‘la (maison) d’Amigo, d’un qui est dénommé ainsi’, *Arocena*, *Harotchena* ‘la maison du forgeron’, *Choperena* ‘la (maison) de Chope, d’un individu appelé ainsi’...

Mitxelenaren arabera (1969: 10, 41; 1972b: 307; *FHV*, 504) kasuren batean (*Guarcea Ansorena*, *Sanso Urraquarena*) genitiboaren hondarkia duen forma patronimikotzat —edo, bigarren izenaren kasuan, matronimikotzat— har daiteke (ikus orobat 4. atalean dioguna). Guztiaz ere soberakina dela uste dugu *Hernan-*

dorena, *Errandonea*-ren modukoez mintzo dela “todos han pensado y piensan que se trata de nombres de casas (...), usados secundariamente como apellidos” erratea (1969: 22), izan ere, patronimikotzat hartu dituzten autoreak mordoxka baitira, ikusi bezala. A. **Irigoiene**k ere inoizka (1977: 566; 1983: 27, 35) euskarazko genitibotik eratorritako forma patronimikotzat jo izan du, horretarako zituen arrazoiak garbiegi azaldu gabe ordea (ikus 4. atala).

3.3. PATRONIMIKOA GOTIKOKO GENITIBOTIK ATERA DA

Patronimikoa gotikotik atera zela erran zuen lehen autorea, dakigunez, F. **Diez** izan zen. Alemaniar ikertzaileak (1860, 136-137) patronimiko espainol eta portugesean *hijo*-ren ezabaketa burutu dela uste du: *Fernan (hijo) Rodriguez*, *Ruy (hijo) González*, *Sancho (hijo) Froilaz*. Honen arabera, *Feliziz* edo *Juaneez*-en *ez (iz)* bukaeraren jatorria latineko hirugarren deklinabideko hondarkian bilatu beharra da; haietatik abiatutik “egokitu” ziratekeen lehen eta bigarren deklinabideko izenak, *Garcia Garciz*, *Pelayo Pelaez* eta beste, alegia, analogiak eragingo zien, *lunes* (latinez *lunae*), *miércoles* (*Mercurii*) izenetan agitu bezala. Latineko bigarren deklinabidekoak hagitz ugariak direla dio eta eredia sor zezaketela, baina espainolez genitiboaren *-i* bukaera erortzen zela, azentugabea zenean.

Zernahi gisaz, *Anaia Anaiaz*, *Dia Diaz*, *Ecta Ectaz*, *Vela Velaz* eta beste, Diezen irudiko, ez datoz latineko *-is*-etik. Izan ere, **Schmeller**-i jarraikiz dioenez, *-az* bukaera ezohikoa latin berantiarrean bizirik zegoen gotiko zaharreko *-anis* amaieraren aldaera laburtua izan zitekeen (*Fróila* > *Fróilanis* > *Fróilaz*). Hemen dugu, beraz, eta sudurkariaren galera nola gertatu den zehazten ez badu ere, gero Mitxelenak, Irigoienek eta bestek patronimikoaren iturritzat —iturrietako bantentzat— proposatuko duten bidea. Diezek berak espainolak, harrigarriro, *-z* hartu zuela (“einführte”) dio, portugesak *-s* duen bitartean, eta *-ez*, *-az* direla dokumentazio zaharrean ageri direnak. *Sanchitz* ere aipatzen du, baina *tz*-ren nondikakoa ez du azaltzen, oker ez bagaude.

Autore honek beste lan batean Larramendik bere gramatikan patronimikoez erraten duena —ikus gorago— iruzkintzen du (1887: XII-XIV) eta dio andoaindarraren hipotesiak baduela huts handi bat: euskaraz patronimikoak egiteko *-ez* ez erabiltzea, hau da, *Manuel de Garagorri* erratea, *Garagorriez*-en partez. Alemanaren arabera *-ez*, jatorrian *-iz* zena, ez da gotikoaren genitibo bukaera baizik. Honela bada, hastapenean *Roderiquiz* zena (> *Rodriguez*) etorkiz gotikoko *Hrôthareikis* besterik ez da eta, era berean, *Fredinandiz* > *Fernandez* gotikoko *Frithanantis*-etik heldu da. Bukaera hau beranduago behar ez zenean ere ezartzen, erabiltzen hasi ziren, eta *Flori*, *Fortunii*, *Pelagii*, *Petri*, *Sanctii*-ren ordez *Floris Florez* (sic), *Fortuñez*, *Palaez* (sic), *Perez*, *Sanchez* erraten hasi ziren, egun izenetan bezala genitiboa kenduz (*Miercoles* (sic) = *Mercurii*, *Lunes* = *Lunae* (dies)).

Mahnek (1967 [1857]: 46-47) patronimikoaren atzizkia euskarazko *-ez* ‘von’-etik heldu delako Larramendiren hipotesia arbuiatzen du eta Diezek bezala uste du haren etorkia gotikoaren genitiboan bilatu beharra dela. Iberiar —gogoratu behar da honendako iberiera eta euskara hizkuntza bat-bera zirela— jatorriaren aurkako bi argudio ematen ditu: 1.- euskarak berak ez du *-ez* hori patronimikotako ibiltzen, 2.- euskaran eta gaztelanian azentuak lekune bana hartzen du. Bigarren hizkuntzan hondarreko silaban joan behar zuen, baina gotikoaren *-is*-ek (> *-iz* > *-ez*) ez zuen azenturik batere, eta hortik gaztelaniaren azentuera, hau haren eratorria baita.

Gorago ikusi dugunez, **Burnell** ingelesa izan da patronimikoaren jatorri gotikoa aldeztu dutenetako bat. Autore honen irudiko —Diez eta Reinhardstoettner-en lanetan oinarritzen da—, portugeseko eta gaztelaniako *-es*, *-ez* bukaera patronimikoak gotikoko *-is* bukaeraren bidez azaldu beharrak dira.

Azaltzen ari garen hipotesia aldeztu dutenen artean T. Von **Grienberger** dago (1905: 558-559). Ikertzaile honen arabera *Leoderigus prolix Leoderiquiz*-en iturburuan **Liudareiks sunus Liudareikis* jatorrizko sistema gotikoa dago, eta *-iz* bukaera duten *Sandu Brandiliz*-en tankerakoetan **Brandilins*-en modukoak ikusi beharrak dira; *-is* bukaera *-ins*-en partez agertzea latinaren konponketa izan liteke edo *-ins* > *-is* bilakaeraren ondorio. Bestalde, *-izi*, *-ize*, *-ici*, *-iti* bukaeren hondarreko soinua ezaugarri grafiko hutsa da (“ist wohl nur graphisches Hilfszeichen”) autore honen ustez, zenbaitetan patronimikoari latineko *-i*-dun nominatiboaren itxura emateko ahalegina. Forma primarioak *-iz*-dun itzuliak (< *-is*) direla dio eta *-z*, *-c* eta beste bigarrenkariak direla “mit Bewahrung des nach roman(ischem) Stande auslatenden Vokals *-o*, *-u*, *-a*”. Buruenik, amaierako *-z* latin etorkiko *-s* [š] moduan ebakitzeari zor zaiola azaltzen du.

3.4. PATRONIMIKOAREN BUKAERA IBERIKOA DA

Menéndez Pidalek (1977 [1904], 84.2, 234. or.) patronimikoaren bukaera “ezbairik gabe” iberikoa dela erraten du eta anitz aldaera dituela: *Garciáz*, *Garceiz*; *Sánchez*, *Sanchíz*; *Muñoz*, *Muñíz*; *Alvaróz*, *Álvarez*; *Velascóz*, *Velásquez*; *Galíndez*, *Galindáz*, *Galindóz*; *Nuñoz*, *Núñez*,... Lau urte beranduago argitara emandako beste lan batean (1976 [1908]: 244-245)¹¹ azaltzen du egun ia bakarrik azentugabeko *-ez* itxurapean bizirik dirauen patronimiko atzizkiak Erdi Aroan bokal eta azentuaketa franko zituela. Antzinako zalantza haien hondartako, orain, *Muñíz*, *Muñoz*, *Núñez*, *Sanchíz*, *Sánchez*, *Ferríz*, *Ferráz*, *Ferrúz*, *Bancés*, *Bánces*, *Diéz*, *Díez*, *Díaz*,... eta abar ditugu.

11. Egia erran, liburuaren hastapenean zehazten denez (IX. orrialdea), lana 1892-1893 inguruan osatu zuen egileak.

Aldaera bakoitzaren banaketa geografikoari datxekionez, zehazten du *-iz* orokorra zela Leonen eta Galizian, eta Gaztelan *-iz* eta *-ez*-en aldamenean X-XI. mendeetan *-oz* agertzen zela, zein Aragoian eta Nafarroan hagitz hedaturik baitzegoen, “aunque con la variante *-os*”. Dena dela, *-oz*-dun deiturak Alfonso VI.aren garairako zaharkitzen hasiak zirela gehitzen du eta horrelakoak *El Cid*-en azaltzea poesia epikoak zuen arkaismoaren seinale dela. Olerki horretako errima kontuak aztertzen ari delarik, Nafarroa eta Aragoiko *Eximinonis*, *Semenons*, *Ximiniones*, *Enecons*, *Fortuyniones*, *Nunonis*-en taxuko patronimikoak erromantzeak ez zuen deklinabide baten “oroigarri” edo “aztarna” ikasiak (“recuerdo erudito”) direla uste du (ikus aitzinago Mitxelenak honetaz dioena).

G. **Baistek** (1904-1906: 908) laburki baizik ez du ukitzen espainoleko patronimikoen gaia, eta erraten du *ez*, *es*-dun forma horiek ezin direla erabat ez germanierako eta ez latineko genitiboaren bitartez azaldu, eta iberikotzat eman behar direla.

H. **Schuchardtek**, Ascoliko brontzeko izen iberikoak aztertzen ari dela, erraten du (1909: 242-243) horietako batzuetan (*Agirn-es*, *Arran-es*, *Enneg-es*-en eta beharbada *Albenn-es*, *Belenn-es*-en) ageri den *-es* bukaera espainoleko *-és* eta latineko *-ensis*-en baliokidea dela. Atzizki horrek leku izenetatik leinu izenak erartortzen ditu, zein gero pertsona izen bilakatzen baitira. Austriar ikertzaileak dioenez *Urc-es-tar* izenean atzizkiak pleonastikoki errepikatzen dira, aipatutako *-es* baitugu lehenik, eta ‘leinu izenak’ egiteko erabiltzen den *-tar* gero (ibid., 244).

Beranduagoko beste lan batean (1921: 702-703) *-ez*-dun patronimikoez mintzo da Schuchardt eta iberiar jatorria ematen die. Austriarraren arabera iberieraz *-ko* atzizkiak ondorengotasuna adierazten duenez eta hizkuntza horretan genitiboa *-n-ez* amaitzen denez, *Abilikon*, konparazione, latinez *Abilici* itzul zitekeen¹². Hemendik Hispaniako latinean *Lupici*, *Martinici* sortuko ziren, gero *López* eta *Martínez* bihurtu zirenak.

M. **Gómez-Morenok** iberiarren eta iberieraren gaineko artikuluan (1925) Ascoliko brontzeko *Turma Salluitana*-n ageri diren hamar hiriren izenak aipatzen ditu, *Ennec*- horien artean, zein hiru zaldunen hiritzat azaltzen den *Ennecensis*-en oinarrian baitagoke (ibid., 486-487), egilearen iritziz. Puntu honetan *Turma*-ko zaldunetako baten aita *Enneges* dela dio (izen osoak *ELANDUS . ENNEGES . F* eta *UMARGIBAS . LUSPANGIB . F ENNECENSIS* dira), baina geografian izena ezezaguna dela. Aitzinago, lan berean (ibid., 491), iberiar onomastikako eta egungo Euskal Herriko izenen alderaketa egiten ari delarik, *Enneco* eta *Iñigo*-ren eta *Turma*-ko *Enneges*-en arteko antza nabarmentzen du lehenik, eta hondarreko

---

12. Mitxelenak (1957b: 373-374) erraten du Schuchardtek aipatutako *-qum* iberiar edo zeltiberiarra ez dela *-ko* bukaera duten izenen pluraleko genitibo indoeuroparra baizik, eta ez duela, beraz, bakarrik iberiarra den ezer.

honen eta Akitaniako inskripzioetako *Hanaco*, *Hannaxus*, *Ennebox*-en artekoa gero¹³.

J. **Huber** Vienako irakasleak portugaleria zaharra aztertzean atalño bat eskaintzen die (1933: 25-26) hizkuntza horretako “elementu iberiko eta euskaldunei” eta horien artean patronimiko bukaera aipatzen du, erabaki garbirik hartu gabe ordea, Baist eta Schuchardten iritzien aldamenean Meyer-Lübkerena ere sartzen baitu eta ez baitu garbi erraten berak zer pentsatzen duen.

J. **Pérez Urbelek** (Omaetxebarriak [1949: 163] aipatzen du) patronimikoaren atzizkia *-ko* gentilizio latindu laburtutik heldu dela uste du. Bilakaera hau izan da autore honen arabera: *Gundisalvus* > *Gundisalviko* > *Gundisalvicus* > *Gundisalvic*, *Gundisalviz*. **Omaetxebarria** (ibid.) harri eta zur gelditzen da hau ikusita, euskaraz *-ko* ez baita gentilizioa, jabegokotik bereizi beharra den genitibo erlatibo baizik. Gainera, *Gundisalvic* eta *Gundisalviz* fonetikoki desberdinak dira, eta *Gundisalviz* bakarrik *Gundisalvici*-tik atera daiteke. Bestalde, *Gundisalviko* eta eratorriak ez dira inoiz agertzen dokumentazioan eta, beraz, Pérez Urbelena arbuiatu beharrekoa iruditzen zaio. Badirudi hondarreko autore hau Schuchardti jarraitzen zaiola eta Omaetxebarria ez dela horretaz ohartu; arazoa da artean ere euskara eta iberiera anitzek bat bertzat hartzen zituztela.

A. **Dauzatek** (1949; 52-59), Frantziako deiturak aztertzen dituen lanean, filiazio harremanak adierazten dituztenei atalxo bat eskaintzen die eta azaltzen du zenbait bide desberdin saiatu badira ere bide horiek Frantzian ez dutela arrakastarik eduki. Leite de Vasconcelosen lana aipatzen duenean erraten du espainoleko eta portugeseko patronimikoa iberierari zor zaiola (ibid., 53):

“La spécialisation d’un suffixe avec valeur patronymique ne paraît pas d’ailleurs [frantsesean], dans la ligne des langues romanes occidentales et centrales: l’italien n’en a pas, l’espagnol et le portugais avaient hérité le leur de l’ibère”.

M. **Palomar**-ek (1960: 381), Schuchardtek errandakoa aipatu ondoren, gaineratzen du hizkuntzalari austriarraren hitzen arabera Ascoliko brontzeko *Enneg-es* aldaera iberikoa dela, idazkun bereko latineko *Ennec-ensis*-en baliokidea. Palomar-ek Gómez-Morenok *Enneges* euskarazko *Enneco* eta *Íñiguez*-ekin alderatzen duela ere badio (Gómez-Morenok *Enneco* eta *Iñigo*-ekin alderatzen du, ez *Íñiguez*-ekin. Ikus goraxeago azken honen lanaz erran duguna). R. **Lapesak** (1984: 25) *Enneces* antroponimo iberikoa euskarako *Enneko* (> *Íñigo*) izenarekin identifikatu daitekeela zehazten du.

13. Gure egunetan J. Velazak (1996: 35) *Turma*-ko izenak aztertzean *-nes* osagai silababakarra aipatzen du (*Belen-nes*, *Alben-nes*-en semea), baina ez du patronimikoaren bukaerarekin erlazionatzen. Aitzitik, ikertzaile honen arabera “adibide gehienetan ez dago aitaren izenaren eta semearen artean amankomuneko osagairik”.

3.5. PATRONIMIKO ATZIZKIA ZELTA DA

W. Schulzek ez ditu zuzenean Iberiar Penintsulako ohiko patronimikoak aztertzen, baina bai horien jatorritako hartu izan den *-icus* atzizkia (1991 [1904]: 24-29). *Araica Arai f(ilia)*, adibidez, *Bottia Bottionis f(ilia)* edo *Attia Boutia Bouti f(ilia)*-rekin parekatzen du, eta dio alabaren izenak aitaren izena daramala, femeninoan, espero izatekoa zenez. *Araius* eta *Araica*-ren arteko aldea ez da *Albinus / Albinilla*, *Avitus / Avitilla*, *Corus / Corise*, *Sambarra / Sanbarulla*-ren artean dagoena baino handiagoa, eta ondorioztatzen du “dass hier überall deminutivartige Erweiterungen einfacher Namen vorliegen, wird man nicht mehr bestreiten können”. Aipatu *-icus* atzizkia, bestalde, zelta etorkikoa dela uste du Schulzek, ez iberiar jatorrikoa, nahiz onartzen duen beharbada iberiarrek berenganatu zuketela eta haien hizkuntzan atzizkia emankor bilakatu zatekeela.

L. H. Grayk (1935: 163-166), *-ez* bukaera hispano-portugaldarraz zenbait ikertzailek erran dutena aipatu ondoren, W. Schulzek segur aski arrazoi duela azaltzen du, *-icus*-dun iberiar izenak zeltari mailegatuak direla pentsatzean. Grayren irudiko bukaera hori indoeuropeako **-iqo* osagarritik atera da; honek bi adiera ditu: a) ‘jabegoa’ edo ‘zerbaiti dagokiona’, eta b) txikigarria. Espainoleko eta portugeseko *-ez* (latineko) *-ici*-tik atera dateke, eta hau *-ico* < **-iqo*-ren moduko garapen semantikoaren ondorio dateke. Autore honen ustean ‘norbaitena, norbaiti dagokiona’ adieraztetik ‘norbaiten semea’ adieraztera igaroko zen *-ez* iberiar bukaera. *Luis Martinez*, adibidez, **Ludovicus Martinici*-ren moduko baten ordezkatzaila da, eta **Martinici*-k ‘Martinusena’ edo ‘Martinusen ondokoa’ (“de la postérité de M.”) erran nahi du. Atzizkia zeltatik ateratzea aise azaltzen da, zeltak Iberiar Penintsulan eragin handia izan zutelako.

J. Gorostiagak Bizkaiko toponimia aztertzean erraten du *-iz* bukaera duten toponimoak erromatarren garaikoak direla (1954: 66) eta hondarkia zelta-latinoa dela, pluraleko ablatibotik datorrena. Autore honen arabera oinarrian pertsona izenak nahiz izen arruntak egon daitezke, *Albiz*-en eta *Ondiz*-en ikusten den gisan, lehenean *albis* ‘zuriak (harriak adibidez)’ baitago eta bigarrean *fundis* ‘jabegoak’. *Lemoniz*-en, berriz, ‘Lemonius izeneko baten alor edo etxeak’ dakusa eta *Echániz*-en ‘Aetius izeneko baten alor edo etxeak’; zuzeneko iturburuak *Lemonius* (sic; *Lemonis*?) eta *Aletianis* dira, hurrenez hurren, Gorostiagaren irudiko.

J. M. Pielek (1947: 155), genitiboan oinarri duten Portugal eta Galiziako toponimoak aztertzean, kasu hori latin monastiko eta ofizialaren ezaugarria dela dioen Sachsen ustekaria arbuatzen du, eta erraten genitiboaren erabilera hizkuntza mintzatuaren kontu izan zatekeela, toponimoetan ez ezik patronimikoetan ere ibiltzen baitzen (*-i*, *-ici* eta *-anis*, *-onis*).

Beranduagoko beste lan batzuetan (1955 eta 1962-63) epigrafia latinoan filiazioa adierazteko menderik mende genitiboa erabili zela diosku, lehenik *filius* izenarekin (*Antonius Antoni(i) filius*) eta beranduago, honen ezabaketaz, gabe (*Antonius*

Antoni(i)). Gero Iberiar Penintsulako ipar-mendebaldean —badirudi Euskal Herria atzentzen duela— osagarri morfologiko patronimikoa daraman *Antonius Anton-ici* formula nagusitu zela erraten du, *filius* edo honen *proles* adierakidea ez azaltzea ekarri zuena. Atzizkiaren jatorrizko aldaera *-itsi* da ikertzaile honen iritzian —egun *-itzi* idatziko genuke, hagitx oker ez bagabiltza—, *-ic(i)*, *-iç(i)*, *-iz(i)* eta *-it* bukaerei dagokiena. Atzizki patronimikoak *-aci*, *-oci* edo *-uci* aldaera bokalikoak ere badituela zehazten du, baina ez du honen zergatia azaltzen.

Atzizki patronimikoaren sorburuaz den bezainbatez, Meyer-Lübkeren latineko jatorriaren aldeko hipotesia arbuiatzen du eta Schuchardtekin eta Leite de Vasconcelosekin ados agertzen da, hots, atzizkiak latinaren aurreko etorkia duela uste du, “iberikoa” dela alegia. Honekin bat heldu da atzizki patronimikoaren hastapeneko gunea Euskal Herriaren ingurua izatea (1955: 805): “...und weiter dass diese Bildungen (patronimikoak) zuerst und am ausgeprägtestem im Nachbarbereich des Baskischen auftreten, in einem Gebiet, wo PN [persona izenak] aus vorlateinischer Substanz (...) keine Seltenheit sind, und wenn wir daran denken, welche überragende Rolle diese Gegend östlich von Burgos in der politischen und sprachlichen Geschichte Spaniens gespielt hat, so will uns scheinen, dass auch der letzte Zweifel an dem nicht-lateinischen Charakter der betreffenden Bildungen sich nicht mehr rechtfertigen lässt”.

Zernahi dela, 1962-63ko lanean (169. or.) Piel Schulzerekin bat datorrela dirudi, hondarreko honek “...halte ich den Schluss für unabweisbar, dass wir es hier überall mit ursprünglich keltischen, nicht mit iberischen Bildungen zu tun haben” dioenean. Beraz, “iberiko” horrekin Pielek Iberiar Penintsulako erran nahi duela dirudi, ez iberieran oinarritua dagoela¹⁴. Nolanahi ere, beranduagoko beste artikulu batean erromatarren aurreko sustratuari zor zaiola uste du (ikus hurrengo puntua).

Ikertzaile honek, *Pires* eta *Antunes*-en moduko patronimikoetan oinarri harturik, *-ici* atzizkia tonikoa zela uste du, hau da, azentua lehen silaban zeramala. Gero, atzizkiaren higatze fonetiko eta morfologikoagatik, azentua aurreratuko zen eta hemendik *-íz* > *´ez*, *´es* bilakaera. Portugeseko *-s-dun* bukaera kontu grafiko hutsa dela dio, eta *-z* bukaera espainola hobeki dagokiola errealitate historikoari.

3.6. PATRONIMIKOA IBERIAR PENINTSULAN LATINAREN AURREKO HIZKUNTZEK UTZITAKO AZTARNA DA

U. Schmollek (1959: 109) *-az*, *-ez*, *-iz*, *-oz*, *-uz* atzizkia mediterraneanra dela uste du, eta horren frogatzat Espainiako *Badajoz* eta Italiako *Badaiuz* ematen ditu. M. Dolçek (1960: 405-406) *-z* patronimikoa aipatzen du, baina gero, parentesi artean,

14. Verdek (1982: 445) dioenez, Pielek honela idatzi zion 1975ean patronimikoaren bukaeraz: “Quanto à origem pré-latina do sufixo não pode, creio, haver a mínima dúvida”.

-az, -ez, -iz, -oz sartzen ditu; ez dakigu -uz zergatik ez duen besteekin batean eman. Patronimikoaren etorkiaren inguruan dio “de remota ascendencia” dela, beharbada erromatarren aurrekoa, baina eztabaida oraino zabalik dela. Ikertzaile honen ustean -i-n latindutako genitibo gotikoek, *Roderici*-ren modukoek, patronimikoaren zabalkundea lagundu zuten, *Pelagius Roderici*-ren tankerako segidetan. Gero, analogiaz, “soluzio onomastiko” hura edozein antroponimori ezarri, aplikatu zitzaion, hauen jatorria zein ere baitzen. Patronimikoa 780. urterako sortua zela gehitzen du, urte horretan *Adelgaster Siliz* ageri baita, hots, ‘Adelgaster Siloren semea’.

Menéndez Pidak **Tovar**-en laguntzarekin 1962an argitaratutako artikulu luze batean espresuki ukitzen du patronimikoen gaia. Aurren-aurrena azaltzen dute autoreen artean iritzirik onartuena -z patronimikoa -*ici*-tik eratortzen duena dela, baina -*icus* epigrafian dokumentaturik egon arren, -*iz*, -*ez* patronimikoa ageri deneko hura ez zela erabiltzen. Gainera, eta zenbaitek erran moduan, *Lupus*-en semea izendatzeko *Lupicus* aski da eta *Lupici* genitiboak *Lupicus* horren semea adierazi behar luke, ez *Lupus*-ena. Bestalde, *Lupici*-tik abiatu ezin dira patronimiko aldaera guztiak azaldu; ez, adibidez, *Lopez*.

Zernahi dela, beste kasu batzuetan genitiboa da patronimikoaren etorki argia: *Didaci* > *Diaz*, *Sancii* > *Sanz*, *Ferrucii* > *Ferrúz*, *Roderici* > *Rodriz* > *Roiz* > *Ruiz*, *Teoderici* > *Teoderiz*... Guztiaz ere, ezin ditugu genitibo horiek -z-dun patronimiko guztien iturburutako eman, kasu horrekin zerikusirik ez duten bestelako patronimiko batzuk badirelako: *Sánchez*, *Rodríguez*, *Teoderiguiz*, *Gunteriguiz*... Honelakoetan, egileen irudiko, aitaren izenak baino garrantzi handiagoa du analogia nahiak, baina azalpen honek ere ez ditu asebetetzen, eragin analogikoari izugarriko indarra emateaz landara badirelako indar horri itzurtzen zaizkion aldaerak: *Alvaróz*, *Didacóz*, *Fróilaz*, *Lopez*, *Ovecúz*, *Rodericóz*, *Sancheiz*, *Savaricoz*, *Tellúz*...

Menéndez Pidal eta Tovar-endako patronimiko aldaeren azentua eta bokal aldakortasuna azaltzen ez dituzten ustekari guztiak baztertzekoak dira. Aipatu aldakortasuna, patronimian ez ezik, forma zaharregiak ohi diren eta arazoaren zailtasun osoa erakusten duten toponimoetan ere kausitzen dugu. Hau guztia besarkatzen duen konponbidea aurkitu nahian, lehen-lehenik atzizkiaren euskal etorkia ezesten dute, ez Erdi Aroko euskaldunek erabiltzen ez zutelako —ugariak dira honelakoak—, euskaratikakotzat hartuz gero Penintsulako ipar-mendebaldean izan duen hedadura azaltzea neke litzatekeelako eta, partikulazki, Andaluziaraino iristen den erabilera toponimiko zaharragoa azaltzea ezinezko litzatekeelako. Azentuaren aldakortasuna dela eta, arrazoietako bat iberieran azentua aldakorra izatea dela diote, egungo euskaran bezala.

Bi autoreok -z-dun leku izenak aztertzen dituzte, eta aurreko bokala alda daitekeela aintzat harturik, erraten dute -az, -ez, -iz, -oz, -uz bukaerak daudela, bai

eta —“atzizki exotikoa”-ren latintzearen ondorioz apika—, amaieran *-e* duten *-ace*, *-ece*, *-ice*, *-oce* eta *-uce* ere. Ez dute garbi ikusten, alabaina, *-z*-ren aitizneko bokala erroari datzekion ala atzizkiari. Aitzinago (ibid., 434-435) patronimiko batzuek bukaeran *-e* edo *-i* dutela diote, baina bokal hori ez datekeela etorkizkoa, latintzearen ondorio baizik: *Fredanindici*, *Ennecozi*, *Gutierrizi*, *Munioze*, *Osorici*...

Atzizkiaren etorkiaren inguruan ari direlarik azaltzen dute, Meyer-Lübkek dioenez bestera (1924: 238), daitekeena dela zenbait gertakari hainbat denboran “lo bezala” egotea, eta gehitzen dute Ascoliko brontzeko *-es* bukaeraren funtzio nagusia edo bakarra patronimikoa dela (*Elandus Enneces*, *Agirnes*, *Arranes*, *Belennes*, *Albennes*). Honi jarraikiz, aipatu brontzeko *-es* bukaera Erdi Aroko *-ez*-ekin lotzen dute eta gaineratzen garai honetako *-az*, *-uz* bukaerei dagozkiekeen *-as* eta *-us* ere badirela Ascolikoan: *Sanibelser Adingibas filius*, *Estopeles Ordennas filius*, *Sosimilus Sosinasae filius*... Egileek diotenez *-es*, *-as*, *-us* horiek genitibo funtzioa dute, hori bakarra ez bada ere. “Barbaro” deitu izan diren genitibo hauek ez dira beranduagoko hispaniar idazkuntan agertzen, erromatarkuntza ahula izan zen alderdietan ez bada: *Quintus Modestis*, *Boudica Slaccis*, *Modestus Cirtiatiss*, *Lobesa Viriatis*... *Modestus* edo *Viriatus* bezalako nominatiboak ohikoak izanik ez dago *-is* horri “genitiboko hondarki barbaro” deitzerik, izan ere jabegoa adierazten duen adjektibo atzizkia baita.

Ikertzaileon aburuz bukaerako *-s* soinu afrikaria izan zen, oraingo euskarak frogatzen duenez. Gehitzen dute Meyer-Lübkeren irudiko *Cirtiatiss*-eko *ss* horren azpian *-s* berezia zegokeela eta azaltzen alfabeto latinoak ez zuela baliabiderik aski afrikariak irudikatzeke. Honek, autoreen arabera, bide ematen digu inskripzioetako *-is*, *-iss* hori Erdi Aroko lehen agirietako *-iz*-ekin identifikatzeko, eta Ascoliko brontzeko *-es*, *-as*, *-us*-en eta IX. mendean geroko *-iz*, *-az*, *-oz*-en aldagai hustako hartzeko.

Nabarmentzekoa da, egileen ustean, *-is* sasigenitibo hori hispaniar idazkuntan ez ezik Akitaniakoetan (*Cison Sembennis filius*, *Hoterri Orcotarris filius*) eta Gaskuñako Erdi Aroko agirietan ere azaltzea. Hispania-Akitaniako idazkuntako latinean *-is* anitz ibiltzen da, baina ez *-es*, *-as*, *-us*, ezbairik gabe latineko hirugarren deklinabideko *-is* genitiboaren eraginez. Eragin indartsu honek azaltzen du zergatik nagusitzen den *-iz* aldaera patronimikoa hastapeneko agirietan, Erdi Aroan, eta zergatik honen erabilera X. mendean baizik ez den apaltzen hasten, hurrengoetan *-ez* jaun eta jabe agertu arte.

Gorago erran moduan *-es*-dun iberiar patronimikoa eta latineko *-is* genitibo edo adjektiboa “lo bezala” egon ziren (“estado latente”-n, hitzez hitz), harik eta Toledoko erresuma godoaren erortzearekin erromartuago zegoen hegoaldea islamizatu, eta hain ikasia ez zen iparraldeak patronimiko “indigena”-ri loratzen utzi zion arte. Bitartean gizartearen behereneko mailek atxiki zuten sistema gaizki

erromatarturik zeuden lurraldeetako goiko mailetan errotzen hasi zen. Atzizki hau patronimian ez ezik toponimian ere azaltzen da eta pertsona baten jabegoa adierazten du; adibidez, *Capariz*, *Caparaz*, *Caparoz*. Galizian eta Nafarroan *Capparius* antroponimoa erabiltzen zen garaiko toponimoak dira. Hemen, artikuluaeren hasieran atzizkiaren euskal edo euskaratikako jatorria ukatu badute ere, “iberiar eta euskal atzizki”-tzat hartzen dute (441. or.).

Iberiarizat ematen duten *-es* horren etorkiari buruz, euskarazko *-z*-rekin identifikatu daitezkeela diote; egun “instrumental” deitzen dugunarekin eta ugaritasunezko atzizkiarekin lotzen dute (*garduz* ‘que tiene cardos, cardoso’, *laarrez* ‘que tiene zarzas, zarzoso’), bai eta *aberats* (*abere*-tik eta hau latineko *habere*-tik), *muñatz* (*muño*-tik), *larratz* (*larre*-tik), *mendotz* (*mendi*-ren txikigarria) eta *beratz* (*bera*-tik) bezalako eratorriekin ere. Puntu honetan *-z* edo *-tz*-k aitzinean bokal desberdinak dituela azpimarratzen dute eta iradokitzen euskal toponimo eta deituratuko *-atz*, *-itz*, *-otz*, *-utz* batasunera bilduko dituen zerbaitetan pentsatu beharra dagoela —patronimikoan alegia—, nahiz eta Mitxelena eta beste euskalariek ez duten horrelakorik egin.

Bukatzeko, erraten dute orain arte bizirik iraun duen *-z* atzizkia ez dela euskalduna eta euskarak beretu besterik ez duela egin. Atzizkiaren etorkia Italia, Suitza eta Frantziako Alpeetan eratorriak —toponimoak gehienbat— utzi dituen mediterranean hizkuntza batean bilatu beharra dago.

J. **Pielek** lehenago atzizki patronimikoaren jatorri zeltaren alde egiten zuela ikusi badugu ere, beranduagoko beste lan batean (in Piel & Kremer, 1976: 34) atzizkiaren etorkiaren arazoa latza dela erraten du eta latinaren aurreko sustratuari zor zaiola, honen argitasunik eman gabe ordea: “Das schwierige Problem seiner Herkunft ist oft diskutiert worden. Es stammt mit seiner besonderen Funktion auch nach meiner Überzeugung aus einem vorrömischen Substrat”.

G. **Verdek** 1982ko lanean erraten du *-z*-dun patronimiko espainolak izan direla hizkuntzalaritza hispanikoko arazo zail eta eztabaidatuenetako bat. Menéndez Pidalek —eta Tovar-ek— konpondu bide zuten arazoa (1962) atzizkiari erromatarren aurreko etorkia eman ziotenean, baina oraindik puntu anitz argitzeko daudela gehitzen du, adibidez bukaerako bokalaren aldizkatzea, azentua eta Erdi Aroko dokumentazioan kausitzen ditugun hamaika aldaerak. Gai honetan izaera berezia dute *bokala + -iz* dituzten Euskal Herriko (“región vasco-navarra” darabil egileak) patronimikoek: *Enecoiz*, *Lopez*, *Miqueleiz*-en tankerakoek. Puntu honetan bi gauza gogorarazten ditu:

1. Erdi Aroko agiritan patronimikoaren bi forma erabiltzen dira: a) latineko *-(o)nis* genitiboa (*Galindo Enneconis*, *Garseanis*...), b) *-z* duena (*Fredinandoz*, *Juanez*, *Salvatoriz*). Bigarrena ahozkoa zela garbi dago —aitzinago nafar-aragoitar dialektoan bizirik zegoela erraten du, baina beste eskual-

deetan horrela zegoelako frogarik ez duela—; lehena dokumentuetatik kanpo bizirik ote zegoen, ordea, puntu eztabaidagarria iruditzen zaio.

2. Jaulki diren ustekarien artean *Lupus* → *Lupicus* → *Lupici* (> *Lupiz*, apokopez) proposatzen duena dago, baina honek ez du azaltzen, adibidez, deitura berak zergatik zituen *-az*, *-ez*, *-iz*, *-oz*, *-uz* aldaerak. Gainera badirudi Erdi Aroko kartularioetan ageri diren *Eñequez*, *Eñequiz*, *Eñecoz* zuzeneko eraikuntzaren emaitza direla, ez genitibo apokopatuarena.

Jarraian Mitxelenaren emana (1957) laburtzen du eta hark proposatzen zuen *-onis* > *-oi(t)z* hipotesiari errenteriarrak berak zekuskion oztopoa dakuskio, alegia, *-o-z* bestelako bokala zuten patronimikoena (*Beraxaiz*, *Lopeiz*, *Miqueleiz*), hauen oinarrian egon zitezkeen genitiboak (**Lopenis*, **Miquelenis*) ez baitaude dokumentaturik. Verdek gehitzen du Mitxelenak zabaltze analogikoz konpontzen duela arazoa, baina ez duela zehazten *Lopiz* *Lopeiz*-en laburtzearen ondore den ala ez, eta bere irudiko *-iz* atzizkiaren “izaera panhispanikoak” ustekari horren kontra hitz egiten duela.

Aitzineko lan batean errenteriarraren hipotesiaren alde erran zuena (1974: 243-244) ñabartu behar litzatekeela uste du orain, eta azaltzen du *-z*-dun patronimikoa erromatarren aurrekoa bazen euskalduna, euskararena ere izan zitekeela, edo gutxienez euskaldunek hartutako mailegua, gero edozein aldaera motarekin erabili zutena. Ateratzen duen ondorioa da egiantz handiagoko ustekaria iruditzen zaiola *bokala* + *-iz* duen patronimikoa *-z*-dun patronimiko hispanikoen aldaera hutsa dela kontu egitea.

R. **Lapesak**, latinaren aurreko hizkuntzek gaztelanian utzi dituzten aztarnak aztertzen ari denean, *-asco* atzizki ligurra dela erraten du (1984: 45) eta *-z*-dun patronimiko espainolak (*Ferruz*, *Garciaz*, *Muñiz*, *Muñoz*, *Sánchez*) beharbada jatorri bera dukeela, latinaren aurreko etorkia ukatzen duten hipotesiek ez baitiote gogobeteko azalpenik eman ahal izan, *-az*, *-ez*, *-oz* bukaerak Iberiar Penintsulako toponimian ugariak izan arren. Ikertzaile honen arabera, *-z* atzizkia euskarak jabego edo modu balioarekin beretu zuen; *Sigerici* edo *Roderici*-ren tankerako izen gotikoen genitiboek patronimiko atzizkiaren zabalkundea bultzatu zutela ere badio ikertzaile honek, Miguel Dolçen ildotik.

3.7. PATRONIMIKOA LATINAREN AURREKO HIZKUNTZEN ETA LATINAREN BERAREN SISTEMEN ARTEKO GURUTZAKETA DA

X. Ll. **García Ariasek** (1984: 37), Tovar eta beste ikertzaile batzuei jarraikiz, Penintsulako ipar-mendebaldean bigarren eta hirugarren deklinabidetik ateratako *-is*-dun genitibo franko agertzen direla erraten du: *Caturus* → *Caturis*, *Modestus* → *Modestis*, *Viriatus* → *Viriatis*. Honek toponimian *Villahorme* / *Villahormes*, *Rosuari* / *Rosuares*-en tankerako txandaketa fonikoak agertzea

ekarri zukeen berekin. Honi zor zaio, orobat, Diéz Melcónen lanean *Maria Alfonsi / Esteuania Alffonse / Uermudus Allefonsis; Fredenando Flagini / Tello Lagine / Domenco Laginis*-en gisako aldizkatzeak kausitzea. Alderantziz, eta patronimian orain, *-is* zuten deiturek *-i*-dun aldaerak sortu zituzketen, analogiaz, *Juanes / Juan, Fuertes / Fuerte, Vidales / Vidal* bikoteak aurkitzeak erakusten duen moduan.

Bestalde, *-iz* (> *-ez*) bukaerari datxekionez, bi deitura eta toponimo mota daude García Ariasen arabera, jatorri bana dutenak: *-iz* azentudunak batetik eta *-iz* (> *-ez*) azentugabeak bestetik. Lehenei dagokienez, erraten du gehienetan antroponimia germanikoan ohikoak diren *-íci, -ríci*-dun etimoetatik atera direla (*Ardaliz, L'Otariz, Reiriz, Savariz...*), nahiz *bokal azentuduna + -z* duten Asturiasko eta bestetako toponimoendako —hau da, *-áz, -éz, -íz, -óz, -úz* bukaerak dituztenendako— *-áceus, -éceus, -íceus, -óceus, -úceus*-en tankerako egitura adjektiboak onartzen dituen, edo *-áci, -éci...* bukaera genitiboak. Antroponimia germanikoan oinarritu azalpen bera dute Erdi Aroan usaiakoak ziren *Roíz, Rodríz* deiturek (< *Rodici, Roderici*), baina ez *Rodríguez*-ek. Hondarreko hau genitiboa zatekeen *Rod(e)rígui*-ri atzizkia ezartzearen ondorioa da; tarteko *-g*-hori nominatibo-akusatiboko *-c* > *-g* etimologikoa hedatzeari zor zaio.

Azentugabeek kestone, uste du *-iz* > *-ez* deitura gehienak genitibotik atera direla, eta *-is* > *-es* bukaera eta eragin analogikoa ez direla aski —*š*-ren hortzarteko emaitza azaltzeko (ibid., 40-42. orr.). Honako hiru arrazoi hauek aipatzen ditu azentugabeen “aniciu etimologiku”-a azaltzeko:

- Latineko etimo baten hiperzuzenketa, adibidez *Didacus / -áci* > *Diaz* antroponimoan ageri denarena. *Diéz š*-tik ateratako */ia/* > */ie/* bilakaeraren emaitza besterik ez da, Gaztelan bezala Asturiasen ere.
- Hispanian gertatu zen *-ícus / -íci*-dun antroponimoen orokortzea: *Albicus* (*Albius*-etik), *Caricus* (*Carus*-etik), *Lupicus* (*Lupus*-etik). Hauek toponimian ere kausitzen ditugu, akusatiboan (*Durango, Cintruénigo, Sabiñánigo*) edo genitiboan (*Albéniz, Trocóniz*).
- Hirugarren arrazoia *-íci* > *-iz* > *-ez* bilakera izan duten deituren eragin analogikoa da. Hauek tokia kendu diete etorkiz *-i* (*Álvarez, Pérez*) edo *-is* (*Ibáñez*) zuten beste batzuei, *-ez* “eta antzekoak” patronimikoaren sortzaile tipikotzat hartu zirelako.

García Arias bera (ibid., 42) bat dator *-ez* deituren jatorria *ícus / íci* atzizkian zekusatzen autoreekin: “La mio opinión va naquel sen primeru, sofitada nel calter axetival que tuvo, de mano, l’apellíu, verdaeru antropónimu trespuestu de nome a exetivu per dalgún sufixu, *-ícu, -ícum, -ínium, -anum, -aécum...*”. Ikertzaile honen irudiko, latin berantiarrek aukera anitz ematen zituen patronimikoak sortzeko eta, horregatik, erabilera —atzizki— borroka handia izan zatekeen. Argitzen

zailak diren zergatiengatik *íci*-ren ondorengoak nagusitu ziren, baina ez erabat, eta horri zor zaizkio aurkitzen ditugun dobleteak (*Martín / Martínez, Juan / Juanes, Abuli / Abúlez, Miguel / Miguélez...*). Hauek *-i / íci / -is* genitiboaren gain moldatutako deituratzat har litezke, eta agirietako <ç>, <s>, <z> grafia txandakatzea norma ortografikoaren finkapen falta ez, baizik erabilera borrokaren isla izan liteke.

Atzizkiaren jatorria dela eta, azaltzen du erromatarren aurreko iturriak aipatzea ezinbestekotzat jo izan dela, baina gehitzen du menturaz iturri horiek hizkuntza zelta edo indoeuoparretarik hurbil daudekeela. Jarraian *-z*-ren aitzinean agertzen den bokala azaltzeko etimora bidaltzen gaitu, atzizkiak duen bokal aldizkatzera (*-icus / -i* edo *íacus, íecus, íocus, íucus*-en atzizki bakarra ikusi behar bada bederik). Bukatzeko bere buruari galdegiten dio zergatik nagusitu zen deituretan *íci > íz > íez*, eta Schulze-ren oinatzetan ihardesten —ez du hala ere ikertzaile hau aipatzen— atzizkiak zuen txikigarri zentzua ongi zegokiola ‘norbaiten haurra’ adierazi beharrari.

Viejok (1998) Asturiasko sistema onomastikoa aztertzen du, 1200-1500 epean, eta, bigarren atalean ikusi bezala, sistema patronimikoa erromatarren aurreko sistemaren jarraipena dela uste du, edo hobeki erran, bi sistemen bat-etortzearen ondorio, biek indoeuopar ereduan baitute iturri. Zernahi gisaz, eta ikusi moduan, atzizki patronimikoa latineko hirugarren deklinabideko genitibotik atera dela ez du zalantzan jartzen, bere iritzian hirugarren deklinabideko genitibotik ateratako patronimikoaren eta *íicus > íci > íz* azenturik gabeko atzizkiaren arteko gurutzaketa izan baita (1998: 52-53). Ikertzaile honek dioenez, Irigoienek (1987: 199) ez du gurutzaketa hori aurreikusten.

Viejoren arabera patronimikoa Asturiasen ez ezik Penintsulako ipar-mendebaldean eta Pirinioetan ere azaltzen da: galego-portugesean, astur-leoneseran, gaztelanian, gaskoian eta aragoieran, nahiz eta hizkuntz eskualde guztietan egoera bera ez izan. Asturiasen *-iz / -is* da nagusi Erdi Aroan (% 72 *-iz*, % 28 *-ez* edo % 86'4 *-iz*, % 13'6 *-ez*, iturrien arabera) eta latineko genitiboa ere frankotan agertzen da, gaztelaniaren eremuan *-iz* aldaera eta genitiboa *-ez* baino anitzez gutxiago azaltzen diren bitartean. Autore honek dioenez, hondarreko eremu honetan *-az*, *-oz*, *-uz* ere aurki ditzakegu testurik zaharretan, Euskal Herrian bezala, non, gainera, beste inon ageri ez diren *-oiz*, *-eiz*, *-uiz* ere kausitzen baititugu (ibid., 45). Galizian, bestalde, Asturiasen bezala, *-iz* da aldaera nagusia eta *-ez* beranduago baizik ez zen hedatu; *-az* ere frankotan agertzen da, eta *-inz*, *-inci*, *-ins*, *-int* Galiziakoak bakarrekoak dira.

Erran bezala, ikertzaile honen ustean atzizki patronimikoa latineko hirugarren deklinabideko genitibotik atera da, bigarrenekoarekin aldizkatu eta gero hura nagusitu baitzen, Asturiasen eta Galizian behinik-behin (ibid., 46). Viejok dioenez, erromantze aurreko garaian bigarren deklinabideko izenek *-is* bukaera izan zez-

keten (*Modestis* < *Modestus*, *Viriatis* < *Viriatius*, baina *Modesti* eta *Viriati* ere bai), eta hirugarren deklinabidekoek *-i* bukaera ere izan zezaketen, *-is*-ekin batean. Tokiko (Asturiasko eta Galiziako) nahasketa hau latineko *-anus*-dun izenekin asimilatuko ziren *-a*, *-anis* amaieradun izen germaniar ezparisilabo ugariak bultzatuko zuten.

Ikertzaile honek beste autore batzuek proposatutako *-ici*-ren (*-icus* atzizkiaren genitibo da) eta hirugarren deklinabideko genitibo sigmatikoaren arteko gurutzaketa onartzen du. Gurutzaketa honek *-s* eta *-z*-ren arteko zalantza ekarriko zuen berekin, azkenean hondarrekoa nagusitu zen arren, bigarren deklinabideko genitiboaren ondorengoak ziren *-i*, *-e* ere baztertuz.

Viejok (ibid., 53-54) Asturiasko idazkuntan *-icus* atzizki azentugabeak maiz gentilizioa adierazten duela zehazten du, ez patronimikoa, eta toponimian utzi dituen ondorengoetan ikus daitekeenez (*Bango* < **Auandico*, **Banicu* < *Banius*, *Dosangu* < **Dorsanicus* < *Dorsus*...) beharbada adjektibo itzuliak zirela, familia talde baten asentamendu lurrari edo jabegoari erreferentzia egiten ziotenak. Villar-i jarraikiz (1995: 109-119) erromatarren aurreko *-um*, *-un*, *-on* pluraleko genitibotzat ere har litezkeela uste du, formari dagokionez, baina *Proculus Tritalicum L<ucii>* “Proculus, Tritaliciena, Luciusen semea”-ren tankerako lekukoak ere badira, eta honek **Proculus Tritálici*-ren taxukoak ere baziratekeela pentsarazten dio. Hemen-dik, azken bokalaren apokopearen ondorioz, *Tritáliz*, *Tritález*-en moduko patronimikoak aterako ziren.

Erran bezala, Viejok ez du baztertzen *˘ici* erromatarren aitzinekoa izan daitekeelakoa, gero formaz eta edukiz iruditsua zen latineko atzizkiarekin bat egin bazuen ere. Ikertzaile honek Asturiasen hasmentan nagusi ageri den *-iz* bukaera azaltzeko, hots, *-ez* zergatik ez den bilakatu azaltzeko (azken aurreko bokala [ĩ] baitzen latinez) amaierako bokalismo azentugabearen ahultasuna eta *-ici*-ren azken bokalak eragindako metafofia aipatzen ditu (1998: 56).

Viejok, García Ariasi jarraikiz, erraten du diptongatzea aurkezten duten *Petriez*, *Vermudiez*-en moduko oinarrian *-AECUS* atzizki azentudunaren *-AECI* genitibo egon daitekeela (ibid., 58), hots, *-AECI* > *-éci* > *-ié̄z* gerta zitekeela. Bukaera honek, zenbaitetan, *-éz*, *-íz* aldaera azentudunak sor zitzakeen, zeren amaierako [-i] bokal itxiaren eragin metafonetikoak diptongatzea galaraz baitzeakeen, eta, tarteka, bokal azentuduna hertsu. Honek eta hizkuntza germanikoen *-ricus* > *-rici* bukaerak *Muñíz* eta *Roderíz*-en taxukoak sor zitzaketen. Egungo patronimikoek azentua hondar-aitzineko silaban izatea *˘ici* atzizki azentugabeari zor dakioke, edo oinarriko izenaren azentuatzeari (*Rodrigo*, *Gonzálo*, *Fernándo*) (ibid., 59).

3.8. PATRONIMIKOA LATINEKO GENITIBOTIK ATERA DA

Orain arte ikusi dugun gisara, aitzin dira patronimikoaren jatorria beste hizkuntza batean ezarri arren latinaren arartekotza onartzen dutenak. Alderdi honetatik, bada, ezin erabat kontrajarri patronimikoaren etorki latinoak eta bestelako bat proposatzen dutenak —salbuespena euskararen instrumentaletik heldu dela sinesten dutenak dira—, gehienek, erran bezala, erromatarren hizkuntzaren bitartekaritza ontzat hartzen baitute. Aparte sailkatzea, beraz, gehiago da kontu metodologikoa beste deus baino.

J. Godoyren arabera (1871: 14-17) euskaldunok *-ena*, *-ana* erabili izan dugu patronimikoa egiteko, gainerako espainolek, frantses eta italiarrekin batean, latineko genitiboa erabiltzen jarraitu zuten arren, hasierako garaietan aski modu anarkikoan: *Ferrandus*, *Federnandus*, *Fredenandus* → *Ferrandizi*, *Federnandizi*, *Frenandici*; *García*, *Garsea* → *Garsiae*, *Garcezi*, *Garciezi*, *Garseanis*, *Garciazi*; *Guter*, *Gutier* → *Guterrizi*; *Munio* → *Munizi*, *Munionis*; *Sanctius*, *Sancio*, *Sango* → *Sancii*, *Sangizi*, *Sancionis*... e.a. Inoiz bukaerako *-i* bokala *e*, *a* edo *o* bilakatzen dela dio eta hemendik atera direla *Gomace*, *Garcesa*, *Belaza*, *Belliza*, *Froileta*, *Gomizo*, *Menezo*, *Ferrazo*. Hauek zalantzazko aldaerak ziren, Erdi Aroa franko aitzinatu arte ohikoak, nahiz gero bigarren deklinabideari jarraituz zitzazkionen artean hondarreko bokala galdu zen, eta bokaldun ale bakan batzuk baizik ez ziren gelditu: *Senante*, *Sesnande*, *Magide*, *Erice*, *Aparici*, *Assensi*.

Amaierako kontsonantez kestone, *-z*-k hain bigunak ez ziren *-s* eta *-t* aurkariak baztertu zituen; gero, eta hizkuntzak berezko duen soinuak leuntzeko joeragatik, *-iz* bukaera *-ez* bihurtuz joan zen, halako moduz non gutxi baitira egun bilakaera horri gogor egin dioten deiturak: *Gomis*, *Ferrandiz*, *Llopi*, *Muñiz*, *Peris*, *Ruiz*. Bestalde, *-ozi*, *-ati*, *-azi* amaierak (*Munniozi*, *Reparati*, *Belazi*) beren aztarna utzi dute, *Muñoz*, *Reparaz*¹⁵, *Belaz* deituretan. Izen batzuk erabiliaren erabiliaz laburtuz joan ziren eta forma murriz horiek ere patronimikoak sortu zituzten: *Ferrando* → *Fer* → *Ferraz*, *Ferriz*, *Ferruz*; *Iohannes* → *Han*¹⁶ → *Hanniz*, *Hannez*; *Rodericus* edo *Rudericus* → *Roy*, *Ruy*... Probintzietako azentu bereziak hondarkiak itxuraldatzen zituen eta, adibidez, Aragoi eta Nafarroak *-iz* eta *-ez*-etik *-eiz* egiten zuten (*Lopeiz*, *Bermudeiz*) eta *-onis*-etik *-oiz* (*Galindonis* → *Galindoiz*, *Enneconis* → *Ennecoiz*).¹⁷

Godoyk bere buruari galdegiten dio (ibid., 17 eta hurr.) erdal patronimikoak noiz sortu ote ziren, eta erantzuten Valpuestako dokumentazioan 804. urterako

15. Hau, jakina denez, *errege* eta *baratze* euskal hitzez dago osaturik. Ikus AV (132, 220).

16. Ez dirudi bilakaera hau ontzat har daitekeenik; ikus patronimikoen zerrendan biltzen diren lekukotasunak.

17. Irudi du, beraz, Godoyk euskarak berezko duen *-onis* > *-oi(t)z* bilakaera nolabait ikusi zuela; ez du asmatzen, hala ere, *-iz*, *-ez* → *-eiz* aldakuntza aipatzen duenean. Bestalde, eta Mitxelenak dioenez, Aragoiko eta Nafarroako datuak ez datoz bat, ezbaierik gabe herrialde hauetako bakoitzaren hizkuntza egoera desberdina zelako.

ageri direla eta honek aitzineko mendean ere erabiltzen zirela erran nahi duela. Hurrengo mendeetan patronimikoaren erabilera berretuz joanen da autore honen arabera, baina hori bai, asko kostata. Egileak dioenez patronimikoak herritik herrira aldatzen ziren, eta are gehiago dena, notario bakoitzak, hauek baitziren izenak izkiri-riatzen zituztenak, nahi zuen erara papereratzten zituen patronimiko horiek, araurik ez zegoen hasmentako garai haietan. Zenbait aldiz, baita agiri berean ere, pertsona bera modu batera baino gehiagotara izendaturik azaltzen zen, eta hau ez bakarrik jende xehearen kasuan, handiki eta notarioak berak ere horrela agertzen baitira. Aspaldiko garai haietan populazioa egonkorragoa zen eta izen eta patronimiko batzuk hain ohiko egin ziren non izengoitietara, *alcuña* deitu izan direnetara, jo behar izan baitzen jendea bereizte aldera. Izengoitiaren ordainez sorlekuaren izena ere erabiltzen hasi zen eta, honen ondorioz, erromatarren *tria nomina* delakoaren antzeko deizioak osatu ziren (*izena + patronimikoa + sorlekua*¹⁸).

Godoyren arabera herri xeheak, jende xumeak patronimikoa izengoitiarekin eta lanbide izenarekin aldizkatzen zuen; zenbait aldiz patronimikoa bakarrik ematen zuten, baina honek ez zuen pertsona ongi identifikatzen, anitz errepikatzen zelako, eta orduan izengoitiarekin edo lanbide izenarekin erabiltzen zuten. Handikiek, berriz, patronimikoari herriaren izena itxekitzen zioten. Egileak dioenez, azken izendabide hau Nafarroan eta Aragoian aise ohikoagoa zen beste tokietan baino, bi alderdi horietako gizartearen izaera “feudal”agoagatik. Nafarroan, eta datuak ematen ditu, *izena + patronimikoa + herri izena* egitura usaiakoa zen X. menderako.

A. De los Ríosen iritzian erdal patronimikoak jatorriz grekoak dira baina egituraz latinoak, eta arabierak ere zer ikusia izan duke haien sorreran, hizkuntza honetan *Ben*, *Ebn*, *Ibn*-en erabilera ohikoa baitzen (1871: 12, 257). Gaztelauek latineko genitiboa erabiliaz *Didaci* edo *Roderici* (*filius*)-en modukoak idatzi zituzten; hemendik, azken bokalaren galeraz, *Didaz*, *Rodriz* atera ziren eta gero, analogiaz, arau hau besteetara zabaldu zen. Hots, *-aci*, *-eci*, *-ici* genitiboen ordez *-az*, *-ez*, *-iz* (baita *-oz* ere) bukaera gaztelau berezkoak eman zitzaizkien patronimikoei (ibid., 12-13). Gero azaltzen du hastapenean gehiago *-iz* bukaera erabiltzen zela eta ondoren *-ez* nagusitu zela; ilunago iruditzen zaio zehaztea noiz hasi ziren jaraunsten patronimikoak, hau da, noiz aldaezindu ziren, baina uste du Errestaurazioaren hasmentan gertatu zela (ibid., 14). Autore honen irudiko lehenbizian patronimikoak gehienbat soldaduen artean ziren usaiakoak, era honetara bata bestetik bereiz zitezkeelako, eta jende xeheak izen bakarra erabiltzen zuen, artean (ibid., 24-25).

Zenbait forma (*Alfonso*, *Arias*, *Velasco*) izen nahiz patronimiko balioarekin iritsi zaizkigula zehazten du De los Ríos-ek, hain zuzen ere patronimikoak *-z*-ren gehitze hutsarekin egiten zirenez bukaera hori alde batera uztea aise zelako, edo, *Arias*-en kasuan adibidez, *-z* eranstea nekeza zelako (ibid., 28). Deitura patroni-

---

18. Egileak *solar* hitza darabil.

mikoei, Gaztelan, eta XII. mendetik aitzina, jaurerrien eta agindupeko lurren izenak itsasten hasi zitzaizkien, “por imitación de los franceses y navarro-aragoneses, sus confinantes”: *Gonzalez de Lara, Ruiz de Guzman, García de Aza...* (ibid., 104-105); erabilera hau orokorra zen, De los Ríos en arabera, XIII. mendean (ibid., 185). XV.ean, aldiz, handikiek patronimikoa baztertzan hasten dira eta jaurerri izena besterik ez dute ematen, apika nagikeriaz, idazteko orduan, edo egiantz handiagokoa dena, moda frantsesaren eraginez (ibid., 219-220, 259. orr.). Espainiarendako alderdi guztietarik urrezkoa den mendean, XVI.ean, eliza liburuak finkatzen hasi ziren eta, harrezkero, deiturak iraunkorrak izan dira, gure autorearen arabera.

F. **Diezek** lan batean (Meyer-Lübke aipatzen du, 1917: 6-7. Ikus, orobat, Menéndez Pidal & Tovar, 1962: 372) familia izenak sortu baino lehen aitaren izena semearenari itxekitzen zitzaiola dio, IX. mende arte: *Fernan (hijo) Rodriguez, Ruy (hijo) Gonzalez, Sancho (hijo) Froilaz*. Hain zuzen, *-ez (-iz)* bukaera latineko hirugarren deklinabideko genitiboan egon liteke oinarriturik, *Juanes* edo *Feliziz*-en moduko patronimikoetan. Hauetatik abiatuak “egokitu” ziratekeen lehen eta bigarren deklinabideko izenak: *Garcia Garciz, Pelayo Pelaez* eta beste; alegia, analogiak eragin zien, *lunes* (latinez *lunae*), *miércoles* (*Mercurii*) izenetan gertatu bezala. Latineko bigarren deklinabideko izenak hagitz ugariak direla dio eta eredu sor zezaketela, baina espainolez genitiboaren *-i* bukaera erortzen zela, azentugabea zenean. Zernahi gisaz, *Anaia Anaiaz, Dia Diaz, Ecta Ectaz, Vela Velaz* eta beste, Diezen irudiko, ez datoz latineko *-is*-etik. Zenbaiten ustez patronimiko hauek euskaratik heldu direla gehitzen du, Larramendiri erreferentzia eginez, andoaindar jesulaguna aipatzen ez badu ere. Beste lan batean, ordea (1887: XII-XIV) *-iz (> -ez)* gotikoaren bukaera besterik ez dela erraten du (ikus gorago).

J. **Jungfer**-en arabera (1902: 15-16) gaztelania eta portugalerako *-ez*-dun patronimikoak (< *-iz*) euskararekin (Larramendi, Astarloa), iberierarekin (Baist), zeltarekin (Costa) eta gotikoarekin (Schmeller, Mahn, Diez) lotu dira, baina egokia goa da, bere iritzian, latineko *-is* bukaeran pentsatzea. Autore honek dioenez, *-iz, -ez* Erdi Aroko latineko *-izi, -ici*-ren laburtzetzat hartu beharrak dira, *Martinizi, Menendizi, Petrizi, Rodrigizi > Martinez, Menendez, Perez, Rodriguez* bilakaeran ikus daitekeen gisan. Bestalde, *-az* bukaerak ere *-ez*-ek duen azalpen bera du: *Didaci > Diaz, Froilaci > Froilaz*.

J. **Cornuren** arabera espaniar-portugaldar patronimikoaren bukaera latinetik heldu da (1985 [1904-1906]: 992), ez Diezek nahi zuen bezala gotikoko genitibotik, latineko hirugarren deklinabideko *-is* genitiboa aise hurbilago baitzegoen. Bilakaera hau izan da: *-ici > -izi > -iz > -ez*: *Didaci > Didazi > Díaz, Martinizi > Martiñz > Martins, Salvadorizi > Salvadóriz > Salvadórez...*

A. J. **Carnoyk** (1983 [1906]: 233-234) **Baisten** hipotesia —hots, *-ez, -es* bukaerak dituzten patronimiko espainolak *Modestis, Slaccis*-en moduko genitiboeta-

tik atera direla dioena— arbuiatu ondoan Cornuk arrazoia duela dio, eta *-ez* amaiera *-ici*-tik atera dela, Erdi Aroan Espainiako agiri latinoek usu ohi dituzten *-ici*, *-izi* bukaerek frogatzen dutenez. Adiera patronimikoa, ikertzaile honen arabera, garbi ikusten da *Caricus Cari filius* idazkunean, non argi azaltzen baita *Caricus*-ek izena aitagandik hartu duela eta *-icus* atzizkiak balio patronimikoa duela. Arazoa, orduan, atzizkia aitatik seme-alabetara *-ici* itxurapean zergatik igaro den azaltzea da, naturalena *-icum* edo *-icos* bailitzateke Carnoyren arabera. Autore honek erraten du *-ez* bukaera espainolak latineko deklinabidetik (genitibotik) atxiki duen aztarnetako bat dela (cf. Menéndez Pidal eta Tovar-ek 1962ko lanean diotena) erabiltzen bigarren belaunaldian hasten dena; honela, bada, aitona *Lupus* bazen, semea *Lupicus* izanen zen eta iloba *Lupici*. Horrezkero, ondorengo guztiak ere *Lupici* izanen ziren, eta hau gero *Lopez* bihurtuko zen.

V. **Letelier**-ek (1906: 86-90), latinez filiazioa genitiboaren bidez adierazten zela zehaztu ondoan, azaltzen du *Didacus Petri* nahiz *Didacus filius Petri* berdin erran zitekeela eta, era berean, *Argimirus Fernandizi* zein *Argimirus filius Fernandizi* ibil zitekeela ‘Argimiro, Fernandoren semea’ aditzera emateko. Hizkera herrikoian *filius* ezabatu egiten zela ere badio, eta XI. mendetik aitzina genitiboa laburtzeko ohitura zabaldu zela. Hemendik sortu zen, ikertzaile honen irudiko, latineko *-iz* amaiera, zein handik gutxira gaztelaniazko *-ez*-ek ordezkatu baitzuen.

R. M. **Azku**ek “erdal” patronimikoaren etorkiaz ez du gauza handirik erraten (1969-I [1923-1933]: 117), baina balentzierazko *Ferrandis*, *Sanchis*, *Gomis* —gaztelaniazko *Fernández*, *Sánchez*, *Gómez* berak dira—, latineko *sermonis*, *honoris*, *virtutis*-en umeak direla azaltzen du, hots, latineko hirugarren deklinabideko genitibotik atera direla. Zeharo arbuiatzen du, gainera, espainoleko *-ez* atzizkia euskarazko instrumentaletik heldu dela dioen hipotesia.

E. C. **Hillsek** 1926an argitara emandako artikulu labur baina hagitz interesgarri batean¹⁹ erraten du “z bukaeradun patronimiko espainolen” jatorrizko forma *-ci* (*Didaci*, *Gomici*, *Gromaci*, *Poncii*, *Roderici*, *Dominici*) edo *-tii* (*Didatii*) zela; beranduago *-zi* (*Gomizi*, *Tellizi*, *Vigilazi*, *Obeccozi*...) eta *-ze* (*Tellize*, *Munioze*) agertu ziren, baina aldaera hauek X. menderako zaharkiturik zeuden eta gutitan baizik ez ziren ibiltzen. Hurrengo mendean urrituz doaz, XII.lean lekutzen diren arte.

Hillsek dioenez, garai batetik aurrera *-aze* bukaera *-az* bilakatzen da, eta, adibidez, jatorrizko *Didaci Didazi* bihurtzen da aurrenik, **Didaze* gero —forma hau ez du egileak berak aipatzen, baina bere hitzetatik aise segitzen da—, eta *Didaz*, *Diaz* edo *Diez* buruenik. Autore honen arabera *-az* zuten beste izen batzuk *Annaiaz*, *Beilaz* edo *Begilaz*, *Froylaz* eta *Ectaz* ditugu, baina artikuluan ez da zeharo garbi

19. Nahiz eta, Menéndez Pidak eta Tovar-ek (1962: 375) dioten bezala, ez dituen aurreko autoreak eta lanak ez aipatzen ez iruzkintzen.

ageri hauek aurreko *-aze* batetik atera diren, *Diaz*, *Diez* bezala, edo *-az* atzizkiaren eransketaren bidez sortu diren. *-Ize* amaiera zuten patronimikoak lehenik *-iz*-era igaro ziren (780koa da aurreneko *-iz*-dun patronimikoa, Hillsek dioenez), eta gero, kasu gehienetan, *-ez* bilakatu. Honela dio egileak (1926: 169):

“In general it may be said that the form *-iz* disappears at about the beginning of the thirteenth century. To this statement the exception must be made that names with stressed *iz* retain this form to the present day, as for example, Ortiz and Ruiz”.

Ikertzaile honek dioenez, *-ez*-dun patronimikoak hamargarren gizaldian azaltzen dira lehenbizikoz, eta XI.ean *-iz*-ekin lehian ari izan ondoan XII.ean arrunte-nak bihurtzen dira, eta ikusi bezala XIII.ean bakarrak (ikus gai honetaz seigarren atalean dioguna).

J. Leite de Vasconcelosek (1928: 101 eta hurr.) Portugalgo patronimikoak aztertzean Erdi Aroan filiazioa adierazteko bi bide nagusi zirela azaltzen du: 1.- latineko genitiboaz baliatzea, 2.- berezko atzizkia (atzizki patronimikoa) zuen genitiboa erabiltzea. Zenbaitetan *filius* edo *filia*, *prolis* (edo *prolix*) ere azaltzen zen, eta, mozarabiarren artean, *iben* edo *ben* singularrean, *ben* pluralean.

Lehen sailean lau multzo egiten ditu: a) bukaeran *-i* edo *-e* duten genitiboak (*Iohannes Fernandi*, kasurako), b) *-is*, *-es* dutenak (*Iohannes Johannis*), c) *-onis* (eta *-oni*) amaiera zutenak (zehar kasuetatik atera diratekeen hauek aztarna bakarrik toponimian utzi dute; adibidez *Midones* > *Midões* “izen geografikoa” *Midonis villa*-tik atera dateke), d) *-anis* (eta *-ani*) amaiera zutenak (hauek ere toponimian baizik ez dira aurkitzen: (*villa*) *Requilanes* > *Requiães*, *Riquila* izenetik atera den *Riquilanis* patronimikotik).

Bigarren sailean ere lau multzo egiten ditu, *-z* bukaeraren aurrean ageri den bokalaren arabera: a) *-aci*, *-azi*, *-az* amaiera dutenak (*Emilaz*, *Froilaz*, *Emila*, *Froila*-tik), b) *-oz* amaiera dutenak (*Dominigoz*, *Donadoz*, *Dominicus*, *Donadotik*), c) *-uz* dutenak (*Monniuz*, *Munniuz*, *Monnio*, *Munniu*-tik) eta d) *-ici*, *-izi*, *-iz* (= *-inz*, *-ins*), *-ez*, *-es* amaierak dituztenak. Hondarreko hau (*-ez* lehenik, *-es* geroago, itxura duenez) zen, Leitek dioenez (ibid., 112-113), ugariena eta biziena Portugalen, halako moduz non XIII edo XIV. mendeetatik aitzina gainerakoak ordezkatu baitzituen.

Patronimikoen jatorriari doakionez, ikusten da portugaldar ikertzaileak bigarren saileko a) multzokoendako *-anis* proposatzen duela batzuetan (*Froilaz*, adibidez, **Froilanis*-etik irten izango da, nahiz autoreak azkeneko forma hau ez duen ematen), eta *-aci* genitiboa beste batzuetan (*Quiríaz*, konparaziorako, *Cyriäcus* izenaren *Cyriaci* genitibotik atera da). Bestalde, *-oz* eta *-uz* amaiera dutenen etorkiaz ez du, dakigunez, deus ere erraten, bukaera bana direla besterik, baina d) multzokoendako *-ici* jatorria proposatzen du: *Luzes* < **Lucici*, *Martins* < *Martinz* < *Martinici*, *Ruiz* < *Ruderici* (ibid., 120).

Meyer-Lübkeri jarraikiz *-z*, *-ez* bukaeraren etorkia *Dominiz*-en modukoetan (< *Dominici* < *Dominicus*) bilatu beharra dela erraten du; gero honek *Domengo* izenean izan zuen eragina, hainbestera non patronimikoa *Dominguiz* egin baitzuen, analogiaz, oso oker ez bagaude. Beranduago, *-i*-ren aurreko *c*-ren txistukaritzea zela bide, patronimikoaren eta aitaren izenaren artekoa handiegia egin zela eta bukaerako txistukaria patronimikoaren ezaugarritzat hartzen hasi zela erraten du, eta beste izenen *-i*-ri eransten (ibid., 121). Ikus, dena dela, patronimikoaren jatorri iberikoa aldeztu dutenen iritziak azaltzean errandakoa.

J. Caro Barojak (1945: 102 eta hurr.) “iritzi orokorrari” jarraikiz²⁰ eta patronimia toponimia azaltzeko baizik ukitzen ez badu ere, *-iz*-ez bukatzen diren herri izenak, *-ez*, *-oz* eta Iparraldean *-tze* amaiera dutenak bezala (patronimikoen *-az* bukaera ere aipatzen du, baina ez toponimoena), latineko *-icus* atzizkiaren genitibotik, *-ici*-tik, eratortzen ditu²¹. Hots, *Lupus*-en semea *Lupicus* zatekeen eta gero honen ondorengoa *Lupici*, zein *Lopez*-en iturburu baita. Gero, analogiaz, *-az*, *-ez*, *-uz*-dun beste patronimikoak sortuko ziren.

Lan bereko 110-113. orrialdeetan bereziki Nafarroan ageri diren *-oz*-dun herri izenez ari delarik erraten du jatorri patronimikoa izan dezaketela eta, proposatu denaren kontra, *-oz* ez dela ez *hotz* hitza eta ez ugaritasuna adierazten duen *-tze* atzizkia. Hegoaldeko horiekin loturik daude Iparraldeko herri izen asko: *Aiziritze*, *Amenduze*, *Amorotze*, *Arberatz*, *Bardotze*, *Behauze*, *Miarritze*... Bukaerako *-z*, *-tz* dela-eta ikertzaile honek latineko *-icus*, *-icius*, *-cius*-etik ateratzeko arazorik ez dagoela uste du.

Geroagoko beste lan batzuetan (1995 [1949]: 57-58 eta 1982: 60), bidenabar eta laburzki besterik ez bada ere, 1945ean errandakoa baiesten ditu Carok. 1981eko beste lan batean, ordea (10. or.), eta Rohlfen lanak irakurritakoan, antza, erraten du euskarazko *-otze*-rekin, Erdi Aroko *-osse*, *-sse*-rekin bezala, jatorriz hondarki desberdinak zituzten izenak agertzen direla, eta, 1945eko lanari erreferentzia eginez, horrelakoetan patronimiko jatorriak zenbaitetan baizik ez duela balio.

Euskal patronimikoen sorreraz kestione, Caro Barojak dio (1945: 205-210) Akitaniako idazkuntan *Anaconis*, *Attaconis*, *Estenconis*-en moduko genitiboak kausitzen ditugula, eta hauek Erdi Aroko *Garcia Enneconis*-en taxukoen kideak direla, denetan euskarazko *-ko* “genitibo edo etnikoa” eta latineko genitiboa batera eta nahasirik agertzen baitira. Aitzinxeago (ibid., 208) Akitaniako izenen *-ten* atzizkian “mendekotasun patronimiko” erlazioa dagoela erraten du, edo antzeko besteren bat, *Belex – Belexennis* (gen.); *Neu[ri] – Neuresini*; *Sembeti, Sembeten*

20. Ez ditu, Menéndez Pidalek eta Tovar-ek dioten gisan (1962: 376), aurreko autoreak aipatzen.

21. Hemen oroitarazi behar da ikertzaile honendako patronimiako eta toponimiako gertakariak zeharo loturik eta bat eginak daudela (ibid., 108).

(gen.), *Sembetten* (nom.) – *Sembettenis* (gen.) eta abarretan nabari den bezala. Aipatzen dituen izenak ikusirik badirudi ikertzaile honek *-en* atzizkia *-ten*-ekin identifikatzen zuela, edo honen barruan sartzen zuela²².

I. **Omaetxebarriaren** arabera (1949, 161-167) *López, Pérez, Rodríguez*-en moduko deiturak ez dira gaztelaniarenak bakarrarenak, Euskal Herrian ohikoak baitziren honelakoak, deitura toponimikoekin batean. Gaztelaniako patronimikoaren etorkia zein den aztertzen du (aipatutako lana eta 1957: 119 eta hurr.) eta azaltzen izan direla *-z, -ez* bukaera euskal instrumentaletik atera dela erran dutenak (Astarloa, konparazio baterako. Halarik ere, ikusi dugunez, Larramendigandik dator hau), latineko hirugarren deklinabideko genitibo singularretik eratorri dutenak (Azkue) edo *-ko* gentilizio latindu laburtutik heldu dela diotenak (Pérez de Urbel; ikus gorago).

Omaetxebarriaren ustez garbi dago *Díaz* eta *Ruiz* latineko *Didaci* eta *Roderici* genitiboetatik atera direla. *Lope* latineko *Lupi*-tik irten zen eta ezin zen, kasu honetan, izena patronimikotik bereizi, biak *Lope* baitziren; horregatik, *Ruiz*-en *-z* hartu zuen patronimikoak eta *Lopez* bilakatu. Hauetaz landara latineko *Laurentii*-tik Nafarroan ohikoa zen *Lorenz* atera zen (hots, *-z-z* akitzen zen beste izen bat), eta, bestalde, *Sancho* herrikoia latindu egiten zen agiri ofizialetan, *Sanctii* edo *Sancii* moduan, eta honek *Sanz* eman zuen. Patronimiko hauek, gainera, *Johannis*-etik — *Johannes* nominatiboa ez du erabat baztertzen autoreak— atera den *Ibañes*-en bukaera (*-ñ-* horrek *-nn-* eskatzen du etimoan) *-z*-ra aldarazi zuten. Hemendik, analogiaz, *-z* bukaera bestelako izenetara zabaldu zen, eta hortik IX-X. mendeetako *Belascez, Nunnez, Scemenz, Velaz* eta abar. Nafarroan XIII. mendean *Yenéguez*-ekin batean “Gaztelako *-ez*”-en ordez *-iz* bukaera duten *Enecoiz, Garciz, Marcuiz, Ochandiz, Ruiz* ditugu autore honen arabera. *Díaz, Ruiz* aldaera etimologikoen aldamenen *Diéguez, Rodríguez*-en moduko forma analogikoak ere agertzen dira.

Euskal adjektiboak, pertsona izen bihurtzeko, zenbaitetan latineko atzizkia jasotzen duela ere badio, *Ximen* → *Ximeno* erraterako; hau gero *Ximeno-Ximemonis* ereduaren arabera deklinatuko da. Euskal etorkia zuten izen anitz eredu honi jarraiki zitzaizkion: *Enneco-Enneconis, Garcea-Garceanis*, gero *Enneconiz* eta *Garceaniz* bihurtu zirenak, gorago aipatu analogiatatik. Honelakoak, alabaina, goiz desagertu ziren eta hauen ordainez *-(e, i)z-*dun *Enecoiz* edo *Iñiguez, Garciz* edo *Garcés* erabili ziren. Dirudienez, Omaetxebarria ez da ohartu *Enekoni(t)z*-etik *Enekoi(t)z*-era pauso txiki bat besterik ez dela, sudurkariaren erortzea alegia, eta gorago aipatu *Diaz, Ruiz, Sanz*-ek eragindako analogian baizik ez bide du pen-

22. Mitxelena, berriz, *-en(n)* eta *-ten(n)* atzizki banatzat hartzen ditu (1954: 443); bigarrenaz ari dela “el suf. recuerda por la forma el aquit. *-en(n)* (v. supra) e incluso ib. *-CEN* o *-GEN*, frecuente en monedas, pero no en otros letreros, y cuya significación es tan discutida” dio, baina segidan antza besterik ez dela gehitzen du. Errenteriarrak Akitaniako idazkuntako *-en(n)* ukitzean erraten du euskal kidea *-en* genitibo mugagabea datekeela, beharbada jatorri berekoa zen *-e* aldaera izan duena.

tsatzen. 1957ko lanean, ordea, *Enecoiz*-en modukoetan sudurkaria erori dela erraten du, baina burua lehengo lepotik duela irudi du, alegia, *-z* analogikoa duela gogoan oraino ere. 1149an Oñatiko patronimikoei *-s* dutela —*ez -z*— azaltzen du eta hau zehaztugabeko soinuen transkribaketa ez biziki “adimentsua”-ri zor dakiokeela, edo hirugarren deklinabideko *-s*-ren eraginari.

Ondorio moduan erraten du gaztelau patronimikoei arrunt salbuespen gutxirekin *-z* hartu zutela ezaugarritzat, eta gehienak patronimikoak izan arren matronimikoren bat ere badela, *Ochandiz* adibidez, hau *Ochanda*-tik atera baita²³. Bestalde, patronimikoa XV. mendearen bukaera arte erabili zela zehazten du eta toponimikoa ez zela XVI. mende arte deitura bilakatu. Hondarreko deitura mota hau iruditzen zaio “berezko euskal deitura, Euskal Herrian gure egunotaraino iritsi dena”.

V. **García de Diegok**, bere *Gramática* ezagunean (1981 [1951]: 203) latineko akusatibotik heldu ez diren gaztelaniazko hondar bakanez ari delarik, patronimikoak aipatzen ditu, nahiz berak “gentilizio” izena ematen dien, baina ez du irudi hauen etorkia sobera garbi ikusten duen, “badirudi *z* eta *s-z* bukatu gentilizioak *-aci*, *-ici*, *-is*-dun genitibo etimologikoetatik atera direla” baitio.

M. **Alvar**-ek (1952) Valbanerako “becerro” delakoan azaltzen diren patronimikoaren aldaera desberdinak (*-az*, *-ez*, *-iz*, *-oz* eta *-on*, *-onis*) aipatzen ditu eta aldaera horietako bakoitzak duen agerraldi kopurua ere ematen du, portzentajeak, ehuneko hainbestekoak atereaz. Ondoriotzat erraten du XI. mendean Errioxa Garaian borroka *-ez*, *-iz* eta *-oz* “atzizki gentilizioen” artean zegoela, *-az*-en agerraldiak % 0'80ra baizik ez baitira iristen eta *-on*-enak (*-on* eta *-onis*, *-ones* patronimikoak biltzen ditu hemen) % 2'23ra. Nagusi *-iz* ageri da % 37'73rekin. Nolanahi ere, kontuan hartu behar da hizkuntzalari honek *-az* aldaeraren barrenean sartzen dituen “gentilizioek” oinarrian *-a-z* amaitu izenak dituztela (*Eggauita*, *Garcia*...), eta *-oz*-en sartzen dituen patronimikoen oinarrian dauden izen guztiak *-o-z* bukatzen direla. Honekin erran nahi duguna da kasu hauetan atzizkia *-z* hutsa ere izan zitekeela.

Ikertzaile honek berak, Aragoiko dialektoa ikertzen ari delarik, atal oso bat eskaintzen die deituei (1953: 113-161). Lehenik eta behin “gentilizioen” sorkuntzan parte hartzen duen latineko genitiboa aipatzen du (*Lope Sangii*, *Ato Sanxi*, *Galleni Orioli*, *Fortuni Sancii de Vart*, *Galin Iohannis*, *Petrus Carbonelli*...), gero fonetikoki eboluzionatutakoak ukitzen ditu (*Enneco Lupe*, adibidez) eta saiatzten da, amaierako bokala galdu denean (*Fortunio Dat*, erraterako), bilakaera *-o > -e > Ø* ala *-e > Ø* izan den ikusten. Hemen aurkitzen duen arazoa da anitzetan ezinezkoa dela jakitea azkeneko bokala galdu duen genitibo eboluzionatu baten aitzinean gauden ala nominatiboaren alborakuntza hutsaren aitzinean, hots, genitibodun

23. Hau ez da nahitaez horrela, *Ochandiz Otxando*-tik *Otxanda*-tik bezain ongi atera baitzitekeen. Froga sendoagoak behar genituzke hori ontzat emateko.

itzulia gabe *gizabanakoaren izena + aitaren izena* eramoldea ez ote den. Gainera, eboluzionatugabeko genitiboak eboluzionatutakoen eta alborakuntza hutsaren aldamenean agertzeak hiru bide hauek elkarrekin loturik daudela pentsarazten dio. Zernahi gisaz, azken bokala galdu duten horietan genitiboa egon ohi dela uste du, aurrena nominatiboan maiz bukaerako *-s* gordetzen delako, eta bigarrenik aisekien erortzen den bokala *-e* delako, ez *-o*: *Fortunio Duran, Guillelmus Arnal, Alarico Oriol, Galindo Aznar...*

Meyer-Lübkeri jarraikiz germaniar herrialdeen aldamenean sortutako *-a*, *-anis* deklinabidea (latineko *-o*, *-onis*-en eta germanierazko *-a*, *-un*-en eraginez sortua da, hots, *Nero, Neronis* eta *Karlo, Karlon*-en tankerakoen eraginez, Alvar-en arabera) duten izenak aipatzen ditu eta erraten urriak direla hagitz horrelakoak, eta agertzen direnean genitiboan agertzen direla: *Galindo Bradilanis, Fertunio Ballanis*. Inoiz, gainera, germanikoak ez diren izenek ere jarraitzen dute eredu hau: *Aznar Garcianis*.

Beste eredu bat germaniar izenek segitzen duten *-o*, *-onis*-ena da: *Asinarius Athonis, Vernardus Galindonis, Galindo Mironis...* Honek eta *-a*, *-anis* moldea izateak beste jatorri batzuetako izenek ere eredu hau hartzea ekarri zuen berekin: *Acenar Enneconis, Enneco Fortunionis, Garcia Santionis...* Gero *-o*, *-onis* honek antzeko beste paradigma bat sortu zuen, **-onus*, *-oni*-rena: *Atoni, Elleboni, Mironi, Sancioni*. Eredu honen *-i* bukaera ireki eta *-one* bihurtu zatekeen (*Galindo Atone, Ranimirus Sancione*), eta hondarreko bokala galdu ondoan *-on* atera zatekeen (*Bernardus Galindon, Sancio Fertugnon*).

Gorago ikusitako *-a*, *-anis* eta *-o*, *-onis* eruedetan genitiboko *-is* bukaera *-es* bilakatu zen zenbait aldiz, eta bokala galdu beste zenbaitetan. Horrela bada, alde batetik *Ato Açones, Galindo Atones, Enneco Banzones, Ato Blascones, Galindo Ennecones* ditugu, eta bestetik *Sango Bançons, Lop Ennecons, Enneco Fortunons, Enneco Ximenons...*, alegia, *-nes* eta *-ns* bukaerak.

Hurrengo atalean *-az*, *-ez*, *-iz* atzizkien jatorria aztertzen du eta berrikusketa historiko laburra egin ondoan, hots, ordu arteko ikertzaile batzuek erran dutena ikusi ondoan, aipatu bukaera horiek dituzten izenak zerrendatzen ditu. Lehenaz den bezainbatez, erraten du *Didaz, Días* (sic) deituran dirauela; bigarrenari dago-kion sailean oinarriko izenaren amaieraren arabera multzokatzen ditu deiturak: *-a-z* akitzen direnak (*Garcia* → *Garcez, Garceç, Arcez; Anaya* → *Uanaiez* (sic)), *-o-z* akitzen direnak (*Bonus* → *Bonez; Ennecus* → *Eneguez; Didacus* → *Diez...*), kontsonantez bukatzen direnak eta etorki segurukoak ez direnak (*Acenar* → *Acenarez; Gomicius* → *Gomez*). Hirugarrenari datxekionez (*-iz*-i datxekionez alegia) gauza bera egiten du, eta honela sailkatzen: *-o-z* amaitzen direnak (*Ennecus* → *Enequiz; Ferrius* → *Ferriz; Galindus* → *Galindiz...*), kontsonantez akitzen direnak edo etorki ziurrik ez dutenak (*Acenar* → *Aznariz; Fors* → *Fortiç, Ortiç, Ortiz*).

K. **Mitxelenaren** arabera (1956b: 342, 1957) patronimikoaren jatorria latineko genitibo singularrean bilatu beharra dago, edo hobeki erran, latineko genitiboan erroa duen bukaeran. Hemen *-nis* aipatzen du eta honen barruan, bereziki, usaia-koena den *-onis*; kidetasuna hau da: *-onis* latinez, *-oi(t)z* euskaraz, *-on(e)s* erromantzez. Gainera, *-oi(t)z* bukaera anitz eta anitz aldiz izenaren euskal aldaerarekin agertzen dela zehazten du, aldaera hori erdarazkotik bereizten denean. Beste bokal batez akitzen diren izenen artetik *Axubeleiz* (*Aizubeleiz*), *Lopeiz*, *Miqueleiz* (*Mikele* “Miguel”), *Ogoaiz* aipatzen ditu eta dio hauetan pareko *-n-dun* aldaerak eskas direla; hemen eredu bat izanez gero eragin analogikoa gogoan hartzekoa dela gehitzen du. Jarraian erraten du *Garceiz* (*Arceiz*) zuzenean *Garseanis*-etik atera den ala ez den ez duela eztabaidatu nahi, ez eta *Garindiz*, *Lopiz*-en taxukoak *Garindoiz*, *Lopeiz*-en tankerakoan laburtzetik atera diren ere, ondorio finkoetara iristeko itxaropen handirik ez dagoelako. Honetaz ikus gerok seigarren atalean dioguna.

Erdi Aroko nafar onomastikan kontsonantez edo *-i-z* bukatu izenek patronimikoa *-iz* egiten dutela azaltzen du eta latineko *s* : euskarazko *(t)z* erlazioa badela kontuan edukiz, uste du ez dagokeela inolako zailtasunik euskarazko *-i(t)z* toki guztietan oinarri mota orotara hedatutako latineko genitibo hondarkiaren ondorengoia dela pentsatzeko, hots, eta ongi ulertu badugu, Penintsula osoko *-iz-dun* patronimikoak euskararen bitartez azaltzeko. Hau, alabaina, ez du egoki ikusten, horrelako zabalkundea iritsi duen gertakarian euskararen eragin goiztiarra dagoela kontu egitea arrunt arriskugarri baita bere ustez, eta *-s* → *-z* ordezkapena onargaitza iruditzen zaio eragin hori gabe. Aragoiko agiriek, bestalde, *-s*, *-z* bereizketa zehaztasunez atxikitzen dute eta, beraz, hobe da bi erabide desberdin izan direla pentsatzea²⁴. Galizia, Asturias, León eta Aragoiko testuetan aurkitzen dugun *-ze*, *-zi-k* uste hori baiesten dute.

Mitxelenak erraten du (1954: 443-444, 1957: 142, 1969: 4), Caro Barojak (1945: 205-210; ikus gorago erran duguna) aipatu zuen bezala, Akitaniako idazkUNETAKO eta Erdi Aroko antroponimoen deklinabidean bat-etortze nabarmena dagoela, Akitanian bokalez bukatzen diren antroponimoek normalean genitiboa *-enis*, *-onis* egiten baitute. Dokumentazioko *Belascones*, *Galindonis*, *Garseanis*, *Enneconis*, *Furtunionis*, *Scemenonis* (*Belasco*, *Galindo*, *Garsea*, *Enneco*, *Furtunio*, *Scemeno*-tik) genitiboak bizirik ziratekeen garai batean errenteriarraren iritzian, eta euskal ezaugarriak dituzten *Berascoiz*, *Garindoiz*, *En(n)ecoyz*, *Semeroyz* eta erdal ezaugarriak dituzten *Enecons*, *Galindons*... etab. *Belasconis*, *Galindonis*, *Enneconis*, *Semenonis*-etik atera ziratekeen, bilakaera arruntez. Horregatik, patronimiko horiek erromantzeak eskas zuen deklinabidearen “azterna ikasiak” zirelako Me-

24. *Enecons* edo *Eximinons*-en tankerako formak aise ugariagoak dira Aragoi Nafarroan baino, Mitxelenaren iritzian, eta hau, dudarik gabe, eskualde bakoitzaren behialako egoera linguistiko desberdinaren ispilu da (1957: 136. Ikus Boullónen lana iruzkintzean dioguna).

néndez Pidalen teoria arbuiatzen du; “aztarnak” zirela onartzen du, baina dio segur aski “ikasiak” gabe “herrickioiak” zirela (1969: 4). Díez Melcónen lana iruzkintzean (1957b: 374) autore honi kontra egiten dio, erranez bere iritzian *-o*, *-onis* eta *-a*, *-anis* (*Garsea*, *Garseanis*) deklinabideak ez direla germaniar etorkikoak eta, Nafarroari eta Aragoiri dagokienez, aise eredu hurbilagoa dutela erromatarren garaiko Akitaniako idazkUNETAN.

Caro Barojak lehenago (1945: 164) Erdi Aroko *Ahoçtarriç* patronimikoaren eta Akitaniako *Halscotarris* genitiboaren artean zegoen bat-etortzea azpimarratu zuela nabarmentzen du Mitxelenak (1954: 444, 1957: 142), eta, ikusi dugun gisa, euskarazko *-i(t)z* latineko *-is*-en ohiko “isla” denez gero, zenbait euskal patronimikoren etorkia horixe izan zela pentsatzea ez zaio zorakeria iruditzen. Hemen, beraz, hirugarren deklinabideko *-is* bukaeran pentsatzen ari zen Mitxelena, *Halscotarris* / *Ahoçtarriç*-endako *-nis* sudurkariduna egokia ez delako. Kasu honetan latineko deklinabide hutsaz mintzatzea ez da oso zehatza errenteriarraren arabera, eta berak latineko deklinabidearen egokitze pirenaiakoaz mintzatu nahiago du. Germaniar eragina alde batera uzten du ikertzaile honek.

A. **Montenegrok** arrunt laburki ukitzen du patronimikoen gaia (1960: 527), iragaitzaz. Caro Barojaren oinatzetan dioenez, zenbait hispaniar toponimok *-icius*-dun antroponimoetan dute iturburu, *-ez*, *-iz* bukaera duten leku izenetan ikus daitekeen moduan. Azken atzizki honek (*-ez*, *-iz*-ek) Erdi Aroan erlazio patronimikoa azaltzeko zabalkunde handia izan zuela ere badio.

M. F. **Bergantonek** (1977: 13), Gaskuñako Erdi Aroko egoeraz mintzo dela, eta beste hainbat ikertzaileren ildotik, erraten du izen kopuruaren murrizketaren ondorioz pertsonak bereizteko beste prozedura bat erabiltzen hasi zela, *Paulus Petri (filius)* eredian nahiz ahaidegoa adierazten zuten osagaien elkarketan oinarrituz. Aurreneko saio batean aitaren izena semearenari atxikitzen zaio, eta “Euskadi”n hagitz kasu bakanetan, alabarenari ere bai. Autore honen arabera *Lup Donati* eta *Guillelmus Garssie*-ren modukoek *Lopou fils de Donat* eta *Guillaume fils de Garcie* itzultzen dituzte. Nolanahi ere, ez ditu *-z*-dun patronimikoak ukitzen.

A. **Irigoi**enen ustean (1982: 623; 1983: 12-13, 25-27) Erdi Aroan bi patronimiko aldaera nagusi azaltzen dira, biak latinetik heldu direnak, baina bide banatatik: 1.- latineko genitibotik (*-nis*-etik) euskaldunen ahotan bokal arteko sudurkaria erori ondoan atera den *-i(t)z* (*-in(t)z* aldaera ere badu honek), eta 2.-kasu beraren forma eboluzionatuagotik (*-nis* > *-nes* > *-ns* > *-s*-etik) euskaldunok erabiltzearen bortxaz atera den *-(t)z*. Ongi ulertu badugu hondarreko aldaera hau izan zen, afrikariz ebakirik, gaztelaniadunek hobetsi zutena. Horregatik txistukariaren aurreko bokalek ez zuten zerikusirik, hasiera batean, atzizkiarekin, eta, beraz, patronimikoak Erdi Aroan *-az*, *-ez*, *-iz*, *-oz*, *-uz* bukaerak zituelako Menéndez Pidal & Tovar-en iritzia ustela iruditzen zaio, txistukariaren aitzineko bokala

atzizkia hartzen duen izenaren araberakoa delako. Bukaerako *-z* portugesez *-s* bilakatu zen, eta orobat Aragoiko alderdi batean eta Valentzian.

Bizkaitar euskaltzainak dioenez *-a*, *-anis*, *-o*, *-onis* motako deklinabidea ez zaie zor, Meyer-Lübkez geroztik erran den moduan, germaniar mundutik sartutako antroponimoei, latin berantiarrean horrelakoak ohikoak zirelako. Autore honen arabera pertsona izenek, latinaren joera batengatik, bi aldaera izan ohi zituzten: batzuk *-o-z* amaitzen ziren, eta beste batzuk *-i* / *-e-z*. Aurrenekoek euskaldunon artean, zenbait aldiz, tradizio zaharreko *-u* aldaera zuten, eta, bide beretik, *-i*-dun formak ziren gure hizkuntzan erabiltzen zirenak, *-i* / *-e* pareari doakionez. Garbi dago, Irigoienen irudiko, garai batean gaztelanian *-e*-dun aldaerak atzizki patronimikoarekin erabiltzeko espezialdu zirela (*LPN*-n ageri den *Pascoal Inigui*-n oinarriturik, erromantzez *Inigui* > *Inigui*z eta **Iñigue* > *Iñiguez* atera zirela uste du; 1983: 12), bai eta ere *-o*-dunak, baina testuinguru desberdinetan, aurrerantzean banaketa osagarrian agertuko baitziren (ibid., 26-27). Ikertzaile honen ustean euskal sustratuz kutsatutako patronimikoak Pirinioen inguruko eskualdeetatik zabaldu ziren, *nomina singularia* direlakoan erabilera gainbehera abiatu zenean.

Ikertzaile berak (1983: 12 eta hurr.; 1987), Mitxelenaren teoriari jarraikiz, erraten du erromatarren garaian *Lupus*, *-i* bezalako izenak hirugarren deklinabidera igaro zirela eta *Lupo*, *-nis* bihurtu; hemendik atera zen, erraterako, Zamora eta Segoviako *Lobones* herri izena. Euskararen barrenean *Enneconis*-en tankerako batetik *Enekoitz* irten zen, bokal arteko sudurkaria galdu eta igurzkaria afrikatu ondoan; bukaeran *-otz* duten deiturak aurreko *-oitz* batetik atera dirateke: errate baterako, *Aionis*-etik *Aoitz* atera izanen da lehenbizi (cf. *Agoitz* toponimoa), eta *Aotz* gero.

Aurrerago latineko genitibotik irten zen bukaera (*-itz* edo *-tz* arrunki, eta inoiz *-intz*²⁵) beregain bihurtuko zen Irigoienen arabera, erran bezala, eta edozein oinarri erantsiko zitzaion: *Anaiatz* < *Anaia* + *-tz*, konparazione. Gorago aipatu *Enneconis*-en moduko genitibotik, bilakaera erromantzez, *En(n)econes*, *Enegones* aterako zen, edo azentu ondoko bokala erori ondoan *Enecons*, **Enecos*; *-nes*-dun aldaerek ez dute aztarna gehiegi utzi, Euskal Herritik kanpoko toponimian ageri den *Lobones*-en tankerakoez landara ez baitago gauza handirik. Ondorio moduan honela dio bizkaitar euskaltzainak (1987: 201):

“El origen de este último [patronimiko atzizkiarena] creo que hay que buscarlo en los genitivos latinos en *-o*, *-onis*, extendidos analógicamente en latín vulgar, con acción ulterior del sustrato vasco y generalización y difusión secundaria a partir del mundo vascónico”.

25. *Galindonis* > *Garindōitz* > *Garindointz* dateke bilakaera; *arrain*, *usain* eta bestetan bezala sudurkariak jatorrizkoaz beste lekune bat hartu zukeen.

A. **Veigasek** (1989: 8, 24, 26) galegoko eta gaztelaniako patronimikoak aztertzerakoan *-iz*, *-ez* bukaera dutenak *-ici*-tik eratorzen ditu, eta *-az*, *-oz*, *-uz*-dunak sudurkaridun oinarri sekundarioetatik, gai honetan sakontzen ez duen arren, ez baitu gero zehazten *-az*, *-uz* amaieren bokala zeri zor zaion, xeheki²⁶.

Ikertzaile honek patronimikoen ustezko bi iturriak teoriaran ongi bereizten dituela irudi duen arren, adibidetzat aipatzen duen *Muñoz*-endako bi sorburu desberdin ematen ditu: **Munionici* > **Munionci* > **Munionz* > *Muñoz* lehenik eta (*Munionis*) > **Munioniz* edo *Munnioniz* > **Munionz* > *Muñoz* gero. Lehen azalbide hori bi iturrien nahasketa dela garbi dago, eta ez dakigu zer funts dukeen, *-onis* (edo *-oni*) genitiboari *-ici* atzizki orobat genitiboa eratxiki zaiola irudi baitu; bigarrenean azentu ondoko bokala erori eta sudurkari gehi afrikari segidak emaitzat afrikaria izan duela dio autoreak. Bigarren pauso hau, hots, *Vn* + *afrikaria* > *V* + *afrikaria* normala da Veigasen arabera, hiztun galegoen artean (ibid., 8).

A. I. **Boullónnek** (1999: 30-37) Galizian izan diren filiazioa adierazteko bideak azaltzerakoan erraten du horietako bat genitiboa izan dela, eta honen barrenean hurrengo mota hauek bereizten ditu: 1) *-i*-dun genitiboa, 2) *-is*-dun genitiboa, 3) *-ae*-dun genitiboa, 4) *-o*, *-onis* deklinabidea duten izenak, eta 5) *-a*, *-anis* deklinabidea dutenak. Nolanahi ere, eta ikertzaile honen iritzian, denbora igarotzearekin atzizki patronimikoen erabilera berretu egiten da eta genitiboarena urritzen (1995: 454).

Lehen bideari datzekionez, erraten du bukaera hori duten izen gehienak tradizio latinokoak edo grekolinokoak direla, edo bestela germaniar jatorria dutela; inoiz bukaerako *-i* galtzen dutela edo *-i* hori *-e* bihurtzen dela ere gaineratzen du. Hauetako batzuk bat etorriko dira, fonetikoki, atzizki patronimikoekin, adibidez bigarren osagaitako *-ricus* dutenak, *Didacus* (*Didaci*) edo, hein txikiagoan, *Dominicus* (1995: 455).

Bigarren bidez kestone, Boullónnek gehienak izen grekolatinoak direla azaltzen du, genitiboa hirugarren deklinabidearen arabera moldatzen dutenak; egoera berean daude hebraikoak izanik tradizio grekolatinoaren bitartez iritsita-koak. Ikertzaile galziarraren arabera zenbaitetan gutxienez *-is* bukaera benetako atzizki patronimikotzat har liteke, “xa que, por unha parte, a terminacion do xenitivo convive con formas derivadas do mesmo nome que presentan o sufixo rematado en *-z* (...), e, por outra, hai formas en *-is* procedentes de nomes da segunda declinación, como *Amicus* ou *Auriolus*, ou de nomes xermánicos usualmente latinizados en *-us*” (1992: 32). Hondarreko bukaera hau duten izenek genitiboa *-is* egitea halabeharreko nahastetzat har daiteke, partikulazki alderantzizkoa ere

---

26. Berak —“Galizian” ulertu behar dela dirudi— *-uz* ez duela bildu gehitzen du, eta ikerketa hizkuntz eskualdeka egin behar dela.

gertatzen delako, hau da, *-is* genitiboa duten izenek *-i* bukaera ere aurkezten dutelako, baina kontuan eduki beharra da *-iz* atzizkia hurbil dagoela biziki, eta izen horietako anitzek atzizki hau onartzen dutela (1995: 455). Zenbait izenen genitiboa *-is* edo *-i* izan zitekeenez, ohikoa da atzizki patronimikoa kasu zuzenari edo zeharkakoari erants ziezaioketenak aurkitzea, alegia, *Cendus* → *Cendiz* / *Cendo* → *Cendoniz*; *Ennecus* → *Enneciz* / *Enneco* → *Enneconiz*; *Erus* → *Eriz* / *Ero* → *Eroniz*-en tankerako bikoiztasunak kausitzea (1995: 457).

Hirugarren multzo batean Boullónnek genitiboa *-ae-n* (edo *-e-n*, hobeki erran) egiten duten izen gutxi batzuk sartzen ditu, hainbat etorkitako izen maskulinoak (*Garcia*, *Vela*, *Froila*...) eta *-as*, *-ez* bukatzen diren beste batzuk (*Andreas*, *Elias*, *Thomas*...). Laugarren bidekoak, *-o*, *-onis* latineko eredia jarraitzen dutenak dira, *Nero*, *Neronis*-en modukoak; hauek usaiakoak dira izen arruntetarik heldu direnen artean (*Cato* – *catus*, *Cicero* – *cicer*, *Naso* – *nasus*...), zeltak bizi ziren alderdietan eta germaniar onomastikan, *Karlo*, *Karlon*-en tankerakoetan. Azken jatorri honetakoak dira, hain zuzen ere, deklinabide mota hau duten Penintsulako ipar-mendebaldeko izen gehienak (1995: 456; 1999: 33).

Aitzinekoekin hagitz erlazionaturik daude *-a*, *-anis* egiten duten izenak, gehienak etorkiz germanikoak: *Adila*, *Berila*, *Gonta*, *Teoda*..., baina Leite de Vasconcelosekin batean erraten du *-anis*-dun patronimikoaren lekuko zuzenik ez duela kausitu, toponimiak honelakoak garai batean izan zirela garbi uzten duen arren. Izan ere, bukaera hori duten germaniar izenek *-i* genitiboa dute (*Arias Uisterlani*, *Erus Nunnilani*...) edo atzizki patronimikoa. Aurrekoetz landa, *proles* eta *filius*-dun itzuliak mintzagai hartzen ditu (1995: 459-461, 1999: 37-40); hauek zenbait aldiz patronimikoa ere eraman dezakete, baina ohikoena *izena* + *proles* + *izena genitiboan* segida da.

Aurrerago patronimiko atzizkiak aipatzen ditu (1995: 461 eta hurr., 1999: 40 eta hurr.): lehenik gailegoz egun *-ez*, *-is* dela dio, portugaleraz *-es* eta espainolez *-ez*, eta gero zenbait autorek erran dutenaren berrikusketa egiten du, Menéndez Pidal eta Tovar-en lana gidari harturik. Ondoriotzat azaltzen du bere helburua ez dela eztabaidan sartzea, baina Mdez. Pidal eta Tovar-en lanari erreferentzia eginez gehitzen du berak miatutako testuetan aldatzen den bokala (*-a*, *-i* edo *-e*) batez ere izenaren morfologiaren arabera aldatzen dela, hau da, izenaren zati dela. Zenbaitetan, gainera, latineko genitiboaren bilakaeraren emaitza dugu: *Didaci* > *Diaci* > *Diaz* (*Didacus*-etik) eta *Quiriaz* (*Quiriacus*-etik).

Gero *-az* (*-aci*, *-at*) duten patronimikoak aipatzen ditu eta erraten gehienak lehen bukaera hori dutenak direla —hots,*-a*-rekin amaitzen den izena ohi dute azpian— eta zenbait aldiz *-at* ere azaltzen dela (*Gontina Atilat*, *domina Munia Froliat*...). Izen bakan batzuek *-az* eta *-iz* aurkezten dituzte (*Pelaz* / *Pelaiz*, erraterako) eta arrunt gutxitan bien nahasketa (*Froyla Froylayz*).

Atzizki patronimikoan gehien ibiltzen den bokala *-i-* da (VIII-XII mendeetan), “*xa que, como veremos, se aplica a tódolos nomes persoais non rematados en -a, que son a maioría*” (1995: 464; 1999: 46). Bokal hori duten aldaerak *-iz*, *-izi*, *-ici*, *-it*, *-ix* —hau franko gutxitan— dira, eta *-ez*, *-es* ere multzo berean sartzekoak direla uste du, espainolez bezala galegoz eta portugesez ere bukaerako azentu-gabeko silaban *-iz* > *-ez* pausoa ohikoa baita. Zernahi dela, “*Con esta excepción [Gomez bereziarena], as formas con -ez son escasas en comparación con outras*” (1995: 467); *-es* bukaera, bestalde, *Heres*, *Eres* formetan baizik ez da ageri.

Horretaz gainera, badira tartean kontsonante sudurkaria duten *-inz*, *-nci*, *-nt*, *-ns* bukaerak, gehienak *-nus* (*-nius*) edo *-a(ne)* edo *-o(ne)* duten izenetatik atera direnak; hauek sudurkaria erortzeak eragindako bokal sudurkaritzearen ondorio izan litezke: *Martiniz* > *Martĩiz* > *Martíns* / *Martís* (1995: 468-469). Bestalde, *-oz*-dun patronimikorik ia ez duela kausitu zehazten du eta *-uz*-dunen adibiderik ez da-goela.

Bukaeran horzkari ahoskabea duten aldaerak direla eta, uste du, beste autore batzuei jarraikiz, eskribauen gogo latinzale, ikasi edo “kultista” nabari dela, eta gaineratzen du Galizian beste toki batzuetan baino usaiakoagoa dela, Nafarroan adibidez —Zierbideren 1970eko lanean oinarritzen da— ez delako horrelakorik azaltzen.

J. **Gorrotxategik** ere (2000b: 93), lehenago Mitxelenak eta Irigoienek bezala, *Enekoitz*-en moduko patronimikoak *Enneco*-ren genitibo singularra den *Enneconis* ereduaren orokortzearen ondorioztat har daitezkeela uste du, euskaran ohikoa den bokal arteko sudurkariaren galeraz.

3.9. PATRONIMIKOA ARABIERATIK ATERA DA

E. **García Gómezek** 1954ko lanean ordura arte inork mahaigaineratu gabeko hipotesia formulatzen du, hain justu ere patronimiko hispanikoak Iberiar Penintsulako arabierako hipokoristikoekin zuzenean erlazionaturik egon daitezkeela dioena. Izan ere, eta García Gómezen arabera, azken horietan usaiakoa da bukaerako bokalaren aldizkatzea, gure patronimikoetan bezal-bezala. Eragina ezin beste norabidekoa izan, arabiar hipokoristiko horiek Penintsulan ez ezik arabiar herri guztietan ere azaltzen direlako.

García Gómezek berak dakusa, dena dela, bere hipotesi horrek oztopo handia duela, hain zuzen ere arabiar formak hipokoristikoak edo txikigarriak izatea, behin ere ez patronimikoak. García berak dio arabiar idazleek patronimikodun kristau deizioak beren sistemara egokitzeko *ibn* ibiltzen dutela; erraterako, *Fernán González* emateko *Ferdiland ibn Gundišalb* erabiltzen dute, hots, ‘Ferdilando Gundisalvoren semea’.

3.10. PATRONIMIKOAREN -ez BUKAERA ERDALDUNA DA, “EXOTIKOA”

Ikusi dugun gisa (3.2. azpiatala) S. **Aran**arendako euskarazko patronimikoak genitiboaren bukaera dutenak dira (1980: 710-711 eta hurr.), zalantza franko agertuagatik. Bestalde, -ez “atzizki patronimiko exotikoa”-z horniturik dauden deiturak “español”-tzat ematen ditu.

Araban eta Nafarroako Estellerrian ugariak diren *patronimikoa* + *toponimoa* duten deitura elkartuak ere aztertzen ditu abandotarrak eta patronimiko hutsak direnak bezain gaitzesgarritzat jotzen, gero bere uste hau ñabartzen badu ere, aurki ikusiko dugun moduan. Aranarentzat *Ortiz de Zárate*-ren gisako deitura batean —*Zarate-Ortiz* euskaratzen duena, derragun bidenabar— *Zarate* da oinarritzko osagaia (“esencial”, bizkaitar euskalariaren hitzez erranik) eta *Ortiz* halabeharreakoa (“accidental” dio). Ezestekoak iruditzen zaizkiola garbi ageri da (1980: 740)²⁷:

“En los últimos tiempos de la Edad Media y primeros de la Moderna, los euskerianos, en su necio y pernicioso prurito de imitar en todo a los extranjeros (siquiera fuese en cosas que no causasen directamente mengua de la independencia política de sus varios estados), no se contentaban con llamarse con su nombre de pila y apellido, sino que, al uso español, formaban con el nombre del padre uno de filiación que agregaban a aquéllos. Y como la Iglesia euskeriana, por rara anomalía y para gran desgracia de nuestra Patria, fue siempre dependiente de las constituidas en los vecinos estados extranjeros (...) de ahí que los nombres de pila de los euskerianos fuesen todos extranjeros, y más concretamente hablando, españoles”.

Bizkaitarraren arabera, konposatu bat ereduzkotzat hartua izan dadin ezinbestekoa da, aurrenik, patronimikoa pertsona izen batean oinarriturik izatea, eta, bigarrenik, “familia izena”-ren ondotik joatea, edo aurretik, baina *de*-ren arartekotzaz. Errate bateko, *Ziloniz-Odiaga ez* da ereduzkoa, *Ziloniz* patronimikoa izan arren —Aranaren arabera betiere—, *Zilona* deiturarena delako, ez pertsona izen batena. Era berean, *López-Vidáin*-en tankerakoak ere ez dira eredugarriak, *de* eskas dute-lako. *Ibarra-Rodríguez*-en taxukoak, aldiz, ereduzkoak dira, guztiz ere euskararen joskera postposiziozaleari jarraikitzen zaizkiolako.

3.11. PATRONIMIKOAREN JATORRIA ZEHAZTEN EZ DUTENAK

F. **Hanssenek** (1913: 154) -z “atzizki arabiar, iberiar eta etorki ezezaguneko”-ei eskaini atalñoan sartzen du eta gaineratzen behiala patronimikoak sortzen zituela: *Garcí Sánchez* = *García*, *hijo de Sancho*. Gero Cornu, Godoy Alcántara eta Jungfer-en ustez latinetik heldu dela azaltzen du, baina beste ikertzaile batzuen iritzian (Baistenean) atzizkia iberiarra dela.

27. S. Aranak garbi dakusa patronimikoak hasieran aldatzen zirela, aitaren izenaren arabera, baina garai batetik aurrera —ez du zehazten noiz— finkatu eta aldaezindu zirela, eta hasmentan aldakorak zirenak deitura elkartuen lehen osagai iraunkor bilakatu zirela.

Meyer-Lübkek dioenez (1917: 10), patronimikoetan izen espainol eta portugesen aldamenean euskal izenak ere badira, eta, horregatik, *-iz*, *-ez*-en euskal jatorria ez da ezinezkoa, baina hori ontzat hartzeko beharrezkoa litzateke euskaraz erabilera hori dokumentatua egotea. Euskal toponimian *Berriz*, *Biarritz*, *Gamiz* bezalako izenak badirela gehitzen du, baina ez dutela zer ikusirik *-ez*-ekin. Autore honen arabera latineko izenen patronimiko forma genitibokoa da (*Martini*, *Menendi...*), eta *a* erroa duten izen gotikoek *-anis* (*Froilanis*) forma dute, edo analogiaz *-ani* (*Froilani*). Multzo berekoak dira *Didacus Didaci*, *Rodericus Roderici*-ren modukoak, gero *Diego Diaz*, *Ruy Ruiz* eman dutenak, eta beste horrenbeste gertatzen da gainerako *-icus*-dun izenekin. Ildo beretik, *Dominicus Dominici*-ren bigarren partea *Dominiz* bilakatzen da “gemäß dem spanischen Umlautgesetz”, eta gero, *Domingo*-ren eraginez, *Dominguiz*.

Garai batetik aitzina *-icus*-dun izenen *-z*-ren benetako izaera ez zen ulertzen, *i*-ren aurreko *c*-ren palataltzearen ondorioz aitaren izenaren eta patronimikoaren arteko aldea handiegia egin baitzen. Orduan *-z* patronimikoaren ezaugarritzat hartu zen eta besteen *-i*-ren funtzioa bereganatu. Txistukariaren zabalkundea hirugarren deklinabidetik heldu ziren izenek erraztu zuten, *Gonçalo Salvadores*-en modukoek alegia. Bestalde, harrigarria iruditzen zaio, lehenik, izen latinoetan *-oz* eta *-az* franko urriak izatea, bigarren, *-az* gehienbat *a* erroa duten izen gotikoekin agertzea, eta, hirugarren, *-oz*-dun izenek (*Oveco*, *Onneca*, *Belasco* – *Berasco*, *Gudesteo*-k) gehienetan azalpen egokirik ez izatea. Hauek iberiar-euskaldunak eta gotikoak —azkena— direla uste du.

Erdi Aroko dokumentazioan *-on* deklinabidea azaltzen dela gehitzen du (*Eneco*, *-onis*), baina hau, Menéndez Pidalek dioenez, “recuerdo erúdito de una declinación de que carecía el romance” besterik ez da. Meyer-Lübkek *-an* mota (*Froilani(s)*-en tankerakoak, ongi ulertu badugu) gotikoaren izen maskulino ahulei zor zaiela uste du eta *-on* mota *-on* franko eta longobardoari, latinari baino gehiago. Nolanahi ere, *-az* bukaera duten patronimikoetan *-á-z* akitzen diren izenak bilatu behar ditugu, mendebaldeko gotikokoak batez ere, baina, baita, era berean, euskal izenak ere: *Anayá*, *Ochoá*, *Berá*. Bukatzeko dio *-ez*-dun forma latin hizkuntzen historiarako biziki garrantzizkoa dela, eta gehitzen du Iberiar Penintsulatik kanpoko erromantzeen bilakaera fonetikoek amaiera hori agertzea galarazi dutela.

Beranduagoko idazki labur baina trinko batean (1919-20: 208-210) Schuchardtek egindako kritikei aurre egiten die, eta austriarrak patronimikorako proposatzen duen etimologia arbuatzen. Izan ere, sistema horren arabera semearen patronimikoak ez du loturarik —lotura zuzenik— aitaren izenarekin, eta, gainera, beste hizkuntzek ere ez diote inolako laguntzarik ematen haren teoriari. Honela dio:

“Denn die Reihe *Lupus*, dessen Sohn *Lupicus*, dessen Sohn *Lupici* steht völlig in der Luft, wird durch keine Analogien anderer Sprachen gestützt und zeigt in ihrem Endergebnis *Lope Lopez* eine Ausschaltung des Vaters, für die denn doch auch eine Erklärung gegeben werden müsste”.

Patronimikoak bakarrik Iberiar Penintsulakoak direla gaineratzen du Meyer-Lübkek eta itxuraz ez dutela inolako oinarririk latinaren barrenean, ez eta godoen hizkeran ere. Beraz, jarraitzen du ikertzaile honek, “blieb nur das Iberische bzw. das Baskische übrig”, baina hauek ere ez dute azalpen egokirik ematen. Izen gotikoak lehenik genitiboan agertzen direla azaltzen du (*Roderici*, adibidez), eta latin jatorrikoekin ere beste horrenbeste agitzen dela: lehenbizi *Dominici* ageri da eta gero *Dominicus*. Hondarreko honetatik *Domingo* (*Domenga* femeninoan) irten zen, eta aurrenekotik *Dominiz*. Gero *Domingo Dominiz*-en modukoak luzatu ziratekeen (beranduago *-iz* bukaera *-ez* bilakatu zen, gaztelanian *-i* > *-e* gertatzen delako), hein batez *-igo*-dun izenek lagundurik: *Rodrigo Rodríz* → *Rodrigo Rodríguez* burutu zatekeen, analogiaz, antza.

Iberierak beharbada *-ic-* atzizki patronimikoa izan zuela dio, baina denbora hurrengotasunetik ezin dela bien —iberieraren eta latinaren— artean harremana izan dela ondorioztatu, eta are gutxiago auzokotasunetik. Idazkunen tradizio aberastean Iberiako latinak aipatu patronimiko iberikoa hartu zuelako inolako frogarik ez dela ere erraten du Meyer-Lübkek.

Díez Melcónek (1957: 75. eta hurr.) Meyer-Lübkeri jarraikiz *-anis* bukaera germanieratik hartua dela erraten du eta zehazten batez ere Katalunian eta Aragoian agertzen dela, baina ez Gaztelan eta Leonen; Asturiasen berriz *-a*, *-anis* erreferentziatzat harturik *-anus*, *-ani* sortu zen. Autore honek germaniar izenen gain moldatutako *-o*, *-onis* eredu eta honetatik hurbil dagoen *-onus*, *-oni* ere aipatzen ditu; azkenekotik *-one* eta *-on* atera ziren. Aztertzen duen eskualdearen barrenean *-o*, *-onis* deklinabidea Logroño, León eta Asturiasen azaltzen dela dio eta kasu bakanen batean Burgosen, eta nafar-aragoitar eraginari zor zaiola (ibid., 80). M. Alvar-en ildotik *-is*-dun genitiboak *-es* bihurtu direla azaltzen du (*Lope Ennecones*, *Garsia Fortuniones*...) eta gehitzen gaztelaniaz ez dela tarteko *-e-* hori erortzen, galtzea azken batean katalanaren eta aragoieraren ezaugarri baita.

Beste atal batean (ibid., 128. eta hurr.) *-az*, *-ez*, *-iz*, *-oz*, *-uz*-ez bukatzen diren patronimikoak hartzen ditu mintzagai eta lehenik ordura arte jaulki ziren ustekariak aipatzen ditu: euskal jatorria dutela dioena (Larramendi, Astarloa, Becerro de Bengoa, Garate), iturrama gotikoan duela dioena (Schmeller, Mahan, F. Díez), latinean duela dioena (Ríos y Ríos, Godoy, Jungfer, Cornu, Carnoy, Letelier, Meyer-Lübke, Hills, Caro Baroja, Pariente), zeltatik hartua dela dioena (Schulze) eta iberieratik hartua dela dioena (Baist, Schuchardt, Menéndez Pidal, Dauzat). Ondoriotzat erraten du jaulkitako hipotesi guztietatik ez dagoela bat ere zeharo gogobetetzen duenik, beste guztiak baztertzen dituenik, alegia, denek dituztela

aldeko eta aurkako puntuak. Zenbaitetan, gainera, adibide berak ematen dira gauza desberdinak frogatzeko.

J. **Corominesek** (1970: 239) Kataluniako pertsonaia historikoen izenak katalanez nola ebakitzen diren eta nola ebaki behar diren aztertzen ari delarik erraten du *-s-dun* deiturak (*Llopis, Peris...*) Gaztela-Aragoiko *-z-dun* patronimikoetatik atera direla. Beraz, hurbileko jatorria aipatzen du, baina ez urrutikoa, hastapeneko. Bide beretik, **Pielek** (in Piel & Kremer, 1976: 35) honako hau dio: “Die katalanischen Familiennamen auf *-is*, wie *Ferrándis, Gómis* usw. sind lediglich Repliken entsprechender kastilisch-aragonesischer Formen auf *-ez*, da das *z*-Suffix im äußersten Nordosten nicht ursprünglich ist”.

R. **Zierbide** Nafarroako onomastika zaharra aztertzen duen lanean patronimiaz ere mintzo da (1970: 274 eta hurr.). Lehenik “gentilizioa” ordezkatzeko duten perifrasiak aipatzen ditu (*filius, fyllo, fiya, ffijo, cognatus, gener, netus, prolis*) eta gero adjektibo izaera duten latineko atzizkiak (*-anis, -onis, -ones* eta hauen aldaera eboluzionatuak: *-ons, -os*). Jarraian “gentilizioak” diren atzizkiak aztertzen ditu, aurreko ikertzaileek urratu bideei jarraikiz, *-az, -ez, -inz, -ioz* edo *-ioç, -iz* edo *-iç, -oiz* edo *-oyç, -oz, -uiz* eta *-uz* aipatzen baititu, kontsonantez amaitzen direnez beste. Ondoriotzat dio Nafarroako dokumentazio zaharrean atzizkirik erabiliena *-iz* dela (% 28’5), gero *-ez* datorrela (% 22’9) eta hirugarren tokian *-eiz* dugula (% 17); besteak gutxiago azaltzen dira. Atzizkiaren jatorriaz, ikus daitekeenez, ez du deus ere erraten.

D. **Kremer**-en arabera patronimikoak eratzeko erromantzeak zuen biderik zaharrena genitibo ezabatuarena da, latineko genitiboarena, oker ez bagaude, *filius*-ik edo antzekorik azaltzen ez duena, laster “bakarrik hispanikoa den *-izi* atzizki patronimikoak” ordezkatzeko badu ere. Ikertzaile honek patronimikoa *-rici* genitibotik ez datorrela erraten du eta, Mdez. Pidal eta Tovar-en oinazetan, arrunt ohitura linguistikoa zaharra dela, hizkuntzan “lo bezala” zegoena. Honela dio (1990: 12):

“Este temprano uso [*-izi* atzizki patronimikoarena], que se extiende sin vacilaciones, induce a pensar en un hábito lingüístico muy antiguo y ya latente en la lengua, que no podría ser de ninguna manera el modelo frecuentemente utilizado de una derivación genitiva, tal como en *rici*. La vitalidad de esta formación patronímica se hace visible en no pocas variantes o vacilaciones, dependientes de cada escribano o texto documental, del tipo *iben Petro* frente a *Petriz* o *Baroncelli* respecto a *Baronceliz*”.

Ez dakigu seguru *-rici*-tik ez dela heldu erratearekin xeheki zer erran nahi duen, baina badirudi oinarrian izen gotikoak dituzten genitiboetatik ez datorrela adierazi nahi duela. Autore honek, halarik ere, beste lan batean (1992: 465) honako hau dio: “Die (gewiß vorrömische) Herkunft dieses spezifischen Suffixes [patronimikoaren atzizkiarena, alegia] (...) ist nicht definitiv geklärt”. Hortaz, badirudi

denbora gutxian iritzia aldatu duela edo azkeneko artikulu honetan gauzak aitzinekoan baino ilunxeago dakuskiela.

Ikertzaile beraren arabera (1992: 465) Penintsulako deitura altxorra —Euskal Herria alde batera uzten du— Frantziakoa, Italiakoa eta Kataluniakoa baino urriagoa da, *Fernández, González, Jiménez, López, Martínez, Pérez, Sánchez*-en moduko patronimikoak gutxi samar direlako, eta jende anitz izendatzeko erabiltzen direlako. Dokumentazioan latineko genitiboa ere “als elliptische syntaktische bildung” erabili dela zehazten du, hots, *Froila* edo *Petrus*-etik [*filius*] *Froilani* eta [*filius*] *Petri* atera direla, hau da, genitibo hutsa zuten itzuliak zirela, Europa gehienez bezala. Toponimian honelakoek aztarna gehien Penintsulako ipar-mendebaldean utzi dituztela ere azaltzen du alemaniar ikertzaileak.

Zenbait izenekin ez dela “die charakteristische Bildungsweise mit -ez” ibiltzen gaineratzen du Kremer-ek (*Alfonso*-rekin, erraterako), eta beste zenbaitekin atzizki horrek erabilera mugatua duela (adibidez *García* ohikoagoa da *Garcés / Garciaz* baino); eufonia arrazoiek honetan garrantzia izan dutela ondorioztatzen du.

García Lealek (1998) Asturiasko XII. mendeko kodize batean agertzen diren izendabideak aztertzen ditu, ez bakarrik filiazioarenak, izen soila ere frankotan ageri baita bertan (% 20'89). Filiazioa adierazten dutenen artean eredu hauek ageri direla azaltzen du: *Petrus Petri* eredu, *Petrus Petriz* moldea (hau da biderik emankorrena kodizean [% 32'81]; sail honetan García Lealek *-az, -ez, -iz, -oz* eta *-uz* aipatzen ditu), *izena + aitaren izena + -ici, -izi* eredu (% 0'22; aurrekoaren barruan sar daiteke), *izena + aitaren izena genitiboan + filius* (% 0'69), *izena + iben + aitaren izena* (bide hau aitzinekoaren aldaera da, izen arabiarrekilakoa. Urria da zeharo eta % 0'14ko maiztasuna du), *izena + filiazioa* adierazten duen forma (patronimiko atzizkia duena edo genitiboaren bukaera, gehienbat) + *sorlekuaren izena* (% 0'76), *izena + cognomen-a*, bien erdian edo bukaeran patronimikoa ager daitekeelarik (% 0'47). Ikusten denez, ez du azaltzen bere ustean patronimiko atzizkiaren etorkia zein den.

3.12. EUSKAL PATRONIMIKOAK -ar DUTENAK DIRA

Azkuek (1969-I [1923-1933]: 49) *-ar* atzizkia ukitzerakoan “derivativo patronímico”-tzat hartzen du, segur aski aurrerago (ibid., 132) aipatzen duen *orrek, Ojinagatarrok; bai arroak izan!* “¡qué orgullosos son esos del linaje de Osinaga!” esaldiko *Ojinagatarrok* horrengatik. Toki berean dio (ibid., 131) Bizkaian *-tar* atzizki hau aurretik *-z* duela aditzen dela (*Loiuztar, Sondikaztar*) eta aldaera honen sorrera hainbat herri izenetan azaltzen den *-z-ri* zor zaiokeela (*Gorliz, Laukiniz, Lemoniz, Urduliz...*). Bestelako patronimiko atzizki batzuez ere mintzo da lekeitiarra.

3.13. *-i(t)z BUKAERA DUTEN TOPONIMOEZ ETA HITZEZ MINTZO DIREN AUTOREAK*

Beste ikertzaile batzuek toponimian agertzen diren patronimiko itxurako toponimoak aztertu dituzte, modu batera edo bestera, patronimian sakondu gabe, ordea. Erraterako, R. **Becerro de Bengoak** 1880. urtean idatzi eta 1918an argia ikusi zuen *Descripciones de Álava* lanean (100-101) *itz* (sic) bukaera duten zenbait herri izen ukitzen ditu (*Alveniz, Argomaniz, Betriquiz, Estivaliz...*) eta erraten gehienak gaintxo batean edo gaintxo baten inguruan kokatuak daudela, eta aipatutako *itz* amaierak ‘gaina’ edo ‘mendiko zorrotza’ adiera duela. *Estivaliz*, konparaziorako, euskal hitza da, eta *eztia*-z eta aipatu *-itz*-ez osaturik dago, arabar idazlearen arabera.

Azkuék bere hiztegi ezagunean (1969 [1905]: 446) *-iz* “topografian maiz azaltzen den bukaera” dela dio (*Berriz, Gamiz, Leniz*) eta Astarloaren arabera ‘gailurra’ adiera duela. Ikusi dugun gisan **Meyer-Lübkeren** iritzian (1917: 10), patronimikoen oinarrian izen espainol eta portugesen aldamenean euskal izenak ere badira, eta, horregatik, *-iz*, *-ez*-en euskal jatorria ez da ezinezkoa, baina hori ontzat hartzeko beharrezkoa litzateke euskaraz *-iz*, *-ez*-en erabilera patronimikoa dokumentatua egotea. Euskal toponimian *Berriz, Biarritz, Gamiz* bezalako izenak badirela gehitzen du, baina ez dutela zer ikusirik *-ez*-ekin. H. **Gavelek** bere euskal gramatikan (1929: 139-140) *hainitz* hitza aztertzerakoan *-itz* atzizkia euskal leku izenetan biziki usaiakoa dela zehazten du eta ugaritasuna adierazten duela.

Becerro de Bengoaren ildo beretik edo antzekotik, J. **Garatek** (1931: 446-447 bereziki) *-iz*, *-itz* eta *-oz* atzizkiak tokizkoak direla azaltzen du, eta, aurrenekoaz ari delarik, Arrandiagaren iritzian oinarriturik, erraten du etorkiz ez dela kanpokoia, S. Aranak horrela idatzi zuen arren. Izan ere, “arrunt euskalduna” den *-tza*-rekin identifikatzen du, *Arruiz / Arrutza, Erdoiz / Erdoza, Olaiiz / Olatza*-ren taxuko paretarik abiatuturik. Oin-ohar batean Euskal Herriko mendebaldean *-ez* ugariagoa dela dio (*-iz* baino, irudiz), *Muskez, Otañez, Berbikez*-en, baina Garate ez da konturatzeko hauetan —edo hauetako batzuetan bederik— erromantzearen eragina nabarmena dela (*Musques*, konparazione, *Muskiz* zen lehen, grafiak grafia, eta orain ere bai, hondarreko aldaera hori hobetsi baita herriaren izentzat). Astarloarendako *-iz* ‘gaina’ zela gaineratzen du Garatek, eta Arruzarendako ‘gauza zorrotza’ zela (ikus Becerro de Bengoak dioena).

G. **Bähr**-ek (1948: 186)²⁸ ez du espresuki patronimia lantzen, baina toponimiaz mintzo dela “Euskal probintzietan” nabarmenki espainol eta gaskoiak diren izenez landara itxura bitxiko izen ugari ere aurki daitezkeela erraten du. Hauen artean *-iz* atzizkia dutenak (*Berriz, Gauniz, Laukiniz, Lemoniz, Navarniz*), *-(i)ka* dutenak eta *-a-ma* dutenak daude, zein euskararen bitartez ezin azal daitezkeen. Atzizki hilak izan daitezkeela ere badio, edo aipatu “eraikuntza zahar” horietan gorde direnak, baina oinarriak ere itxuraz ez dira euskaldunak.

R. Lafonek (1980 [1944]: 418 eta 530. orr.) Gavelen bidetik *hainitz*, *aunitz* hitzean *-itz* atzizkia dagoela dio lehenik, eta gero toponimo anitzetan azaltzen dela. Hizkuntzalari honek aditzen pluralgilearekin (*dabil / dabilz*), *batzu*-ren atzizkiarekin, lanbide erranahia duten *-tzu* (*arrantzu* ‘pêche’, *dendaritzu* ‘profession de tailleur’), *-tza*-rekin lotzen du, bai eta ere ugaritasuna adierazten duten eta aditz(izen) abstraktuak sortzen dituzten *-tze*, *-tza*-rekin.

J. B. Orpustanek (1990) Iparraldeko toponimia nagusia aztertzen duenean jatorri patronimikoa duten toki izenak —edo hobeki erran, patronimikoaren kidea den atzizkia duten toki izenak— ukitzen ditu, horrelakoak ere baitira aipatu alderdian, baina ikertzaile honek bere lanetan egin ohi duenez toponimoei azalpen deskribatzailea ematen die, bide antroponimikoa ezagutu arren. Konparazione, Nafarroa Behereko *Armentaritze* herri izena azaltzerakoan bide antroponimikoa ezesten du eta **Dauzat & Rostaingen** azalpen “euskaldunagoa” (1978: 27) proposatzen, nahiz eta **Luchairek** (1881: 153), **Pielek** (1947: 176), **Mitxelenak** (AV, 82), **Menéndez Pidal & Tovar**-ek (1962: 390) eta **Irigoi**enek (1986:36) garbi adierazi duten latineko *Armentari(us)* antroponimotik edo apelatibotik abiaturretik azaldu behar dela, honelakoak toponimian ezagunak baitira (*Armenteiro*, *Armenteira* Galizian, *Armentera*, Huescan, *Villarmentero*, Valladoliden...) (ibid., 97):

“Ce toponyme est un triple composé que Dauzat et Rostaing avaient fort bien analysé: (*h*)*arr(i)* “rocher”, *mendi* “montagne”, (*h*)*aritz* “chêne”. Toute autre analyse entraîne des complications inutiles et peu vraisemblables, comme le latin *armentaria*”.

Hau, tamalez, ez da egileari nahi gabe isuri zaion hutsa; lan guztia aurreiritzi horren gainean antolatua dago. Honela dio A. **Irigoi**enek aipatutako lan horri egindako berrikusketa kritikoa (1990: 13):

“Orpustan no contempla en absoluto la existencia de patronímicos en *-(i)tz* para el área que estudia. Más todavía, considera que el sufijo *-itz*, como hemos visto en § 5, es fundamentalmente “collectif”, y eventualmente “d’appartenance””.

Entzunak entzun eta irakurriak irakurri Orpustanek lehengoan jarraitzen du, 1999ko lanean betiko bidetik baitabil, zuhurtzia gehixeagorekin apika, baina funtsean azalpen antroponimikoa arbuiazen duela, 1990eko liburuan bezala.

M. **Agud** eta A. **Tovar**-ek 1993ko laneko *-iz* sarreran “toponimian maiz agertzen den atzizkia” dela erraten dute (85. or.) eta *-itz* moduan ere azaltzen dela. Astarloaren arabera —Azkuek biltzen du— ‘gailurra’ dela ere badiote eta aldamean harridura marka jartzen, ontzat hartzen ez dutela adierazteko, jakina. Gero beste autore batzuen iritziak biltzen dituzte eta **Aguden** 1962 eta 1973ko lanera —bera da— bidaltzen. Honetan egileak besteak beste *-iz* eta *-oz* atzizkiak aztertzen ditu, partikulazki duten hedadura geografikoari erreparatuz, eta azaltzen Caro

28. Badirudi, nolana ere, lan hau 1940rako bukatua zela.

Barojak *-iz*-dun toki izenak eta patronimikoak lotzeko ahaleginak egin dituela, baina hauek ustelak direla. Mitxelenari jarraikiz gehitzen du *-iz* bukaera duten herri izenetako usteko antroponimo horiek ez direla inon ageri. Beraz, argi samar dago Agudendako, bai eta Tovar-endako ere, *-iz*-dun toponimoek eta patronimikoek ez dutela zerikusi handirik.

Bestalde, Agudek (1962: 60) uste du, Rohlfsen oinatzetan, Pirinioez hegoaldeko *-oz* atzizkia mendiez haraindiko *-os*-ekin loturik egon daitekeela, baina ez du deus erraten patronimikoekin izan litzakeen harremanen inguruan. Zernahi ere den, laburpentzat edo, *-ano*, *-ana*, *-ain*, *-iz*, *-oz* atzizkiak antzinako jabetzei (*villae*-ei) dagozkiekeela ere badio (ibid., 61), Galiziatik Burgoseraino dauden *villa* + *patronimikoa* dituzten herri izenak ikusirik.

4. Patronimikoak egiteko Euskal Herrian izan diren bide desberdinak

Gaur egun gehien-gehienetan *-ez* (*Fernández, González, Pérez, Sánchez...*), eta kasu bakanetan *-iz* (*Juániz, Miguéliz, Mikeleiz*²⁹...) bukaera duten deiturak garai bateko patronimikoen ondorengoak dira, hots, deitura horiek, ekialdean maiz amaieran afrikaria zutela, urlia *Fernando, Gonzalo, Pero, Sancho, Juan, Miguel* edo *Mikel(e)*-ren semea edo alaba zela adierazten zuten, ikusiko dugun bezala sistema honek beti funtzionatzen ez bazuen ere. Aztertu ditugun datuetan garbi ikusten da matronimikorik, hau da, amaren izenean oinarritutako izen identifikatzailerik³⁰ ez zela izaten, salbuespen bat edo beste egon arren (*Apalaiz, Milla(t)z, Onekez, Urrakoz*; ikus hamaikagarren atala). Egoera bera aurkitzen dugu beste toki batzuetan Erdi Aroan, Oviedon (**Suárez**, 1991: 64) eta Galizian (**Boullón**, 1999: 43) argibidez, baina ez Katalunian. **Moreu-Reyk** zehazten du (1985: 35-36) alderdi honetan, zenbait eskualdetan behinik behin, agirietan erlazio matronimikoa adierazten zela, hots, matronimikoa ibiltzen zela. Tokiaren arabera ez ezik, beharren arabera ere harreman matronimikoa edo patronimikoa hobets zitekeen dokumentuan, noiz nola. Alegia, amarengandik heldu ziren eskubide edo ondasunak zirelarik auzigai berarenganako lotura eta filiazioa nabarmentzen zen, eta tartean aitarengandika-koak zirelarik beronen alderakoa. Hau guztia, dena dela, patronimikoaren atzizkia eskas duten aldaerei dagokie, Katalunian sistema patronimikoa ez baitzen Euskal Herrian eta bestetan kausitzen dugunaren pareko, formari datxekionez.

Gure artean oso bakanka haurrak aitaren deitura ez, baizik amarena hartzen duela ikusten dugu³¹. Hurrengo hau bitxia da, batik bat hagitz berandukoa delako:

---

29. *Mikele*-tik abiatu behar badugu, eta ez *Mikel*-etik.

30. Lan honetan “izen identifikatzailea” edo “identifikatzailea” egungo “deiturak” sortu dituzten elementuak izendatzeko erabiltzen dugu. Viejok (1998: 29-30) dioenez, norberaren izena eta izen identifikatzailea duten gaitasun erreferentzial desberdinagatik bereizten dira, hau da, duten denotazio edo konnotazio mailagatik: lehena zeharo denotatzailea da, bigarrena hein batez konnotatzailea den bitartean, Erdi Aroan bederen, nahiz eta orduko denotatze prozesuan barrena abiatuak izan.

31. Omaetxebarriak (1957: 120-121) uste du *Osandes* patronimikoak ‘*Ochanda*-ren semea’ adiera duela eta apika matronimikotzat har dezakegula. Ez da ohartu, ordea, *Otsando, Otxando* (baita *Ochoando* ere, Del Valle Lersundiren arabera) gizonezko izenak ere ohikoak zirela Erdi Aroan, nahiz, egia erran behar bada, *Otsanda, Otxanda* aise ugariagoa izan. Penintsulako beste eskualde batzuetan ere matronimikoa biziki bakanka baizik ez da ageri eta behin ere ez du atzizkirik (**Viejo**, 1998: 51-52).

“...*graciana Menaut hija legitima de Remon ochoa y Maria Menaut*” (Otsagabia, 1678, Z.p., 17, 8).

Matronimikoa dateke, orobat, *Petri onechez*, irudi duen gisara *Oneka*-tik eratorri beharra bada, eta ez Zierbidek nahi duen bezala (1970: 279), *Onecus*-etik.

Atzizkiaz den bezainbatez, S. **Aranak** ikusi uste zuen gisan, ez dugu euskarazko genitiboaren hondarkia duen identifikatzailerik aurkitzen, eskuarki behintzat. Badira Arlegiko XIII. mendeko *Sanso Urrequarena*-ren modukoak (Ikus Mitxele-nak [1964: 35-36 eta 1969: 41] dioena), baina genitiboak gehien-gehienetan etxea adierazi izan du. Zernahi gisaz, garbi utzi nahi dugu egun ere ibiltzen direla genitibodun formak, norbait beste norbaiten seme edo alaba dela aditzera emateko (*Pedro Luixena*, *Pili Antoniorena* eman dezagun, *Pedro* eta *Pili* horiek noren semea eta alaba diren adierazi nahi denean. Berdin *Juangoxe Dolorexena* eta beste), eta, beraz, ez litzatekeela harritzeko Erdi Aroan horrelakoak aurkitzea. Nolanahi ere, erran bezala, dokumentazioan arrunt bakanak dira horrelakoak, espero genuenaren kontra.

Badira amaren izena beren baitan biltzen duten deizio bakan zenbait, baina ez atzizkidun matronimiko moduan. Cf. hurrengo hauek:

“*Lope d’Endrelopa e Ferrando su hermano, hijos de Martin Yeneguez de Lascoan*” (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 44. or.).

“*Garçia, fijo de Martin Yuannez d’Andrabelasquita*” (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 44. or.).

Patronimikoak egiteko beste bide bat, aski zekena bestalde, *seme* baliatzea zen, inoiz genitiboaren laguntzarekin: *Sancho Ansoseme* Ilarratzen (UE.p., 39), *Mariquin seme* Ultzamako Gerendiain herrian (*Machinto dicho Mariquin seme*, 1552, At.p., 1, 123), *Bortaseme* Gendulainen (Salaberri, 1995: 154) —cf. *Bortetz*, *Bortetz* patronimikoak, hamaikagarren atalean—, *Bernatseme* Enderitzen (ibid.), *Joanicot Seme* Gazolatzen (*casa de Joanicot Seme*, L.p., 2, 1549), *Petriseme* Errotzen (oikonimoa?), *Traulseme* Imozko Latasan (1366, LPN, 561. or.), *Michel (er)rotaseme* Auzan (1537, At.p., 1); ez dirudi *alaba* ibili izan denik. Bide honen erroa XII. mendeko *Lope iaun Ortire Semea*-n dukegu (Oteitza, 1122-1131, Iratxe, 123; cf. horrek ondoan duen *Semen Enecones de Oteïça*). Artaxoan 1366an *Maria Arcetume* ageri da (LPN, 437. or.); hemen *Arzet-en (< *Garzet*) moduko bat izan dezakegu, eta *ume*, nahiz hau ez den eman daitekeen azalpen bakarra. Hauetako guztiak edo gehienak oikonimoak direla uste dugu, baina garbi samar ageri da etxe izenaren oinarrian antroponimoa zegoela, nolabaiteko patronimikoa alegia. Erdaraz ere aurkitu dugu, behin edo beste, baina adibidea ez da ona, “el herrero el hijo”, ‘arotz gaztea’ ere izan zitekeelako, ‘arotz semea’ ez ezik, zaharraren aurkez aurk:

“la tercera (pieza) en arcaneguiguibela afro^a con p^a del errero el hijo y con p^a de metal” (Izurdiaga, 1582, HA.p., 4).

Mitxelenak (1972b: 307; *FHV*, 504) aipatu Iratxeko 1125eko *Lope iaun Ortire semea* “Lope fi de don orti, Lope Ortiz” itzultzen du, eta honen parekotzat jotzen XIII. mendeko *Guarcea Ansorena* “García Sánchez” eta *Sanso Urrequarena*. Bi hauetaz honela dio (1969: 41):

“*Ansorena* sigue vivo como apellido, que se suele interpretar como ‘la casa de Sancho’, pero aquí se trata según toda probabilidad de un patronímico: ‘el hijo de Sancho’, lo mismo que *Urrequarena* será ‘el hijo de Urraca’”.

A. Irigoienek ere inoiz euskarazko genitibotik eratorritako forma patronimikotzat jo izan du, horretarako zituen arrazoiak garbiegi azaldu gabe ordea; erraterako, honela dio *Anxorenea* deitura dela eta (1977: 566):

“Ello puede recibir algún apoyo de la existencia de apellidos tales como *Anxorenea*, el cual supone indiscutiblemente la presencia de *Anxo-* como nombre de persona y la de su patronímico correspondiente con formante vasco de genitivo *Anxorena-*”.

Aurrerago berriz erraten du (1983: 27, 35) patronimikoak sortu zituzten genitiboen kideak euskaraz ere badirela, Errenteriakoak biltzen duen *Lope iaun Ortire semea* gogora ekarriaz. Zernahi dela, “deitura mota honen erakusgarri”-tzat, “*Michelena*” ‘*Michel-en semea*’ aipatzen du, zein gero familia izen bilakatu baitzen (*Martinena*, *Marticoarena*...), ikertzaile honen arabera.

Hauen tankerakoa dateke, baina itzulia, Eguesibarko 1170-1180ko *Berasco Aceariz de Humea* (Goñi, 326), non benetako patronimikoa, hots, aitarekiko erlazioa adierazten duena, bigarrena dela irudi baitu (cf. agiri bereko *Jaun Umea*, Altzuza, edo *Aceari Umea mayoral*, 1178, ibid., 357). Donibane Garaziko *Guillem Arnaut d’Orty* (1305, Zab., 1997, 184, 332. or.) eta *Guillem Arnaut d’Orthi* segidek (1390, *Doc.Gasc.2*, 229), bestalde, aipatu dugun *Lope iaun Ortire Semea* dakarkigute gogora. Segida luzeagoak ere badira, erdaraz; cf. *Criment de Martin de Toda Sanz* (Viana, 1307, Zab., 1997, 189, 339. or.).

D. Kremer-ek (1992: 465) gaia ukitzen du, eta egia erran behar badugu ez du asmatzen, Mitxelenaren hitzak gaizki interpretatuz honela baitio:

“Eine ähnliche patronymische Funktion (*Froilani* genitiboarenaren antzekoa) hat im Baskischen das Suffix *-ena* (nach Vokal *-rena*), d. h. Genitivmorphem + Artikel, das in Verbindung mit einem PN [persona izena] in zahlreichen Familien- und Hofnamen überlebt: *Michelena*, *Martinena*, *Bernartena*, *Amigorena* usw. (*Michelena*, 1953 § 208)”.

Mitxelenak (AV, 208) *-ena* “la [casa] de” dela zehaztutakoan, honen hamaika lekuko eman eta gero, honela dio:

“No es seguro que *-(r)en* aluda siempre a la casa etc., de alguien. En *Sanso Urrequarena*, Nav. s. XIII, el sufijo indica a todas luces un matronímico: cf. *Lope iaun*

Ortire Semea “Lope fi de don Orti”. Irache 1125, en Oteiza. Cf. *Orçiren çorita çaharra y Orçiren çorita soroa*, bustalizas en Roncesvalles, 1284”.

Gu Mitxelenaren hitz hauekin, beherago diogunez (ikus 2.2.), akort gara, egun ere genitibodun patronimiko eta matronimikoak bizirik baitaude, nahiz eta deituratzat ez diren finkatzen (ikus Goizuetako hizkeraz dioguna, 9. atalean). Guztiarekin, eta S. **Aranak** ikusi zuen bezala (3. atala), gure tradizio onomastikoan genitibodun forma horiek etxea adierazi izan dute gutiz gehienetan, ez eramailea noren seme edo alaba zen. Guk uste dugu ez dagoela aski oinarri historikorik “The purely Basque form of indicating filiation is to use the gen. Basque possessive *-(r)en*, as in *Garcea Ansorena* (Ir. 315, a. 1247) ‘the (son) of Sancho’ or frequent present-day surnames such as *Michelena*, literally ‘he of Michael’” errateko, eta are gutxiago “The formula has also been used to indicate filiation with regard to the mother’s name, e. g. *Sanso Urraquarena* (Ir. 105, 14th c.), literally ‘he of Urraca’” idazteko (J. **Gorrotxategi**, 1995c: 749), ikusi bezala matronimikorik ia ez baita agertzen, *Sanso Urraquarena* hori eta lan honetan azaltzen den besteren bat salbu. Zernahi dela, erdaraz idatzitako dokumentazioan badira *Pero Estiualiz de Hurraca*; *Pero Miguel, fi de Toda Martinez* (Piedramillera, 1350, LPN, 359. or.); *Pero Martiniz de Miquella* (Bernedo, ibid., 350. or.) eta *Maria Ochoa de Marguarita Ossuyn-en* tankerakoak (Arribe, 1366, ibid., 528. or.), nolabait ere matronimikotzat jo litezkeenak. Hauekin batera *Maria de Pero Xemeniz*, *Pero Martinez de Apariçio*, *Pero Estiualiz de Sancho-ren* taxukoak ere usu azaltzen zaizkigu (Piedramillera, 1350, ibid., 359. or.).

Egia, da egungo egunean, beherago ikusten den bezala, euskaran joera dagoela, zenbait alderditan behintzat, genitiboa erabiltzeko, pertsona bat noren semea edo alaba den adierazi nahi denean, baina, bestalde, dokumentazioan ez dago oinarririk aski horrelako baieztapenak egiteko; gainera, erran moduan, *-(r)ena*-dun formak etxe izenak izaten dira gutiz gehienetan. Gero oikonimo ziren horiek deitura bihurtu ziren, lehen, egun oraino bezala, euskaldunok harreman estuak izan baititugu geure sortetxearekin, etxeek izena zuten alderdietan —Euskal Herri gehienean— bederen (Nafarroako egoeraz ikus **Salaberri**, 1994: 81-82).

5. Patronimiko beraren aldaeren inguruan

Patronimikoaren *-e(t)z* eta *-i(t)z*-dun aldaeren arteko harremanek eta garaitzaile / galtzaile erlazioak gure iritzian gai garrantzizkoak dira, azterketa sakona merezi dutenak. Egia da ikertzaile trebatugabea harritu egiten dela dokumentazioko *-i(t)z*-dun formen ugaritasun eta aberastasuna ikusirik, egungo egunean gutiz gehienetan *-ez*-dun aldaerak opatzen ditugulako, baina *Juániz*, *Miguéliz*... bizirik dauden deiturak dira, azentua hondarreko silaban ez dutenak gainera, eta *Mikeleiz*-en modukoak ere hor ditugu, nahiz hauetan bukaera *-i(t)z* nahiz *-ei(t)z* izan daitekeen, nondik abiatzen garen (*Mikele*-tik edo *Mikel*-etik). Hillsek (1926) aipatzen ez duen *-(t)z* bukaera, bestalde, ez zen ezezaguna gure artean, eta beherago ikusiko dugun bezala, *-i(t)z*, *-e(t)z*-dun aldaerekin batera azaltzen zen, baita pertsona bera izendatzeko ere. Bukaera aldizkatzea, izan ere, ohikoa zen gure artean; cf. hurrengo multzoak: *Azenaretz – Aznarez – Ezenarez / Azenaritz – Aznaritz / Azeariz – Aziariz – Azariz / Azenariz – Aznartiz / Azenareiz – Aznareitz* segida, *Ferrandeitz / Ferrandez / Ferranditz*; *Karloitz / Karloz / Karlez*; *Lopeitz / Lopetz / Lopitz*... eta beste hainbeste.

Hillsek zalantza bereziki *o*-z bukatu izenetan ikusten zuen, baina guk, Euskal Herriko datuak azterturik, zalantza hori ia izen guztietara zabalduko genuke, bukaera zein baita ere. Honela dio aipatu autoreak (1926: 170):

“In the tenth century, and sporadically for a century or two later, there was some hesitancy in forming the patronymics of names ending in *-o*. Thus, the patronymic of Fredenando appears as Fredenandiz (or *-ez*), and also as Fredenandoz. In the first case the *-iz* or *-ez* is added directly to the stem; in the second case *-z* is added to the final *-o* of the name. In the course of time *-ez* prevailed, and *-oz* persisted only when stressed, as in *Muñoz*”.

Egia da izen asko, maskulinoak izanik, *-o*-z bukatzen zirela (*Berasko – Blasko*, *Errando – Ferrando*, *Galindo – Garindo*, *Otsando – Otxando*...) edo jatorriz *-o* zutela (*Lope*, *Martin*...), baina bestelakoak ere baziren (*Bazkoare*, *Domiku*, *Garzea*...) eta hauek ere patronimiko aldaera desberdinak aurkezten zituzten. *Bazkoare*-k, konparazione, *Bazkoareiz* eta *Baskoariz* sortarazi zituen; *Domiku*-k *Domikuitz*, *Omikuiz*, *Omikiz* eta *Domikuz* (*Dominkuitz* ere bazegoen), eta *Garzea*-k eta honen aldaerek (*Garze*, *Garsia*, *Garzi*, *Garzia*-k) hurrengo hauek, besteak beste: *Garzeaz – Arzeaz*, *Garzeaz – Arzeatz – Garziaz*, *Garzeitz – Arzeitz –*

Karzeiz – Grazeiz – Garzeis – Garzeize, Garzetz – Arzetz, Garzitz – Arziz, Garziez – Arziez, Garsiez, Garzes eta Garzoiz.

Beraz, zalantza orokortu beharra dagoela uste dugu, eta *-o-z* akitutako izenez haratago eraman. Kontua gehiago konplikatzen da *Santso*-ren multzoan, non *Sanuz* ere opatzen dugun, beste hamaika aldaeraren artean, *Santz, Sanoitz, Sanotz*-en balio beraz: *Azari Sanuz, filio Sanz Domikuz* (1111, Art., 43) = *Azari Sanz filius Sanz Domicuz* (ibid., 51); *Semero Sanuz, filio Sanz Sanz* (ibid., 43) = *Semero Sanoz filio Sanz Sanz* (ibid., 46). Zernahi dela, gure artean *-itz*-dun patronimikoak ez ziren, **Hillsek** dioenez bestera, XIII. mendean desagertu, XIV. mendean bukaera hori aurkezten dutenak ugariak direlako: *Lope filtz de Diago Lopitz de Gorritz, Martin Dominguitz de Gayçaryn, Tota Domicuytz, Martin Peritz de Larumbe, Maria Semeritz* (1328, *CDS Cernin*, 13), *Urraca Aluaritz filla de don Alvaro de Garinoayn* (Iruña, 1346, *CDS Cernin*, 23)...

A. **Irigoi**enek dioenez (1987: 198) *-ez*-dun patronimikoak garaile atera ziren gaztelaniaz, eta menturaz hizkuntza honen eraginari zor zaioke gure artean hain erabiltzekoak ziren *-i(t)z*-dun aldaerak galdu eta *-ez*-dunak nagusitzea. Honela zioen euskaltzain bizkaitarrak:

“... junto a la variante *sanche*, la cual está en la base del patronímico *don Garcia Sancheiz milites* (1234, *El gran Priorado de Nav.*, doc. 250), y, por supuesto, en la de *Sánchez*, prototipo que acabó por imponerse abrumadoramente en castellano, llegando a establecerse firmemente bajo el punto de vista histórico falsa ecuación: *Sánchez* igual a patronímico de *Sancho*. Dicho de otra manera, los dobles en *-e* se especializaron para el patronímico, deshaciéndose así la dicotomía, por lo que, en rigor, tampoco es cierto que históricamente hablando haya existido sufijo alguno de forma *-ez* como formante de los patronímicos, aunque actualmente sea sentido así por los hablantes con rara unanimidad y se haya llegado a aceptarlo por estudiosos de la antroponimia”.

Gure ustean Irigoienek hitz hauek ezin dira bere horretan erabat onartu, zeren egia baldin bada garai batean *-i(t)z* ugariagoa zela *-e(t)z* baino, egia ere da *-e(t)z* atzizki patronimikoaren aldaeretakoa bat izan zela, datuak azterturik ikusten den bezala. Orain gure artean aski zabaldurik dagoen iritzia hartu nahi dugu mintzagai. Izan ere, *Narbaiz / Narváez, Estibaliz / Estibales*-en tankerako bikote edo dobleteetan oinarriturik espainoleko *Jiménez, Martínez, Pérez*... eta bestek aitzinagoko *-iz, -itz*-dun aldaerak ordezkatu dituztela pentsatu dute gurean onomastikaz arduratu diren batzuek, Irigoienek aipuan ikus daitekeen gisa, eta oraindik ere gauzek berdin jarraitzen dute. Honek eragina izan dezake deituren arautzean, ez baita gertakari bakana *Jiménez* edo *Pérez* duten batzuek beren deitura hori arautu, “euskaratu” nahi izatea. Aurrerago ikusiko dugu Onomastika batzordeak (1998) *Lopitz* onartzen duela, *Lopez*-ekin batean, “erdarazko” *López*-en euskarazko bete-beteko ordaintzat, deitura konposatuetan, hots, *patronimiko + toponimo* egitura dutenetan (*López de Goicoechea* → *Lopez de Goikoetxea / Lopitz Goikoetxeko*).

Egia da, eta lan honetan egiten ditugun baieztapenetan eta biltzen ditugun lekukotasunetan ikus daiteke, garai batean *-itz*-dun aldaerak usaiakoak zirela, eta nagusi ere azaltzen zirela, baina hemendik ez da segitzen *-ez*-dunak gure inguruko latin hizkuntzei zor zaizkiela, *-ei(t)z*-dun patronimikoak ez ezik *-etz*, *-ez* eta *-es*-dunak (azken honen izaeraz ikus aurrerago dioguna) ere ugari aurkitzen ditugulako. Hona hemen batzuk:

- **Martinetz, Martinez:** *Eneco Martinez* (1122-1142, Goñi, 149); *Lope Martinez fijo de Martin Arçaya de Arbeyça* (Arbeitza, 1281, Iratxe, 414); *Johan Martijnetz de Merifuentes* (Lizarra, 1340, Zier. & Ram., 1996, 29, = *Johan Martjnitx de Merifuentes*); *Garçia Martinez* (Hondarribia, 1397, Crespo et al., 25); *Pedro Martinez de Garay* (Bermeo, 1456, Enr., 1988, 3).
- **Martines:** *Johan Martines el Calvo* (Arriaga, 1352, D.Dur., 20); *Ochoa Martines* (Urduña, 1364, Enr. et al., 1994, 3, 7. or.); *Ochoa Martines de Barbariola* (Markina, 1416, Enr. & Sar., 1986, 26); *Juan Martines de Lapaça, Pero Martines de Vbirecha, Garçia Martines d'Esquiaga* (Otxandio-Arratiako merindadea, 1455, Enr., 1988, 4).
- **Semenetz, Semenez:** *Orti Semenez de Azqueta* (1173, Art., 131 = *Fortun Semeneiz de Azqueta*, ibid., 133 = *Forti Semeroiz de Azqueta*, 1158-59, ibid., 125 = *Fortius Semeroiz d'Azqueta*, 1158-59, ibid., 126); *Pero Semenez, filio de Semen de Gorocin* (Gorozin, 1243, Iratxe, 370); *Pero Semenez de Gatzçolatz* (Gorozin, 1261, GPrior., 390 = *Pero Semeneitz de Gaçolatz*); *Sancia Semenez de Mutiloa* (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 4, aurkia).

Anitz gehiago ere ekar litezke hona, baina errepikatzen aritzeari ez deritzogu egoki. Datu gehiago nahi dituenak lan honen hamaikagarren atalean jasotzen ditugun lekukotasunetara jo dezake. Beraz, garbi dago *-e(t)z*-dun aldaerak ere gu-reak izan direla eta egungo patronimikoak arautzean ez dela, ezinbestean, *-itz*-era itzuli behar, *-ez*-en gelditu gaitezkeelako edo *-etz*-era joan. Hau, halarik ere, *cum mica salis* hartu beharra dagoela nabarmendu nahi dugu, dokumentazioa maiz herri hizkeratik aparte, urrunago nahiz gertuago, zebilela pentsatzeko zantzuak sumatzen baititugu, han-hemenka. Ikus, erraterako, hurrengo segida hauek: *Joan de Ahanoeta, dicho Joane Ona* (Andoain, 1475, Lema & Tapia, 1996, 20, 67. or.), *Martin de Camino, dicho Martiehobe* (Zizurkil-Aduna, 1470, ibid., 18, 62. or. = *Martin de Camio, dicho Martiobe*, ibid., 59. or.), *Juan de Ydiaga, dicho Juane Gupuçua* (Segura, 1496, Lucio & Zumalde, 2001, 95, 90. or.). Hemen ikus daitezkeenez, Andoaingo *Joan* ez zen *Joan*, *Joane* baizik, Zizurkil-Adunako *Martin* ez zen *Martin*, *Martie* baizik, eta Segurako *Juan*-i *Juane* erraten zioten, argi eta garbi. Gehiago dena, identifikatzaileak ere itzultzen ziren, *Martin de Camino* = *Martin de Camio* horrek erakusten duen gisa. Hondarreko hau, irudi duenez, *Martie Kamiokoa* edo *Martihobe (Kamiokoa)* zatekeen herrian, nahiz eta agiri ofizialetan erdal itxuraz jantzirik azaldu. Beste horrenbeste agitzen da, konparaziorako, patronimikoekin, Euskal Herriko mendebaldean, testuak dioen bezala *Saontx* ‘Sáez’ bazen eta *Onsaluch* ‘González’, eta oikonimian egun aurkitzen ditugun aldaera afrikatuekin (ikus seigarren eta hamaikagarren atalak).

Patronimiko ber baten aldaera desberdinak azaltzeko, **Irigoi**ni jarraikiz (1982: 623), oinarrian zegoen izenaren aldaera desberdinetara jo beharra dela uste dugu, hau da, izen aldaera desberdin bakoitzak patronimiko beraren aldaera antzeko baina desberdin bana izanen zuen emaitza hastean; gero, oinarriko izenaren aldaera desberdinek sortutako zalantza besteetara ere zabaltzearen ondorioz eta analogiaz, dokumentazioan kausitzen dugun aberastasuna sortuko zen. Erraterako, *Markoitz* – *Arkoitz*, *Markotz*, *Markitz*, *Markuitz*, *Markutz* multzoa azaltzeko izen beraren hiru aldaera desberdinetatik abiatu beharra dago: aurreneko hirurak lortzeko *Marko* behar dugu, laugarrena erdiesteko *Marki*, eta azkeneko bien etimologia argitzeko, berriz, dokumentatu ez dugun *Marku (*Markoitz* > *Markuitz* gertatu dela ere pentsa liteke, apika). *Enekoitz* / *Enekoitz* / *Enekitz* txandakatzea azaltzeko *Eneko*-tik abia gintezke hiru kasuetan, baina *Enekitz* aldaera *Ferranditz*, *Lopitz*, *Mikelitz*... eta besteren gisakoetan oinarri harturik jaio dela ere kontu egin genezake, hots, analogian pentsa genezake. Alabaina, *Enek*-etik ere abia gaitzke, *Ferran*, *Ferrand*, *Ferrant*, *Lop* edo *Mikel* bezala dokumentazioan aldaera hau ere agertzen denez gero (*Enec Altaruz*, 1104, Art., 31).

Gero hastapenean “motibatua” zen txandakatze hori, analogiaz, oinarrian aldaera bakarra zuten izenetara hedatuko zen. Errate baterako, *Martin* izen bakaurretik abiatuturik *Martineitz*, *Martinetz* eta *Martinitz* patronimikoak sortuko ziren, alegia, *-eitz* / *-etz* / *-itz* bukaerak dituzten patronimikoak. Egia da kasu honetan *Martine-ren moduko bat proposa daitekeela (cf. *Lope* eta gure artean hainbeste ageri den *Martie*), baina guk ez dugu honelakorik aurkitu eta gainera uste dugu honek ez duela balio gabetzen gure hipotesia, patronimiko beraren aldaera desberdinen jaiotzeari buruz. A. **Irigoi**nek (1977: 567) **Menéndez Pidal** & **Tovar**-ek (1962) aipatzen dituzten *-az*, *-ez*, *-oz* eta *-uz* atzizkiak ez zirela existitu dio —ikus, orain, **Viejok** (1998) honetaz dioena, 3. atalean—, eta etorkiz hau horrela bada ere, guk uste dugu, erran bezala, izen beraren aldaera desberdinek sortutako zalantzaz bukaera horietako batzuk behintzat izan zirela, eta elkarrekin aldizkatzen zirela, pertsona bera izendatzeko ere.

Ezin erran daiteke, beraz, bestelako azalpenik eman gabe, “In mediaeval Basque documents one notes the existence of a patronymic system, formed from the personal name using a suffix in *-iz*, whose latin version is the normal gen. sg.: so the Basque *Enecoiz*: L. *Eneconis* from the personal name *Eneco*” (J. **Gorrotxategi**, 1995c: 749). Egia da, jakina, *-iz* biziki ugaria dela Erdi Aroan, eta aldaerarik zaharrena, etimologiari so egiten badiogu, bokal palatala duena dela, baina egia da, berebat, arestian aipatu ditugun *Markotz*, *Markutz* eta *Martinetz* azaltzeko J. Gorrotxategik proposatzen duen *-iz* hori motz gelditzen zaigula, lehenik ez *Markotz*-en, ez *Markutz*-en eta ez *Martinetz*-en *-i*-rik ageri ez delako —*Markoitz* > *Markotz*, *Markuitz* > *Markutz*, *Martineitz* > *Martinetz* gertatu dela ere pentsa liteke, alabaina—, eta ekialdeko hainbat patronimikotan kausitzen dugun afrikaria baztertzen delako.

Alegia, badirudi ditugun lekuko guztiak azaltzeko $-(t)z$ atzizki komunaz mintza gaitezkeela, txistukaria baita, izan dadin hau igurzkaria, izan dadin afrikaria, aldaera guztiak komun dutena, eta, bokalak bokal, segur aski hiztunak patronimikoen ezaugarritzat hartzen zuena, kontsonantez bukatu izenari —ikus beherago— eransteak erakusten duen moduan. Alabaina, arrazoi etimologikoengatik (*-onis*, *-ici*, *-is* jatorriagatik), edo atzizkiak oinarritzat duen izenaren azken bokalagatik, honako aldaera hauek ageri direla kontu egin liteke:

-a(t)z: *Annaiaz* (*A(n)naia*-tik).

-ei(t)z: *Gardeleiz* (*Gardeliz* ere badago, *Gardele*, *Gardel*-etik).

-e(t)z: *Ahoztarrez* (*Ahoztar*-etik), *Semenetz*, *Semenez* (*Semen*-etik).

-i(t)z: *Gillemiz* (*Gillem*-etik); *Jakueitz*, *Jakueiz* (*Jakue*-tik).

-oi(t)z: *Amuskoiz* (*Amusko*-tik); *Garindoitz*, *Garindoiz* (*Garindo*-tik); *Garzandoiz* (*Garzando*-tik).

-o(t)z: *Enekoz*, *Enekoz* (*Eneko*-tik).

-ui(t)z: *Domikuitz* (*Domiku*-tik).

-u(t)z: *Altaruz* (**Altaru*-tik [cf. *Altaruxu*]); *Domikuz* (*Domiku*-tik).

Kontsonante + $-(t)z$ hutsa duten patronimikoak (*Arnalz*, *Azenarz*, *Aznartz*, *Martinz* eta beharbada, zenbait aldiz behintzat, *Santz*, *Sanz*) badira, bai eta ere **bokala** + $-(t)z$ hutsa bide dutenak (*Garzetz*, *Garzez*, *Arzetz*, *Arzez*, *Garze*-tik; *Galindoiz*, *Arindoiz*, *Galindo*, *Garindo*-tik; *Illurdotz*, *Ilurdo*-tik; *Karloz*, *Karlo*-tik; *Martiz*, *Marti*-tik; *Mometz*, *Momez*, *Mome*-tik; *Ortiz*, *Ortiz*, *Orti*-tik; *Zuritz*, *Zuri*-tik).

Badira, gainera, oinarriaren azken bokala bestelakotzen bide duten aldaerak: *Baskoariz* (oinarriko izena *Bazkoare* da; **Baskoare*-n ere pentsa daiteke, herskari aitzinean $z > s$ pausoa ezaguna delako, baina **Baskoar*-en modukorik ez dugu ediren), *Begeliz* (*Begila*-tik), *Berazkez* (izena *Berasko* da, baina *Brask*, *Blask* ere badago, eta noizbait **Berask* egon izana ez da ezinezkoa. Herskariaren aitzineko bizkarkaria ahoskune asimilazioz azal daiteke, baina etimologikoa ere izan liteke, izena gure hizkuntzan aspaldi sartu zela kontu egiten badugu), *Domingitz*, *Domingiz* (*Domingo*-tik), *Enegez*, *Enegiz*, *Inigitz*, *Inigiz* (*Enego*, *Inigo*-tik, antza. *Enek* ere bada proklisian, baina hau *Eneko*-rekin lotu behar dela dirudi), *Falkoiz* (**Falkoe* dukegu oinarrian; cf. *Balkoe* eta *Falkon* aldaerak. *Falkoniz* forma dokumentatutik ere atera zitekeen, halere, bokal arteko sudurkaria galtuta), *Ferrandeitz* (*Ferrando*-tik; *Ferrand*-etik abiatuz gero bukaera *-eitz* zela pentsatu behar genuke), *Karlez* (*Karlo*-tik), *Martoleitz* (= *Marteloitz*; *Martolo* ‘Bartolo’-tik atera bada. Cf. *Martoloiz*), *Meltxiz* (*Meltxo*-tik? *Meltxi*-tik ere erator daiteke), *Nunez*, *Nuñez*, *Nuñes* (*Nuno*, *Nuño*, *Nunu*-tik), *Omikitz* (*Domiku*-tik), *Pardeitz*, *Pardez* (*Pardo*-tik).

Bestelako aldaerak ere badira: *Arindoinz* (= *Arindoiz*. **Irigoi**enek sudurkaria *Galindonis* etimoak zuenaren aztarna zela uste zuen. Ikus 3. atala), *Gabixoaiz* (*Garbixoa-tik, irudiz; *Garbisso* bada. Cf. *Garzeaiz*, *Arzeaiz*, *Garzeaz* eta *Otxoaiz*, *Otsoaiz*. Hauetan forma mugatutik abiatu behar dugula dirudi, edo, hobeki erran, etorkiz artikulua zuenetik, patronimikoa azaltzeko *Garbixoa, *Garzea* eta *Otxoa* behar direla irudi baitu) batetik, eta *Albairotz*, *Beleizkoz*, *Marteloitz*... bestetik. Azken hauetan metatesia gertatu dela irudi luke: *Albairotz* < *Albaroit*z, *Beleizkoz* < *Belaizkoz < *Belaskoi*(t)z edo *Belazkoiz, *Marteloitz* < *Martoleitz* beharbada... Inoiz beste bokal erdi bat sortu dela dirudi, atzizkikoaren eraginez, *Beraiskoit*z < *Beraskoit*z-en erraterako, nahiz *laster* > *laister*-en moduko garapena ere izan dezakegun, edo bi gertakariak batean. *Berazkoitz-en tankerako batetik abiatuz gero herskari aurreko bizkarkaria palatalizatu dela pentsatu behar genuke.

Gauzak estu-estuan hartuz gero, ordea, patronimiko bukaerak *-e(t)z*, *-i(t)z* eta *-(t)z* besterik ez direla ondorioztatu beharko dugu, *Annaiaz* *A(n)naia* + *-z*, *Gardeleiz* *Gardele* + *-iz*, *Amuskoiz*, *Garindoi*(t)z *Amusko*, *Garindo* + *-i(t)z* eta *Domikuitz* *Domiku* + *-itz* uler daitezkeelako. Jakina, bestelako interpretazioak ere egin daitezke, arestian ikusi bezala (*Gardeleiz* < *Gardel* + *-eiz*, *Garindoi*(t)z < *Garindo* + *-oi*(t)z, *Eneko*(t)z < *Eneko* + *-o*(t)z, *Domikuitz* < *Domiku* + *-uitz*, *Domikutz* < *Domiku* + *-utz*...), baina biderik ekonomikoena atzizkiaren aldaerak *-e(t)z*, *-i(t)z* eta *-(t)z*-ra murriztea da, ezbairik gabe. *-C* + *-(t)z* dutenetan atzizkia argia da, eta *-V* + *-(t)z* dutenetan *-e(t)z*, *-i(t)z*, *-o(t)z*... ez ezik *-V* + *-(t)z* ere ikus daiteke.

Hortaz, eta laburtuz, *-e(t)z*, *-i(t)z* eta *-(t)z* dira historikoki atzizki patronimikoaren aldaerak gure artean, eta goitiago erran bezala *-(t)z* da hirurek amankomunean dutena, nolabait ere atzizkiaren muina dei dezakeguna. Zernahi gisaz, gogoan hartzekoa da azken bokala bestelakotu duten aldaeretan *-e(t)z*, *-i(t)z*-en eta atzizkitzat sentitu ziren beste bukaeren eragin analogikoa ikusi behar dela, eta egungo egunean patronimikoaren bukaeratzat gehienetan *-ez* izateak garai batetik aurrera aldaera honek izan duen indarra —nagusitasuna— erakusten duela.

Viejok (1998: 61) Asturiasko patronimia aztertzen ari delarik zenbait patronimiko latinetik atera direla erraten du, eta ezin direla zuzenean lotu patronimikoaren oinarritik atera den izen askearekin. *Suáriz* patronimikoa, konparaziorako, ezin da erromantzeko *Sueiro*, *Suero* + *-ez*-etik azaldu; honelakoetan latineko aurreko forma batera jo beharra dago, kasu honetan *Suariis-era edo *Suarium* + *-ici* > *Suarici-ra. Honelakoekin batera, alabaina, *Diéguez* patronimikoa dugu, *Díaz* eta *Díez*-en ondoan, edo *Rodríguez*, zein *Rodrigo*-tik abiatuaz azaldu behar baita, ez *Rudericiz-etik abiatuta.

Ikertzaile berak *-az*, *-aiz*, *-eiz*, *-oz*, *-oiz* eta *-uz* aldaerak aipatzen ditu (ibid., 61 eta hurr.), eta dio *-az*, *-oz*, *-uz* formak aski urriak zirela Asturiasen —are urriagoak *-aiz*, *-eiz*, *-oiz*—, eta oso antroponimo multzo zehatzak egokitzen zaizkiola aldaera

bakoitzari. Autore honek, dioena ongi ulertu badugu bederik, ez du kontuan hartzen patronimiko bakoitzaren azpian dagokeen izenaren aldaera, eta analogiari ere, gutxienez *-az*, *-oz*, *-uz*-en kasuan, ez dio garrantzi handirik ematen, aipatzen duen arren: “...pero la posibilidad de eventuales formas autóctonas de carácter puramente analógico, aún dentro de su dificultad, no parece enteramente rechazable”. Bestalde, *-az*, *-oz*, *-uz* aldaerak azaltzeko, patronimikoa “oinarri laburra”-ren gain moldatu dela erraten du lehenik, hau da, latineko nominatibotik atera dela, ez genitibotik. Honela bada, *Froilaz* edo *Velaz Froila* eta *Vela* + *-z*-tik atera izanen dira, eta *Munnoz Munno* + *-z*-tik, ikertzaile honen hitzak zuzen interpretatzen baditugu; *Froilez* > *Flórez* eta *Vélez*-en modukoak analogiaz sortu dirateke, amaiera hau zutenen alderako analogiaz.

Aipatu *-az*, *-oz*, *-uz*-dun aldaerak azaltzeko beste bide bat bukaera horiek dituzten patronimikoen jatorri kanpotarrean pentsatzea da Viejoren arabera, jatorri galiziar eta euskaldunean hain zuzen ere, asturieran ez bezala hizkuntza horietan bokal arteko sudurkaria galtzen baita. Bilakaera hau izanen zen: *Froilanis*, *Munionis* (edo **Froilánici*, **Muniónicí* aldaera gurutzatuak. Cf. Veigasek dioena, 3. atalean) > **Froilaz*, **Munnoiz* (bokal arteko sudurkariaren galeraz) > *Froilaz*, *Munnoz* (azentu ondoko bokalaren sinkopaz edo atzizki patronimikoaren azentugabeko bokalaren apokopeaz). Viejoren arabera honek ez du erran nahi galegoak eta euskarak Asturiasko erromantzeari eragin ziotela, horrelako patronimikoak zera-matzatenak kanpotarrak zirela baizik, galiziarrek, nafarrak (euskaldunak) edo gaztelarrak (hemen sudurkaria nola galdu den ez da ulertzen, Viejo euskarak erdarari eragin diola pentsatzen ari ez bada behintzat). Zernahi gisaz, analogia ere, goiti-xeago ikusi moduan, ez du zeharo baztertzen, bestela X. mendean Asturiasko erresuman nafar euskaldun eta galiziar gehiegi zeudela kontu egin beharra baita.

Guk, goraxeago erran moduan, eta Erdi Aroan Euskal Herriko alderdi zabal batean euskara baitzen mintzatzen zen hizkuntza —gehienetan hizkuntza bakarra, gainera—, ez gaude latinari hain loturik, honen eragina ukatzen ez dugun arren, eta uste dugu patronimikoaren aldaeren ugaritasuna gehienbat oinarrian azaltzen diren izenen aldaerei zor zaiela, bai eta analogiak jokatu duen paper garrantzitsuari ere, patronimiko atzizkiaren bukaera latinetik atera dela duda ez eginagatik, aipatu izan den *Enneges* delakoa gorabehera. Hau, alabaina, aurreko egitura antroponimikoen jarraipena izan zitekeen, zenbait ikertzailek azpimarratu dutenez (**Mitxelenak**, 1954: 443-444, **Viejok**, 1998: 80,...).

Patronimiko atzizkiaren etimologiak ere, zernahi gisaz, eragina izan duke dokumentazioan azaltzen den aldaeren dantzan. Egia da, zenbait ikertzailek erran dutenez, **Lopenis*, **Miquelenis*-en modukorik ez dela agertzen, eta, beraz, *Lopei(t)z*, *Mikelei(t)z* ezin ditugula forma horietatik atera, baina kontuan hartu behar da Akitaniako idazkUNETAN jada *Andereni* zegoela, hots, *Andere*, *Anderenis* ereduaren arabera jokatu izena (**Irigoién**, 1987: 197).

Erdi Aroan *-onis* > *-oi(t)z* > *-o(t)z*, *-is* (bigarren eta hirugarren deklinabidekoa) > *-i(t)z* bukaerak genituen, eta *-ici*-tik ateratakoa (*-itzi* > *-i(t)z*) ere bai, azken hau hain segur ere aitzineko bion analogiaz sortua, *-icus*-etik abiatu. Gogoan eduki behar da, berebat, *Didaci* > *Diaz*-en bukaera itxuraz *-i(t)z*-ez bestelakoa zela eta identifikatzaile hau ez zegoela bakarrik. Gero izen edo aldaera dantza honetatik hiztunak atzizkiak aldaera desberdinak zituela atera zukeen ondorioztat eta *-(t)z* erabiliz gero, honen aitzineko bokala bat edo bestea izan, ez zuela axola. Hemen-dik pertsona bera edo haurrideak izendatzeko patronimiko aldaera bat baino gehiago erabili ahal izatea.

Izenen dantza, beraz, etimologikoa da neurri batean eta hizkuntzaren garapenearen emaitza beste batean. **Irigoi**enek zehazten duenez (1987: 198) euskaraz latinetikako izenen *-i*, *-u*-dun aldaerak finkatu ziren, hau baitzen hizkuntzaren eredu fonologikoa, eta erromantzez berriz *-e*, *-o*-dunak, arrazoi beragatik. Honek ez bairik gabe zalantza franko sortuko zituen, bereziki elebidunak izanik agiriak izkiriartzen zituzten eskribauengan, baina, baita ere, euskararen eta erromantzearen mugako hiztunen artean, Araba eta Nafarroako hegoaldean partikulazki, eta hirietan. Honekin erran nahi dugu izen beraren aldaerak hein batez elkarren ondoan bizi zirela, dokumentazioan aurkitzen ditugun bikoiztasunek maiz eskribauak zioena eta jendeak ibiltzen zuena ez zetozeela bat erakutsi arren (*Fortun / Orti*, *Martin / Martie*, *Miguel / Mikele*, *Sancho / An(t)so*...). Usu izen ofiziala neutroa zen (*Joanes*, *Martin*, *Miguel*, *Pedro*, *Petri*) eta jende xeheak hipokoristikoa erabiltzen zuen (*Joanesko*, *Martieto*, *Martixko*, *Migeltxe*, *Peruski*, *Petrixko*...). Patronimikoak gutitan baizik ez dira eratu azkeneko hauen gain, baina badira salbuespenak (*Garzando*, *Otxando*, *Otxoko*...), menturaz aldaerok zuten zama afektiboa galdua zutelako orduko.

6- Bukaerako txistukariaren gainean

Lan honen sarreran erran bezala, deitura patronimikoak espainoltzat hartu dira eta hartzen dira gure artean maiz, eta honen ondorioz edo, deitura horiek arautzerakoan horrelako herabea, are beldurra, sumatzen da, eskuarki horrelakorik egon ohi ez den arren. Izan ere, Euskaltzaindiaren **Onomastika batzordeak** (1998) egindako arautzean txistukariak ardura aldatu dira, antzina gaztelaniak hartutako bidean barrena ibiliaz, baina kontrako norabidean. Honela dio aipatu batzordeak deiturak egokitzean ibili duen filosofiaz mintzo denean (M. **Gorrotxategi**, 1996: 266):

“Gauza jakina da euskal deiturak egokitzeko orduan Hegoaldean, eskuetaraten den arazorik handienetako bat —handiena ez bada— gaztelaniak falta dituen txistukarien tratamenduari dagokiona dela. Esate baterako, *Betolatza* deitura antzina *Betolaça* idazten zen, baina gero gaztelaniak ebakera afrikaria galdu zuen, eta aurrerago ç grafema baztertu, aipatu deitura hori *Betolaza* idazten hasi zelarik, jatorrizko afrikaria isladatu gabe”.

Frantsesak ere eragin handia izan du, Iparraldean, euskal deiturak desitxuratzeko, itxuratxartzeko denboran (ibid.):

“Iparraldeko deiturez den bezainbatean, gauza ezaguna da frantsesak euskal txistukariak emateko arazo handiak izan dituela eta dituela, euskal [ʃ] eta [s] soinuak, esaterako, sistematizazio handirik gabe, s, ss, c edo ç grafemen bidez aditzera eman direla. *Izagirre* deitura, konparaziorako, *Isaguirre*, *Issaguirre* eta *Içaguirre* idatzi izan da”.

Irizpide zehatzetan badira bi guri, lan honetan, bereziki interesatzen zaizkigunak, seigarrena eta hamahirugarrena. Bi hauetako lehenak honela dio:

“6. Lekukotasuna, toponimoa edo oikonimoa, segurua denean, edota etimologia garbia denean, erdaraz ez dituen txistukari afrikariak berreskuratu dira: *Eguzquiça* → *Eguzkitza*, *Icaça* → *Ikatza*, *Imaç* → *Imatz*, *Oscoc* → *Oskotz*, *Pagaça* → *Pagatza*, etab.”.

Hamahirugarrenak, berriz, *patronimikoa* + *de* + *toponimoa* egitura duten deitura konposatuak ukitzen ditu, eta bi bide proposatzen, arautzeko orduan:

1. Erdarazko egitura atxikitzea, erdal ortografiaren ordainetan euskarazkoa ibiliz: *Díaz de Cerio* → *Diaz de Zerio*; *López de Abechuco* → *Lopez de Abetxuko*...

2. Euskal egitura hautatzea, egin beharreko aldakuntzak eginez: *Díaz de Cerio* → *Diaz Zerioko*; *López de Abechuco* → *Lopez Abetxukoko*...

Egia erran, eta ikusten den bezala, deitura patronimikoez zailtasun handirik ez dute eskaintzen arautzeko garaian; gehienez ere azentua kendu (*González*, *Pérez*...), ahoskatzen ez den grafemaren bat lekuarazi (*Rodríguez*-en kasuan, konparazio) eta ezer gutxi gehiago dago “egokitzeko”, bukaerako txistukariak landara. Baina hondarreko honetan egoki aferaren koxka! Zernahi dela, liburu barruan *López de Abechuco*, *López de Arechaga*, *López de Goicoechea* eta besteren euskarazko kideztat grafia baizik aldatzen ez duten horien aldamenen *Lopitz Abetxukoko*, *Lopitz Aretxagako*, *Lopitz Goikoetxeko*... eta abar ere ageri dira.

Gure ustez, dokumentazio zaharra arakatu ondoan, garbi erran daiteke garai batean euskaldunon artean identifikatzaile patronimikoez bukaera afrikatua izan zezaketela, Nafarroan eta Iparraldean behinik behin. “Izan zezaketela” diogu, ez “zutela” edo “izan behar zutela”, ezinbestean. Hemen, jakina, dokumentazioa izkiriaturik dagoen hizkuntzarekin egiten dugu topo, ezaguna den moduan hizkuntza guztiak ez baitziren berdin egokitzen euskararen —edo bederen euskalki batzuen— arau fonologikoetara. Hots, zenbait puntutan hizkuntza batzuk beste batzuk baino hurbilago zeuden guretik. Erraterako, okzitanieraz idatzitako dokumentazioan askoz afrikari gehiago aurkitzen ditugu patronimikoen bukaeran, euskal toponimoetan (herri izenak barne) eta bestetan, Nafarroako erromantzean edo gaztelaniaz idatzitakoan baino, hauetan ere amaieran afrikaria dutenak urriak ez izanagatik.

Bestalde, ez dirudi Euskal Herriko eskualde guztietan jokabide bera segitzen zenik. Ikusi ahal izan dugunaren arabera, Nafarroan maizko agertzen dira hitz bukaerako afrikariak, baina Araba, Gipuzkoa eta Bizkaiko datuetan ez dago honelakorik (badira salbuespen bakan batzuk azkeneko alderdi honetan, hala ere). Zaila da, ordea, hau eskribauen idaztararen bati zor zaion ala benetan erdialde-mendebaldeko hizkeren ezaugarriren baten ondorio den ikustea. Gogoratu beharra dago, dena dela, Bizkaian *-iz* bukaera duten herri izenek igurzkaria dutela (*Gorliz*, *Laukiz*, *Lemoiz*...), ez afrikaria, Nafarroan (*Agoitz*, *Arruitz*, *Astitz*, *Auritz*, *Ilurdotz*, *Mezkiritz*...), eta Iparraldean (*Armendaritze*, *Bardotze*, *Beskoitze*, *Biarritz* / *Miarritze*...) bezala, nahiz bi alderdi hauetan igurzkaria duten herri izenak ere badiren (*Aurtiz*, *Izize*, *Oiz*... Nafarroan, *Bardoze* Iparraldean...).

Autonomia Erkidegoko dokumentazioan, guk erabili dugunean bederik, *-z* kausitzen dugu askotan patronimikoetan —Arabian partikulazki—, baina usaiakoa goa da *-s* aurkitzea, zenbaitetan izen bera emateko, hots, agiri berean patronimiko bera batean bizkarkariz eta bestean hortz-hobietakoz azaltzen zaigu. Bukaeran *-s* agertzea, eta *-z*-rekiko txandaketan agertzea, igurzkaria zegoela —eta ez afrikaria— adierazteko bidea dateke, menturaz. Beste azalbide bat garai honetarako hizkera arruntean *-z* eta *-s* nahasten zirela pentsatzea da, baina ez dakigu nahasketa data goiztiar horietan hain hedaturik ote zegoen. **Mitxelenak** (*FHV*, 282-283,

1968b: 475-476) XVII. mendeko bizkaieran nahasketa erabatekoa zela erraten du; **Gorrotxategi & Lakarrak** (2000: 429) euskara arkaikoa (1500-1600) eta euskara zahar eta klasikoa (1600-1745) bereizteko orduan garrantzizko jotzen dituzten irizpideen artean txistukariaren nahasketaren hastapena dago. Nolanahi ere, **Irigoienek** bukaerako *-s* hori erromantzeari leporatzen dio eta erraten du (1982: 623) “euskal hiztunen artean” *-iz* eta *-z* genituela, zein afrikari ere (*-itz*, *-tz*) izan baititezkeen. Hau, Araba, Gipuzkoa eta Bizkaiko datuak ikusirik ñabartu egin behar litzatekeela uste dugu, azaldu bezala hiru herrialde horietan *-s-z* bukatu aldaerak baitira dokumentazioan ohikoenak. Hau kontu grafiko hutsa dela ere pentsa liteke (cf. *Ennego Peres de Horosco*, Hondarribia, 1384, Crespo et al., 18, non <s> patronimikoan ez ezik herri izenean ere ageri baita), baina menturaz sobera ohikoa da horrela izan dadin.

Dena dela, *-tz* izan behar zuten deizioetan ere *-s* azaltzen da; cf. *Johan Ysusteyns d’Olays* (Errenteria, 1384, Crespo et al., 19), *Marina Martines de Yturrios* (Bilbo, 1492, Enr. et al., 1996b, 350. or.), *Fortunno de Yturrios* (ibid., 360), *Martin de Yturrios* (Durango, 1514, Enr. et al., 1997b, 141. or.). Gertakari hau azaltzeko bide bat atzizki patronimikoaren jatorrian bila liteke. Izan ere, gorago ikusi moduan, Asturiasen bezala *-s / -z* aldizkatzea *-ici* atzizkiaren eta hirugarren deklinabideko genitibo sigmatikoaren arteko gurutzaketari zor lekiok. Zernahi dela, hondarreko honen euskarazko ondorengoak *-tz* izan behar zukeen, Mitxelenak azaltzen duen moldean (cf. *bortitz*, *gorputz*...).

Gainera, bestalde, Andramendiko izkribu “alegiatzko”etan agertzen diren *Onsaluch* eta *Saonch*, toki bereko *Romiroch* eta Mitxelenak patronimikotzat jotzen duen bizkaiera zaharreko *Enekotx* (ikus patronimikoen zerrenda, 11. atalean) formek dokumentazioko datuen azpian, hein batez bederik, beste errealitate bat zegoela pentsarazten dute, hots, mendebaldeko agiritan inoiz azaltzen ez diren euskarazko aldaerak bazirela. Hau ez da harrizteko, ongi baitakigu *Antso*, *Orti* eta beste izen batzuek biziki sarrera txikia izan dutela agiri ofizialetan, eguneroko hizkeran segur aski usaiakoak ziren bitartean, jatorriz erdaratikakoak ziren *Santxo*, *Fortun* eta abarrekin batean jakina. Zentzu berean mintzo da Bizkaiko Bakio herrian oikonimoek afrikaria atxikitzea: *Dolapitxiñé*, *Dolapitxiñe*, *Dolapitxíne*, *Dxolapitxiñé*, *Dxolapitxéne*, *Dxolapitxiñe*, *Dxolápitxiline*, *Dolapitxiñekoa*, *Dxolapitxiñekoa*. Hauek XVIII. mendeko dokumentazioan ageri diren *Lopechena* modukoekin lotu beharrak dira (**Irigoiene & Olasolo**, 1998: 1734): *el molino de Lopechena*, *la caseria de Lopechena* (Bermeo, 1745), *la casa de Lopechena* (Getxo, 1796), bai eta Bizkaian berean beranduago ageri diren *Jolapichena* (1839, 1846), *Yolapitzene* (1818, 1850), *Yolapichena* (1857)... eta abarrekin³²; *Maria de Perichena* ere azaltzen da (Meñaka, 1745), *Perizena*-ren aldamenen (ibid., 2185. or). Hauek guztiek, bistan da, patronimikoaren ebakera afrikatua zela edo izan

32. Datu hauek M. Gorrotxategiri zor dizkiogu.

zitekeela baiesten dute, eta garbi uzten tarte handi samarra zegoela herri ebakeratik dokumentazioan kausitzen ditugun lekukotasunetara.

Leite de Vasconcelosek ere, eta Portugalaz mintzo dela, erraten du *-ez* amaiera duten patronimikoak Galizian, Leon eta Gaztelan ohikoak zirela, eta, honetaz landa, *-ez*-dun horiek *-tz* izan zezaketela ere iradokitzen du, bukaera parentesi artean emanez (1928: 121). Hauen etorkia *-ici* atzizkian bilatu beharra dela dio Leitek; gero *-i*-ren aitzineko *c* txistukaritu egingen zen, aipatu *-tz*-ri sorrera emanez, irudi duenez. Portugalen ere baziren bukaeran *-t* zuten patronimikoak; honela dio (1928: 104):

“...mas a *Micael* (= *Michael*) ou *Miguel*, do sec. XI, corresponde em muitos documentos *Migueet* = *Miguez*, *Migueiz*, etc., como consta do *Onomastico* de Cortesão, isto é, com outra desinencia patronimica”.

Lan berean, aurrerago, badira beste lekuko batzuk: *Ferraz / Ferrat* (109), *Pepinoz / Pepinot* (111), *Gutierrez / Guterrit* (= *Guterriz*, egilearen arabera, 125), *Ovecoz / Ovequit* (= *Ovequiz*, autorearen arabera)... Portugalen, **Pielek** dioenez (1962-63: 167-168), patronimikoaren atzizkia jatorriz *-itsi* zen (*-itzi*, ustez), gero *-ts* bihurtu bazen ere.

-Ici amaieratik irten diren patronimikoetan afrikaria izatea ez da harriztekoa, hor herskari belarra bokal sabaikariaren ondoan dagoelako (**Menéndez Pidal**, 1977 [1904]: 132; **Lloyd**, 1993: 224-229³³), baina euskaratik kanpo nekeza dirudi *-onis*-etik atera direnen kasuan bukaeran mota horretako soinua zegoela sinesteak, analogian pentsatzen ez bada, hots, haien eraginean pentsatzen ez bada, hauen gain.

Veigasek dioenez (1989: 7-8), galegoaren eremuan —uste dugu gaztelaniarenerako beste horrenbeste erran daitekeela— dokumentazioko patronimikoen *-s*, *-z* eta *-t* amaieren azpian soinu afrikariak izan genitzake, eta beraz, Penintsulako dokumentazioan *-tz* bukaera ohikoa izan ez arren, baliteke ageri diren patronimiko anitzen ebakera afrikatua izatea, garai batean. Ikertzaile honen arabera *-ici*-tik irten diren patronimikoetan latineko herskariaren afrikatzea gertatuko zen bokal sabai-kariaren ukipenean, eta azken bokalaren apokopea; modu honetan ez dago inolako arazorik galegoaren eta gaztelaniaren eremuko patronimiko frankoren *-t*-dun aldaerak azaltzeko, zeinek, Veigas-en arabera, *-z*-dun eta maiz *-s*-dun formek bezala afrikaria adierazten baitute. *-Ici*, bestalde, *-icus* bukaeraren genitiboa da, Veigas-en irudiko honen eta genitibo hutsaren arteko nahasketari zor zaiona; alegia, Erdi Aroan hainbat tokitako dokumentazioan ardurakoak diren latineko genitibo soilen eta *-icus*-en arteko “contaminatio”-aren, “kutsatzea”-ren ondorio da. Errate baterako, *López* deitura *Lupi*-ren eta **Lupicus*-en arteko nahasketatik sortutako *Lupici*-tik atera izanen da (ibid., 7, 26), *Lopitz*-en moduko bat bitarteko dela.

33. **Verdek** (1974: 219) *Íñiguez*, *Íñigueç*-en bukaerako grafemak hortz-hobietako afrikari ahostuna irudikatzen duela erraten du.

Bukaerako *-t* Galizia eta Portugaldik kanpo ere agertzen da, *-s* eta *-z*-rekiko txandaketan. Honek, itxuraz, amaieran afrikaria genukeelako zantzua dateke, **Hillsek** (1926: 171) aldizkatze honetan igurzaria ikusten duen arren. Ikertzaile honek, alabaina, afrikariaren eta igurzariaren arteko zerbait izan daitekeela ere onartzen du:

“By about the beginning of the thirteenth century, the *-z* of the patronymics begins to appear as *-t* or *-s* in some Castilian documents: Ferrandet (...); Goncaluet, Royt, Ferrandet (...); Perit and Periz in the same document (...); Lopet, Peret, Sanchet, Diat, Gutieret, Martinet (...). This spelling is sporadic, and disappeared in time. I believe the *-t* to indicate a fricative voiceless dental, perhaps an intermediate stage between *ts* and *theta*”.

Gonzalo **Díez Melcón**ek ere honelako franko biltzen ditu bere lan ezagunean (1955); hauek, besteak beste: *Monio Anaat*, *Esteban Gacet*, *Pedro Gomet*, *Domingo Antolinet de Arroyo*, *Garcia Oriolet*, *Pero Ominget*... Zernahi gisaz, kontuan hartu behar dela uste dugu hauetako batzuk *-et* (*-ete*, *-eta*) atzizki txikigarriaz horniturikako hipokoristikoak diratekeela (ikus **Kremer**, 1992: 465). Cf. *Dominguet de Baztan* (1366, LPN, 549. or.); *Dominguet* (Egiarreta, ibid., 562. or.); *Garcet* (Ituren, ibid., 569. or.); *Gilet d’Aroztegui* (Lekaroz, ibid., 533. or.); *Johanet d’Arçi* (Iruñea, ibid., 549. or.)... Gure artean ere bazen *-t*-dun patronimikoren bat, segur aski ebakera afrikatua adierazten zuena: *Galindo Mainxoit* (Izize, XI. m., VM, 35. or.; cf. *Sancio Mainxoiz de Villanoua*); *Eneco Enecoit* (1120, Art., 63); *Sanso Semoret* (1156, ibid., 99. Herri bereko *Semeroiz*, *Semeroz*-en parekoa dela irudi du); *Galint aznaret* (1167, Zier., 1970: 280); *Miguel Sanchit d’Urssua* (1340, Bar., 131).

Asturiasez den bezainbatez, **Viejok** erraten du (1998: 52-53) hirugarren deklinabideko genitibotik ateratako eredu patronimikoak garai batean afrikaria ([$\hat{Z}$] edo [$\hat{S}$]) zuela, eta *-icus* > *-ici* > *-iz* atzizki azentugabearen gain eraikitako antzinako eratorpen antroponimikoekiko gurutzaketak lagundu egingen zuela. Ikertzaile honek oin-ohar batean dioenez, **Irigoienek** (1987: 199) gurutzaketa hori ez du aurreikusten eta uste du patronimikoen afrikaria euskal hiztunek latineko genitiboaren bukaerako *-s* egokitzearen ondorio dela, *corpus* > *gorputz*-en bezala. **Viejoren** irudiko azalpen honek bizkaitar ikertzaileak ukitzen dituen Nafarroa, Errioxa edo Gaztelako adibideendako balio lezake, baina ez Galiziako, Asturiasko edo Leongo lekukotasun goiztiarrendako, euskal eragina “kontuan hartzekoa” dela erraten badu ere.

Gurean, erran gisa, ugariak ziren bukaeran afrikaria zuten identifikatzaileak (Nafarroan eta Iparraldean), eta horregatik uste dugu eskubide osoa dugula hemengo patronimikoak, hauek deitura konposatu baten osagai direla edo ez, *-tz-z* arautzeko, gutxienez jatorriz —eta deitura bakoitzaren jatorria zein den jakitea usu lan gaitza dela ongi dakigu— Nafarroakoak edo Iparraldekoak direnean. Afrikaria egun

espainoltasunaren adierazgarritzat hartzen diren deitura frankotan —edo hauen aitzindari direnetan— ere opatzen dugu:

Aznartz (*Sancho Aznartz*); **Dietz** (*Roy Dietz, e Martin Dietz; Johan Dietz de Çuaçu; Lope Dietz de Gorritz luçea*); **Ferranditz** (*Garçia Ferranditz de Huart apres Bilaua*); **Gonzaletz** (*Teresa Gonçalez de Baztan*) edo **Gonzalbetz** (*Johan Guonçaluetz*); **Lopetz** (*Garcia Lopetz; Sancho Lopetz*); **Martinetz** (*Johan Martijnetz de Merifuentes = Johan Martjnitx de Merifuentes*); **Munioitz** (*Urracha Munioitz = Urracha Munnioz*), **Munotz** (*Gutier Munotz*); **Ortiz** (*Petrus Ortiç de Deyerri; Sancho Ortiz*); **Peritz** (*Miguel Peritz; Martin Peritz d'Aldaua; Martin Peritz de Arbiçu*); **Remiretz** (*Maria Remiretz*); **Ruitz** (*Ferrant Ruytz; Martin Ruytz d'Alviçu; Sancho Ruitz; Marie Ruitz*); **Santxetz** (*Johan Sanchetz; Pero Sanchetz d'Iguzquiça*); **Xemenitz, Txemenitz** (*Peyre Chemenitz de Uelçunçe; Miguel Xemenitz de Gaçolatz*)... Ikus lan honen 11. atala.

Zer erranik ez “gureago” tako —arestian aipatu **Ortiz** ongi gurea zen halere, alderdi guztietatik— har daitezkeen kasuan: **Domikuitz** (*Maria Domicuytz de Gayçaryn, Tota Domicuytz*); **Enekoitz** (*Garcia Enecoitç; Maria Enecoitz; Lope Enecoitz d'Ardaitz*); **Garzeitz** (*Eximinus Garçeitç de Bruslada; Sancho Garceytz de Elcano; Garçeytz de Gorambilo*); **Jakueitz** (*Sancho Iaqueitz*); **Otxokoitz** (*Sancha Ochoquoitz*); **Semenoitz, Semeroitz** (*Oneca Semenoitç; don Orty de Iohan Semeroitz; Domicu Semeroitz*); **Zuritz** (*Petri Curitz*)... Bestelakoetan ere edireten dugu: **Joaneitz** (*Fortuin Joaneitz*); **Lazaroitz** (*Pero Lopiç, fijo de don Lop Lazaroytz*); **Pardeitz** (*Michael Pardeitç*)...

7. Patronimikoaren hedadura geografikoa, Euskal Herrian

Patronimikoa euskararen eremu osoan erabili izan da, baina Hegoaldean ditugun lekukotasunak Iparraldean ditugunak baino aise ugariagoak dira; honetan zerikusi handia izan duke erabili dugun bateko eta besteko dokumentazio kopuru desberdinak. E. **Goihenetxek** (1986: 299-303) Iparraldeko ale batzuk biltzen ditu eta dio han *ponte izena + izen patronimikoa + etxe izena* eta *ponte izena + etxe izena* duten egitura onomastikoak nagusi izan direla.

Ikertzaile beraren 1966ko lanean patronimiko franko ageri dira: *Arnalt Garsis* (Iparraldean Erdi Aroan, 302. or.); *Semero Garciz* (Baigorriko bizkondea, Olhontzen, 1150-1167, 132. or.); *Borte aioriz de Faisz* (Ortzaize, 1150, 1179, 199. or.); *Sanso Guillermoz de Sancto Micaele* (Donazaharre, 1189, 160. or.); *Sanches Arnaltz* (Bardoze, 1249, 16. or.); *Johan Domincuitz d'Etçan* (Nafarroa Beherea, 1249, 64. or.); *Enequo Rolantz d'eschaigue, Enequo Rolans d'eschhaugue* (Lapurdi, 1249, 78. or.); *Guil. Erlantz de Gandaratz* (Lapurdi, 1249, 79. or.); *Sancho Santz de Naguituri* (Lapurdi, 1249, 81. or.); *Gill Lopiz de Yriuerri* (Hiriberri Garazi, 1249, 135. or.); *Maria Guarceitz de Vila nova* (Hiriberri Garazi, 1249, 135. or.); *G. Ortiz de Latchalde* (Uztaritze, 1256, 72. or.); *Garcia Periz de Acx* (Ahatsa, 1290, 115. or.); *Martin Migueliz de Çorroz* (Garazi, 1293, 172. or.); *Lope Joaniz* (Garazi, 1293, 174. or.); *Maria Aznariz* (Izpura, 1328, 138. or.); *Johan Peritz de Lahiadce* (Biarritze, 1335, 22. or.); *Johan Peritz de Belay* (Biarritze, 1342, 20. or.); *Johan Yniguis de Licaracu* (Leizpartze – Lizaratzu, 1355, 189. or.); *Johan Sanchiz* (Uharte Garazi, 1368, 166. or.); *Johana Enrriquiz de Lacarra* (Gamarte, 1369, 134. or.); *Ochoa Garceiz d'Iriuerri* (Baigorri, 1381, 180. or.); *Johan Peritz d'Aurresse* (Ortzaize, 1381, 197. or.); *Pierre Lopes de Masket* (Senpere, 1382, 53. or.); *Garcia Arnaltz* (Makea, 1388, 48. or.); *Johan Peritz de Guermieta* (Donazaharre, 1393, 159. or.); *Martin Herrandiz de Çaro dit Cascauel* (Zaro, 1400, 132. or.); *Johan Periz de Garro* (Gerezieta, 1404, 32. or.); *Joanco Ruiz* (Urrutia, Garazi, 1407, 152. or.); *Johan Martinitz d'Alçate* (Urrutia, Garazi, 1407, 152. or.); *Johan Peritz de Segure* (Baiona, 1477-1486, 107. or.),...

A. **Irigoi**enek nabarmentzen du patronimikoak normalean espainoltzat hartzen diren arren Iparraldean ere hedatuak zeudela (1990: 13. Ikus J. B. Orpustanen lana iruzkintzean dioguna, hirugarren atalean):

“...si bien la forma de tal sufijo (patronimikoarena) tiende en general, salvo excepciones, a no identificarse con lo francés, sino con lo español, siguiendo las divisiones modernas y netamente chauvinistas de la geografía política del entorno vasco, las cuales no responden necesaria y absolutamente ni a dominios lingüísticos ni a áreas antiguas de influencia, puede afirmarse lisa y llanamente que su uso se extendía geográficamente al norte de los Pirineos en todo el territorio de hablantes vascos desde la antigüedad, ya que, siendo de origen latino, bajo el punto de vista fonético la lengua de tal territorio ejerció la acción del sustrato sobre el mismo (...)”.

Gerok ere aurkitu ditugu zenbait patronimiko, nahi baino urriago suertatu zai-gun Iparraldeko dokumentazioan: *Arnaut Santz de Tardetz* (Lukuze); *Martin Garsiz d'Eussa* edo *Matin Garceyz d'Eussa* (XIII-XIV. mendeak, Nafarroa Beherekoa, irudi duenez); *Ferrant Henriquiz* (Oragarre, 1350-53); *Johan Peritz, seynor de Echegapare* (Hortza, 1350-53); *Sancho Munioz* edo *Sancho Munioiz seynor de Echeverçe* (Uharte Garazi, 1350-53); *Otssoe Martinitz de Bielenave, caperan mayor de Sent Johan* (Donibane Garazi, 1356); *Pero Peritz de Lucxe* (Garruze, 1385); *Ancho Errantz d'Aguerre* (Donibane Garazi, 1397); *Ferrando Henriquitz* (Uharte Garazi, 1412-13); *Garce Erremonitz d'irunbehere d'Etssabe* (Ortzaize aldean, 1412-13); *Garçeytz de Gorambilo* (Aintzila, 1412-13); *Petri Curitz* (Uharte Garazi, 1412-13); *Sancho Lopitz demorant Yrume* (Ainhize, 1412-13); *Pero Peritz de Jacxu* (Donibane Garazi, 1454),...

Ez dira menturaz anitz, eta, gainera, horietakoren bat **Orpustanek** dioenez (2000: 198) Nafarroa Garaikoa zatekeen (*Martin Garsiz d'Eussa* edo *Matin Garceyz d'Eussa* eta *Johan Periz de Sparça, Garcia Periz de Aranguren* adibidez), baina garbi uzten dute patronimikoak Iparraldean ere erabiliak zirela eta, horregatik, ez dugu uste Ortzaizeko irakasleak dioenari (“Il s’agit là d’une onomastique plus spécifiquement haut-navarraise, passée aussi dans la Basse-Navarre du XIVe siècle”) bere horretan eutsi dakiokenik, herri izenek (*Armendaritz(e)*, *Beraskoitz(e)*...), Lapurdiko aipatu antroponimoek eta Nafarroa Behereko etxe jabe batzuen deizioek erakusten dutenez. Dokumentazio gehiago arakatzuz gero lekuko gehiago erdietsiko genituzke, hain segur ere.

8. Patronimiaren eta toponimiaren arteko harremanez

Jakina den bezala, toponimiaren eta antroponimiaren arteko harremanak ugariak eta estuak dira, eta honen ondorioz, toki izendegian maiz pertsona izenak eta pertsona izenetatik eratorritako formak opatzen ditugu. Adibidetzat *-ain* bukaeradun leku izenen oinarritako **Caro Barojak** proposatu (1945: 60-62 eta 65-67) eta **Mitxelenak** onartu iturburua (*AV*, 18) aipa daiteke. Orain, gainera, **Muxika** (1996) eta **Salaberri** (2000) ikus daitezke.

Atzizki patronimikoaren ebakera, gorago ikusi bezala, afrikaria izan zitekeen (*Enekoitz*, *Mikeleitz*...), eta *-onis*, *-ici*-dun formatan oinarrituz gero (orain *-is* sigmatikoa ere aintzat hartu behar dela uste dugu, erran gisan), guk beste lan batean (**Salaberri**, 1997) iradokitzen genuen bezala, *-(i)tz* bukaera duten toponimoen eta tokia adierazten duen *-(i)tz(e, a)* atzizkiaren arteko lotura erraztua geldituko litzateke hein batean, *-tze* aldaeraren bukaerako bokalari dagokionez, *-tza* azaltzeko gelditzen bazaigu ere, honen jatorria *-(t)za(h)a* baita, irudi duenez (ikus **Mitxelenaren** *FHV*, 111 eta 500; cf. *Olaitz / Olatze > Olatz / Olatza* hirukotea). *-(I)tz*-dun toponimoen adibideen artean Nafarroako *Agoitz* (< *Aionis*), herrialde bereko *Almandoz* (< **Alamando + -tz*; ikus **Irigoién**, 1995f), *Ilurdotz* (< *Ilurdo + -tz*), Lapurdiko *Beraskoitz* (*Bera[coizcoac Leizarragaren* lanean [249 eta 1393. orr.], *Beskoitze* laburtua orain, < *Berasko + -itz*, ikus *FHV*, 227) eta Nafarroa Behereko *Armendaritze* (< *Armendaritz < Armentari, *Armendari + (i)tz*) aipa daitezke, besteak beste.

Tankera honetako izena dugu Ultzamako *Zenotz*; honentzat **Belaskok** (1999: 442) **Zen-* pertsona izen identifikatugabea eta jabegoa adierazten duen *-otz* atzizkia proposatzen ditu, eta menturaz hori dateke etimologia, baina gure ustean bada herri izen horren nondikakoa azaltzeko beste bide bat: oinarrian Obarran opatzen dugun *Keno* antroponimoaren *z*-dun aldaera (**Zeno*; cf. *zeru, zendea*...) izan genezake, eta jabegoa lehenik eta tokia ondoren aditzera ematen duen *-(i)tz* atzizkia (ikus **Salaberri**, 2000: 125-126). Honela ageri da izen hau Obarrako dokumentazioan (**Martín Duque**, 1965: 41. 1015-1019?):

“In nomine Domini. Ego Keno et filiis suis Galindo et Englia uobis emtores meos Enardu et uxori sue Sanga”.

Patronimikoen eta toponimoen arteko harremanak zenbaitetan zuzenak dira, baina, guztiaz ere, ez gara akort A. **Irigoi**enekin, *Gasteiz* hiri izena *Gaste*-ren patronimikoa dela dioenean (1982: 623). Nolanahi ere, *Gasteiz* toponimoa eta *Gartzia*-ren multzoko izenak loturik zeudela Garibaik ikusi zuen lehena; **Oihenartek** (1992: 667 [1656: 150]) honela dio: “at Garibayus à Sanctio Garsiae Ramiresij filio, id factum pro certo habet, cum antea, inquit, *Gasteiz* diceretur”, eta erdarara itzulirik (ibid., 221-222): “mas Garibay tiene por cierto que esto lo hizo Sancho Garcés, hijo de García Ramirez, ya que se le nombraba *Gasteiz*”.

Garbi dago, eta horrela aipatu dute autore batek baino gehiagok, patronimikoen bukaerak eta zenbait toponimorenak (*Beraskoitz*, *Gasteiz* edo *Ilurdotz*-en modukoena) sorburu bera dutela jatorriz, hots, latineko genitibotik atera direla (ikus **Piel**, 1947b: 385 eta **Irgoien**, 1987: 195). Honek jabegoa adierazten zuen, kasu batean —patronimikoenean— norbait beste norbaiten semea edo alaba zela, eta bestean —toponimoenean— lurra, “fundus” (‘jabegoa’), “vicus” (‘auzoa’, ‘herrixka’, ‘baserria’) edo “villa” (‘bazterretxea’, ‘abeletxea’) norbaitena zela, baina ezin da erran, gure irudiz, patronimikoak toponimoa sortu zuela. Formulazio zuzena guretako biek jatorri bera dutela erratea da, biek jabegoa adierazten dutela, **Caro Barojak** (1982: 60) nahi zuen bezala. Bestalde, **Irgoienek** orrialde batean (1988: 623), ikusi bezala, *Gaste(a)* proposatzen du *Gasteiz*-en oinarritako eta beste batean (634) *Gartzeitz*:

“No podemos olvidar que en lengua vasca, como hemos señalado en la nota (29), existen las variantes **bertze** / **berze**, junto a **beste** “otro, -a”, dependiendo su uso de áreas geográficas, **bortz** / **borz**, junto a **bost** “cinco”, **ortzegun** / **orzegun**, junto a **ostegun** “jueves”, etc., lo que quiere decir que una forma como **Gartzeitz** no podía dar entre hablantes vascos occidentales, así como tampoco entre los suletinos, es decir, nordorientales, otra cosa que **Gasteitz**, lo que cuadra perfectamente con el área en que está situada la capital alavesa, de donde **Gastea**, forma alternante con **Gartzea**, que cualquier hablante identifica automáticamente con el significado de “joven””.

Nolanahi ere, eta *Ilurdotz* *Ilurdo* antroponimoaz eta *-tz* atzizkiak osatua dagoela aski bistakoa den arren, ez dugu uste *-otz*-ez bukatzen diren toponimo guzien kasuan gerok (1997) proposatzen genuen *-o* gradu hurbileko mugatzailea gehi *-tz* tokizkoa —zein seguru aski latineko genitibotik eratorri behar baita, hots, *Ilurdotz*-en *-tz*-rekin identifikatu behar baita— ikusi behar diren; honek balio duke *Alkotz* edo *Urrotz*-en tankerako izenendako (*Urrotz*-ek, alabaina, azalpen antroponimikoa ere izan lezake, **Rohlfsek** [1956: 126] Zaragozako *Urriés* azaltzeko proposatzen duen *Urrus-etik abiatutik), baina ez gehienendako.

Séguyk erraten du (1949) Pirinioetako eta Akitaniako *-os* / *-ues* atzizkia (< *-osso* / *-a*) euskararen aitzinekoa dela eta euskaldunek, ezabatu ez dutenean, *-oze* edo *-otze*-tzat egokitu dutela; bigarren honetan Menéndez Pidalek aipatzen zuen *otz*-ek (*hotz*-ek, alegia) baduke zer ikusia, frantses ikertzailearen arabera (bukaerako *-e* berria zela argi ikusi zuen). Orobat, erraten du zenbaitetan *-acu*, *-anu*

atzizkiekin eta beste batzuekin txandakatzen dela, eta izen galoerromatarrekin ere azaltzen dela. Honek *-os*-ek bi atzizki horien balioa hartu zuela erran nahi du, baina bakarrik aro batean, ez denetan, aurreko geruzetan oinarri ez-antroponomikoekin ageri baita. Ondoriotzat honela dio (ibid., 222):

“Tout ce que l’on peut avancer, c’est que le suffixe *-os* caractérisait d’une façon constante les habitats humains, puisqu’on ne le trouve à peu près jamais employé en oronymie ou en hydronymie, alors qu’il termine le nom de très nombreuses agglomérations”.

Rohlfsek (1952, 221. or. eta hurr.), Aragoiko eta Nafarroako hainbat toponimoren *-os* / *-ués*, *-oze* / *-otz* bukaerak azaltzerakoan (*Anos* / *Anués* / *Andoze*-ren tankerakoetan, adibidez), *-ossus* atzizki pirenaikoa ematen du maskulinoetarako eta *-ossa* femeninoetarako. Honek Akitaniako inskripzioetako *-ox*, *-oss(a)*, *-ossus* atzizkira ginderamazke beharbada, baina **Mitxelenak** dioenez (1954: 422, 426) atzizkia *-ox* zatekeen berez, *-ossus* moduan latindu baldin bazen ere. Honela dio, Akitaniako izenez ari delarik:

“Si admitimos que entre los sonidos representados por *x(s)* y *s* había cierta afinidad, como parece natural, y reconocemos que *x* predomina claramente en posición final, podemos suponer que el sufijo *-osso-*, dándole estado de sufijo y no de simple terminación, tuvo dos formas, una indígena con el nomin. en *-ox* y otra latinizada con el nomin. en *-ossus*”.

Hau, bistan denez, Rohlfsek proposatzen duen *-ossus* baino aise egokiagoa da gure *-oze* eta *-otz* azaltzeko, fonetikoki. Azken ikertzaile honek aurrerago erraten du (1956: 126) *-ossu* (edo *-össu*; *-ěssu* ere honen “aldaera bokaliko”-tzat hartzen du, nahiz duen hedaduragatik zein talde etnikori leporatu behar zaion ez duen garbi ikusten. Zernahi dela, galiarren aurrekotako ematen du), latineko *-anus* eta galierako *-acos* eredu harturik, pertsona izenak (*Andossus*, *Apinossus*) eta lur-jabego izenak (*Andernossus*, *Vitalossum*) sortzeko erabili dela, baina ez du baztertzen noizbait patronimiko balioa eduki izana (“je ne voudrais pas exclure qu’il ait pu avoir l’acception d’un patronymique”, ibid., 126. Ikus, baita ere, 1977: 29-33).

R. Lafonek (1959: 125), Séguy eta Rohlfsi jarraikiz, *-os* atzizkia antzinako akitaniarrei zor zaiela dio, eta latinaren aurrekoa dela, beraz. Oraingo *-osse* bukaera femeninoako *-ossa* zaharraren gain moldatua dela uste du eta gaskoiko egungo *-os* azentuduna *-ossu*-tik aterea dela.

Mitxelenak (1991 [1986]: 32), Séguy eta Rohlfsen bidetik, garbi ikusi zuen “gure arteko *-otz*, *-oze* hirietarako hautatua erdarazko *-ués*, *-òs*-en senide garbia” dela, *Navascués* / *Nabaskoze* pareak frogatzen duen eran eta, baita ere, *-ain* baino zaharragoa dela, honekin aurkitzen ditugun oinarriak harekin kausitzen ditugunak baino ezagunagoak direlako. Errenteriarrek dioenez (1968b: 481-482), euskaraz maiz txistukari bizkarkaria dugu eta erromantzez hortz-hobietakoa (*Galluès* / *Galoze* erraterako, Zaraitzun).

Gorrotxategik & Lakarrak (2000: 431), Séguy eta Rohlfesen oinatzetan, *-os* atzikia zenbaitetan oinarri antroponimikoei lagun eginez agertzen zela diote, eta aipatu autore horien arabera Akitaniako “formazioak” latineko *-anum*-en edo galorromanikoko *-acum*-en kide izan zitezkeela. Gasteizko irakasleen irudiko, “aro ilun”-eko euskara edo “euskara komuna”-k (“akitaniera”-ren eta “Erdi Aroko euskara”-ren artekoak, hots, laugarren mendetik hamargarrenera doanak) ez du atzizki hori (*-os*) toponimoak sortzeko baliabidetzat, *-aga*-k eta *-eta*-k ordezkatu baitzuten.

Gorrotxategik berak (2000: 152) Ptolomeoren *Tárraga* aztartzean *-aga* atzikia ukitzen du laburki eta hemen mintzagai hartu dugun *-os / -ues / -otz, -oze*-rekin alderatzen. Ondoriotzat *-aga* atzikia *-òs* baino berriagoa datekeela dio, azken hau emankorra ez delako eta Euskal Herritik kanpora ere ageri delako. Lehenago, lan berean (147. or.), Ptolomeoren lanean *-osa* bukaera edo atzikia duten hirien xerrenda ematen du eta erraten hauei *Tolosa* ere gehi dakiekeela. Ikertzaile honen irudiko toponimo horietako batzuk Pirinioetan agertzen den *-òs / -ués / -otze* atzizkiarekin loturik egon daitezke. Arazoa zera da, Ptolomeok jasotzen dituen izenetan atzizkiko lehen bokala ω dela eta *Tolosa*-koa ere luzea dela, Pirinioetako atzizkiak *o* laburra behar duen bitartean (diptongatzeko). Konponbidea, Gorrotxategiren arabera, atzizki hori, latintze prozesu batean, *otiosus*-en moduko latineko adjektiboen *-osus* atzizkira asimilatu zela pentsatzea da.

Beste kontu bat da jakitea aski goizetik *-osse* moduan opatzen dugun atzizkia, *Navascués / Nabaskoze*-ren oinarrian duguna, eta *-otz (Imotz*-en eta *Iraizotz*-en duguna) bat-bera diren ala ez. Egia da *-osse* zenbaitetan *-os* dela dokumentazio zaharrean (*Navascués / Nabaskoze*-ren kasuan zaharrena *-osse* da; ikus *NHI*, 171-172), eta *-e*-rako *Beskoitze*-ren modukoentzako proposatzen den *-e* paragogikoa proposa daitekeela —leku kasuetan erabiltzearen ondorio dateke—, baina ez dirudi Lapurdiko herriaren izeneko *-e* hori oso zaharra denik eta beste hainbeste erran daiteke *Biarritze - Miarritze, Parise* eta hauen irudikoez. Bestalde, bukaerako *-e*-ren erortzea ohikoa izan zen garai batean erromantzez eta forma zaharra *-os* ez ezik *-osse* ere izan zitekeen.

Mitxelenak (*FHV*, 134) azken lekuneko bokalez ari delarik erraten du honen aurreko txistukariaren nolakoa erabakigarria izan daitekeela bokalaren aspaldikotasuna ezagutzeko: *Bidankóze, Uztarróze* (Erronkarin); *Nabaskóze; Ezkaroze, Galoze, Izize* (Zaraitzu), *Bildoze, Hauze, Idauze, Sokueze, Ziboze* (Zuberoa), baina *Arhangoitze, Uztaritze,...* etab. Alabaina, *Nabaskoze*-tik hurbil *Ezcároz / Ezkaroze* eta *Uztarroz / Uztarroze* daude, non Mitxelenaren teoriaren arabera *-e* zaharra dela pentsatu behar baikenuke. Guztiarekin ere, *Ezkaroze*-n eta *Uztarroze*-n bukaerako bokala berria dela dirudi, erdal izenak erakusten duenez, *Nabaskoze*-rekin agitzen denaz bestera dokumentazioan *-oz* ageri ohi baita (*NHI*, 124-125. orr. Zaraitzuko herriaren izenak, alabaina, *-e* du 1034an, 1046an eta 1072an). Nolanahi ere garbi

dago **Corominesek** (1973: 202) dioena, hots, *-šse*-ren euskarazko kidea *-otze* dela, ez dela egia.

Beste afera bat *-i(t)z* bukaerari dagokiona da, izan dadin *-Ci(t)z* (kontsonantea + *-i(t)z*), izan dadin *-Vi(t)z* (bokala + *-i(t)z*). Kontua da, erran dugun moduan, patronimikoek, hots, pertsonekin ibiltzen diren formek, goizdanik zalantza handiak aurkezten dituztela, hau da, bukaeran *-(t)z* izaten dutela, aurretik normalean bokala dutela —kontsonantea + *-(t)z* segida ere ezaguna da, ikusi bezala—, hau zein baita ere. Honek erran nahi du antroponimoetan maiz *-e(t)z* kausitzen dugula, besteak beste, baina toponimian, Euskal Herri osoan edo gehienez bederik, *-i(t)z* ohi dugu, bestelakoak ere izanagatik: *Argirotz* (Urraulbeitiko edo inguruetakoko herri hustua, oker ez bagaude) *Argiro*-tik (Irigoienek Asturiasko *Arguiru* lekukoaren izena dakar eta *Arguiro* aipatzen du *Arguiroz*-en oinarritako, 1983: 43), *Anotz Hanno*, *Anno*-tik (Menéndez Pidal, 1986, 41.2; cf. *Aniz*), *Izanos* *Izano-tik (cf. *Monnio Izani*, 1008, Ubieto, 1976, 136, 139. or.), *Oñaz* Azpeitiko auzoa *Oña*-tik (Irigoienek, 1983: 32-33; autore honen arabera (*h*)*ona*-ren palatalizatzeko adierazgarriaren ondorio dateke; cf. *Bonorus*, *Bonellus*, *don Bonet*...), *Usotz Usos*-tik beharbada,... e.a.

-Itz duten toki izenen artean hauek aipa daitezke, besteak beste: *Agoitz* (*Aio*-tik), *Aniz* (*Ani*-tik, *Anni*, *Hanni*, *Hanne* idatzia dokumentazioan; *Anico* hipokoristikoa ere bazen. Eratorpen honen oztopoa, ez gaindiezina hala ere gure irudiko, hastapeneko aspirazioa izan daiteke); *Armendaritz* > *Armendaritze* (*Armentari*-tik ikusi bezala), *Arroitz*, *Astitz* (*Gaste*, *Gastea*; ikus Irigoien, 1982: 623-624); *Belendiz* (Zabala-Belendiz, Arratzun; *Belendo*, *Belendi-tik: *Martin*, *fijo de Uelendo*, San Vicente, 1350, *LPN*, 348. or. Mitxelenak [1956: 351] *Plend[i]* aldaeratik eratoritzen du), *Beraskoitz* (> *Beskoitze*, *Berasko*-tik), *Enderitz* (Irigoienek [1983: 30] beharbada patronimikoa dela erraten du, agian *Enneco*-rekin lotutako izen batena), *Gamiz* (Arabian eta Bizkaian; kasu honetan bizkaitar euskaltzainak [1983: 15-16] Caro Barojaren *Gamicus jatorria arbuiatzen du eta erraten oinarrian patronimikoa ez, baizik *Gamiz* izen hutsa dagoela; cf. *presbiter Gamiza de Nabasquassi* [1025, Ubieto, 1963, 41, 121. or. Ikus Piel & Kremer, 1976: 145], *Gamiz* [Zuñigan, 1366an, *LPN*, 600. or.]. Zernahi gisaz, irudi du beranduago [1994: 219] *Gamius*, *Gamio*-tik eratoritzen duela Irigoienek), *Gasteiz* (ikus *Astitz*), *Lemoiz*, *Mezkiritz*, *Munarriz* (*Munarro*, *Munarru* antroponimotik: *Lorenz Munarro*, *Pero Monarru* [Artaxoa, 1330, *LPN*, 301. or.], nahiz herri izena *A*-rekin ere dokumentatzen den; ikus *NHI*, 161; cf., gainera, *Amunarrizketa* eratorria. *Oxanarriz* patronimikoa ere bazegoen; ikus 11. atala); *Muskiz* / *Muskitz* (*Amusko*, *Musko*-tik beharbada; ikus beherago), *Olondritz* (ikus *AV*, 347; Omaetxebarriak [1957: 134] uste du *-iz* atzizkia *-ica* / *-ico*-rekin loturik dagoela, *-ain* ezaguna *-ana* / *-anu*-rekin den erlazio berean dagoela: *Urdúliz* / *Ordorika* < *Urdulica*)...

Nafarroan *Auru*-rekin loturik egon daitekeen *Auritz* herri izena —eta honen eratorria den *Aurizperri*, jakina— eta *Auri(t)z* Itzarreibarko herri hustua (*Aurizco sacana* 1598an, Obanosko protokoloak, 10) ditugu, eta Angelun edo Baiona inguruan *Auritz* oikonimoa zegoen Erdi Aroan; Lapurdin eta Heletan (auzoa hemen), gainera, *Herauritz* dago. Orpustanek dioenez (1990: 37), *Auritz*-en beharbada Bizkaian erabiltzen den *haur* ‘côte’ eta lekua adierazten dukeen *-itz* izanzen ditugu; lehen osagaia *haraindi* ‘de l’autre côté’-ren aurreneko elementua da ikertzaile honen arabera, hau da, gradu urruneko erakuslea. Denera “lieu de la côte située de l’autre côté” dukegu Ortzaizeko irakaslearen irudiko. Guk, aldiz, uste dugu gure artean erabili den *Auru* antroponimotik erator daitekeela (*Aureus*-etik [ikus Piel, 1947: 180], edo honen aldaera —dobletea, Irigoienen terminologia erabiliaz— datekeen *Auri-tik. Hondarreko hau ongi dokumentaturik dagoen *Aurius*-etik atera dateke); cf. Uxue eta Galipentzuko *Aurino* eta partikulazki Barasoain eta Mendibilgo *Aurain* aurkintza izenak (*NTEM-XXXIX*, 34, 167). Berriki Iglesiasek (2001: 328) *Auriz*, *Auritz*, Galiziako *Ouriz*-ekin lotu du eta hirurak ere *Auricus* germaniar antroponimotik eratorri. Baliteke hau horrela izatea, baina ez dugu uste germanieraraino joan beharra den, gure artean *Aurio* eta beste ongi dokumentaturik daudelako (*Aurio Sanz*, 1042, Leire, 32; *Lupus Aurio*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 10, aurkia).

Bestalde, Bermeo aldean dokumentatzen den (1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or.) *Ezteriz* patronimiko itxurakoa (*Garzeiz*, *Gideriz*, *Munnicoiz*, *Nunusoz*, *Sansoiz* eta besteren aldamenean azaltzen da) edo hobeki erran, honen oinarrian bide dagoen *Ezter- izena Nafarroako *Esteribar* ibarraren oinarrian egon liteke, hondarreko hau dokumentazio zaharrean gehienetan horzkariaren aitzinean bizkarkaria duela agertzen baita, beti dardarkari bakunarekin (ikus *NHI*, 47). Donemiliagako kartularioan azaltzen den Bizkaiko *Gorritiz* toponimoa *Gorriti*-ren (Larraungo herria da hau) patronimikoa da Irigoienendako (1986: 45); lan berean (83. or.) Karrantzako *Gorritz* aurkintza izena —Longidako herria ere bada *Gorritz*— *Gorri(a)*-ren patronimikoa dela erraten du (cf. *Bermeo*).

Mitxelena azaltzen du (*AV*, 347) *-i(t)z* atzizkia itxuraz beste toponimoen edo deituren eratorriak sortzeko franko erabili dela —hau, neurri batean gutxienez, S. Aranak aipatua zuen, lehenago. Ikus 3.2. azpiatala—, eta ez aspaldian gainera. Honako pare hauek aipatzen ditu: *Aldama* / *Aldamiz*, *Arrona* / *Arroniz* (*Arroiz*- dokumentatzen da), *Etxano* / *Etxaniz*, *Garro* / *Garriz* (eta *Garroiz* > *Garros* > *Garrués*), *Gereka* / *Gerekiz*, *Lemona* / *Lemoniz* (*Lemoa* / *Lemoiz*), *Markina* / *Marquínez* (*Markiz*), *Munita* / *Munitiz*, *Orba* / *Orbaiz*, *Orbaizeta*... Beste lan batean (1956b: 340) Arabako *Villa Mezkina* (947), *Mizkina* (1025), *Mezquía* (*Mezkia* euskal grafiarekin; ikus Euskaltzaindia, 2001: 119) Nafarroako *Mezquíriz*-ekin (*Mezkiritz* euskaraz) eta *Mezquíiz*-ekin alderatzen du —hondarreko hau ez dakigu zein herri den; badaiteke, nolana ere, Orbaibarko *Bezkitz*-en partez egotea (*Vesquitz* 1268an, *Vezquíiz* 1350 eta 1366an, *NHI*, 194)—, eta jarraian Larraungo *Marquíriz*

mendi izena ematen du (Albiasun *Markíriz*, *Markíritz*, *Markiitz* eta Lekunberrin *Markíriz* orain, *NTEM-XLV*, 39, 209, *Marquiriza* 1758an, *Marchiniz* XI-XII. mendeetan errenteriarraren beraren arabera); *Marquina*-rekin ere erkatzen du (1956b: 341).

Irudi duenez, Mitxelena Nafarroako *Mezkiritz* lehenagoko *Mezkinitz batetik atera zela pentsatzen ari zatekeen; bokal arteko sudurkaria *Laukiniz* > *Laukiz* eta *Markiniz > *Markiz*-en bezala erori ez bada lehenago Larraungo aipatu *Marchiniz* > *Marquiriz*-en (edo hobeki erran, *Markini(t)z* > *Markiri(t)z*-en) burutu den sudurkari disimilazio bera gertatu delako izanen da (cf. *lukarika* ‘lukainka’; ikus *FHV*, 302). Mitxelenak berak, beste lan batean (*AV*, 432), Larraungo *Markiritz* mendi izena dela-eta *Marki* antroponimotik ere erator daitekeela azaltzen du, ez bakarrik *marka* ‘marka, seinalea’, ‘*muga’-tik. Guk, beherago ikus daitekeen moduan, *Bertolomeo Marqui* aurkitu dugu Azkoienen 1330ean eta *Sancho Peres de Marquío* (*Markiano batetik?, *Markino*-tik?) Arrigorriagan, 1383an; *Markiz* patronimikoa ere bazen, baina, ez, dakigula, *Markini(t)z*-en modukorik. Irigoienek (1986: 84) Turtziozko *Markino* toponimoa aipatzen du eta dio *Marco* eta honen dobletea den *Marqui* izenarekin erlazonaturik dagoela; honen patronimikoa, bizkaitarraren arabera, Arabako *Marquínez*-en dago. *Marquina* ere aipatzen du eta *Marquínez*-ekin loturik dagoela erraten, baina ez du zehazten bion arteko harremana zein den; bokal arteko sudurkaria galdu dukeen Arrigorriagako *Marquío* ere biltzen du.

Beste alde batetik, *Urdanitz* (> *Urdaitz*, *Urdániz*), *Urdanotz* (> *Urdotz*, *Urdánoz*) bezalako izenak ezin erator daitezke zuzenean *Urde* antroponimotik, *Urdiain* edo Baigorriko *Urdoze* egin daitezkeen moduan (cf. *Urdazubi*-ren oinarrian bide dagoen *Hurdach*, *Hurdays*, *Urdac*, *Urdax*... Ikus *NHI*, 56), eta ez dakigu tarteko sudurkaria analogiari zor ez ote zaion, alegia *En(n)econes*, *Enniconis*, *Enecons*, *Enecos* / *Enecoitz*, *Enecoiz*, *Enecotz*, *Enecoz* bezalako pareak egoteari. Mitxelenak, halere, *urdain* ‘zerrizaina’-tik eratorri nahiago du (*AV*, 585, *FHV*, 294, 479. orr.; A. Iñigok [1996: 545-546] dioenez, Iturengo *Urdaiarena*, *Urdaiena*, *Urdaienea* oikonimoan *urdani-ren eratorria dugu, *urdain*-en *urdai* aldaera alegia. Cf. *artzai* / *artzain*, *igurai* / *igurain*, *iz(a)i* / *izain*...). Analogiak eragina izan duela pentsatuz gero *Marquínez* / *Markiniz* (> *Markiz*) deiturak *Marki*-tik ere atera direla kontu egin liteke, *Markina*-tik ez ezik. Bestalde, erdaraz, ohikoa den gisan, *-es* edo *-ez* agertzen da batzuetan euskarazko *-iz* horren partez: *Langraiz* / *Nanclares* (A), *Markiz* / *Marquínez* (A), *Muskiz* / *Musques* (B), nahiz ez beti: *Gamiz* / *Gamíniz* (B), *Laukiz* / *Lauquíniz* (B), *Muskitz* / *Músquiz* (N), *Okariz* / *Ocáriz* (A). Kasuren batean bokal sabaikariak eragindako palatalizazioa dugula dirudi: *Narbaxa* / *Narvaja* (A) (cf. *Narbaiz*, *Narbaiza* ugariak).

Aitzineko horrekin guztiarekin erran nahi duguna da “benetako” patronimian, pertsonekin erabilian, bukaeraren aldizkatze handia ikusten bada ere (ikus gorago dioguna), toponimian, oro har, *-i(t)z*-dun aldaerak finkatu zirela eta *-es* edo *-ez* normalean euskarako izen horien erdarazko baliokideak ohi zirela eta direla. Ho-

nek, euskarak hitz edo silaba bukaeran *-i(-)* izateko inolako arazorik ez edukitzearekin batean, erran nahi duke hasierako garai batean, toponimo horiek sortu zirenean, gure hizkuntzan nagusia, bokala agertuz gero, *-i-* zela, ez *-e-* erromantzez bezala (ikus Menéndez Pidal, 1977 [1904], 8, 44. or.).

Aldama, *Arrona* (*Arroa*), *Etxano*, *Lemona* (*Lemoa*)... eta besteren eratorriak diren *Aldamiz*, *Arroni(t)z* (*Arroi(t)z*), *Etxaniz*, *Lemoniz* (*Lemoiz*) direlakoez kestone, badirudi berez latineko genitiboan etorkia zuen atzizkiaz hornitutako *Agoitz*, *Astitz*, *Beraskoitz*, *Gasteiz*, *Ilurdotz*-en moduko toki izenak adibide harturik sorzitezkeela, alegia, *-i(t)z* edo *-tz* bukaera horiek jabegoa adierazten zuten aurrena —‘Aioeren etxea’, ‘Aureuren jabegoa’, ‘Beraskoren lurra’, ‘(G)asteren baserria’, ‘Ilurdoren herrixka’...— eta hemendik beharbada *Aldama* edo *Arrona* / *Arroa* identifikatzailea zuenaren etxeari, gero zenbaitetan herri bilakatu denari, *Aldamiz* edo *Arroni(t)z* / *Arroi(t)z* erranen zioten, *Etxano* identifikatzailea zuenaren lur puskari *Etxaniz* (cf. *Johan Periz d’Echanoyz*, Arizkun, 1366, *LPN*, 531. or.), *Lemona* / *Lemoa* zuenarenari *Lemóniz* / *Lemoiz* eta abar. Ez dakigu *Arroi(t)z* azaltzeko zuzenean *Arro* cognomen dokumentatutik abia gaitzkeen, Nafarroa Behereko *Arroze*-n bezala (ikus **Rohlf**s, 1952: 229-230, 1956: 57, 119, **Albertos**, 1966: 36, **Dauzat & Rostaing**, 1978: 229 eta **Grosclaude**, 1991: 285), baina erdal aldaerak duen tarteko sudurkariak ezetz idarokitzen du.

Aintzat hartu beharra dago, gainera, sistema patronimikoak ere lagun zezakeela, hiztunendako, garai batean —XVI. mende arte edo, ikusiko den bezala— *-(V)(t)z* bukaerak bat beste baten semea edo alaba zela adierazten zuelako, nolabaiteko jabegoa beraz, eta pertsona izen klasikoetatik kanpora ere kausitzen dugula finitze hori zenbait aldiz. Mitxelenak (*FHV*, 483) patronimikoak izengoitien gain ere osa zitezkeela uste zuen: *Sansa Erdinuriz* (Espartza Galar, XIII. m., *GPrior*, 105; cf. *erbiunidea*, *ergunidea*... ‘erbinudea’), *Remir Mochorroyz de Auarçuça / Sancho Mochorro de Auarçuça* (cf. *modorro* goitizena; ikus 11. atalean dioguna), *Sancho Barba / Semen Barbaz* (Mitxelenak AV-eko 21. orrialdean latineko *Barbatus* antroponimoarekin eta Nafarroako *Barbatain* herri izenarekin lotzen du). Guk, aipatutakoez landara, patronimiko itxurako identifikatzaile hauek ere kausitu ditugu: *Garcia Andrunz*, *Garsias Arraroyz*, *Lope Auzuz*, *Iohanne Batoiz*, *Domingo Corquoyz*, *P. Echeniquez* (cf. *Olanikea*), *Johan Gueroz*, *Eneco Neliz*, *Fortun Randys de Viteri*, *Garcia Uilissaiz*... (ikus hamaikagarren atala).

9. Sistema patronimikoaren bizitasunaz eta bestez

9.1. LATINEKO GENITIBOAREN ERABILERAZ

Latinez idatzitako dokumentazioan patronimikoak egiteko beste bide bat latineko genitiboaz baliatzea da; hau ez dakigu zein neurritan den errealitatearen ispilu, aldaera latindu horiekin batera frankotan atzizki patronimikoa edireten baitugu, han-hemen. Badirudi XI. mendetik aitzina behintzat genitibodun formak ez zeudela bizirik eta agiri egileari leporatu behar zaizkiola:

Martino Sancii de Arteiz, Nauarro Petri, Petro Sancii de Casseda ac Santio Eximini de Yaurrieta, Stephanus Garsie... (1137, Ost., 3, 12).

Dominicus Gundisalui de Segurola (1185, Ost., 11).

Lupus Sancii (1249, Lapurdi; Orp., 2000: 198).

Latintzea ez zen bakarrik gurean gertatzen; **Schlyter**-ek azaltzen du (1999: 85) Suedian XV. mendean elizgizonek izenak eta patronimikoak latintzen zituztela eta, adibidez, *Olof Persson Olaus Petri* bilakatzen zela. *Celsius* fisikari ezagunaren izena ere bide beretik sortua da: *Högen* 'gaina'-n jaoia zenez, adiera bereko edo bertsuko latineko hitzean, *celsus*-en oinarritu bide zen izena moldatzeko.

M. Dolçek dioenez (1960: 407) bederatzigarren mendean notario eta historia-larien artean patronimikoaren aurkako joera izan zen, eta, honekin batean, *filius*-en erabilera klasikoa berreskuratzearen aldekoa. Gero *filius* hori ezabatu eta *Didaxus filius Roderici*-ren tankerakoen ordainetan *Iohannes Petri*-ren modukoak erabili ziren, baina hau tradizio juridikoko kontu hutsa da, alegia, eta Dolçen hitzak zuzen ulertu baditugu, ez zegoen jende xehearen artean errotua. Bada, nolana ere, latineko genitiboan sorburu duela dirudien patronimiko itxurakoren bat:

Johan Leuçano et Martin Leuçano, fijos de Domenga Mederii (Piedramillera, 1358, Irantzu, 226).

Viejok (1988: 47 eta hurr.) Asturiasko Erdi Aroko sistema onomastikoa aztartzerakoan latineko genitibo hauek, **Irgoi**enek nahi zuen bezala (1983: 13 eta 18-20, 1987: 197-198), aspaldiko bokatiboaren iraupenari zor dakizkiokeela erraten du (hots, *i*-dun forma horiek genitiboak ez, baizik nominatiboaren dobleteak izan daitezkeela, Irgoi enen hitz egiteko modua erabiliz), eta XIII. mendean

bigarren erditik aurrerako agirietan urriak direla. Alabaina, toponimian genitiboak ondorengo franko utzi ditu, eta *Vicente*, *Llope*-ren moduko izenak ere *Vicentii*, *Vicenti eta *Lupi*-tik atera zitezkeen. Gainera, Asturiasen orain gutxi arte izan dira genitiboaren aztarrenak, hala nola XVII. mendeko autore batek biltzen dituen *Pedro Suare*, *Pedro Suari* edo XIX. mendearen bukaera aldean Asturiasko ekialdean aurkitutako *Gonzali*, *Martini*, *Pelái*, *Melendi*, *Ordoñi* edo *Suari*-ren tankerako ahozko patronimikoak.

Euskal Herriko agiriren batean latineko formak erromantzeko aldaeren aldamenen kausitzen ditugu (-ones, -ons bukaerak dituzten patronimikoen bizitasunaz ikus **Verdek** [1982] Mitxelenaren 1957ko lana iruzkintzean dioena, hirugarren atalean):

“Lope Enecones (dominans) in Tafaila, Fortuino Enecones frater eius in Marcella, Lope Ximiniones in Aeçchoa, Guielmo (sic) Acenariz in Sangossa (...) Petro Lopeç in Alesues (...) Eximino Açenariz de Torres et Santio Enecones de Subiza (...) Lop Sanz de Aldea, Fortunio Sangiz (...) Eximino Sanziz de Congora, Petro Symenez suo filio, Sanso Xemenones d’Oxoui, Lop Enecones de Ayuar (...)”. (1135, Goñi, 193, 178. or.)

Hauen aldamenen beste hauek ere baditugu:

“Lope Iniguiz en Tafaila, Fortun Yniquiz su hermano en Marcilla, Loppe (sic) Ximeniz en Aezcoa, Guillen Aznariz en Sangüessa (...) Pero Lopiz en Alesues (...) Ximeno Aznariz de Cortes (sic) et Sancho Iniguiz de Subiza (...) Lope Sanchiz de Aldea, Fortun Sanchiz (...) Ximeno Sanchiz de Gongora, Pero Ximeniz su fijo et Sancho Ximeniz de Ochobi, Lope Yniguiz de Aibar (...)”. (ibid., 180. or.)

Honelakoak ez dira bakarrik gure artean azaltzen; **Leite de Vasconcelosek** (1928: 103) dioenez, Portugalgo dokumentazioan ere hasmentan latineko genitiboaren bitartez baizik ematen ez ziren izenak (*Joham Petri*) beranduago forma patronimikoren bat dutenekin (*Fernandiz*, *Meendiz*, *Paiz*, *Periz*) aldizkatzen hasten dira, bai eta, era berean, inolako bukaerarik ez dutenekin ere (*Martin Alfonso*, *Stevam Lourenço*). Galizian ere kausitu dituzte honelako txandakatzeak (**Viejo**, 1998: 48); ikertzaile honek dioenez, *Pedro Iohan*, *Andreo Martin*-en taxukoetan ez da erraza erratea izen bakunaren alboratze hutsa den edo genitibotik ateratako formak (ikus beheerago).

9.2. ATZIZKIDUN PATRONIMIKOAZ

Beste anitzetan hagitx garbi dago patronimiko sistemak funtzionatzen zuela; adibideak ehunka aipa litezke, baina hona gutxi batzuk baizik ez ditugu ekarriko, erakusgarritako. Beste kontu bat sistemak bizirik noiz arte iraun zuen zehaztea da; guk aurkitu dugun daturik beranduenekoa 1507-1510ekoa da, Markinakoa:

Juan Lopes de Otaola, fyjo del dicho Lope Ybannes; e nieto del dicho Juan de Laca (Enr. & Sar., 1989, 15, 58. or.).

XVI. mendean badira beste adibide batzuk, baina zorigaitzez ez dira seguruak, aitaren identifikatzailearen berri ez dakigulako:

Mjguel mjgueliz de acanca fyjo de michel chipia de acanca (Azantza, 1521, J.p., 5).

Mjguel errotaco e mjguel migueliz su fyjo (Etxauri, 1524, J.p., 5).

Omaetxebarriak (1957: 121) dio XVI. mendean, Bergaran, *Martin Perez de Irala*-ren semea *Domingo Martinez de Irala* zela, baina Oñatiko dokumentua aztertzen bukatzean gaineratzen du 1477an patronimikoak hondarreko herri honetan gutxi zirela eta ez zirela aitetatik seme-alabetara igarotzen, forma finkoak bihurtu baitziren, aldaezinak. **Ezkurdiak** erraten du (1978: 60) Orion XVI eta XVII. mendeetan sistema patronimikoa oraindik indarrean zegoelako seinale izan zitekeenik ez duela aurkitu.

Leite de Vasconcelosen arabera, Portugalen patronimiko batzuk XVI. mendean ere azaltzen dira, nahiz eta garai horretan kontrako kasuak, hots, deitura—patronimiko jatorrikoa izan ala ez—finkaturik dagoela erakusten duten lekukoak arrunt ugariak izan. Ikertzaile honek azaltzen du sistema patronimikoaren maldan behera abiatzea, aipatutako herrialdean, XV. mendearen bigarren erdialdean gertatu zela eta sistema XVI. mendean desegituratua zegoela; data horretatik aitzina ez da patronimikorik ageri Portugalen (aitatik seme-alabetara aldatzen denaz ari dela ulertu beharko dugu; ikus Ferreira [1990: 320]). Asturiasen ere sistema patronimikoak gutxienez XV. mende arte iraun zuen, **Viejok** zehazten duenez (1998: 69). Ikertzaile honen arabera (ibid., 103) patronimikoak identifikatzaileen % 92 dira XIV. mendean aipatutako eskualdean; gero batez bestekoa jaisten hasten da, hurrengo mendean % 20ra iritsi arte. Patronimiko kopurua murriztearekin batean, sistemaren galera kualitatiboa ere nabarmena da, filiazioa adierazteko jatorrizko gaitasuna gutxituz doan neurrian. **Airaren** arabera (2002: 569-570) Galizian 1400-1449 bitarteko epean deitura finkoak, aitatik haurretara aldakuntzarik gabe igarotzen direnak, % 45 dira, eta patronimikoak % 47; mende beraren bigarren erdian lehenak % 62ra iristen dira eta bigarrenak % 23ra jaisten. Hurrengo mendean, aldiz, deitura finkoek % 88ko kopurua erdiesten dute, bigarrenak % 4 besterik ez diren bitartean.

Beraz, badirudi sistema patronimikoak indarrean zegoen alderdi guztietan XVI. mende arte iraun zuela eta geroztik aitatik seme-alabetara aldaketarik gabe igarotzen hasi zela; **Kremer**-ek ere ondorio hori ateratzen du (1995-96: 220). **Viejok**, ikertzaile alemanari jarraikiz dioenez (1998: 82), deituren legezko finkapena Trentoko Batzarraren ondoan eta ondorioz orokortu ziren eliz errolda liburuekin gertatu zen, XVI. mendearen bukaeran eta partikulazki XVII.ean. Gaskuñan, **Bergantonen** arabera (1977: 76), deituren erabateko finkapena “zuzenbide berria”-rekin

(“avec le nouveau droit”) baizik ez zen gauzatu, eta, horren erakusgarri, dokumentazioan deitura desberdinekin ageri den XVIII. mendearen azken hereneko pertsona baten adibidea ematen digu.

XVI. mende arte, zernahi ere den, sistema patronimikoa ohikoa da gure dokumentazioan; hona hemen lekuko batzuk:

Auria Semenoiz (...) pro anima de patre meo Semeno Açenariz (1129, Goñi, 175).

Azari Sanuz, filio Sanz Domikuz (= *Azari Sanz filius Sanz Domicuz*, 1111, Art., 43).

Domico Sanoiz filius Sanzo Cecondi (1173, Art., 136; *Sanzo Cecondi* = *Sanso Cecondi*).

Eneco Arcez, filius Garcia Capeza (= *Eneco Arcez Capeza*, 1156, Art., 99).

Ferrando d’Urrupay et Martin Ferrandez, so fiio (Elgeta, 1348, Crespo et al. II, 14).

Furtun Peres de Goyenaga, et Iohan Urtis, su fiio (Bergara, 1391, Crespo et al. II, 32).

Garçi Sanchiz e a Iohan Garçez e a Ochoa, sus fiios (Eldua - Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 14, 25. or.).

Garcia Aznariz, fillo de Aznar (Faltzes, 1296, Iratxe, 440).

Garcia Peritz d’Orquean, fiyo de Per Dax (Orkoien, 1282, Ost., 287).

Garcia Sanchiz de Mendia, Garcia Garçeyz su fiyo (Arroitz, 1330, LPN, 277. or.).

Garcia Semenitz d’Assiayn, filltz de don Semen de Çaualdjca (Iruñea, 1269, Sta.Eng., 5).

Gracia de Nauatz, muyller de don Semen de Belarce qui fo (...) tu Pere Simenitz mon filltz (Iruñea, 1309, DNLO, 143).

Gil Martinitz fill de Martin Yniguitz de Suuyça (1318, DNLO, 174).

Iohan Martines d’Arechaval e a Ruy Martines de Çenaurriça e a Martin Martines de Çenaurriça, hermanos fijos de Martin Ruis de Çenaurriça (Artagoitia, 1379, Enr. & Sar., 1986, 2).

Iohan Sancheitz d’Urniça, quaualer, filltz de don Sancho Peritz d’Urniça (1303, DNLO, 124).

Johan Dias fiyo de Diego Lopes, Johan Dias fiyo de Diego Martines (Gasteiz, 1409, D.Dur., 33).

Ladron e Johan Ortiz fijos de Fortun Martinez arçipreste (Gasteiz?, 1281, D.Dur., 9).

Maria Ferrandiz ma muiller, filla de don Ferrant Periz d’Opacu (Etxabarri, 1304, DNLO, 128).

Maria Martineitz et Ataresa Martineitz, filles de don Martin Ortiz de Baillarin (1280, DNLO, 61).

Maria Peritz, filla de Pero Lopeitz d'Erro (Iruñea, 1318, DNLO, 175).

Martin Diaz fijo de Diago de Lerat (Lerate, 1281, Iratxe, 417).

Martin Xemenitz d'Eussa, filtz de Semen Santz de Eussa (Eusa, 1314, DNLO, 162).

Martin Yuannez de Lascoan, fijo de Johan Miguellez de Lascoan (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 44. or.).

Pero Garcez, fijo de don Garcia Ezquerria (1288, Iratxe, 436).

Pero Martiniz, fi de Martin Yuaynes (Arroitz, 1330, LPN, 278. or.).

Pero Yuaynes fijo de Iohan Periz de Gorociayn (1315, Iratxe, 466).

Petrus Ortitz, filius domni Fortunii Arçeitx de Sarassa (Saratsa, 1229, Iratxe, 341).

Ruy Lopez, fixo de don Lope de Mendoza (Araba, 1322, La. & Ta., 1993, 15, 29. or.).

Ruy Peres de Vidaurre et donna Maria Yvanes, su muger, et Pero Ruys, su fiio (Bergara, 1391, Crespo et al. II, 32).

Sancho Lopeytz, fillo de Lope Guarçeytz de Arleta (1288, Ost., 303).

Sancho Martines de Galardy et Martin Sanches, su fiio (Bergara, 1391, Crespo et al. II, 32).

Sancho Peres de Vllibarri fijo de Pero Ruis de Astobiça (Bizkaia, Urduña dirudienez, 1329, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 8, 26. or.).

Sancho Xemenz e Iohan Xemenz, fijos de Xemen de Hegoa (Done Bikendi Harana, 1308; Poz., 321).

Urraca Aluaritz filla de don Alvaro de Garinoayn (Iruñea, 1346, CDSCernin, 23).

Nafarroa Behereko eta Zuberoako antroponimia aztertzen ari dela, **Orpustanek** dio (2000: 194) XIV. mendearen lehen erdian 911 gizonetatik bigarren izena bakarrik 281ek daramatela, eta emakumeen kasuan bigarren izen hori ia ez dela azaltzen. Autore honen irudiko patronimikoak aipatu mende horretan desagertzen ari ziren eta haien balioa —balio patronimikoa— orduko beharbada “ezkutaturik” zegoen.

Ortzaizeko ikertzaileak azaltzen du patronimikoak gehienbat erdararen eraginpeko herrialdeetan agertzen direla, barruko eskualdeetan urrituz doazen bitartean. Hemen, garbi erraten ez badu ere, Orpustanek patronimikoa euskaratik kanpoko gertakaritzat hartzen duela nabari da, baina lan honen hastapenean eta beste hamaika tokitan ikus daitekeen gisan, hau ez da horrela, patronimikoa gurea izan baita, haste-hastetik (850. urtetik) indargabetu eta ihartu zen arte (XVI. mende arte).

Autore berak aurrerago garbi erraten du patronimikoaren atzizkia erroman-tzea dela, eta, euskarak bide hori menturaz ibili baduke ere, agiriek ez dutela hori garbi uzten. Honela dio (ibid., 197; beltza gurea da):

“Ce suffixe latin a laissé une forme que l’on peut dire “romane” même si **la langue basque a pu l’utiliser (ce que les documents ne disent pas)**, réalisée le plus souvent sous les formes *-iz / -is*, ou *-ez / -es* ou même une simple sifflante *-z / -s* (...)”.

Jakina, badaiteke patronimikoak Iparraldean Hegoaldean izan duen bezain-besteko erabilerarik eduki ez izana, baina, nolana ere, garbi dago indarrean egon zela garai batean, agiriek garbi erakusten baitute, lan honetan ikus daitekeen moduan, euskaldunok usu erabili genuela patronimikoa, bestelako baliabideekin batean maiz.

9.3. ATZIZKIRIK GABEKO PATRONIMIKOAZ

Batzuetan patronimikoa egiteko ez da genitibotik eratorritako morfema ibiltzen, oinarritzko forma baizik, hots, aitaren izen hutsa, atzizkirik gabea. Hau biziki arrunta da usaian patronimikoaren atzizkia hartzen ez duten zenbait izenekin, baina ez bakarrik horiekin. **Zierbidek** dioenez (1995: 214) Lizarrako frankoek 1090-1222 epean aitaren izenaren alborakuntza erabiltzen zuten patronimikotako (40 lekuta-sunetatik 37tan), bertakoek ibiltzen zuten atzizkiaren partez.

Hona hemen guk bildu ditugun testigantzetako batzuk:

Garci Miguel fijo de Miguel Sançiz d’Auriz, su hermana Sandora, Martin Miguel su hermano (1316, Iratxe, 468).

Gonçaluo Albaroz [...] et filiis suis Orti Gonçaluo eta Martin Gonçaluo et Sancio Gonçaluo et Oxoco Goncaluo (1174, Iratxe, 184).

Iohan Garçia fijo don Garçia Yuaynnes (1359, Iratxe, 509).

Johan Miguell de Lascoyan, fijo de Miguell Yuannez de Lascoyan (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 44. or.).

Lop Ochoa, filz de don Ochoa Çuria (1302, DNLO, 117).

M[...] Marin, fijo de Ioan Marin (Ordizia, 1387, Crespo et al. II, 28).

Martin Adan, fijo de Adan d’Iarça (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 46. or.).

Miculas Ybañez de Arteta e el vachiller Joan Miculas, su hijo (Lekeitio, 1456, Enr., 1988, 3).

Pero Gil fijo de don Gil Garceiz de Arbeyça (Arbeitsa, 1281, Iratxe, 414).

Rodrigo Ochoa, fi de don Ochoa de Eslaua e Miguel Ochoa su ermano (Lotza, 1282, Iratxe, 99).

Rodrigo Ochoa fijo de Ochoa de Ayspuru (Agurain, 1320, Iñur., 1989, 35, 45. or.).

Erabilera hau Euskal Herritik kanpo ere kausitzen dugu, Portugalen (**Leite de Vasconcelos**, 1928: 114, 128), Asturiasen eta Galizian. Azken eskualde honetaz ari delarik, **Veigasek** dio honelakoetan ordenak adierazten duela izen bat patronimikoa dela (1989: 15), hau da, honelakoetan hitz ordenak bestelakoetan ezaugarri morfologikoak, patronimikoaren bukaerak duen balioa hartzen duela. Autore honen irudiko erabilera honen etorkia *izena + izengoitia* segida usaiakoetan egon liteke, hots, eta gure arteko datuak aipatuaz, *Orti Zuria de Lizassoain* (Lizasoain, 1085, Leire, 117) edo *Paschasio Mutila*-ren moduko (Iruñea, 1237, Goñi, 595) segidetan, baina nolana ere, guk bezala, Veigas-ek ez du hau batere garbi ikusten.

Viejoren arabera (1998: 50), eta Asturiasko dokumentazioaz mintzo dela, maiz zaila da honelakoetan aitaren izenaren alboratze hutsaren aurrean edo latineko genitiboaren (bigarren deklinabidekoaren edo genitibo analogikoaren) ondorengoaren aurrean gauden jakitea, hondarreko kasuan bilakaera fonetikoak bokal palatal azentugabearen galera ekarriko baitzuen berekin. Alegia, *Pero Iohan, Andreo Martin* edo *Alfonso Fernan*-en moduko segidetako bigarren osagaiak **Iohanni, Martini* edo *Fredenandi*-tik atera zitezkeen. Nolanahi ere, eta Euskal Herrira itzuliaz, garbi dago zenbait kasutan latineko genitiboa ikustea ezinezkoa dela, arestian aipatu ditugun *Iohan Garçia fijo don Garçia Yuaynnes* eta *Rodrigo Ochoa, fi de don Ochoa de Eslaua e Miguel Ochoa su ermano* direlakoetan, erraterako.

Zernahi gisaz, erran daitekeela uste dugu izen batzuek beste batzuek baino aise joera handiagoa dutela marka morfologikodun, atzizkidun patronimikoa egiteko. Seguru asko izen gure artean berriek (*Gil, Nikolas...*) zailtasun gehiago zituzketen atzizkidun patronimikoa egiteko tradizio handiko izenek baino, nahiz normalean patronimiko bukaera aurkezten duten izen zenbait ere azaltzen zaizkigun bukaerarik gabe, tarteka:

Maria Martin, fija de Martin Quintana (Piedramillera, XIV. m., Irantzu, 226).

Portugalen ere, **Leite de Vasconcelosek** dioenez (1928: 119, 128-129), izen batzuek ezin zuten patronimikoaren atzizkia eraman (*Abril, André, Bertolameu, Brás, Denis, Duarte, Luis, Manoel, Nicolau, Tomás*), eta aitaren izena errepikatzen zuten. Ikertzaile honen beraren arabera, sistema patronimikoa desagertzen denean (XVI. mendetik aitzina) izen soilak, atzizkirik gabeak, erabiltzen dira filiazioa adierazteko (ibid., 129-131), baita seme-alaba bat baino gehiago daudenean ere. Honek, Leiteren ustez, “confirma a ideia acima exposta de que o sobrenome moderno representa historica ou instintivamente o patronimico medieval, que pela natureza das coisas era tambem comum a irmãos” (ibid., 132).

Asturiasen ere, **Viejok** (1998: 50-51) dioenez, badira edozein eratorpen patronimikori uko egiten dioten izenak (*Alfonso, Andres, Aries* edo *Arias, Bartolome, Garcia, Nicolas, Tomas...*). Alboratutako izen hauek eskualdeon XII. mendea baino lehenago agertzen ez direnak dira, Pirinioez haraindiko eraginez hedatutakoak, jatorri bereko beste izen batzuek atzizki patronimikoa hartzen duten arren (*Duraniz, Giraldiz...*).

Gai honek badu lotura toponimiarekin; honela dio **Veigasek** Galiziakoaz ari delarik (1989: 16):

“El empleo de antropónimos en función de patronímicos debió ser paralelo a su uso en sustitución del genitivo de poseedor para señalar el dueño de una propiedad. Así nos lo hace suponer la presencia de *Valdoviño*, germanismo que se corresponde con el cast. *Balduino*, ital. *Baldovino*, inglés *Baldwin*, en la toponimia gallega. Tal vez la desaparición de la flexión nominal esté en la base de la explicación de este uso”.

9.4. SISTEMA PATRONIMIKOAREN BITXIKERIEZ

Patronimikoen erabileran badira harrigarri egiten zaizkigun lekukotasun batzuk:

Ferran Periz de Guirguillano, fijo de Bazcoare Erregue (Girgillao, 1368, Zier. & Ram., 1996, II-18) (Dena dela, hemen aita *Bazcoare Periz [de Guirguillano]* alias *Erregue* izan zitekeen).

Fortun Didacoz et Didaco Garceiz suo germano (Turrillas, 1063, Iratxe, 26. Hauek anaiak bakarrik amaren aldetik izan zitezkeen).

Gonzalo Yañez de Mendoza e Hurtado Diaz, su hermano (Araba, 1322, La. & Ta., 1993, 15, 29. or.).

Iohan Garcia ermano del dito Garcia Garçeiz (Faltzes, 1296, Iratxe, 440).

Iohan Periz, fiio de Sancho Lopiz, vezinos de Villamayor (Villamayor, 1351, Ruiz, 1997, 37).

Lop Diaz, seinnor de Bizcaya, et yo don Dieguo Lopez, su hermano (1277, Zab., 1997, 67, 81. or.).

Maria Lopez filla de don Blasco Arceiz (1257, Ost., 163).

Martin Lopiz d'Uxue, fiio de don Pero Martinitz (Uxue, 1351, Ruiz, 1997, 47).

Martin Ruys de Erçila, mi vasallo, fijo del dicho Juan Peres d'Ercila (Bermeo, 1474; Enr. et al., 1992: 279).

Pero Garçeyz, fi de Yennego Periz Eynnecones (Deikaztelu, 1330, LPN, 282. or.).

Pero Sanchiz de Montagut, fiio de don Fortun Yeneguiz (Erriberri, 1329, Bar., 52).

Rui Diaz de Torres, fixo de Rui Sanchez (Araba, 1322, La. & Ta., 1993, 15, 29. or.).

Sancho Ferrandiz, qui fue fiio del dicho don Pero Sanchiz (1281, Zab., 1995, 170).

Badirudi laugarren lekukotasunak patronimikotzat *Garzia* eta *Garzeitz*, biak, baita familia beraren barrenean ere, ibil zitezkeela erakusten duela. Gauza bera gertatzen da hurrengo adibideetan, non *Gutier / Gutierrez*, *Martin / Martiniz* balio berarekin ibiltzen direla irudi baitu:

Ego igitur Sarrazin Gutierez, una cum germanis meis Oveco, Morelliz, Aper, Bela Gutier (932, Ubieto, 1976, 20, 32. or.).

Gil Martiniz, fi de Domingo Pero Martin (Larraga, 1330, LPN, 234. or.).

Beste horrenbeste agitzen da hurrengo honetan ere:

Semen Garcia d'Iça, notario de Pomplona = Semen Garceitz d'Ica notari public (1318, DNLO, 172) = *Xemen Guarceiz d'Iça* (1318, DNLO, 176).

Seme-alaben patronimikoak aitaren izenarekin eta identifikatzailearekin zerikusirik ez izatea beste alderdi batzuetan ere gertatzen da, Euskal Herritik landa (**Viejo**, 1998: 106-109. Zenbaitetan honelakoak, Asturiasen, aita bi aldiz ezkonztearen ondorio direla dio autoreak; honelako drolekeriak agertzen zirela 1871rako ikusia zuen **De los Ríosek** [153. or.]). **Viejoren** arabera sistemak erabateko erregulartasunik ez zuela salatzen dute honelako gauzek; azalpen bat, **Ezkurdiak** dioenez —ikus beheraxeago— patronimikoak, zenbaitetan bederik, izen berezizat hartzen zirela kontu egitea da.

Frankotan egungo sistema bera dugu, hots, patronimikoak —eta identifikatzaileak oro har— fosilduta daudela dirudi:

Garcia Peritz, filltz de don Garcia Peritz d'Arçaneguy (Elo, 1297, Zab., 1997, 151, 227. or.).

Garcia Sanchez fillo de don G[arcia] Sanchez (Azkoien, 1245, Iratxe, 373).

Lope Martiniz, fijo de Diago Martiniz (Funes, 1330, LPN, 624. or.).

Per Arnalt, seynor de la dicha casa, et Per Arnalt, su fijo, con Alamana, su muger (Zaro, 1350-53, CPBN, 55. or.).

Pere Santz, fill don Martin Santz (Iruñea, 1258, DNLO, 45).

Pero Gil, fijo de Pascoal Gil (Villatuerta, 1366, LPN, 617. or.).

Rodrigo Ybannes fijo de don Rodrigo Ybannes (Gasteiz, 1352, D.Dur., 20).

Inoiz balirudike belaunaldi batetik bestera sistema patronimikoaren erabilera aldatu egin dela:

Maria Sanchez, nieta de Sancho Perez (Viana, 1307, Zab., 1997, 189, 339. or.).

Viejok Asturiasko datuez mintzatzean dioenez (1998: 106), honelakoek sistema antroponimikoan itxuraldaketa arina burutzen ari zela salatzen dute, gero XIV eta XV. mendeetan garatuko zena hain zuzen ere, egungo sistemara iritsi arteraino.

Maiz patronimiko beraren bi aldaera opatzen ditugu, hau da, patronimiko bera —inoizka aitaren izenaren arabera aldatzen ez dena— bi modutara emana aurkitzen dugu:

Garcia Gonçalvez d'Andosyeylla e de dona Mjlja Gil, su muger, et de Gil Gonçalujz, lur fiijo (Lizarra, 1294, Zier. & Ram., 1996, II-4).

Lope Acenariz (...). Semero Aceariz, fratrem meum (Iruñea, c. 1136, Goñi, 199).

Martin Garceiz de Agorreta, P. Arceiz, su ermano (1263, Ost., 191).

Martin Yenneguiuz, fi de Lope Eynneguiuz (Deikaztelu, 1330, LPN, 281. or.).

Orti Lopeiz, et frater eius Lope Lopiz de Eusa (1090, Leire, 133).

Pere Sanchiz, fill don Garçia Sanz (Zangoza, 1309, DNLO, 144).

Frankotan patronimiko beraren aldaera desberdin horiek pertsona bera adierazteko baliatzen dira. Honek patronimikoak, artean, pertsona bat izendatzeko zeharo finkatu gabe zeudela erran nahi du, hots, sistema patronimikoa bizirik zegoela eta benetan axola zuena norbait beste norbaiten seme edo alaba zela aditzera ematea zela:

Auriol Sanz = Auriol Sansoiç (1042, Leire, 30, 31).

Diago Diez de Mendilorri = Diago Diaz (Aos-en, Gares aldean, 1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8).

Didac Albaroz = Didac Aluaroiz (1134-35, Ost., 2 / 1137, ibid., 3).

Eluira Remiriz = Eluira Remiretz = Eluira Remiritz (1279, Ost., 278).

Enec Semenons in Calatajube (Tafalla, 1129, Zier. & Ram., 1998b, 2) = *Enequo Semeneitz en Calatayu* (Tafalla, 1129, Zier. & Ram., 1998b, 3).

Eneco Aliz (Sause eta Zangoza, 1116, Leire, 261) = *Eneco Galinz* (ibid. 257) = *Eneco Galindoç* (ibid., 258) = *Eneco Alinz* (ibid., 263) = *Eneco Galindiz* (ibid., 119, 264).

Garcia Enecoz Calbo (1158, Art., 115) = *Garcia Enecoiz Calbo* (ibid., 121).

Garcia Ferrandç de Tayssonar (Taxoare, 1227, Jim. & Jim., 1998, 209) = *Garcia Ferrandiz de Tayssonar* (ibid.) = *Garcia Ferrandeyz* (ibid.) = *Garcia Ferranditz de Tayssonar* (ibid.).

Garcia Lopetz = Garcia Lopeitç (1212, Ost., 36).

Garçi Gutyarri (Bilbo, 1492, Enr. et al., 1996b, 322. or.) = *Garci Gutyerri de Gorgollo* (ibid.) = *Garçia Gutierrez de Gorrpollo* (ibid.).

Garçy Martinez d'Elduaraen (Segura / Zegama, 1384, D.Sal., 62) = *Garçia Martines d'Elduaraen* (ibid., 61).

Gomiz Ochandoiz de Irusso = *Gomiç Ossandoç* (Irujo, 1064?, Iratxe, 29) = *Gomiz Ossandoiz* (1069, ibid., 46).

Ioham Peritz de Lecumberri = *Iohan Periz de Lecumberri* (notarioa, 1350, Ruiz, 1997, 6, 8-9. orr.).

Iohan Sanches d'Arbolancha = *Iohan Saes d'Arbolancha* (Bilbo, 1398, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 45, 134. or.).

Johan Martijnetz de Merifuentes = *Johan Martjnitx de Merifuentes* (Lizarra, 1340, Zier. & Ram., 1996, 29).

Juan Galindes de Terreros (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 199. or.) = *Juan Galindis de Terreros* (1470, ibid., 127. or.) = *Juan Gallindis de Terreros* (1492, ibid., 328. or.).

Juan Saenz de Lariz (Ziortza, 1467, Enr. & Sar., 1986, 33) = *Juan Sanchez de Lariz* (ibid., 34) = *Juan Saes de Laris* (1474, ibid., 38).

Juan Sanchez, Cozcorron (Bilbo, 1389, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 40, 117. or.) = *Juan Saez Coscorron* (Bilbo, 1402, ibid., 50, 174. or.).

Lope Ennequitx jn Borobia = *Lop Hyenegujtz, en Borobia* (Tafalla, 1129, Zier. & Ram., 1998b, 2).

Lope Momeiz = *Lope Momiz* (1068, 1072, Leire, 83, 94).

Lope Yenneiguetz = *Lope Yenetguetz* = *Lop Yeneguitz* (1279, Ost., 278).

Maria Sanchiz d'Erleta = *Maria Sanchez* (Aos, Gares aldean, 1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8).

Martin Garsiz d'Eussa = *Matin Garceyz d'Eussa* (XIII-XIV. mendeak, *Doc.Gasc.2*, 354).

Orti Maureiz = *Orti Maurez* (Zufia, 1196, *GPrior.*, 81).

Orti Semenez de Azqueta (1173, Art., 131) = *Fortun Semeneiz de Azqueta* (ibid., 133) = *Orti Semeroz de Azqueta* (1173-77, ibid., 139) = *Forti Semeroiz d'Azqueta* (1158-59, ibid., 125) = *Fortius Semeroiz d'Azqueta* (1173, ibid., 126) = *Forti Semeroz de Azqueta* (1167-69, ibid., 128).

Pero Semenez de Rada = *Pero Xemenez de Rada* (Iruñea, 1277, Zab., 1997, 45, 60. or.).

Sancho Ferrandeitz de Montagut / Sancho Ferrandiz de Montagut (Iruñea, 1255, *DNLO*, 38, 39).

Sancho Munioz, seynor de Echeverçe = Sancho Munioiz, seynor de Echeverçe (Uharte Garazi, 1350-53, *CPBN*, 56 eta 72. orr.).

Tota Bertrandeiz = Toda Bertrandez (Galar, Sagues, 1162, 1168, *GPrior.*, 28, 37).

Hemen garbi ikusten da patronimikoen aldaera desberdinak elkarren balioki-deak zirela, bat besterekin aldizka zitezkeenez gero. Zenbaitetan, erran gisan, agiria idatzia dagoen hizkuntza erabakitzaile suertatzen da izen-patronimikoen nola-koan:

Martin Pedriz d'Acutain (erromantzez) / *Martinus Petri de Acutain* (latinez) (1238, Ost., 97, eta 1236, 91).

Semen Añnariz de Çolina (erromantzez) / *Exsemen Azenariz de Zolina* (latinez) (1148, Ost., 4, eta 1142-50, 6).

Horregatik, oso kontuan hartu behar da, erraterako, agiria latinez idatzia dagoen edo erromantzean, eguneroko *Remiri(t)z* azaldu beharrean, konparazione, *Ranimiriz* azal dakigukeelako, dokumentua latinez idatzia badago. Era berean, eta gorago zehaztu bezala, agiria gaskoiz izkiriaturik badago aukera gehiago izanen ditugu patronimikoaren bukaeran afrikaria aurkitzeko Nafarroako erromantzean edo gaztelaniaz idatzia badago baino. Hizkuntzaren arabera patronimiko desberdinak agertzea Portugalgo dokumentazioan ere gertatzen da; **Leite de Vasconcelosek** (1928: 125) *Laurencius Soeirii / Laurencius Suariz* pareta aipatzen du, eta dio “no primeiro caso com o nome alatinado do pai em genetivo, no segundo com um patronimico em -iz” ageri direla.

Behin edo beste patronimikoa izenaren tokian ageri da (ikus Ezkurdiaren lana iruzkintzean dioguna):

Seynor Simeneytz Ennjcons en Greta (Tafalla, 1129, Zier. & Ram., 1998b, 3) = *senior Xjmeno Ennecons in Greta* (Tafalla, 1129, Zier. & Ram., 1998b, 2).

Inoiz patronimikoa azaldu beharrez aitaren izena eta identifikatzailea azaltzen dira:

don Garcia de Enneco Garceiyz (1122-1134, Goñi, 141).

don Orty de Iohan Semeroytz (Gares, 1282, *DNLO*, 64).

Noiz edo noiz patronimikorik gabeko aldaera patronimikodunaren ondoan ageri da:

Didaç Albaro (Ollo, Lantz..., 1105, Goñi, 106) / *Didoç Albaroz in Ollo* (1110-1104, ibid., 96; segur aski = *Didaco Alvaroyç in Yaniz*, ibid., 80).

Eneco Beguila dominante in Essauri et Baztan (Etxauri, 1105, Goñi, 106) / *Eneco Beguilaç in Essauri* (= *Eneco Beylayz* = *Eneco Bealeiz* = *Enneco Beileiz*; 1101-1104, *ibid.*, 96).

Frankotan, oraintsu arte usaiakoa izan den moduan, ilobak aitatzik zuen izen bera du (ikus **Viejok** [1998: 30-31, 101, 110] Asturiasko Erdi Aroko egoeraz dioena), aitaren patronimikoaren oinarria den izena hartzen baitu semeak:

Aznar Martineiz filius de don Martin Açnareiz (Allo, 1269, *GPrior.*, 412).

Ennecho, filius Lupi Ennechonis (1134-1150, Goñi, 186).

Lope fijo de Domingo Lopez (Lerate, 1281, Iratxe, 416).

Lope filtz de Diago Lopitz de Gorritz (Gartziriain, 1328, *CDSCernin*, 13).

Martin Yvanes de Vicunna fijo de Johan Martines de Vicunna (Legazpi, 1384, *D.Sal.*, 55).

O. [Orti] Arceiz fillo de G. [Garcia] Ortiz de Urniza (Urniza, 1257, *Ost.*, 163).

Orti fillo de G. Ortiz (Aintzinoa, 1245, *Ost.*, 128).

Pedro, fi de Eynnego Periz (Deikaztelu, 1330, *LPN*, 282. or.).

Sancho de Anunçibay, fijo de Lope Saes de Anunçibay (Laudio, 1477, *Enr. et al.*, 1994, 11, 116. or.).

Sancho et su padre Petri Sanç (Germieta, 1350-53, *CPBN*, 21. or.).

Sancho Garceytz d'Itzayll ortelan, filtz de don Garcia Santz d'Itçayll (Iruñea, 1324, *DNLO*, 195).

Xemeno, fijo de Ochoa Ximeniz (Urrotz hiria, 1366, *LPN*, 463. or.).

Inoiz edo behin matronimikoa dugula irudi luke, baina hau ez da segurua; hurrengo lekukotasunean, erraterako, aita *Sancho* izan zitekeen:

Martin Sanchiz, fiyo de Sancha Lopiz (Arroitz, 1330, *LPN*, 278. or.).

Behin edo beste izen-patronimikoz osatu forma opatzen dugu:

Johan Galinsanz (Larraga, 1366, *LPN*, 617. or. *Santz*, ikusiko den bezala, izena ere izan daiteke, patronimikoa ez ezik).

Zenbaitetan bi patronimiko azaltzen dira:

Ihoan Peritz Lopitz (Iruñea, 1287, *DNLO*, 84).

Pero Garçeyz, fi de Yennego Periz Eynnecones (Deikaztelu, 1330, *LPN*, 282. or.).

Bigarren hau, gorago erran moduan, bitxia da, semearen patronimikoa ez dagokiolako aitaren izenari, ez eta aitaren patronimikoei ere. Nolanahi ere, **Viejok**

dioenez (1998: 35), patronimiko baten finkatzeak ez du erran nahi patronimiko funtzioa edo sistema bertan behera gelditzen denik: bi patronimiko dituzten segidetan bietako bat —lehen eskuarki, Asturiasen— aitaren izena islatzen duen identifikatzailea izan daiteke, eta bigarrena aldagaitz bilakatu den osagaia. Bestalde, fonetika sintaktikoz izena eta patronimikoa batu direla ere pentsa daiteke, zenbaitetan behinik behin (ibid., 60, 114).

Orion, XVI. eta XVII. mendeetako dokumentazioan zenbait aldiz seme-alabek aitek ez duten patronimikoa izaten dute deituratzat, **Ezkurdiaren** arabera (1978: 62-63); inoiz haurride batek darama ez aita ez beste anai-arrebek ez dararamaten patronimikoa. Autore honek, hau ikusita, patronimikoa izen berezitzat hartua zela ondorioztatzen du eta erraten era honetara aise azaltzen dela Filipinen kolonizatzaile izan zenak (*Juan Martinez de Legazpi-k*) *Martinez* eramatea, aita *Miguel Lopez de Legazpi* zelarik, *Miguel Lopez* eta *Juan Martinez* izen berezitzat hartzen baitziren (cf. *Ochoa Martines de Paternina e Martyn Myguellis su hermano* [Agurain, 1446, Goikolea, 1998: 184] eta *Asençio Yvanes de Hernani e Juan Perez e Juan Lopez, sus hermanos*, [Oñati, 1502, Zumalde, 1999: 192]). Laburpen moduan, eta sistema patronimikoa galdu ondoko garaiaz ari delarik, honela dio Ezkurdiak (1978: 63):

“Como resumen de lo que llevamos dicho, podemos imaginarnos a los patronímicos —después que perdieron su significado original de referencia al nombre del padre— como unos elementos nominales que fueron aprovechados para diferentes usos. Unas veces quedaron sueltos y formaron apellidos por sí solos; otras, se unieron a apellidos preexistentes para formar apellidos compuestos; y otras, se unieron a los nombres propios como en nuestro caso y formaron con ellos nombres propios dobles. Hay indicios de que incluso ellos solos, sin otro aditamento, funcionaron a veces como nombres propios”.

Baliteke hau horrela izatea, baina ikusi dugun gisan Erdi Aroan patronimikoak maiz kendu-utzizkotzat hartzen ziren, eta daitekeena da, gure iritzian, geroago ere, emankorrak izatetik gelditu zirenean, hori horrela izaten jarraitzea. Deitura konposatuak, berriz, lehenagokoak ohi dira deitura bakunak baino, ez alderantziz. Alegia, gorago ikusi gisan, *patronimiko* + *toponimo* egitura zuten deiturek, gurean, lehen osagaia galdu zuten gehienetan eta bigarrena besteetan. Ez dakigu, dena dela, honelako deitura konposatuak ote zerabiltzan Ezkurdiak gogoan, ez baitu argitasunik ematen.

Egia da, nolana ere, Filipinen kolonizatzailearen identifikatzaile aldaketa azaltzea neke dela, *Jn minz de arranibar* – *Juan minz de Arranibar* eta *Jn mingo de arranibar* – *Juan martingo de arranibar* edo *Min dechaniz* eta *Martinez de hechaniz* pertsona berak nola izan zitezkeen —pertsona berak ziren— azaltzea neke den bezala, eta baliteke inoiz patronimikoa izentzat edo izenaren osagaitzat hartua izatea. Gineikonimo bilakatu ziren *Lopei(t)za*, *Mikeli(t)za* eta beste ere modu honetara azaldu beharrak direla dirudi, **Ezkurdiak** iradokitzen duen gisan (ibid., 63).

Ikus **Iñigo & Salaberri**, 1997: 268). Zubi lanak Ezkurdiak aipatzen duen *Mari periza*-ren tankerakoek egin zitzaketen (ibid., 64). Iparraldean ere ageri da inoiz patronimikoa izentzat (*Periz*, *Cheme*-ren semea; Senpere, 1415; **Goihenetxe**, 1966: 57; *Peris de Ursole*, *filius Johannis*, *Peridz*, Baiona, 1297, 1316, ibid., 110; *Arnaltz Sanz d'Assa*, Ahatsa, 1228; ibid., 1966: 114), Portugalen bezala: *Gutierit conf(irmat)* esaldian, konparaziorako (**Leite de Vasconcelos**, 1928: 127).

9.5. PATRONIMIKOA VS. IZENGOITIA

Zenbait aldiz patronimiko sistemak ez du funtzionatzen, eta herri izena, mikrotoponimoa, izengoitia, pertsonaren ezaugarri bat edo beste zerbait azaltzen da patronimikoaren ordeztu:

Lope Ezquerria filius Blasco Zailo (1156, Art., 102).

Lope Zuria, filius Sanso Andia (1157, Art., 104).

Orti Velza, filius Sanz Andia (1158, Art., 116).

Orti Oblata et Semero Oblata, filius eius (1179, Art., 142).

Orti Velza, filius Lope Confreria (1157, Art., 104).

Semen Motça mercader, filtz de don Semen Motça (Iruñea, DNLO, 1302, 119).

Honek, halere, ez du erran nahi sistema bertan behera gelditzen denik; zenbaitetan patronimikoaren ordainetan —hau atzizkiaren bidez eratua dagoela edo ez— beste zerbait agertzen da, baina identifikatzailea, patronimiko ihartua edo ihartugabea, ezkutupean gelditu arren hor dagoela dirudi:

Chope de Ysasti, fiyo de Garçia Martinez de Ysasi (Erreterria, 1474, C. & C. & G., 1997, 58, 24. or.).

Iohan Garceiz fiyo de Domingo Guerano (Lerate, 1281, Iratxe, 416) (*Aita Domingo Garceiz (de) Guerano* edo *Domingo Garcia (de) Guerano* izanen zen beharbada).

Martin de Palaçio, e Garcia, e Machin, e Pero Urtiz, fijos del dicho Martin de Palaçio (Zalduondo, 1460, Poz., 2001, 6, 337. or.).

Pascoal de Artauia, e su ermano G[arcia] Periz (Artabia, 1258, Iratxe, 396) (Hemen garbi samar dago bi anaiak *Pascoal Periz de Artauia* eta *Garcia Periz de Artauia* zirela).

Hau argi gelditzen da lekukotasun hauetan:

Garçia d'Arguinaritz = Garçia Yniguitz d'Arguinaritz (Iruñea, 1313, DNLO, 155).

Johan d'Eussa aperat Cambarlench (Donibane Garazi, 1412, *Doc.Gasc.2*, 313) = *Johan Martiniz d'Eusa, aperat Cambarlench* (ibid., 314).

Johan d'Ochagabi (Lizarra, 1372, *Doc.Gasc.2*, 354) = *Johan Ruyz d'Ochagabi* (ibid., 1366).

Martin Arbonias = *Martin Martinez de Arbonias* (1281, *Zab.*, 1995, 170).

Petriquo de Jatsu, Pedro de Jatsu (Bidaxune, 1451, 1454, *Doc.Gasc.2*, 348, 349) = *Pero Peritz de Jacxu* (Donibane Garazi, 1454, ibid., 350).

Portugalen ere antzeko zer bait agitzen zen, **Leite de Vasconcelosek** dioenez (1928: 113-114):

“Algumas vezes póde faltar o patronimico, mas subentende-se (...). Já antes acontecia o mesmo: *Orraca Martinz*, que se mencionou acima (seculo XIV) como filha de *Martim Machado*, ora figura assim, ora como *Orraca Martinz Machada*, ora só como *Orraca Machada* (...). Por isso, o não declarar-se o patronimico, nem sempre indica desuso”.

Nolanahi ere, ikertzaile berak erraten du hainbat adibidetan patronimikorik ez zegoela (ibid., 114), horren ordeztu pertsonak izen berezia erabiltzen zuelako edo beste zeinahi arrazoiengatik.

Beste batzuetan herri izena da —edo zehazkiago erran, toponimoa— lekutzen dena:

Auria Acenariz de Lizassoain = *Auria Acenariz* (Lizasoain, 1085, *Leire*, 117).

Garce Santz d'Ursue = *Garce Santz* (Donibane Garazi, 1367, *Doc.Gasc.*, 55).

Garcia Sanchitz de Uvilçieeta = *Garco Santz de Hubilçiete* (Donibane Garazi, 1369, 1373, *Doc.Gasc.*, 58, 67).

Johan Ruiz d'Ayvar, diit Dinadan = *Johan Ruytz, diit Dinadan* (1414, *Doc.Gasc.2*, 318).

Martin Peres de Yraulagoitia = *Martin Peres de Yraula* = *Martin Peres* (Soraluze, 1409, *Elortza*, 2000, 1, 1-3. orr.).

Miguel Garçeitx de Galeynn = *Miguel Garçetz* (Iruñea, 1301, *DNLO*, 115).

Tristan Diaz de Leguiçamo (1476, *Enr.*, 1988, 3) = *Tristan de Leguiçamon* (Bilbo, 1477, *Enr. et al.*, 1996, 21. or.).

Leite de Vasconcelosek, Portugalgo dokumentazioaz ari dela (1928: 117-118), sistema patronimikoa bertan behera uzteko arrazoiak zein izan ote ziren galdegiten dio bere buruari, eta iristen duen ondorioa da izen ohiko (gutxi samar) batzuetatik beti patronimiko berak ateratzen zirela eta denborarekin nahasketa gero eta handiago egin zela, bereziki populazio handiko guneeetan, Portugalgo kasuan Lisboan eta inguruetan. Nahasketari itzuri egiteko izengoitiak edo deitura geografikoak erabiltzen ziren, zein, azkenean, patronimikoen ordezkatzaile bihurtu baitziren. Beste arrazoi batzuk etorkinak egotea eta patronimikoaren atzizkia ezin eraman zezaketen izenak izatea ziren, aipatu autorearen arabera.

Dolçek Leiteren oinatzetan dioenez (1960: 406-407), gizarte identifikazioa xehekiago adierazi beharrak sorrarazi zuen goitizena, antroponimoak urriak izanik belaunaldi batetik bestera franko errepikatzen baitziren. Sistema berria, ikertzaile honen irudiko, X. mendean jaio zen, eta goitizena deituratzat XII. mendearen bigarren erdian eta XIII.aren lehen urteetan hasi ziren erabiltzen. Zernahi dela, Pizkunde arte ez ziren jaraunspen deituratzat finkatu, Espainian eta Europako beste herrialdeetan; honetan garrantzi handia izan zuen, zalantzarik gabe, Trentoko Bazarrek (1563).

Viejok (1998: 120 eta hurr.) Asturiasko egoera antroponimikoa aztertzerakoan eta dirudienez **Kremer**-i (1992: 463) jarraikiz, Erdi Aroaren hondarreko mendeetan izengoitia sistema antroponimikoan sartu zela erraten du, aurren-aurrena pertsonaren zenbait ezaugarrik lagun hori berehalakoan identifikatzeko bide ematen zutelako, eta, bigarrenik, izenen murrizketak patronimikoen murrizketa ekarri zuelako berekin. Honek, populazioa haztearekin eta herri-hirietara biltzearekin batera, ordu arteko sistema onomastikoaren urritasuna azaleratu eta ondorioztat izengoitiak izendabidetzat instituzionalizatzea izan zuen.

Izengoitiaren barrenean ikertzaile honek hiru mota desberdin egiten ditu: *toki izengoitia* (bizilekua, sorlekua edo eramaileak jabetza zenbait zituen tokia adierazten duena), *gizarte izengoitia* (lanbidea, kargua edo pertsonaren maila soziala aipatzen duena) eta *izengoiti lexikala* (eramailearen karakterizazioa errazten duen ezaugarriren bat izendatzen duena); Asturiasko goitizenez **Barcia** (1998) ere ikus daiteke. Viejoren sailkapen hori **Kremer**-en (1992: 463) “die Herkunft (Ortsname oder Ethnikon) und ein Beiname (Beruf oder Soziale Stellung, physische oder moralische Merkmale)” direlakoei dagokiela irudi du, nahiz asturiarrak alemaniar ikertzaileak “Beiname”-ren barrenean sartu dituenak bitan banatzen dituen (*gizarte izengoitia* eta *izengoiti lexikala*). Urte franko lehenago, alabaina, **Dauzatek** deituren jatorriaz mintzatzean (1949: 49) lau multzo egin zitezkeela errana zuen: 1.- antzinako bataio izenak, 2.- jatorria adierazten duten izenak (hiria, hiribildua, aurkintza izena...), 3.- lanbide edo estatu izenak eta ahaidegoari dagozkionak, 4.- mota guztietako goitizena.

Kremer-ek (1992: 463 eta 492) “Kosenamen” direlakoak (= “Hypokoristika”) ia bakarrik familia ingurunera mugatuak direla erraten du —Penintsulaz ari da, gehiago zehaztu gabe—, baina Euskal Herriko datuak ikusirik uste dugu hone-lako baieztapen biribilik ezin egin daitekeela, hemengo dokumentazioan hipokoristikoak hagitz ugariak direlako; izan bitez aski, erakusgarritako, hurrengo hauek: *Michelco fijo de Chariquo* (< *Migelko* edo *Mikelko eta *Mariko*; Bera, 1366, LPN, 529. or.); *L’ostau de Johanesco onz esta Dochato* (< *Joanes* eta *Dota*, irudiz. Donibane Garazi, 1412-13, CPBN, 104. or.); *Martinico de Laborda* (Pasaia, 1457, Elortegi, 1992: 165); *Catalinche, fija de Garçia de Liendo* (Bilbo, 1470, Enr. et al., 1996b, 193. or.); *Charia de Goribar* (< *Maria*; Oñati, 1489, Urkixo, 1912: 57).

Euskal Herriko dokumentazioan azaltzen diren izengoitiak ere Viejoren sailkapen hirukoitz horretan sar daitezke, nahiz toki izengoitietan ageri direnak ez diren gutiz gehienetan izengoitizat hartzen. Erran nahi dugu *Sancho Periz de Gongora*-n (Gongora, 1249, Ost., 136), *Anso Gascueco*-n (XIII. m., *GPrior.*, 110) eta *Perusqui vazterrecoa*-n (Etxabarrri Allin, 1545, L.p., 2) ageri diren *de Gongora*, *Gascueco* eta *vazterrecoa* horiek ez ohi direla izengoitizat eman, baina bai, oker ez bagabiltza, *Sancho Gorça* (Burgi, 1366, *LPN*, 479. or.), *Johan çaragozano* (Larra-ga, 1350, ibid., 309. or.) eta *Sancho Aeça* (Burgi, 1366, ibid., 479. or.) segidetako *Gorça*, *çaragocano* eta *Aeça* (ikus beherago dioguna). **Viejok** *gizarte izengoitia* bataiatu duen saileko ale guztiak ere ez genituzke goitizentzat hartuko, ezta gutxiagorik ere, eta maiz zalantzan geldituko ginatke, halakotzat aitortu ala ez. Cf.: *Eneco lo merçer* (1270, *Sta.Eng.*, 6), *Alfonso el aluergador* (Viana, 1275, Zab., 1995, 2), *Jaun Açeari cocinero* (c. 1167, Goñi, 308)...

Beste kasu batzuetan, berriz, gauzak argiago daudela erran genezake, partikula-lazki goitizena “izengoiti lexikal” deitu dugun horren barrenean sartzen denean: *Eneco Belza* (Espartza Zaraitzu, 1072, Leire, 97), *Orti Zuria de Lizassoain* (Lizasoain, 1085, Leire, 117), *don domingo periz el Royo* (Erriberri, 1291, Zier., 1974, 122)... Hau bereziki argia da izengoitiaren aitzinean *aperat*, *dicto*, *dicho*, *clamado*, *llamado*, *alias* (hondarreko hau XVI. mendeaz geroztik agertzen da, dakigunez) edo antzeko bat ageri denean: *Arnalt, dicho Marmanda* (Behorlegi, 1350-53, *CPBN*, 66. or.), *Arnalt de Liceche, clamado Pipirco* (Garazi, 1361, Leroy, 29, 99. zkia.), *Joan Ybannes de Echavarri, dicho “Joan el maestro”* (Markinako merindadea, 1415, Enr. & Sar., 1986, 25), *Johan periz dechaurj alias chaparr* (Etxauri, 1521, J.p., 5), *Joanes de Yroz alias garayoa* (Irotz, 1590, At.p., 8, 57)... Gai honetaz ez dago gauza gehiegi eginik gure artean: **Gamizek** XVIII. mendean Nafarroan bildu zituen izengoitiak (**Goikoetxea**, 1980), lan bikaintzat hartu behar den **Mitxelenaren** 1969ko artikulua, oraino argia ikusi ez duen A. **Iñigoren** 1990ekoa, **Narbaizaren** urte bereko liburuxka, 1995eko gure artikulua xumea eta han-hemen karrikaratutako beste lantxo batzuk.

Egokia dateke, beharbada, arrazoi metodologikoengatik, *goitizena* eta *izen-goitia*-ren artean bereizketa egitea, lehenean gehienok ezizentzat hartuko genituzkeenak sartuz eta bigarreanean horiek ez ezik zalantzan egon daitezkeenak ere emanaz. Hau neurri txiki batean baizik ez dagokio zenbait ikertzailek aipatu duten “designatzea”-ren eta “izendatzea”-ren arteko bereizketari; segur aski zehatzagoa da erratea izengoiti deitu ditugun horiek “designatze osagarria”-ren antzekoak direla (*Petrus episcopus*-en modukoak antzekoak), nahiz, berriz ere, ez diren arruntean gauza bera. Lan honetan, beraz, *izen-goitia* erabiliko dugu normalean, hots, guk hemen zabalera handiagoa eman diogun terminoa.

Izengoitiak aztertzen hasi aitzinetik argi erran nahi dugu anitzetan ez direla garbiak, ez dakigula zer erran nahi duten ez eta, usu, nondik atera diren ere, hots, sorburu zer duten (ikus **Salaberri**, 1995); hemen, dudarik gabe, izengoitiek ohi

duten balio adierazkor bereziak baduke zerikusia. Hau ez da bakarrik euskal izengoitien kontua, erdarazkoez ere beste hainbeste gertatzen dela erran baitezakegu. Konparaziorako, gure sorterrian bazen lehen *Cachán* deitzen zuten gizon bat; izengoiti honen etorkia zein den asmatzea, jakina, hagitx zaila da, gizona ikusi eta Uxue alderdiko hizkera ezagutu ezean. Hau euskaraz *sorbaldamakur* edo erranen genukeenaren pareko zen, gizonak, sortzez, sorbalda bat bestea baino beherago baitzuen. Oinarrian *cacho* dugu, ez ‘ezkerra’ norbaitek pentsa lezakeen eran, *gacho* ‘agachado, makurtua’ adieraz baizik; bukaera berriz, zeharo adierazkorra dela uste dugu, erabat *ad hoc*-ekoa, ez baita normalean erabiltzen.

Gure hizkuntzan ere, izengoitietan, badira horrelako bukaera berezi bakan zenbait, inoiz hipokoristikoetan ere aurkitzen ditugunak. Adibidez, *Zurrutin*-en (ibid., 155) beste batzuetan kausitzen dugun *-in* atzikia dugu eta oinarrian, burua nekatu beharrik gabe, *zurru* dagoela nabari da, hain segur ere eramaileak ardoa soberaxko maite zuelako, Erdi Aroko dokumentazioko terminoa erabiliz “ardangrina” handi xamarra zuelako. Beste batzuetan, berriz, *Pertxin* edo *Tirin*-en kasuetan (ibid.), ez dakigu izengoitiaren motibazioa zein izan ote den, bigarrenaren oinarria onomatopeikoa izan daitekeen arren.

Ikusiko ditugun goitzenetako anitz familia izentzat finkatu ziren eta egun deitura arruntzat kausitzen ditugu: *Andia*, *Beltza*, *Bonetpeltz*, *Eskuxuri*, *Ezkutari*, *Gorri(a)*, *Lander*, *Makua*, *Osaba*, *Urdin*, *Xurio*, *Zapata*, *Zarraluki* (< *Zarlarruki*)... eta zer erranik ez izengoitietan sartu ditugunak, bereziki etxeari, auzoari, herriari, ibarrari, tokiari edo talde etnikoari erreferentzia egiten diotenak, nahiz hauetan usu erdarazko aldaera aterata den aitzina, ez euskarazkoa: *Abaurre*, *Apalategi*, *Aramaio*, *Arana*, *Arrosagarai*, *Baztan*, *Bazterra*, *Bilbao*, *Etxeberria*, *Goikoa*, *Goikoetxea*, *Ibarra*, *Iriarte*, *Iribarren*, *Irigoién*, *Kaminondo*, *Karlosena*, *Navarro*, *Pedroarena*, *Buztintze*, *Ugalde*, *Zubiri*... Egia da euskaldunon artean oikonimoek pisu berezia izan dutela deituretan, batez ere etxeak tradizioko izena izan duen alderdian, baina ezin da ontzat hartu **Chapuyk** orain urte franko duela (1934: 297) zioena (“En totalité, les patronymes basques portent le nom du lieu qu’elles habitaient”), ez eta gure sistema onomastikoa, “le système de dénomination des familles basques”, besterenaz guztiz bestelakoa delako ustea (ibid.).

9.5.1. Toki izengoitia

Anitz aldiz patronimikoarekin batera toponimo bat azaltzen zaigu, hau etxe, auzo, dermio, herri nahiz haran izena izan daitekeela. **Dauzatek** (1988 [1949]: 135 eta hurr.) P. **Lebeli** jarraikiz Frantziako egoeraz mintzatzean azaltzen du kanpotar bat herri edo hiri batean finkatzen zenean bere barrideek jatorrizko tokiaren izena ezartzen ziotela izengoitizat. Orobat, parrokiak karrikatik urrun zeuden auzoak zituenean horko bizilagunak oikonimoarekin izendatu ohi ziren, eta hirietaranzko emigrazioa hasi zenean (XII. mendean) jendearen etorkizko herriak izengoiti bilakatu ziren. Nolanahi ere, ohitura honek bakarrik alderdi txiki baterako balio zuen,

hots, herrixka horiek ezagunak ziren eskualderako, eta urrun joanez gero hirixken izenak edo partikulazki hiri handien izenak erabiltzen ziren. **Lalienaren** arabera (1995: 309) Aragoiko dokumentazioan kapare eta zaldunek aiseago onartzen dute toki izendapena eramatea goi mailako handikiek baino.

Euskal Herriko dokumentazioan toki izengoitiek *de* preposizioa izan dute erdaraz eta leku genitiboaren hondarkia euskaraz; hau daraman sintagma beti gibelean ezarria dago, inoiz ere ez aitzinean.

Eneco Arceiz Iriarteco (1110, Art., 40).

Garcia Domicuiz d'Osinaga (Nuin, XIII. m., *GPrior.*, 110).

Atzean jartze hau indarrean dago oraindik, eta, adibidez, Goizueta bezalako herri batean —datu hauek gure lankidea den Juan Jose Zubiri goizuetarrari zor dizkiogu—, *Miél Labékoà* (*Lábeà*, *Labén itxeà*), *Milágros Aldúntzingoà* (*Álduntzìn*), *Mítxel Kotxókoà* (*Kotxóà*), *Xixílio Olájondikoà* (*Olájondì*)... eta abarren tanke-rakoak arruntak dira. Hemen, halarik ere, izenlaguna berdin-berdin para daiteke aitzinean: *Labéko Miél*, *Aldúntzingo Milágros*, *Olájondikò Xíxiliò*...

Omaetxebarriaren arabera (1949: 172) bada desberdintasun semantikoa *Errotako Katalin* eta *Katalin Errotako(a)*-ren artean, baina ez ditu gauzak argiegi azaltzen gure irudiko; haren ustez *Errotako(a)*-k *Katalin*-en atzean ageri denean zentzu atributiboa du eta deituretarako egokiagoa da. *Errotako Katalin*-en, berriz, ia adjektibo kalifikatiboa da *Errotako* hori, eta zirkustantzia erlazioa ematen du aditzera.

Leku genitiboa ez ezik, gaur egun Goizuetan jabego genitiboa ere erabiltzen da, hau hura baino arraragoa, bakanagoa izan arren. Honelakoetan maiz etxearen izena eta amaren edo aitaren izen, deitura edo izengoitia nahasten dira, eta batzuetan ez da garbi ikusten zaharragoa oikonimoa edo antroponimoa den: *Bíxkin Bixéntè* (*Bixki* 'bikia' izengoitian du sorrera), *Makátxan Koro* (*Oxé Makátxa*, Kororen aita; deitura *Makazaga* dute. Etxeari *Makátxan itxeá* erraten diote), *Mañólin Axun*, *Mañólin Jabier* (*Mañoli* Goizuetako emaztekoa da; *Mañólin itxeá* ere erraten da)... Ohikoena, hala ere, alderantzizko ordena da, hurrengo hau: *Bixéntè Bíxkinà*, *Bixente Bixkin semea*, *Bixente Bixkin alaba*, *Kóro Makátxana*, *Áxun Mañolina* (*Mañoli*, *Axun*-en ama), eta sintagmak deklinaturik daudenean ere berdin: *Bixente Bixkinari* (*Bixkin Bixenteri* arraroa da), *Bixente Bixkintzako* (normala; *Bixkin Bixentzako* gutxiago erabiltzen da).

Luzaiden, berriz, *-ko*-ren bidezko izenlaguna normalean aitzinean dago, ez gibelean (Datuok Luzaideko Peio Kamino Kaminondo euskaltzale jatorrari zor dizkiogu): *Agérreko Martxélo* (*Agérrja*), *Amalláingo Jànpjér* (*Amalláinja*), *Argináingo Pátxi* (*Argináinja*), *Bidóndoko Pjárre* (*Bidóndwa*), *Bartzelónako Añés*, *Bartzelónako Péio* (*Bartzelóna*). Cf., baita ere, **Arrosagaraik** aipatzen duen *Luzaide Ardandegiko Beatriz* (1983: 138) eta **Aintziburu & Etxarrenek** ematen duten

Luzaide Toloxako Peio (2002: 86). Hauekin batean, ordea, *Kat[t]alin Kurutzezarrekua* (*Kutzárrja* < *Kurutzezarrea*), *Dominika Ortxaixenekua* (*Ortxaixénja*, *Ortxexénja*), *Maria Luisa Madarixetakua*-ren tankerakoak ere ibiltzen dira (= *Maatxetako Mailuiz*; *Maatxéta* < *Madarixeta*). Hortaz, joera etxe izena aitzinean ezartzea da, baina ez da lege. Inoiz edo behin toponimoan oinarritu izengoitia ere ibiltzen da: *Pettán Lásakarrikabúru*. Honi Lasako *Karrikabúrja* etxean sortua delako deitzen zaio honela. Luzaiden, bestalde, ez da inoiz jabego genitiboaren hondarkia ibiltzen, sortetxea adierazterakoan, baina bai Goizuetan, ikusi bezala. Izengoiti hauek batzuetan oikonimian dute jatorri, etxe izenean alegia, baina maiz benetako patronimiko edo matronimikoak dira, pertsona bat noren semea edo alaba den adierazten baitute, erdaraz ere egiten den bezala, bestalde (cf. Uxueko *Jesús el de Braulio* “Jesús, el hijo de Braulio”, *Zosi el de la Martina*, “Zósimo, el hijo de la Martina”, adibidez, edo *Jesús, Zosi dela garbi badago el de la Martina, el de Braulio*).

Garaziko herrian oikonimoaren oinarria ere erabil daiteke, genitiborik ez duen forma, ponte izenaren ondoan *Ana Marimaite* (*Mamiténja* < *Marimaitenea* etxekoa), *Elena Xurgina* (*Xurginájinja* etxekoa), *Peio Bartzelona* (*Bartzelóna* etxekoa)... edo bakar-bakarrik: *Atzo juan zen Toloxesa Baionat* ‘atzo joan zen Toloxako etxekoandrea Baionara’, *Xurginésa* (*Xurginájinja*-ko “etxekanderia”), *Bartzelóna* (*Bartzelóna* etxeko nagusia)... (Ikus **Kamino & Salaberri**, 2001: 74). Iparraldeko beste toki batzuetan ere badirudi jokamolde bera segitzen dela; adibidez, P. Xarritonek azaltzen du Etxepare medikuak aipatzen duen *Pepe* bankarrari horrela erraten zitzaiola *Pepeenea* etxeko nagusia zelako, nahiz bere izenez *Gratien Sallaberry* zen (Etxepare, 1988; 178 eta 186). Dokumentazioan lehenik etxe izena, edo hobeki erran, etxe izenaren oinarrian dagoena eta gero pertsona izena dugu behin: *Madarichmanes* (1847. **Satrustegi**, 1961: 217). Etxeari orain *Maatxéta*, *Maéxta* erraten zaio euskaraz (< *Madarixeta*. Ikus **Satrustegi**, 1965-1966: 27) eta *Casa Madarítx* erdaraz; bertakoei *Madarítx* edo *Maatxét* eta *Maàtxetésa* erraten zaie.

Lakuntzan, **Garzia Uribeetxebarriaren** lan argitaragabeen azaltzen denaren arabera, leku genitiboa eta genitiboa erabiltzen dira, Goizuetan bezala, baina ikus dezakegunez beti atzean, izenaren ondoan. Leku genitiboa etxe izenarekin ibiltzen da eta genitiboa norbait etxe batekoa dela aditzera emateko, baina oikonimoaren oinarria ezaguna denean, hots, izen berria izan eta azpian dagoen deitura, pertsona izena, izengoitia... bizirik dagoenean edo ezaguna denean: *Déndaberriyé* / *Alfontso Déndaberrikwé*; *Juangórriñenjé* / *Inés Jaungórriñenekwé*; *Uníyenjé* / *Joxé Uníyenekwé*... baina *Asúraantxé* (deitura *Asurabarrena* zuten) / *Antonio Asúreená*; *Séigoseentxé* (*Seigos* deitura) / *Sebastián Séigosená*; *Silbéstreentxé* (*Silbestre*, jabea) / *Rosario Silbéstreená*; *Txirrínkeentxé* (*Txirrinka* da nagusiaren izengoitia) / *Ana Mari Txirrínkeená*...

Bada salbuespenen bat: *Fermiñeentxe* (*Fermin* izeneko bat bizi zen etxean) / *Esteban Fermiñekwé, Txipetxaantxé / Lukas Txipétxakwé...* Ez da hau, interesgarria bada ere, salbuespenon arrazoia bilatzen eta azaltzen hasteko ez toki ez une egokia. Inoiz Sakanako herri honetan antroponimoa bat heldu da oikonimoarekin, baina Luzaiden ez bezala, ez du inolako ezaugarri morfologikorik galtzen: *Txuriiné / Felisa Txúriiné*.

Anitzetan izen-deitura berak dituen zaharraren eta gaztearen, aitaren eta semearen artean bereizi beharra izaten da, eta horretarako “el mayor”, “el joven”, “el mozo” edo “mayor”, “menor” ibili ohi dira erdaraz (ikus **Satrustegi**, 1961: 210), eta “maiore”, “minore” latinez; portugesez (**Leite de Vasconcelos**, 1928: 17-18) “o moço”, “o velho” edo “júnior”, “sénior” erabili edo erabiltzen dira eta alemanez “der Junge”, “der Alte”:

Fortes Garuixi maiore, et Fortes Garbisxi minore (Otsagabia, 1072, Leire, 72).

Don Miguel de Larraga (...), Miguel de Larraga el iouen (...) (1298, Zab., 1997, 158, 239. or.).

Don Johan Martiniz de Medrano el Maor; don Johan Martiniz de Medrano el Mayor / don Johan Martiniz de Medrano el Jouen (1329, Zier. & Ram., 1998b, 130).

Sancha Legarda, la quoyal caso con Lope Echasco el jouen, de los quales ha biua una fija que'l diçen Maria, et hereda los bienes de su madre et biue en casa de Lope Chasco el maor, que es biuo (Piedramillera, 1358, Irantzu, 228. or.).

Juan Martines de Vrivarri, el joven (Bilbo, 1480, Enr. et al., 1996, 35. or.).

Ochoa Larreco el biexo y Ochoa Larreco el moço, e Garçia de Larrea... Martin hijo de Ochoa de Larrea el biexo (Araia, 1500, Poz., 2001, 30, 90. or.).

Honelakoak, **Viejoren** arabera (1998: 115), patronimikoa ihartzearen ondorio dira, ihartze honek aiten eta semeen artean makina bat homonimia sorrarazi baitzuten. Hauek nolabait argitzeko bidea *el viello / el moço*-ren taxukoak ibiltzea izan zen Asturiasen, eta lekukotasunetan aipatu ditugunak —horietako anitz erdarara irauliak eta bihurtuak ziratekeen— Euskal Herrian. Bereizketa hau Erromaniako beste alderdi batzuetan ere egiten zen, Viejori sinestera (ibid.; **Aira**, 2002: 570).

Egun Luzaide bezalako herri batean “zahárra”, “xahárra” / “gáztja” erabiltzen dira etxe bateko nagusi zaharra eta gaztea bereizteko, orain deitura bera baitute, eta izena ere bai, anitzetan:

Bidónwa (Azoletako etxea) / *Bidóndo zahárra / Bidóndo gáztja*.

Erramuntóinja (Pekotxetako etxea) / *Erramúnto zahárra / Erramúnto gáztja*.

Berdin emakumeekin:

Bidondósa (Bidondoko etxeoandrea) / *Bidondósa zahárra* / *Bidondósa gáztja*.

Erramuntósa (Erramuntóineko etxeoandrea) / *Erramuntósa zahárra* / *Erramuntósa gáztja*.

Cf. Dokumentazioko hau:

“*Ytten digo que el dueño el viejo de la cassa Olitena de yrayçoz me deue...*”
(Iraizotz, 1609, UE.p., 42).

Agirietan inoizka atzizki hipokoristikoa duen aldaera edireten dugu, oinarrizko formaren aldamenean —hondarreko honek behin edo beste *handia* izenondoa ere badarama—, *aita* / *semea* bereizketa egiteko (gai honetaz **Schulze**, 1991 [1904]: 26-27 eta **Kremer**, 1992: 472 ikus daitezke):

Juanto, fijo de Iohan de Ameçaga (Zalduondo, 1466, Poz., 2001, 10, 378. or.).

Johanto fijo de Johan de aroz; sus fijos choanco, choaneto, chartico (Betelu, 1520, J.p., 5).

Nos otros martingo de Labayen y Joannes de labayen Capatero abitante de pnte. (presente) en la Ciudad de Pamp. (Pamplona) hermanos que somos e hijos legitimos de bos otros martie andia de labayen y de gracia de labayen (Labaïen – Iruñea, 1537, At.p., 1, 23).

Honek, halere, ez du beti funtzionatzen, itxuraz; cf. hurrengo hauek:

Martin fijo de Chartin (Betelu, 1520, J.p., 5).

mjn. (Martin) de olano vezo. de gorraunz olano hijo de machin gorri de drendiayn (Gorrontz-Olano, 1548, At.p., 1, 74).

Behin edo beste *aitona* / *iloba* bereizketa egiten da atzizki hipokoristikoaren bitartez:

Juan Martines de Loyola e Juango de Loyola, nieto del dicho Juan Martines (Eibar, 1409, Elortza, 2000, 1. 9. or.).

Luzaiden *haurra* eta *ttipi* erabili eta erabiltzen dira, *haundi*-ri kontrajarririk (**Satrustegi**, 1961): *Juanes Aundy* (Luzaide, 1759) / *Jwànestípi*; *Mariaundi* (XX. mendean Luzaiden. Ikus **Iñigo & Salaberri**, 1997: 267) / *Marittípi*; *Manezaundi* (Luzaideko idazle ezaguna) / *Mànezttípi*. Herri honetan *Màrjaurráinja* izeneko etxea bada (*Mari aurrarena* 1770ean, **Satrustegi**, 1965-1966: 28). Orain urte batzuk hil zen ondarrolar bat *Manezaurra*, *Manez Haurra*, *Manex Haurra* deitzen zuten eta honen arreba *Marittipi*. **Iglesias**ek (2000: 278) *Mariehaurra Dibarrart*, *Marie haura* (sic), *Marie haurra de Gramont* dokumentatu ditu Biarritzen XVIII. mendean, eta hauekin batean *Jean Mimiague*-ren andrea zen *Joannahaurra* eta *Pierre Berduqueu*-ren emazte zen *Joannahaurra* ere bai. Cf., hau dela eta, Estellerriko

1198ko *Aurgutia* (Iratxe, 224), Mitxelenak kasu honetan (1969: 17) ‘haur gutxi dituen’ uler daitekeela erraten badu ere.

Luzaiden XX. mendean *Maria* izeneko hiru ahizpa bizi izan dira: *Marjáundi*, *Máddi* eta *Maittípi*. Hemen garbi ikusten da zein den adjektiboen eta palatalizazioaren funtzioa: hominimia saihestea. Beste batzuetan aldaera edo hipokoristiko desberdinak erabiltzen dira izen bera duten haurrideak bata bestetik bereizteko, nahiz eta hizkuntza banatakoak izan oinarriak: adibidez *Kurutzezaharrea* (*Kutzárrja* orain euskaraz) etxeko anaiak bereizteko *Pelo*, *Piarres* eta *Betti* erabiltzen dira; nahasketa bi etxeren artean gerta daitekeenean ere aldaera desberdinak ibiltzen dira. Erraterako, izen ofizialak *Pedro* eta *Juan Pedro* direnean *Peito* eta *Sanpier* (< *Jean Pierre*) izanen dira etxe batekoak eta *Pedrító* eta *Anpér* (< *Jean Pierre*) bestekoak (**Satrustegi**, *ibid.*, 226-227. orr.).

Aizpitartek *Juan* izenaren *Juanischume* hipokoristikoa bildu zuen (**Knörr**, 1981: 96) eta **Iglesias**ek (2000: 46) *Ganichumé* (*Ganis*, *Ganix*-etik; Lapurdi, 1759); *Marichoumé* Biarrizko etxe baten izena zen XVIII. mendean (*ibid.*, 114). Ubanin, 1366an *Garcia Periz Andia* eta *Garcia Periz Chipia* ageri dira (*LPN*, 523. or.) —baina badirudi kasu honetan ez dela aita / semea bereizketa adierazi nahi—, eta Irulegin *Lope Garchot Handia d’Echauz* eta *Garchot Chipia d’Echauz* (1378, *Goih.*, 1966: 178).

Dokumentazio zaharrean genitiboaren hondarkia askotan azaltzen da, baina erran dugun bezala *-rena* atzizkia ez ohi da atzizki patronimikoa izaten, sortetxearen izena —identifikatzaile moduan funtzionatzen zuena anitz aldiz— baizik; honekin batera *-renekoa* konposatua ere opatzen dugu, alorra, baratzea, belagia, soroa... eta abar “etxe batekoa”, ez “etxe batena”, dela aditzera emateko orduan bezala. Kontua da Goizuetako erabidea, hots, *Makatxagaren Koro*-ren gisakoa, ez dela inoiz agertzen dokumentazioan, guk dakigula bederen, *Sanso Urrequarena* eta besteren bat alde batera utzirik.

Etxearen izena anitzetan izen-deitura berak zituzten pertsonak bereizteko ibili izan da gure herrietan, hots, homonimia saihesteko. **Jimeno Juriok** dioenez (1987: 373, 1997: 24), 1679an Subitzan egindako batzarrean *Juan de Armendariz* izen-deiturako lau lagunek hartu zuten parte, eta bata besteagandik bereizteko bakoi-tzaren (sort)etxearen izena paratu zieten aldamenean: *Juan de Armendariz Beltranikorena*, *Juan de Armendariz Migeltorena*, *Juan de Armendariz Mikelerena* eta *Juan de Armendariz Peruskirena*. Beste batzuetan bereizgailua etxe izena ote zen ez dago erabat garbi, eta irudi du horrelakoetan garrantzia etxeak herrian zuen kokaguneari ematen zitzaiola: *Pero Periz Goycoa* / *Pero Periz Hurruticoa* (Bidaurre, 1350, *LPN*, 369. or.).

Erdal herrietan bestelako osagarriak erabili izan dira, gehienbat gurasoen izenak, lanbidea edo elementu toponimikoren bat, patronimikoez landara, etxeek

ez baitzuten berezko izen iraunkorrik: *Johan d'Ezpun, Johan de Andres, Johan de Phillip, Johan de Mayora, Johan de Mendigorria, Johan de la Cruz, Johan de Jurdana, Johan Ferrero, Johan Lopiz, Johan Gallindo* (Mendigorría, 1366, LPN, 568. or.).

Oikonimoen kasuan, eta hemen dugu hainbat deituraren iturbegia (*Joanes Joaneserena*, Egozkue, 1604, UE.p, 39; *Margarita Luysena*, Ilarratz, 1605, ibid.; *Joanes YparJauregui*, Ezkaroze, 1641, Z.p., 1, 22; *Joanes de mariezcurrenta*, Ezkurra, 1649, Goi.p., 1; *Joanes essegoyen*, Otsagabia, 1654, Z.p., 3; *Juan Diaz martinena*, Ekala, 1724, 1731, Ar.p., 22-23) erdarazko *de* preposizioa ez da beharrezkoa, usu azaltzen bada ere, erran bezala:

...la casa de Goyenechea (...) Item esto es de Toda Goyenechea (Zai, 1290, Ost., 314).

Pero Butron e Juanchen d'Iarça, moradores en el solar d'Iarça (Lazkao aldean, 1426, Hid. et al., 1989, 1, 1. or.).

Juanes de Legarrea de la casa de Legarrea, Pedro de Yriarte o Errea de la casa de Yriarte (Etsain, 1640, UE.p., 40).

Leku genitiboaren hondarkira itzuliaz, nabarmendu beharra da Erdi Aroko dokumentazioan gehientsuenetan *-ko* hutsa azaltzen dela, *-koa*-ren adibideak ere izanagatik; azken hau menturaz arruntagoa dateke etxe eta aurkintza izenekin herri izenekin baino, non *-ko*-ren nagusitasuna erabatekoa den. Beste kontu bat **Mitxelena** (1969: 41; ikus, orobat, 1985 [1972b]: 304) aipatzen duena da, *-eko / -ko, -go*-ren arteko txandaketaren inguruan; honela dio errenteriarrak:

“El contraste *Larraineco(a) / Larraingo* en la lista anterior se repite, por ejemplo, en *Lope Çavaleco* (433, 1276, Beriáin) / *Guarcia Çavalco* (372, 1257, cf. *Garcia Enecones de Çawal* Irache, 169, hacia 1150), *Maria Oyarzavalco* (113, s. XIII). Lo que sabemos de la lengua en siglos posteriores sugiere una explicación, que parece válida en términos generales: ya entonces se intercalaba una *-e-* ante el sufijo cuando el tema nominal acababa en consonante. Pero ello sólo ocurría cuando el tema era nombre común, sustantivo o adjetivo sustantivado, o estaba considerado como tal: no cuando era empleado como nombre propio en el sentido preciso de la palabra: más gráficamente, *Larraineco(a)* era o se entendía como ‘(el) de la era’, mientras que *Larraingo* significaba simplemente ‘de Larrain’”.

Dokumentazioan *izena + patronimikoa + herri / ibar izena + -ko* egitura gutxitan opatzen dugu; aise normalagoak dira *izena + herri / ibar izena + -ko*-ren gisakoak, hau da, patronimikorik gabeak; herri edo haran izenaren ordainez etxe, auzo edo aurkintza izena dutenak ere badira, ugari izan ere. Ikertzaileen batek erran du, Kataluniako Erdi Aroko sistema antroponimikoaren bilakaeraz ari dela, honelako deizio hirukoitz edo “konplexuak” hastapenean handikiekin, handikia izatearekin loturik zeudela, nahiz gero bestelako jendeetara ere zabaldu zen (**To**

Figueras, 1995: 386-387). Guk ez dakigu xeheki Euskal Herrian ere berdin gertatu ote zen, baina ezetz uste dugu, honek azterketa sakonago eta zehatzagoa behar badu ere. Hona hemen lekukotasun batzuk:

- Eneco Arceiz Iriarteco* (1110, Art., 40).
- Garcea Lopeiz Barbataigo* (sic, 1183, Goñi, 370).
- Garcia Martiniz Indaberrico* (Ziga, 1366, LPN, 532. or.).
- Garcia Sanz Beyngo* (Bidaurre, 1350, LPN, 369. or.).
- Garcia Yuainnes Guaraycoecheco* (Gartzain, 1366, LPN, 533. or.).
- Garcie Ortiz done Miqueleco* (Mañeru, 1229, GPrior., 219).
- Johan Martiniz Bazterreco* (Arroitz, 1366, LPN, 592. or.).
- Johan Periz Arandico* (Arizkun, 1366, LPN, 531. or.).
- Johan Periz Ganbaraco* (Erratzu, 1366, LPN, 531. or.).
- Johan Periz Guaraycoecheco* (Almandoz, 1366, LPN, 532. or.).
- Johan Periz Sarriquo* (Zubiurrutia, 1350, LPN, 376. or.).
- Maria Arceiz Iturric* (Galar-Zizur zendek, XIII. m., GPrior., 108).
- Maria Sanz Bazterrequa* (Azantza, 1350, LPN, 371. or.).
- Martin Sanchiz Goyenecheco* (Arizkun, 1366, LPN, 531. or.).
- Miguel Periz Echaondoco* (Ziga, 1366, LPN, 532. or.).
- Miguel Sanz Lauçacoa* (Goñi, 1350, LPN, 370. or.).
- Miguel Yuaynnes Aycequoa* (Bidaurre, 1350, LPN, 369).
- Miguel Yuaynnes Yturricoa* (Jaitz, 1350, LPN, 372. or.).
- Ochoa Martinez Larreco* (Zalduondo, 1465, Poz., 2001, 9, 365. or.).
- Orti Sanoiz Ostatuco* (Nafarroako Mendialdea, XIII. m., GPrior., 105).
- Pero Enequoyz Garrapequo* (Jaitz, 1350, LPN, 371. or.).
- Pero Lopiz Baztango* (Oteitza Iguzkitzaibarko bizilaguna, 1350, LPN, 308. or.).
- Pero Martiniz Bazterreco* (Barbarin, 1366, LPN, 595. or.).
- Pero Ortiz Larraçequo* (Oteitza Iguzkitzaibar, 1350, LPN, 308. or.).
- Pero Periz Amilauco* (Eraul, 1350, LPN, 367. or.).
- Pero Periz Gortelucequoa* (Munarriz, 1350, LPN, 370. or.).

Pero Sanchiz Yturraldeco (Artaitz, 1366, *LPN*, 460. or.).

Pero Sanz Yriarteco (Abartzuza, 1350, *LPN*, 367. or. Cf. herri bereko *Sancho Periz de Yriarteco*, *ibid.*).

Pero Yuaynnes Yauricorteco (Muetz, 1350, *LPN*, 369. or.).

Pero Yuaynnes Yturricoa (Jaitz, 1350, *LPN*, 372. or.).

Sancha Periz Eliçaldeco (Eslaba, 1366, *LPN*, 454. or.).

Sancha Xemeniz Yturrico (Arroitz, 1330, *LPN*, 277. or.).

Sancho Martiniz Mendiquo (Arroitz, 1330, *LPN*, 279. or.; cf. herri bereko *Garcia Sanchiz de Mendia*, *ibid.*, 277. or.).

Sancho Periz Uicuetquo (Arroitz, 1330, *LPN*, 279. or.).

Inoiz atzizkirik gabeko patronimikoa dugu eta toki izena:

Johan Garcia Urrutico (Muetz, 1366, *LPN*, 589. or.).

Pero Garçia Errecaldeco (Zabaltzeta, 1366, *LPN*, 460).

Pero Miguel Yturrico (Eraul, 1550; *LPN*, 367. or.).

Rodrigo Aceari Mandoçquo (Madotz, ustez, c. 1167, Goñi, 307).

Erdarazko egitura dutenak, uste izatekoa zenez, oso ugariak dira, dokumentazio guztia erdaraz idatzirik baitago:

Ancho Errantz d'Aguerre (Donibane Garazi, 1397, *Doc.Gasc.2*, 283).

Garcia Garceiz de Goñi (Labio, 1309, Martinena, 70).

Garcia Lopitz de Liçassoayn (Donibane Garazi, 1392, *Doc.Gasc.2*, 225, 235).

Johan Garcia del Molino (Asna, 1366, *LPN*, 586. or.).

Iohan Martines de Bunhoa (Donostia, 1346, La. & Le., 1995, 29, 51. or. *Bunhoa* bertako etxea zen).

Johan Perez de Murugarren (Errezu, 1366, *LPN*, 583. or.).

Juan Saes d'Esnarriça (Bilbo, 1512, Enr. et al., 1996, 154. or.).

Martin Yuaynes de Çiriça (Aritzaleta, 1366, *LPN*, 583. or.).

Martin Yeneguitz d'Açotz (1325, *DNLO*, 203).

Martin Peres de Yraulagoytia, morador en el dicho lugar de Yraulagoytia (Soraluze, 1409, Elortza, 2000, 1, 1. or.). Aitzinago (*ibid.*, 2. or.) gizon hau berau ageri da, baina leku identifikatzailea aldatuxea duela: "Martin Peres de Yraula, morador en Yraulagoytia".

Miguel Martiniz de Mayneru (Errezu, 1366, LPN, 583. or.).

Orti Sanz de Legarra (Arlegi aldean, XIII. m., GPrior., 108).

Pero Saes de Voliaga (Bilbo, 1512, Enr. et al., 1996, 154. or.).

Sancha Semeniz de Aranguren (Labio, 1309, Martinena, 70).

Sancho Periz de Gongora (Gongora, 1249, Ost., 136).

Thota Martinitz de Bayllarin (1324, DNLO, 199).

Batzuetan eskribauak egindako interpretazioa okerra da, euskarazko D-erdarazko *de* preposizioarekin nahastearen ondorea, alegia (cf. *Daguerre*, *Durruty* eta beste):

Garcia Miguel d'Olareco (Lekaroz, 1366, LPN, 533. or.).

Inoizka euskarazko deizioaren aldamenen erdarazkoa ere kausitzen dugu. Konparaziorako, eta **Mitxelena** dioenez (1969: 37), XIII. mendeko *Garcia Sanz de las Eras* euskarazko *G. Sanoiz Larrainetaco*-ren aldaera erdalduna zela dirudi. Identifikatzaileak ahal zen neurrian itzultzen zirela gauza ezaguna da: *iaun Garcia Ciiaco / Garsia Ciia, Anso Gascueco / Sancho Gascue, Garcia Gambracoa / Garcia Cambra* (Mitxelena, 1969: 39), *Lope Gamaraco / Lop de la Cambra* (Zirauki, 1283, Iratxe, 426). Hizkuntzalari errenteriarren iritzian (AV, 238. or.) egun deitura diren toponimoetako anitz jatorrizko *-ko* edo *de* (*d'*)-ren desagertzearen ondorio dira.

Patronimikoa + toponimoa egitura duten deitura konposatuak, **Jimeno Juriok** Mitxelenari jarraikiz dioenez (1997: 124), Araban eta hego-mendebaldeko Nafarroan ongi gordetzen ziren bitartean beste alderdietan bakundu egiten ziren, azken elementua galtzearen ondorioz. Hau, alabaina, ohikoa da Erdi Aroko dokumentazioan, non herri izena kendu-utzizkoa dela irudi baitu. Cf., adibidez, *Sancio Axubeliz* (1057, Leire, 52) / *Sancio Axubeliz de Escaroz* (Ezkaroze, ibid., 55; = *Sancio Azubeliz*); *Garseas Blascones de Escaloz* / *Garseas Blascoiz* (Ezkaroze, 1058, Leire, 58). Ikus, berebat, gorago erran duguna. Zernahi dela, Bizkaiko fogerazioetan garbi ikusten da *patronimikoa + toponimoa* egiturak berandu arte iraun zuela, segur aski homonimia alde bat uzteko ezinbestekoa zelako. Cf., adibidez, **Irigoién & Olasolok** (1998) biltzen dituzten izen segida gutxi hauek: *Juan Gonçalez de Çurbano* (Gatika, 1641), *Maria Lopez de Ortuzar* (Gerrikaitz, 1704), *Santiago Lopez de Ajauide*, *Santiago Lopez de Alauide* (Gernika, 1704), *Vicente Gonzales de Ugarte* (Muxika, 1704)...

Omaetxebarriak dioenez (1957: 123), deitura konposatuak bakarrik Araban gorde dira, sortetxea, bere banakotasuna galduaz, herri edo herrixka bilakatu delako. Osagai toponimikoa pertsonak beharreko zehaztasunez identifikatzeko aski ez zenez gero, izenari patronimikoa gaineratzen zitzaion; herria edo herrixka izan

beharrez baserria besterik ez zenean, ordea, patronimikoa aise galtzen zen. Iker-tzaile honek dioena, beraz, ez dator bat Mitxelenak eta bestek (ikus gorago) zio-tenarekin, hau da, *patronimikoa + toponimoa* egitura zuten deitura konposatueta lehena (normalean) edo bigarrena (gutxiagotan) galtzen zelako ustearekin. Izan ere, Omaetxebarriak patronimikoa toponimikoaren ondokoa dela dio, bakarrik bereizi beharra zegoenean erabiltzen zela. Osagai toponimikotzat, autore honen arabera (ibid., 124), baserri izenak ez ezik auzo izenak eta are ermita izenak ere ager zitezkeen, Oñatin bederik. Horregatik ditugu Gipuzkoako herrian, XVI. mendean, *Sant Roman*, *San Llorente*, *Sant Pelayo* eta *Santa Cruz* bezalako deiturak, hots, baserria ermita horietatik gertu egoteari zor zaizkioke.

Lopez-Mendizabalek (1958: 20) Arabako deituretan patronimikoa eta toponimikoa gorde direla erraten du, Gipuzkoan goiz xamar aurrenekoa baztertu zela eta bigarrena atxiki, eta Nafarroan alderantziz egin zela, hots, toponimikoa alde bat utzi eta patronimikoa gorde zela. Gu lehen bi baieztapenekin akort gara oro har, baina ez hirugarrenarekin, Nafarroan egun oraindik ere anitz direlako deitura toponimikoak; besterik da, ordea, zehaztea horiek deitura elkartuetarik atera diren edo zuzenean herri nahiz etxe izenatarik. Puntu honetan gogoan eduki behar da Arabako alderdi zabal batean eta Nafarroa gehienean, Bizkaian, Gipuzkoan eta Iparraldean agitzen denaz bestera, egun ez dagoela baserririk eta, dakigunez, lehen ere ez dela horrelakorik izan, populazioaren banaketa bestelakoa baitzen.

Beste batzuetan, deiturak bakundu ez ezik aldatu ere egiten ziren, euskaldunak erdaldunekin ordezkatur. E. **Munarriz** esker (1923: 402-403) badakigu XVIII. mendean *Imirizaldu* deitura *Fuentes* bilakatu zela, eta *Irumberri Balanza* eta *Monreal*. **Jimeno Jurio**ren irudiko (1997: 124) itzulpen hauek, Euskal Herritik lekora egiten zirenean bederen, ez zitzaizkion zor, normalean, erdara maiteago edo nahiago izateari, erdaldunei deitura atxikitze lana errazteari baizik. Honela dio Artaxoako ikertzaileak:

“...lo que parece fortalecer la hipótesis de que el cambio no se debía tanto a una preferencia simple del idioma castellano sobre el euskera, que ciertamente se daba entre ciertos linajes a imitación de la alta aristocracia, sino a una razón práctica: facilitar a los erdaldunes la retención de un nombre romance comprensible y más fácil de retener que el vasco, sustituido por su equivalente, o por otro en absoluto relacionable con el original”.

Desitxuraketa (*Nagore* → *Noguera*) eta itzulpenak (*Miguel Jauregui de Azparren* 1607an, baina *Gil Palacios de Azparren* 1650ean) ere ez ziren ezezagunak gurean (**Jimeno Jurio**, 1997: 124); cf., baita ere, hurrengo hau: *Juanes dorreco* (Muskitz, 1566, HA.p., 1) = *Joanes de la Torre* (1579, ibid., 4. Hemen berdinketa ez da erabat segurua, baina bai egiantz handikoa). Ikus, gainera, zenbait autorek biltzen dituzten beste lekukotasun hauek: *Larrea* → *Lalanne* (**Floranes**, 1920: 146), *Sagasti* → *Manzanares* (**Artetxe**, 1965), *Intxausti* → *Nocedal* (**Akesolo**, 1966), eta *Hirigoyen* → *Hauteville* (**Lassus**, 1984). Ikus, orobat, **Iglesias** (2000:

37-40) eta **Knörrek** (*Euskal deituren izendegia*-ko hitzaurrea, **Onomastika batzordea**, 1998, 11-13) diotena. Andaluzian ere gertatu dira euskal deituren desitxuraketak (**Garmendia**, 1980) eta zer erranik ez ingelesa mintzatzen den herrialdeetan (**Azkue** (1969 [1905], XXXI eta **White**, 2000); izenen egokitzeaz Luzaideko kasua ikus daiteke (**Satrustegi**, 1961).

Lopez-Mendizabalek kontatzen du (1958: 23) Argentinan ezagutu zuela familia bat zeinetan anaia batek *Zugasti* baitzuen deitura, beste anaiak *Zuasti* eta hirugarrenak *Zubasti*, edo, hainbesteko nabartasunik gabe, beste bat non anaia bat *Zubiarrain* baitzen eta bestea *Zubarriain*; *Oienart*, *Doyenard* eta *Oyenarte* deitzen zen laguna ere ezagutu omen zuen Ameriketako herrialde horretan. Latzena, nolahi ere, <ç>-z izkiriatzen diren Iparraldeko deituren kasua da, Argentinako inprimategiek letra hori ez dutenez deiturak zeharo desitxuraturik gelditu direlako: *Caldunbide Zaldunbide*-ren partez edo *Aicagüer Aizager*, *Aizagerre*-ren ordainez, erraterako.

Guretik kanpo ere ezagunak dira deitura itzulketa eta egokitzapenak, hizkuntza ofizialaren mesedetan eginak betiere. Galiziarako **Boullón** (1997) eta **Santamarina** (2002) ikus daitezke, Eskoziarako **Dorward** (1998: 115) eta Triesterako **Hametz** (2002). Biziro interesgarri iruditu zaigu **Arsenijević & Grbić**-en lana (1998), deitura frantses, espainol eta italiarrek Jugoslavia ohiko Voïvodine eskualdean pairatu duten alemantze, hungarieratze eta serbieratze prozesuak aski poliki aztertzen dituenak. Izenei doakienez, eta Kataluniarako, **Moreu-Rey** (1991) ikus daiteke.

Euskal Herrira itzuliaz, inoiz identifikatzailetzat erdarazko aldaera edireten dugu, euskarazkoaren ordainetan:

Dona Eluira de Pamplona...e su fijo don Fortuino d'Iruina (Iruñea, 1214, Jim. & Jim., 1995, 101, 156. or.).

Pero Garçia de Vjllanueua, mercader en Yriuerri (Gares aldean; 1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8).

Behin edo beste, gainera, herri txikia bazen, ibarraren izena ere ager zitekeen, haren aldamenean:

Pero Peritz de Echano de Ualdorba et yo Martin Garceitz de Mendilorri et yo Andregot filla de don Iacue de Echano de Ualdorba (1325, DNLO, 204).

Izen bereko herri bat baino gehiago egotea ere izan zitekeen honen arrazoa:

Pero Miguel d'Aos, morador en Çaulça de Ual d'Echauri (1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8).

Pero Peritz d'Uart de Ual d'Araquil (1312, Zier. & Ram., 1998, III. 5).

Martin Garcia de Sanssoayn de Val de Longuida (Iruñea, 1363, Ruiz, 1998, 843, 485. or. Hemen helburua Iruñe ondoko beste “Sanssoayn”-etik, *Antsoain*-etik, bereiztea zen).

Tarteka hiriburuaren izena agertzen da, nahasketa saihesteko:

Santz Diaz d’Esparza cerqua de Pomplona (Iruñea, 1312, Art.; bada beste Espartza bat, Galarkoaz landa, Zaraitzun).

Baserriaren izena ere azal zitekeen, izendatutako laguna errazkiago identifikatzeko:

Pero Martines de Vzquiiano de Vriondo (Urduña, 1471, Enr. et al., 1994, 11, 97. or. Uriondo hau Uzkioko auzoa ere izan zitekeen, baserria ez ezik).

Inoiz probintziaren izena ere agertzen da:

Ennego Peres de Villarreal de Alava, fijo de Pero Enigues (Aramaio, 1390, C. & C. & G., 1992, 46, 137. or.).

Goitiago erran bezala, patronimikorik ez denean, herri eta eskualde izenen kasuan, *-ko* opatu ohi dugu usu (ikus Mitxelena, 1969: 39-40):

Anso Gascueco (XIII. m., *GPrior.*, 110).

Anso Olacarizquetaco (XIII. m., *GPrior.*, 110).

Blasco Ariamango (1111, Art., 47).

C.J. Guaresco (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 170).

Domeca Navaçco (XIII. m., *GPrior.*, 110).

Domicu Lapurdico (Gerendiain Ultzama, XIII. m., *GPrior.*, 106).

Dota Gorrizco (Olatz Galar, XIII. m., *GPrior.*, 107).

Dota Ovanosco (Olatz Galar, XIII. m., *GPrior.*, 107).

[E]/necones Yrunieco (1122, Goñi, 140).

G. Esparçaco (Olatz Galar, XIII. m., *GPrior.*, 107).

Garce Arraiçaco (1183, Goñi, 370).

Garcia Oivarco (1119-1137, Art., 72).

Garcia Çubirico (Ariztegi, XIII. m., *GPrior.*, 110; toponimo txikia ere izan daiteke).

Garcia Erraçuco (Gartzain, 1366, *LPN*, 533. or.).

Garcia Etayuco (Olexua, XIII. m., Irantzu, 253. or.).

Garcia Eulzco (Zufia, XIII. m., *GPrior.*, 113).

Garcia Guezeco (Galar aldean, XIII. m., *GPrior.*, 105).

Jaun Eneco Murciaco (1183, Goñi, 370).

Johan çarequo (Tafallako udal artxiboa, 1351, Zier., 1970: 289); *Saluador Çarequo* (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 134).

Lop Olcozco (1157, Art., 106).

Lope Oierçaco (Sagues, 1168, *GPrior.*, 36).

Miguel Arreco (Aurtiz, 1366, *LPN*, 569. or.).

Ochoa Larreco (Zalduondo, 1464, Poz., 2001, 8, 356. or.).

Orti Biurrungo (Barañain aldea, 1226, *GPrior.*, 197).

Orti Mendigorrico (1111, Art., 57).

Orti Çufico (Zufia, XIII. m., *GPrior.*, 113).

Orti Maineruco (Mañeru, 1230, *GPrior.*, 223).

Orti Sansoango (Antsoaingoa irudi duenez; 1226, *GPrior.*, 197).

Orti Unzuquo (Galar, 1162, *GPrior.*, 28).

Pero Aramendiquo (Ollobarren, 1321, Iratxe, 484).

Sancha Gardelaynngo (Kaseda, 1366, *LPN*, 452. or.).

Sancho Muruco (Noain, XIII. m., *GPrior.*, 104).

Sancho Narcuequo (Galbarra, 1350, *LPN*, 357. or.).

Sandor Mendigorrico (Artaxoa, 1330, *LPN*, 293. or.).

Sanso Ainnorveco (Olatz Galar, XIII. m., *GPrior.*, 107).

Semeno Ataondoco (Atondo, 1281, Zab., 1997, 81, 119. or.).

Semeno Huarteco (Galar aldean, XIII. m., *GPrior.*, 105).

Semera Erassungo (Beruete, XIII. m., *GPrior.*, 106).

Teresa Beorburuco (Artaxoa, 1330, *LPN*, 293. or.).

Behin edo beste erdarazko preposizioa eta euskarazko leku genitiboaren hondarkia batera dituen deizioa kausitzen dugu:

Acenar d'Azpilagaco (c. 1110, Goñi, 119).

Çaxor de Aruiçu Belçunceco (1188, Goñi, 383).

Eneco Ortiz de Eritzaco (Estellerria, 1210, Iratxe, 253).

- Marina de Yturriachetaco* (Durango, datarik gabe, Hid. et al., 1989c, 223, 940. or.).
- Ochoa Larreco el biexo y Ochoa Larreco el moço, e Garçia de Larrea... Martin hijo de Ochoa de Larrea el biexo* (Araia, 1500, Poz., 2001, 30, 90. or.).
- Onecha Legarrecoa de Esparça* (Zizur Txikia, 1199, *GPrior.*, 102).
- Pedro de Landa Arteco* (Sorauren, 1366, *LPN*, 565. or.).
- Pedro Iaurico de Oyerça* (Oiertza [Zizur zendea], 1256, Irantzu, 240. or.).
- San Morondoco Duart* (Uharte?, 1220, Goñi, 523).
- Yenego de Bassaburuco* (1335, Zier. & Ram., 1998, III. 11) = *Yenego Bassaburuco* (ibid.).
- Herri edo eskualde izenak ez direnak ere ugariak dira; hona hemen batzuk:
- Açeari Guruciricoa* (XIII. m., *GPrior.*, 110).
- Catalin Michelarenecoa* (Etxaleku, 1548, HA.p., 1).
- Domicu Bacterreco* (Girgillao, 1256, Irantzu, 236. or.).
- Domicu Errotacoa* (Arraitzaga, Arakil, 1257, *GPrior.*, 377).
- Domiqu Iriartequo* (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).
- Domicu Lavaondoco* (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).
- Dota Çubico, Lope Çubico* (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).
- Eneco Urruticoa* (Gaskue, 1366, *LPN*, 564. or.).
- Garcea Ormaesseco* (Arraitzaga, Arakil, 1257, *GPrior.*, 377).
- Garcia Chirriacoa* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 302. or.). Cf. *Sancha Ederra Chirria, Xemen Chirria* (Artaxoa, XIII. m., Irantzu, 268. or.).
- Garchot Landa Arteco* (eta *Pedro de Landa Arteco*, Sorauren, 1366, *LPN*, 565. or.).
- Garcia Bazterreco* (XIII. m., *GPrior.*, 105).
- Garcia Echandico* (Garralda, 1366, *LPN*, 475. or.).
- Garcia Iturrico, Maria Iturrico, Miquel Iturrico* (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).
- Garcia Lizarceco* (1147, Goñi, 255).
- Garcia Mendico* (Ukar, 1366, *LPN*, 554. or.).
- Garcia Mendiurrucoa* (XIII. m., *GPrior.*, 110).
- Garcia Urrutico* (Oiertza [Zizur zendea], 1256, Irantzu, 240. or.); *Garcia Urruticoa* (1230, Goñi, 566).

- Garsias Ueherecoa* (1226, Goñi, 554).
- Gracia Echauerrico* (Garralda, 1366, *LPN*, 475. or.).
- Hernando Bazterreco*, *Perucho Bazterreco* (“Barayona”-n, Burundan, 1516, Poz., 2001, 43, 255. or.).
- Lope Aldeco* (Durango, datarik gabe, Hid. et al., 1989c, 223, 945. or.).
- Lope Yriuzatterreco* (Ekai Longida, 1366, *LPN*, 464. or.).
- Lope Ostatuco* (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).
- Machin Garayco* (Arraioz, 1366, *LPN*, 531. or.).
- Maria Sagardico* (Araz, Baztan, 1366, *LPN*, 532. or.).
- Martin Baraceco* (Artaitz, 1366, *LPN*, 460. or.).
- Martin Erripaburuco* (Lizoain, 1366, *LPN*, 462. or.).
- Martingo Garaycoa* (Adurraga, Anue, 1366, *LPN*, 564. or.).
- Martjn Yturujeuco* (Mugeta, 1335, Zier. & Ram., 1998, III. 11).
- Michel Gorrtayrico* (Arizkun, 1366, *LPN*, 531. or.).
- Miquiele*, *Bassoco*, *Domenga Bassoquo*, *Garçia Bassoco* (Eraul, 1255, Irantzu, 231. or.).
- Ochoa Vrrutico* (Genbe, 1313, Zab., 1997, 251, 429. or.).
- Orti Bassauilco*, *Sancha Bassauilco* (Eraul, 1255, Irantzu, 231. or.).
- Orti Erreteguico* (XIII-XIV, Art., 183).
- Orti Vrrutico* (Garralda, 1366, *LPN*, 475. or.).
- Orti Zuar Ondoco* (XIII. m., *GPrior.*, 105).
- Pascoal Echeverrico* (Miranda Arga, 1330, *LPN*, 242. or.).
- Pero Iturrietaco* (Erroitegi, XIII. m., Irantzu, 257).
- Pero Mayoraco* (Ziga, 1366, *LPN*, 532. or.).
- Sancha Bicuetaco* (Muru Asterain, 1256, Irantzu, 239. or.).
- Sancho Larrateco* (Obanos, 1366, *LPN*, 524).
- Semen Lapiçeco* (Gartzain, 1366, *LPN*, 533. or.).
- Toda Larrayn eguico* (Getze Galar, 1256, Irantzu, 237. or.).
- Ychusco Barrenco* (Erratzu, 1366, *LPN*, 531. or.).

XVI. mendean ere opatzen ditugu honelakoak:

Johango aracochecoa (Atondo, 1518, J.p., 5).

Johanot bazterrecoa (Gesalatz, 1521, J.p., 5).

Maria juançarreneco (Doneztebe aldea, XVI. m., D.p., 19).

Mjguel errotaco e mjguel migueliz su fiyo (Etxauri, 1524, J.p., 5).

Miguell Iriarteco (Altsasu, 1516, Poz., 2001, 43, 255. or.).

Perusqui vazterrecoa (Etxabarri Allin, 1545, L.p., 2).

Gorago erran bezala, honelakoak egun usaiakoak dira euskaraz, etxe izenekin bederik, izenlaguna atzean denean beti mugatzailearen laguntza izaten duen arren.

Erdarazko egitura dutenak ere, erran beharrik ez legoke, biziro ugariak dira dokumentazioan; batzuek *de* preposizioaren arartekotza eskatzen dute:

Hernando de Garro (“natural de Garro en bascos”, Uxue, 1602, I.p., 32-I, 25).

Joan de San Miguel (“natural del lugar de San Miguel en vascos”, Iruñea, 1599, I.p., 32-I, 41).

Miquel d’Arlegui, Sanduru d’Arlegui (Arlegi, XIII. m., GPrior., 108).

Teresa de Alzuza (Altuza, 1303, Martinena, 29).

Inoiz etxe edo leku izena bera ere itzultzen da:

Garcia de Cerca el Pozo (Antsoain, 1388, Uranga, 1954: 276).

Garcia Miguel de la casa de Losa (Errotz, 1388, Uranga, 1954: 273).

Garcia Periz del Estremo (Espartza Galar, 1388, Uranga, 1954: 282. Cf. *Johanot bazterrecoa*, Gesalatz, 1521, J.p., 5).

Johan Yuaynes de la Abadia (Berriozar, 1388, Uranga, 1954: 276).

Maria Garcia del Huerto (Sant Andreu, Oltza – Itza aldean, 1388, Uranga, 1954: 277. Cf. *Martin Baraceco*, Artaitz, 1366, LPN, 460. or.).

Maria Pieça de la Era (Espartza Galar, 1388, Uranga, 1954: 282).

Miguel Periz de la Casa Nueva (sic) (Oteitza Antsoain, 1388, Uranga, 1954: 275); *Johan de la Casa Nueva* (Ibero, ibid., 278). Cf. *Pero Yuaynes de Echeuerrya* (Izkue, ibid., 278. or).

Mitxelenak Artaxoako *Orti Enecoiz cerca la fuente* aipatzen du (1969: 43) eta dio *Iturraldeco, Iturrondoco* baten baliokidea dela.

Hurrengo hauek bi hizkuntzetan ageri dira:

Maria Çubico et Peydro de la Puent, su marido (Eultz, XIII. m., Irantzu, 253. or.).

Orti Erro (1103, Art., 25) = *Orti Erroco* (1103-1120, ibid., 32).

Semeno Larracecoa (Zizur Txikia, 1199, *GPrior.*, 102) = *Semen de Larraça* (Zizur Txikia, XIII. mendearen lehen erdia, ibid., 104). Ustez pertsona bera zen.

Semero Çalquea Egozque (Gartziriain, XIII. m., *GPrior.*, 110) = *Semeno Çalquea Egoçquueco* (Gartziriain, 1236, ibid., 264).

Beste batzuek ez dute lotailu beharrik; honek erran nahi duke toki izen horiek goitizenak ere bazirela, izengoitiak ez ezik (ikus gorago), edo euskaraz ohikoa zen leku genitiboaren hondarkia galdu zela, edo eskribauak ez zuela transkribatu:

Domiqu Esparça (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 104).

Domiqu Subiça (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).

G. Çaragoça (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 148).

Garcia Burunda (Oteitza Iguzkitzaibar, 1350, *LPN*, 308. or.); *Pero Burunda* (Gares, 1366, ibid., 552. or.).

Garcia Muzqui (Muetz, 1366, *LPN*, 589. or.).

Machin Baztan (Beintza, 1366, *LPN*, 570. or.).

Michelco Alcoz (Beintza, 1366, *LPN*, 570. or.).

Pedro Mainneru (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 108).

Pero Eztenoz (Bidaurre, 1366, *LPN*, 589. or.).

Pero Mannari (Durangoko merindadea, 1497, Enr., 1988, 8).

Pero Olexoa (Piedramillera aldea, 1358, Irantzu, 227).

Sancho Ainazqar (Lotza, XIII. m., *GPrior.*, 110).

Sancho Errala (Adantsa, 1366, *LPN*, 509).

Sancho Errongari (Garralda, 1366, *LPN*, 475. or.).

Sancho Gascue (Ollakarizketa, XIII. m., *GPrior.*, 110).

Sancho Gongora (Muniain Gesalatz, 1366, *LPN*, 588. or.).

Sancho Gorça (Burgi, 1366, *LPN*, 479. or.).

Toda Sauayça (Erriberri, 1304, Zier., 1974, 140. Sabaitza Oibar haraneko "Bizkaia" deitzen deneko herri hustua da. Uxuen oraino erabiltzen da *Sabáiza*, herrixka honetan bizi izan zen familia baten kideak izendatzeko).

Tota Irvina (Iruñerria, XIII. m., *GPrior.*, 104).

Goitzen garbiak dira hurrengo hauek:

Martin de Çirarroysta, dicho Martin Baquio; Martin de Çirarruista, dicho Baquio (Dima, 1497, Enr., 1988, 8).

Miguel Yuaynes, dicho Aoyça (Iturgoien, 1366, LPN, 589. or.).

Miguel Yuaynes, dicho Urquiola (Munarriz, 1366, LPN, 587. or.).

Hau hagitz argi azaltzen da toponimoak urrutikoak direnean:

Pedro oroz Allias China (Nagore, 1764, A.p., 37, 33).

Orobat herri izena palatalizaturik ageri denean:

Lope Luxarreta (Abaurrea, 1366, LPN, 474. or. Nolanahi ere, *Luxarreta* herriaren izen hustako ere agertzen da; ikus LPN, 470. or.).

Lope Urich (Hiriberri Aezkoa, 1366, LPN, 474. or. Hemen, dena dela, *Uritx* gabe *Uritz* izan genezake).

Lope Uxoz (Garralda, 1366, LPN, 475. or.).

Egun ere aldaera palatalizatuak erabiltzen dira goitizena egiterakoan, sor-terriari erreferentzia eginez: *Errenteria* → *Errentteri*, *Ondarrabia* (Hondarribia) → *Onddarbi*, *Tolosa* → *Ttoloxa*, erraterako (ikus **Mitxelena**, *FHV*, 185, 12. oin-oharra eta 1969: 19; Goizuetan *Ezkurra* → *Exkúrra* dago). Beste batzuetan azentuatzeko era aldatzen da: *Santúko* Ermuko baserria / *Sántuko* bertakoa (F. **Aranberriri** aditua, bere liburuaren [2001] aurkezpenean. Ikus lan honetako 241-243. orrialdeak).

Zenbaitetan euskarazko leku genitiboaren edo erdarazko *de* preposizioaren ordainetan herritarren izena kausitzen dugu, euskarazkoa nahiz erdarazkoa (ikus **Mitxelena**, 1969: 43-44):

Joane, fijo de Pero Chipuzca (sic) (...) *Martin, fijo de Pero Nafarra* ("Barayona"-n, Burundan, 1516, Poz., 2001, 43, 255. or.).

Johan çaragoçano (Larraga, 1350, LPN, 309. or.).

Johan Periz el Casteyllano (Espartza Galar, 1388, Uranga, 1954: 282. Hizkuntzari egiten zion erreferentzia?).

Johan Yputça, Martin Yputça (Tafalla, 1366, LPN, 436. or.); *Martin Guypuçá* (Axpuru, 1324, Iñur., 1989, 44, 64. or.); *Martin Quipus, carpentero* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 107. or.).

Martin Aldarra, Pascal Aldarra (Galipentzukoak; 1366, LPN, 454. or. Aldea Oibar haraneko herrixka hustua da, orain Lergakoa).

Miguel Baygorriano (Miranda Arga, 1366, LPN, 619. or.).

Orti Aravarra (Barbatain, c. 1190, *GPrior.*, 65). Cf. *Juan de Hesunetea, dicho Araba* (Lekeitio, 1510 / 1556, Enr. et al., 1993, 5, 152. orr.).

Per Alaves (Erriberri, 1288, *GPrior.*, 495).

Sançio Aniçtarra (Mañeru, 1229, *GPrior.*, 218. Anitz Mañeruibarko herri hustua da).

Sancho Aeça (Burgi, 1366, *LPN*, 479. or.); *Johanto Aeça* (Iruñea, 1501, G.p., 1).

Semeno Aragones (Lizarra, 1366, *LPN*, 608. or.); *Sancho Aragones* (Milagro, *ibid.*, 624. or.).

Inoiz bi erak kausitzen ditugu:

Catalina Nafarra = *Catalina de Navarra* (Bilbo, 1510, Enr. et al., 1996, 237. or.).

Michel Nabarro (Bilbo, 1495, Enr. et al., 1996, 85. or.) = *Miguel Nabarro* (1496, *ibid.*, 113. or.) = *Migel de Nabarra* (1498, *ibid.*, 132. or.).

Batzuetan toponimoa —palatalizaturik edo atzizki hipokoristiko batekin zenbait aldiz— besterik ez dugu kausitzen pertsona izendatzeko, hau da, izenik ez zaigu ageri:

Amaroto, mulatero (Markina, 1495, Enr., 1989, 26).

Arratya, rementero (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 101. or.).

Baracaldoco, frutera (Bilbo, 1470, Enr. et al., 1996b, 193, 294. or.).

Basaburu (Erripa-Gendulain, 1366, *LPN*, 564. or.).

Eguaras (Etxauri, 1388, Uranga, 1954: 282).

Ulchama (Gulia, 1552, At.p., 1, 82).

Behin edo beste *-ko-*ren bitartez etorkia ez, baizik bizitokia adierazi nahi dela irudi luke:

Sancho Lanarra, Etaiooco, Garcia fi de Sancho Lanarra (1218, Iratxe, 306).

Kasu honetan badirudi Santxo hori Lana ibarrean sortua zela, baina garai hartan Etaion bizi zela (**Mitxelena**, 1969: 8).

Inoiz edo behin *izena* + *patronimikoa* + *oikonimoa* (*toponimoa?*) + *herria* segida dugu:

Don Martin Periz d'Irumbidea de Sagues (1299, Zab., 1997, 163, 251. or.).

Leku genitiboaren hondarkia erabiltzea, ikusi bezala, ohikoa da oraindik ere etxea adierazteko, eta literaturan ere aurkitzen ditugu adibide batzuk. Menturaz ezagunena **Bernat Etxeparerena** da. Idazle honek, jakina den bezala, *-koa-*dun forma darabil *Linguae vasconum primitiae* bere liburu ezagunaren eskaintza edo

hitzaurrean. Honela dio:

“Erregueren aduocatu videzco eta nobleari virthute eta hon guciez complituyari bere iaun eta iabe Bernard Leheteri *Bernard echeparecoac* haren cerbitzari chipiac gogo honez goraynci baque eta ossagarri”.

Latineko tituluari, berriz, *Dechepare du (LINGVAE VASCONUM PRIMI / tiae per Dominum Bernardum Dechepare Rectorem sancti michaelis veteris)*, eta 13. kantuararen izenburuan *Mossen Bernat echaparere cantuya* paratzen du, hots, ez *-koa* ez *D-* ez dira azaltzen. Ikus **Altunak** 1980an prestatutako argitalpen kritikoa.

Etxeparekoaren liburuaren aurretik ere badira lekukotasun batzuk; **Garibaik**, konparaziorako, XV. mendekotzat biltzen ditu hurrengo hauek:

“Giputz andraoc artu ditu gaxtoto: / Iturriotz kalean andra Maria Baldako, / Arte kalean andra Oxanda Gabiolako, / Errebalean andre Milia Lasturco” (J. **San Martinek** aipatzen du [1977: 643]).

Historialari honek berak azaltzen du bere garaian *Ortuño* edo *Fortuno de Mendoza* euskaraz *Hurti Mendozaco* erraten zela eta *Ortuño de Guebara*, berriz, *Hurti Guebaraco*. Ikus 11. ataleko *Orti* sarreraren dioguna.

XIX. mendean, 1815ean zehazkiago erran, Arabako Okondon sortu eta Abandon albaitari egondako J. P. **Ulibarrik**, *Gutunliburua* ezagunaren egilea denak, *-ko-*dun aldaera darabil bere aurkezpen txartelean. Honela dio (1975 [1815]: XIII):

“Yose Paulo Ulibarri-co, abere sendatzalleen yakinena orain munduan ezagutzen dana, bicida Vizcayian Yaun-done Vicente Abando-co Eleix-atétan, Bilbo Uriyaren alboan”.

Bere lagunek ere *-ko-*dun forma ibiltzen dute zenbaitetan, nahiz ez beti; J. I. **Mendizabalek**, konparazione, *Yaun Yose Paulo Ulibarri-Abandocoari* zuzentzen dio gutuna (ibid., 66), eta **Izuetak** *Yose Paulo Uliberri-co Yauna* (sic) ezartzen du eskutitz baten izenburuan. Hondarreko idazle honek, izkribu berean, *Juan Ygnacio Yztueta-co* sinatzen du (ibid., 65).

Bestalde, etxe izenean oinarritutako deizioetan arrunta da artikuludun aldaera artikulurik ez duenaren aldamenean agertzea eta herri izenak direnean hauek laburturik ematea: *Aulestia* (herria) → *Aulesti* (bertakoa). Gorago aipatu dugun palatalizazioa ere ager daiteke, laburtzearekin batean: *Ondarrabia* (Hondarribia, herria) → *Onddarbi* (bertakoa). Hau usadio zaharra da gure artean: *Pedro de Manary...vecino...en la caseria de Mannaria* (Durango, 1498, Hid., 1989b, 106, 558. or.), *Sancho de Veoyde, morador en el lugar de Veoydea* (Markina, 1512, Enr., 1989, 46). Ikus dokumentazioko hurrengo berdinketa hauek:

Juan de Larravri = *Juan de Larravria* (Markina, 1512, Enr., 1989, 44).

Christobal de Estacon = Christobal de Estacona (Markina, 1512, Enr., 1989, 44).

Miguel de Abaytu = Miguel de Abaytua (Markina, 1511, Enr., 1989, B zatia, 11).

Esteban de Axtarlo = Esteban de Axtarloa (Ziortza, 1556, Enr. & Sar., 1986, 65).

Orain ere, erran moduan, ohikoa da etxeko nagusia adierazteko izenaren bukaera kentzea. Cf. hau: “Holakoetan gertatzen dena, horra bi jandarma heldu zaizkola etxerat, hauk iraulden ari ziren batez, ziotela: “Hau duguia Bidaurea?” Harek berriz, ahotik atera orduko, esku-bakarraz altxatuz brabana bere etxeari buruz eta bigarrenen berari: “Bai jaunak! Horra *Bidaurea* eta huna *Bidaurre!*” Ez ote zen alabainan *Bidaurreko nausia Bidaurre!* Jandarmak segurik aski prestu izan omen ziren egun hartan bederen, *Bidaurre* bere ulitxekin uzteko, hola hobe zuketela jujaturik, beren onetan” (Larre, 2001: 105. Etzana gurea da).

Salabururen hitzez erranik (1984: 312), “ohitura zaharra da etxe bateko nagusiari etxeko izenaz deitzea eta ez bataioz eman ziotenaz”. Honelakoetan, antroponimoa oikonimoa baino laburragoa bada, azentua aldatu ohi da, baina ez bestela. Arizkundar euskaltzainak biltzen dituen lekuko ugarien artean honako hauek aipa daitezke: *Andalorréa / Andalórre, Dolatxéa / Dolátx, Erratxúríz / Erratxútx, Indartéa / Indárt, Larraldéa / Larrálde, Ormartéa / Ormárt* (cf. *doyna Espayna d’Ormart*, 1366, LPN, 531. or.), *Maitonéa / Máito, Meáka / Meáka, Pertaláts / Pertalátx, Xamarnéa / Xamár, Zipuntekobórda / Zipúnt...*

Baztango beste herrietan ere ohitura bera dago: *Bénta / Béntta, Gartxénja / Gartxéne, Índja / Índe, Ìtxiníkja / Ìtxiníke, Kànakónja / Kanáko, Kokótxja / Kokótx, Petrínja / Pétri, Zamálla / Zamájl...* Anizen (A. Azkarateri zor dizkiogu datuok), *Arginénja / Argíntto, Barbáñja / Barbáñ, Datxípiá / Datxípi, Eskórtz / Eskórtz, Komáññěa / Komáññ, Maxtónja / Máxto...* Amaiurren (P. Rekaldek emandako datuak), *Agérrja / Agérre, Àrginénja / Argín, Bèrekótxja / Bèrekótx, Bèrgatxénja / Bergátx, Burkáñzja / Burkáñz, Gámjoa / Gámjo, Ìxtikoténja / Ìxtikót, Ìxtilártja / Ìxtilárt, Kàrakótxja / Kàrakótx, Larróñe / Larróñ, Màmutsénja / Mamúts, Màrtikoténja / Màrtikót, Sàlabérrje / Sàlabérri, Sàstrjañ bórda / Sástrja, Ubéldja / Ubélde, Xénperénja / Xénper, Xinpúnteko bórda / Xinpúnt...* Erratzun (N. Mendiburuk emandako datuak).

Ohitura hau **Salaburuk** dioenez zaharra da gure artean, eta ez bakarrik Baztanen; M. **Hernandorenak** Sunbillako oikonimia biltzen duen lan argitaragabea dioen bezala, herri honetan 1598-1658 epean bataiatutakoen izenak jasotzen dituen eliz liburuan “existe mucha confusión entre los apellidos y los nombres de las casas donde nacían” erraten da. Hernandorenak liburu horretan ageri den nahasketaren adibide batzuk ere aipatzen ditu: “*María de Auloa, siendo el (apellido) paterno Arruertena*”, “*Joanes de Escolarena, siendo el (apellido) paterno Zozaia*”, “*Ernando de Escolenea, siendo el (apellido) paterno Escolarena*”.

B. Etxegarai eta Omaetxebarriari jarraikiz **Mitxelenak** (AV, 23. or.) erraten du XVI. mendean deituek artean ez zutela egun duten finkotasuna, eta deitura toponimikoak pertsona toki horretakoa zela besterik ez zuela erran nahi. **Satrustegik** (1965-1966: 23) horrelako lekukotasun bat baino gehiago biltzen ditu Luzaiden, XVIII. mendearen lehen erdian: “*J. Laborda, nació en la Borda de Unayarena*”, “*Francisco Bordatto*”, “*Ernando de Betiri Borda*”... Honek artean deituren eta etxe izenen artean nahasketa handi xamarra zegoela salatzen du, Sunbillan bezala Luzaiden ere, eta orobat beste herrietan. Alabaina, gorago erran moduan, deitura patronimikoak orduko finkatuak zeudela pentsatu beharra dago, ditugun datuak ikusirik.

Sunbillan Baztango joera bera dugu: *Arréxia / Arretxe* (**Hernandorena**), *Arríxkonkoborda / Arrixko* (**Petrirena**, lan argitaragabea), *Espelosín / Expolsin* (ibid.), *Estámua / Extamo* (ibid.), *Gartzínborda / Gartxi* (ibid.), *Xakonborda / Xáko* (ibid.)... Lesakan ere badira honelakoak: *Aminea* (etxea) / *Amine* (bertakoa; **Ramos**, lan argitaragabea), *Makaxenekoborda / Makaxene*, *Matxitenea / Matxitene*... Halaber Ezkurran (**Mariezkurrena**, lan argitaragabea): *Plazenéa / Pláxe*, *Txurdinéa / Txúrdi*...

Hau J. J. **Zubiri** lankideak dioskunez, bere horretan, ez da Goizuetara iristen, hemen arruntena leku genitiboa edo genitiboa erabiltzea baita (ikus gorago), alegia, zenbaitetan pertsona adierazteko oikonimoa erabiltzen da, baina normalean aldaketarik gabe: *Mèrtxené* (etxea) / *Mèrtxené* (bertakoa), *Òlasó / Òlasó*, *Pèroné / Pèroné*, *Ûntxarí / Ûntxarí*, baina *Àlduntzín* (jauregia) / *Álduntxin* (jauregiarekin nolabaiteko harremana duena, ez baita, oker ez bagaude, bertan sortua). Bestela, erran bezala, *-ko* edo *-ren* erabiltzen dira: *Bèkitxeá* (Bekoetxea) / *Bèkitxekó àyuréá* ‘Bekoetxeko agurea’, *Gòikitxeá* (Goikoetxea) / *Gòikitxekó Oxémari*; *Samàrrené / Sàmarrenekó Xàntí*; *Zìolá / Zìolakó Xàntí*. Nolanahi ere, bada salbuespenen bat: *Paskóltzenè* (etxea < *Paskual Luzeanea*, Hernandorena, 1978: 77) / *Paxkól* (bertakoen izengoitia).

Egungo egunean ere, zenbait tokitan bederik, *-ko* hutsa itxekitzen zaio etxe izenari, hau da, artikulurik gabe erabiltzen da, pertsona izenaren ondoan. **Lizundiak** (1977) Durangon egin ziren “Fiestas Euskaras” direlakoetako diplometan *Pedro Ampuero-koa* eta *Pedro Astarbe-koa* azaltzen direla gogorarazi eta ondoan, alderdi horretan aipatu ditugun *-ko-dun* formak oraino ere ardurakoak direla erraten du, maiz deus ez dutenen aldamenean. Autore honek biltzen dituenetako batzuk hauek dira: *Juan Duñabeitiko* eta *Juan Duñabeiti* (*Duñabeitia* da baserria), *Julian Urien* edo *Julian Uriengo* (*Urien* baserria), *Felipe Gueneko* (*Guen* izeneko bi baserri daude), *Anjel Lapitte* edo *Anjel Lapittekó* (*Lapitte* baserrikoa), *Matias Larriña* eta *Matias Larriñako* (*Larrinaga* baserrikoa), *Margarita Etxeitekó* (*Etxeita* baserrikoa), *Gregorio Solabizkarko*, *Julian Solabizkarko* (*Solabizkar* baserrikoa)...

Zenbaitetan, baserriaren izena konposatua bada, deiziotzat izenaren zati bat besterik ez da erabiltzen (cf. aipatu ditugun Lakuntzako *Asúraantxé*, *Antonio Asúreená*, *Asurabarrena* deituratik): *Diburtzio Duñe* edo *Diburtzio Duñeko* (*Duñaiturria* baserrikoa), *Periko Urrusti* edo *Periko Urrustiko* (*Duñaurrusti* baserrikoa), *Sabin Uriengo* edo *Sabin azpiko* (*Urienazpikoa* baserrikoa)...

Beraz, garbi ageri da *-ko* jendearen sortetxea adierazteko erabili izan dela, eta ikusi den bezala, deitura anitzen jatorria oikonimikoa dela, alegia, etxe izenetik atera dela. Hau ez dator bat S. **Aranak** eta jarraitzaileen erabilerarekin. Jakina denez, abandotarraren arabera *-tar* erabili behar zen deiturekin, ez *-ko*. Konparazioan, *Egutegi Bizkañara* delakoan (1010-1012) besteak beste *Loyola'tar* *Iñaki Deun andija*, *Beñio-Otsoa'tar* *Balendin*, *Zoérotza'tar* *Jon*, *Mañozka'tar* *Joseba* eta *Ugalde'tar* *Pantzeska* aipatzen ditu. Gero, maisuaren itzalarengatik, ezaguna den gisa, *-tar*-en erabilera honek hedadura handia hartu zuen, hainbestearinokoa non S. Aranak Euskal Herria *Tartaria* bilakatu zuela erran baitzuen Azkuek (**Lizundia**, 1977: 168).

Lekeitiarrak dioenez (1969-I [1923-1933: 132], gure artean ohikoena *Peru Landeta* edo *Peru Landetako*, *Mari Antoni Goitiz* edo *Mari Antoni Goitizko*, *Simon Zabala* eta beste erabiltzea izan da, eta gure egunotan —Azkuerenetan, jakina— “ugari erabiltzen den *ar*, *tar*” gaztelauek hainbeste erabiltzen dituzten *de*-ren itzulpena (*Lope de Vega*, *Miguel de Cervantes*...) besterik ez da, nahiz egia izan deiturekin ere *-tar* erabili dela, *orrek*, *Ojinagatarrok*; *bai arroak izan!*-en modukoetan (‘!Qué orgullosos son esos del linaje de Ojinaga!’).

Lizundiak dioenez *-tar* atzizkia jatorri edo “gens” bera adierazteko erabiltzen da Durangaldean, eta oso oker ez bagaude beste toki anitzetan ere erabilera bera da. Autore honek *duñabeitiarrak* (*Duñabeitia* baserria), *larrinarrauek* (*Larrinaga*), *motxoitarrak* (*Motxoiena*)... e.a. biltzen ditu.

9.5.2. *Gizarte izengoitia*

Gorago erran bezala honen barrenean lanbidea, kargua edo gizarte maila adierazten dituzten izengoitiak sartzen ditu **Viejok** (1998: 121). Gure artean, goikoez landara, honako hauek ere aipa daitezke, beste anitzen artetik:

Abade, abat, apez, apeztko — bereter, fraire, obispo...: *Garcia Bon Apeztko*, *don Miguel Apeztko* (1298, Zab., 1997, 158, 239. or.); *Iohan Obispo* (Viana, 1307, Zab., 1997, 189, 341. or.); *Martin Apeça* (Eugi, 1366, LPN, 465); *Xemeno Apex* (Irunberri, ibid., 487); *Miguel Apeça* (Irañeta, ibid., 561. or.); *Frayrea* (Elgorriaga, ibid., 569. or.); *Domingo Abat* (Mendigorría, ibid., 568. or.); *Pero Sanz Frayrea* (Villatuerta, ibid., 616. or.); *Michelco Beretergaitz* (Donibane Garazi, 1378, *Doc.Gasc.*, 127, 135. or.); *Martin Sanches d'Urduna dicho Abade Hona* (Ziortza, 1413, Enr. & Sar., 1986, 23); *Pero Abadea d'Arexqueta* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 96. or.); *Ynigo bereterra* (Ezkaroze, 1641, Z.p., 1, 22).

Alkate — **alcalde**: *Eneco Ortiz Alcate* (Ultzama aldean, 1141, Goñi, 231); *Pero Alcalde* (Sorlada, 1366, LPN, 599. or.); *Sancho Alcatea de Araia* (Araia, 1481, Poz., 2001, 18, 57. or.).

Arotz — **ferrero**: *Michelco ferrero* (Elgorriaga, 1366, LPN, 569. or.); *Sancho Aroça* (Errenteria, 1406, Crespo et al., 27).

Arrantzale — **pescador**: *Martin Arraçalle* (Doneztebe, 1366, LPN, 569. or.); *Semeno Pescador* (Lizarra, ibid., 606. or.).

Artzai — **pastor**: *Sancho Pastor* (Eraul, 1255, Irantzu, 232. or.); *Stefano Artçaya* (1234, Goñi, 581); *Lope Archay* (Urrotz Lizoainibar, 1366, LPN, 462); *Sancho arcaya* (Munarriz, 1518, J.p., 5).

Azti: *Domingo Aztia* (Mañeru, 1213; GPrior., 148).

Baleztari — **ballestero**, **balester**: *Gastean Balestaria* (Ollogoien, 1350, LPN, 363. or.); *Pero Garcia Balester* (Irunberri, ibid., 487. or.); *Pero Baillestero* (Sorlada, ibid., 599. or.).

Bastagile — **bastero**: *Sancho Bastaguilea* (Hiriberri Aezkoa, 1366, LPN, 474. or.); *Pero Garçia, bastero* (Lizarra, 1366, LPN, 607. or.).

Bidagile: *Pascoal Bidaguille* (Uxue, 1366, LPN, 449. or.).

Buruzagi — **mayoral**: *Orti Lehoarriz faciet ut lingua Nauarrorum dicatur (sic) Unamaizter et Açeari Umea faciet buruçagui* (1167, Goñi, 305); *Garcia Buruçagui* (Gares, 1366, LPN, 552. or.).

Errotazai — **molinero** — **rodero**: *Martin Errotaçaya, Miguel Rodero* (Aurizperri, 1366, LPN, 467. or.); *Sancho Molinero* (Guardia, 1366, LPN, 635. or.); *Martin errotazaya de yçurçu* (Jaitz, 1521, J.p., 5).

Etxajaun — **nagusi** — **dueño** / **mutil** — **criato** — **maizter**: *Semero filio Eneco Mutila* (c. 1167, Goñi, 306); *Miguel Echayauna* (XIII-XIV. mendeak, Art., 183) / *Domingo Echayuna* (sic) (Muru Asterain, 1256, Irantzu, 237. or.); *don pero Martin criato* (Erriberri, 1295, Zier., 1974, 123); *Garcia nagusia* (Erriberri, 1299, ibid., 125); *Pascoal Dueño* (Puiu, 1366, LPN, 455. or.); *Aznar Nagussi* (Jaurrieta, ibid., 476. or.); *Johan Garcia Maizterr* (Lizarra, ibid., 611. or.); *Pero Nagusya* (Oñati, 1502, Zumalde, 1999: 76). Landuchioren hiztegian, dena dela, Mitxelenak ohartarazten duenez, *esçajajuna* ‘grasgo, duende’ da. Ikus Agud & Mitxelena (1958b).

Gelari: *Sancho Guelaria* (Burgi, 1366, LPN, 479. or.).

Harakin — **carnicero**: *don pero miguel araquina* (Erriberri, 1301, Zier., 1974, 125); *Sancho periç carnjcero* (Erriberri, 1311, ibid., 129).

Hargin — **mazón**, **mazonero**: *don Miguel Periz Arguina* (1298, Zab., 1997, 158, 239. or.); *don bernardo maçon* (Erriberri, 1311, Zier., 1974, 136); *Sancho de Pero*

Arguina, Pedro Maçonero (Puiu, 1366, *LPN*, 455); *Iohan Martinez Arguina* (Segura, 1374, *D.Sal.*, 35).

Igurai: *Sanso Iguraia* (Olatz Galar, XIII. m., *GPrior.*, 107); *Semero Yguraia* (Estellerrian, 1233, *ibid.*, 249).

Laborari — labrador: *Furtun Laurador* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 298. or.); *Garcia Laborari* (Lizarra, 1366, *ibid.*, 607. or.); *Garçia laborari* (Zirauki, 1573, *Zir.p.*, 2).

Lukurari: *Garsia(s) lucurari de Iriuer[r]ji* (Iruñea, 1322; Mitxelena aipatzen du, 1969: 17).

Merkatari: *Pascoal Mercatori* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 294. or. Gaizki irakurria?)

Okin — panatero: *Johan Periz Oquina* (Arroitz, 1330, *LPN*, 279. or.) / *Ferrando, panatero* (Labraza, 1366, *ibid.*, 601. or.).

Orrazkin: *don pascoal orrazquina* (Erriberri, 1308, *Zier.*, 1974, 129); *Ochoa orraçquina* (*ibid.*, 133).

Tabernari: *maria la tabernera llamada en bascuence tabernaria* (Lesaka, 1609; Salaberri, 1995: 162).

Tendaritxo — tendero: *Sandor Tendero* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 303. or.); *Miguel Tendero* (Orreaga, 1366, *ibid.*, 488. or.); *Tendaritxo* (Pasaia, 1632, Elortegi, 1992: 56).

Unai — unamaizter — vaquero: *Scemen Bakero, Xemen Bakero* (Eparotz, c. 1106, Leire, 215); *Orti Lehoarriz faciet ut lingua Nauarrorum dicatur (sic) Unamaizter et Açeari Umea faciet buruçagui* (1167, Goñi, 305); *Eneco Hunaya* (Aurizperri, 1366, *LPN*, 467. or.); *Vna mayzter* (Doneztebe, 1366, *ibid.*, 569. or.); *Sancho Vnaya* (Arangozki, *ibid.*, 668. or.).

Urdai — porquerizo: *Garcia Urdaia* (Elortzibar, 1195, *GPrior.*, 80); *Pero Yuaynnes, porcarizo* (San Vicente, 1350, *LPN*, 348). Ikus Mitxelena (1969: 45); cf. Iturengo *Urdaiana* etxe izena (Iñigo, 1996: 545-546).

Zaldun — caballero — infanzón / ezkutari — escudero: *Eneco Çalduna* (Leatxe, 1193, Leire, 355); *Sancho Escudero* (Lizarra, 1366, *LPN*, 603. or.); *Garcia Infançon* (Larraga, *ibid.*, 617. or.); *Arnalt Sanz de Ahaxa dit ezcutari* (Aezkoakoa, 1366, *Goih.*, 1966: 115); *Martin Sanches de Ulivarry dicho Caballero* (Astegieta, Araba, 1486, *Enr. & Sar.*, 42).

Zalzaia: *Exemen Salsaia, Exemen Salzaia* (1103, *Art.*, 22, 23). Mitxelena dioenez (1969: 53) Artaxoako dokumentazioko agiri anitz Frantziako hegoaldean kopiatu ziren, eta bertako ohitura ortografiko desberdinei zor zaieke *Zalduna*-ren partez dagoen *Salduna*. Baliteke, ikertzaile beraren arabera, *Salsaia, Salzaia* usadio beraren ondorio izatea; horrela izatekotan *zaltzai(n)* ‘caballerizo’ guke Artaxoako lekukotasunetan.

Zamargin — zamar — pellitero — pelegero...: *Domicu Zamarguina* (Zizur aldea, XIII. m.; *GPrior*, 105, 109. or.); *Johan Çamarrguin* (Arroitz, 1330, *LPN*, 279. or.); *Lope Peillitero* (Agoitz, 1366, *ibid.*, 463. or.); *el pelegero* (Labaien, *ibid.*, 570. or.). Lanbide bera adieraz zezakeen, Mitxelenak dioenez (1969: 45), *zamar*, *txamar* izengoitiak: *Domingo Chamarr* (Añorbe, 1284; *GPrior.*, 477).

Zapatari — zapata — zapatero, zabater...: *Semen Çapata* (1216, *GPrior.*, 161); *Garçia Ongaya çabater de Pamplona* (Iruñea, 1322, *DNLO*, 191); *Machico Çapatero* (Bera, 1366, *LPN*, 567. or.); *Ynigo Capataria* (Ezkaroze, 1641, *Z.p.*, 1, 22).

Zilar — urre — argentero: *Garçia Argentero* (Viana, 1350, *LPN*, 334. or.); *Machin Sillarr* (Lesaka, 1366, *ibid.*, 567. or.); *Bernat, aperat Hurrea* (Donibane Garazi, 1378, *Doc.Gasc.*, 96, 116. or.).

9.5.3. Izengoiti lexikala

Honen barrenean sail bat baino gehiago egin daitezke. Lehenbizikoan **kolore**-ren bat adierazten duten goitizenak sar ditzakegu, nahiz hauek, bistan denez, pertsonaren ezaugarri fisikoak nabarmentzen dituztenen artean ere eman daitezkeen. Bestek beste hurrengo hauek ditugu:

Beltz — negro — moreno eta eratorriak: *Eneco Belza* (Espartza Zaraitzu, 1072, Leire, 97); *Pero Martin de ortuelça* (Erriberri, 1292, *Zier.*, 1974, 122); *Garçia Balça* (Biloria, 1350, *LPN*, 358. or.); *Sancho Valça, Martin Valça* (Berrotza, 1358, Irantzu, 227. or.); *Sancho Negro* (Irunberri, 1366, *LPN*, 486. or.); *Miguel Negrieillo* (Faltzes, *ibid.*, 620. or.); *Maria Peres de Yruixta, muger de Pero Balça* (Bilbo, 1464, *Enr. et al.*, 1996b, 60. or.); *Ferrando Balça* (Zalduondo, 1464, *Poz.*, 2001, 8, 356. or.); *Pedro fijo de pet(ri) velch* (Arizkun, 1528, *E.p.*, 1, 35); *myn. de legaca dicho belsso* (Ilarregi, 1556, *At.p.*, 1); *Guillen Belch* (Eskirotz Galar, 1649, *Elo.p.*, 2).

Berde — verde: *Aznar Berdea et Eneci Arceiz Andra* (XIII. m., *Zab.*, 1997, 166, 256. or.); *Andreo Verde* (Oibar, 1366, *LPN*, 452. or.); *Juan Verde* (Bilbo, 1464, *Enr. et al.*, 1996b, 2. or.).

Gorri — royo — ros eta eratorriak: *Domicu Gorria* (Gartziriain, 1236; *GPrior.*, 264); *D. Lopiz de viza gorria* (Erriberri, 1246, *Zier.*, 1974, 126); *Domingo Burugorri* (Gartziriain, 1284; *GPrior.*, 482); *don domingo periz el Royo* (Erriberri, 1291, *ibid.*, 122); *dona Sancha lopiç la roya* (Erriberri, 1308, *ibid.*, 129); *Pero Gorriço* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 300. or.); *Arnalt Gorri d'Etcheverri* (Uhartea Garazi, 1364, *Goih.*, 1966: 167); *Martin Musugorri* (Iruztun; 1366, *LPN*, 562. or.); *Bertran Ros* (Lizarra, *ibid.*, 607. or.); *Miguel Martines d'Iruren, dicho Gorria*; *Martin Yvannes d'Olays, dicho Gorria* (Errenteria, 1384, *Crespo et al.*, 19); *Johan lo Ros* (Erriberri, 1395, *Doc.Gasc.*, 2, 261).

Nabar — pardo: *Domingo pardo* (Erriberri, 1246, *Zier.*, 1974, 126); *Ponc Nauar* (Lizarra, 1322, *Bar.*, 1); *Petrus dicto Nauarr* (1321, Iruñea, *Zab.*, 1995, 292 = *Petrus Nauarr*, *ib.*); *Jacue Pardo* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 291. or.); *Johan Pardo* (Santa María, Bernedo, 1350, *ibid.*, 350. or.). *Nabar*, nolanahi ere, izena ere bazen, *Nafarra*,

Nabarra, Nabarro, Naharra bezala: *Nauar de Arinzano* (Arintzao, 1143, Iratxe, 144). *Brun* ere bazegoen: *Stephan Brun* (frankoa?, Lizarra, 1174, Gofñi, 345); *Miguel Brun* (Zangoza, 1298, Zab., 1995, 201).

Urdina — **cano** eta eratorriak: *Yenego arceyz del cano maçonero* (Erriberri, 1293, Zier., 1974, 123); *Johan Urdina* (Artaxoa, 1330, LPN, 291. or.); *Pero Vrdinso* (Larragoa, 1350, ibid., 366. or.); *Sancho Vrdyn* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 113. or.); *Juan Ortys de Barroeta, dicho Gastavrdin* (Durango, 1469, Hid. et al., 1989, 43, 227. or.). Mitxelena Irantzuko *Domenca beguy urdina* aipatzen du (1969: 48) eta Artaxoako *Oculos Albos*-ekin (1084-1104?, Art., 19; agiria latinez idatzirik dago) alderatzen.

Zuri — **blanco** eta eratorriak: *Orti Zuria de Lizassoain* (Lizasoain, 1085, Leire, 117); *Eneco Zuripilo* (c. 1173, Art., 136); *Johan Çuriquo* (Artaxoa, 1330, LPN, 303. or.); *don pascoal de cabeç blanco* (Erriberri, 1314, Zier., 1974, 130); *Pes Surio* (Ezkaroze, 1366, LPN, 475. or.); *Garcia Yuainnes Mutilçuri* (Gartzain, ibid., 533. or.); *Buruçuri* (Jaitz, ibid., 588. or.); *Peru Blanco* (Piedramillera, XIV. m., Irantzu, 225); *Juan Çuri de Gorostieta dicho Churio* (Eibar, 1409, Elortza, 2000, 1, 9. or.); *Martin Çuri de Narbaxa* (Narbaxa, 1438, Goikolea, 1998: 149); *Juan Martinez de la Plaza, dicho Churio* (Elgoibar, 1452, Aierbe & Etkezarraga, 1999: 32); *Garçia Çuria* (Zalduondo, 1464, Poz., 2001, 9, 362. or.). Cf. *Pero Garciz el Blanco* (Kaseda, 1315, Zab., 1997, 268, 462. or. = *Pero Garciz Blanco*, ibid.).

Bigarren multzo batean pertsonaren **gorputzaren** edo **izaeraren ezaugarri-**ren bat adierazten dutenak sailka ditzakegu. Beste askoren artetik honako hauek aipa daitezke:

Ahozabal; amurru — rabia; apal, apalo / harro; argal, mehe, xehe, zehe / bete, biribil, lodi — la gorda, grossus, gros / delgada; arin, laster, lasterko / mantxo; atsegin, ezti / garratz — amarga; arlot — bufón; aztal; bake / borrokari, gudu (ikus Mitxelena, 1969: 5), matallari — guerra, guerrero, luitador, riña; baldar; behatz — polgar; berri, gazte, haur, haurgazte, haurxume, neskatxa, ume / zahar, zarkin, zarko, zarlarruki (egun Zarraluki Itzaltzuko deitura da), xarra — anciano, vieio, viejo; bikor; bitxi; bizar — barba, barbuda, barbudo, malabarba; boronte; burdin — acero; buru, buruesu, buruskin, mauruburu — moro — cabeza, capeza, lentocabeza, testudo, seso, ochosesos; buztain; cojo, coja — makua (ikus Mitxelena, 1969: 47); collon; ederra, begieder, begiurdin — bello, fermoso / itxusko; galbarra — calva, calvo, calvus, calvet / cabello; ezkerra, ezkerro; galzar; gogor / samur; guren — lozano; hagin — muelas; handi, galant, gora — grand, grande, mozarrón / guti, gutxi, txikar, txikir, txipi — chiquita, chiquirrita, chico, manochico, petit; gordin; hezur; ixil; izur, ixurra, burukizur — crespo; karitate; koskote — cogot, pescuezo; lander; latz / leun; lepo; labur, motz, murriz — corto / luze — luengo, longa; limpio / zikin; matelagor; motel, motxorro — brío; mudo; musugorri, musuotz; on, ongai, hobe, mutilon — bon, bono, bueno / hoben, gaitz, Malbezin, Malfaras, Malfedel, Malfierro, Malgizon (ikus Mitxelena, 1969: 48), maloa — malo; pitxer; razón; sendo, indar — fuert, fuerza, sansón, tesón; sudur; sotil; txakillot; usain; xur, zur, zurro — cuerdo / ergelko, txoro, txoroko, xoroko; zabal, xabal;

zabar, zabardo — *tardano, tardana* (ikus Mitxelenak [1969: 46] dioena; zernahi den, euskarako *zarkume*-ren baliokidea ere izan liteke, orain bezala); *zailo; zain; zakar; zangoa; zimel* — *seco; zorrotz, txorrotx...*

Hirugarren multzoan **animalia izenen** batean oinarriturik dauden goitzenak aipa daitezke (ikus Mitxelena, 1969: 47 eta Cano, 1998):

Abere; aketz, bargo, ordotx, urde, zerri — *cochon, puerco; ardi, bildots; artz, arzpeltz, arzpuru; azeri* (ez dakigu pertsona izena ez ote zen, artean); *aztor, belatz; behi* — *vacas; beorro* — *caballo; bon can, cachorro, perro* — *oxar; cuervo; erle* — *malaviespa; igel; oilasko* — *capón; mare, bare; orein, orkatz; otso; sugahar; triku; uso* — *columba, colombo, palombo.*

Laugarren sailean **jantziren** baten izenean sorburu dutenak sar ditzakegu:

Abarka — *descalz; ator; ehun; galtxabar, galtzagorri* — *calzasroyas; gonagorri; jakatxuri; kapelugabe, gapela, txapel; mandarro; txamar, zamar, zamarro, zamarron, zamargaitz; zapata; ziriku* ‘zeta’. Mitxelenak dioenez (1969: 45), lanbidearen eta egindakoaren arteko erlazioa argia da, hots, produktuaren izenak ogibidea adieraz zezakeen, *gapela, txapel* eta besteren kasuan, erraterako.

Bosgarren multzoan **grina, nahia, irrika** adierazten duten goitzenak sar daitezke:

Ardan, ardanburu, ardande, ardangrina, ardo, ardo napar, chircavin, trincavín; bizinahia (ikus Mitxelena, 1969: 16-17) — *buscavida, vita; eztigrin; gose* — *comer.*

Seigarren multzoan **hizkuntzan** oinarriturik daudenak ditugu:

Erdaldun, erdara — *castellano; latinado, latinato; vascuenzo.*

Zazpigarren sailean **ahaidego hitzen** batean oinarrituta daudenak sar ditzakegu; honetaz kestione honela dio Mitxelenak (1958: 71) G. Bähr-en *Baskisch und Iberisch* erreferentzia hartuta: “G. Bähr se sorprendía del enorme lugar que tenían las designaciones de parentesco y otras análogas en los antropónimos aquitanos, hecho que, como otro similar en Frisia, atribuía a una cierta falta de imaginación que aquejaba ya a los aquitanos como después había de aquejar a los vascos”. Zernahi ere den, ez dira gehiegi izengoitizat kausitu ditugun terminoak; badira izentako agertzen direnak, ez izengoititako (*Alaba, Alabato, Ama* —usaian osagai alboratua ohi da, *Aita* bezala— *Amona* — *Amuna, Anaia, Emazteona, Prima, Seme* — *Semea*) baina horiek ez ditugu kontuan hartu, baldin eta izengoitizat ere ageri ez baziren. Hona hemen kausitu ditugunak:

Anaia (ikus Mitxelena, 1969: 5) — *hermano, hermana; filio; gusu* — *cosin* (?), ikus Mitxelena, 1969: 6); *nieto; nieta; osaba* — *tío; parient; prima; sobrino; suhi, suin* — *los yernos.*

Horietaz landa sexua edo adina adierazten dutenak ere sar litezke, Errenteria-koak (ibid., 50) egiten duen gisan: *Aurgazte*, *Aurxume*, *Aurra*, *Gaztea*, *Neskatxa*, *Umea*, *Zaharra*... Ikus goitixeago, gorputz edo izaeraren ezaugarrietan sartu ditugunak.

Zortzigarren multzoan **fitonimo** batean —hau adiera zabalean hartzen dugu— iturburu dutenak sailka daitezke:

Aran ('harana'?); *baratzuri*; *belloto*; *borru*, *burru* — *puerro*; *cebolla*; *cerezo*; *frut*; *garizu*, *garidario* —hau toponimotako ere agertzen da, Ziraukin (1576, Zir.p., 3) eta Anuen (1606, UE.p., 42); cf., gainera, Asartako 1689ko *Manacaracoles* (Ar.p., 5) toki izen polita eta Eulateko 1698ko *Badariomarmatila* (Ar.p., 16)—, *trigo*, *trigoso*; *garnacha*; *rabaniello*; *sagar* — *mazana*, *mazaniella*; *tomiello*; *txapar*; *zalke* — *arbella*; *ziaurdi*.

Bederatzigarren eta azken multzoan **besteetan egokiro sartzen ez direnak** sailka ditzakegu. Jakina, nahi izanez gero beste zenbait multzo edo multxo ere egin daitezke, baina izengoitiak zehazki eta xeheki aztertzea ez da lan honen helburua. Hona hemen goitizen horietako batzuk, beraz:

Adagorri, *Aldagorri*; *Adiskede*, *Adizke*; *Alaranda*; *Alfaratx*; *Altxirri*; *Amador*, *Amorado*, *Amor*, *Enamorado* — *Maite*; *Andregai*; *Aparpeko*; *Apostru*; *Aquascaldas*; *Arrolda*; *Arrufa*; *Asmo*; *Azpila*; *Badarraizu*; *Bakan*; *Baradisu*, *Baradiso*; *Bastart*, *Borte*; *Buenosdías*; *Cascabel*; *Chicopeón*, *Chicosaltos*; *Dardo*; *Erdafina*; *Errotxa*; *Gaitzamets*, *Gaitzeske*, *Gaitzordu*; *Garote*; *Gatarro*, *Catarro*; *Gillor*; *Gutun*; *Ixuri* — *Derramado*; *Koxkor*, *Goskor*, *Koxkete*; *Kuskullo*; *Laskarro*; *Lasko*; *Makila*; *Malamerienda*; *Mandet*; *Marimanda*, *Marmanda*; *Marra*; *Marroquín*; *Mataliebres*, *Matamoro*, *Matasuegros*; *Mentira*; *Muino*; *Muxil*; *Nangarra*; *Naguxe*; *Pilaje*; *Pipirko*; *Pitxer*; *Puindu*; *Sangi*; *Sopa*; *Suberri*; *Trabuco*; *Tragas*; *Tretxun*; *Txira*; *Urdunbilo*; *Zatarro*; *Zatiko*, *Xati* — *Poquín*; *Zutur*, *Zuturru*...

10. Patronimikoaren jatorriaz: ondorioak

Ikusi dugun bezala, patronimikoen etorkia argitzeko bi azalbide desberdin ditugu: baten arabera *Enekonis*-en tankerako batetik abiatuz *Enekoitz* aterako zen aurrenik, eta *Enekoitz* gero. Hemendik, analogiaz, eta atzizkia bere gisa funtzionatzen hasi ondoren, gainerako bukaerak zituzten izenei erantsiko zitzaien, patronimikoei hasiera emanez.

Beste autore batzuen arabera *Lopitz*-en modukoak lortzeko *-icus* atzizkiaren genitiboa zen *-ici*-n oinarritutako forma bat proposatu beharra dago, eta horrela, adibidez, *Lopitz* erdiesteko *Lopici*-ren moduko batetik abiatu behar dugu. Bigarren bide honen aldekoek *-ici*-dun deiturak dakuskite oraingo *Gonzalez*, *López* eta antzetsukoetan.

Mitxelenak proposatu zuen, gure artean behintzat, aurreneko aldiz lehenbiziko bidea, baina oso oker ez bagaude bigarrena ez zuen zeharo gaitzesten, nahiz eta bere hitzak zuzen nola interpretatu behar diren ez den —ez dugun—hagitz garbi ikusten (1957: 142-143):

“Los documentos aragoneses, por otra parte, mantienen con precisión la distinción de *-s* y *-z*, por lo que todo hace pensar en dos formaciones distintas. Y esto queda confirmado, si necesitaba confirmación, por el hecho de que *-z* va, a veces, seguida de vocal (*-e* o *-i*) no sólo en textos procedentes de Galicia, Asturias o León, sino también de Aragón”.

Bi erabide desberdin badira, eta lehendabizikoa *-onis*-en bidezkoa bada (*-oitz* euskaraz, *-on(e)s* erromantzean, erran bezala), beste erabidea zein da? Guk uste dugu *-ici* atzizkian pentsatzen ari zela Mitxelena, baina ez du garbiro azaltzen, beharbada harendako oso argi zegoelako. Atzizki honetan oinarritzen bagara Donemiliaga Kukullako “Cartulario”-an biltzen den arabar agiriko *Apres Lequentize*, *Beila Laquentize* eta *Tellu Vinquentize*-ren modukoak (“Lekere”, Araba, 952, Mitxelena, 1957: 146 eta Ubieto, 1976, 64) aiseago azaltzen ahalko ditugu, **Placentici*, **Vincentici*-tik abiatuta, edo *-(i)(t)zi*, *-(i)(t)ze* atzizkia beregain bilakatu eta edozein oinarri erants zekiokela pentsatuta (cf. *Sancho Garceice*, *Acenar Garceice*, *Fortun Garceice*, Sorlada, 1127, Iratxe, 115).

Guk oztopoak ikusten ditugu bi azalpenak, dauden-daudenean, deus aldatu gabe, ontzat hartzeko. Izan ere, bokal arteko sudurkariaren galtzea euskaraz aise

azal daitekeen gertakaria da, eta orobat gaskoiz (Rohlf, 1977: 156-157) eta galego-portugesez (Jungemann, 1955: 190-204), baina ez beste latin hizkuntza batzuetan, eta kontuan hartu beharra dago *-iz*, *-ez*-dun deiturak Iberiar Penintsulako iparralde osoan agertzen direla, eta hemendik, eta Errekonkistaren ondorioz, Penintsula osoan. Gainera, eta dokumentazio zaharrak garbi uzten duenez, txistukari afrikaria zuen maiz atzizki honek Euskal Herriko alderdi zabal batean, hau da, *-itz*, *-etz* genuen, *Juanperitzena*, *Joanperitzenea*-ren taxuko euskal oikonimoek (Doneztebe eta Iturengo etxeak ditugu hauek; ikus Andres Iñigo [1996: 453, 527]) frogatzen duten moduan. Afrikaria agertze hau euskaran eta gaskoian erraz azal daiteke, baina apika ez hain erraz Penintsulako beste erromantzeetan. Guztiaz ere, eta ikusi dugun bezala, galegoaz, portugesez eta Asturiasko datuez arduratu diren ikertzaileek garai bateko amaiera afrikatua aipatzen dute, eta, beraz, badirudi soinu hori azaltzeko oztoporik ez dagoela ondorioztatu beharko dugula.

Bi bide nagusi horietaz gainera, oroitu behar dugu Mitxelenak, goitiago ikusi dugun gisa, Caro Barojaren oinatzetan, hirugarren deklinabideko *-is* ere ematen duela euskaraz *-i(t)z* bukaera duten *Ahoztarriç*-en moduko patronimikoendako. Beraz, bi gabe hiru dira gure artean proposatu izan diren patronimikoak egiteko bideak: *-(V)nis*, *-ici* eta *-is*.

Mitxelenak 1954an patronimikoen gaia zeharo argitua ez zeudenetakoa zela zioen, nahiz haien jatorri latinoa ez zuen inola ere zalantzan jartzen, **Irgoienek**, **Veigasek**, **Boullónnek**, **Viejok** eta bestek jartzen ez duten bezala:

“Quedan todavía demasiados puntos oscuros en lo referente a la onomástica medieval de la Península y éste, el del origen de los patronímicos, me parece uno de los problemas no enteramente aclarados. En todo caso pienso que el papel activo del elemento indígena consistió más bien en la adaptación y combinación, distintas según las zonas, de elementos latinos”. (Mitxelena, 1985: 437)

Beraz, eta laburtuz, patronimikoaren bilakaera hau izan da euskaraz:

a) Latineko jatorriari lotutako pausoak:

-onis > *-oitz* > *-otz*. Hemen aintzat hartu behar da Akitaniako idazkuntan *Andereni* genuela, hots *Andere*, *Anderenis* ereduaren arabera deklinatutako izena (Irgoien, 1987: 197). Hortaz badirudi *-enis* ere bazegokeela, *-onis* ez ezik.

-is (bigarren eta hirugarren deklinabideetakoa) > *-itz*.

-ici > **-itzi* > *-itz* (*-i* hori normala da euskaraz). Ikusi den bezala genitiboak *Caricus*-en modukoei eraginen zien; *Didaci* > *Dida(t)z* > *Dia(t)z*, *Die(t)z*-en taxukoek ere izan dukete zerikusia *-itz*-en sorreran, ikertzaile batek baino gehiagok nabarmendu duenez.

b) Atzizki beregain bihurtzea:

Garai batetik aitzina atzizkia beregain bihurtuko zen eta edozein izeni erantsiko zitzaion. Euskara, jakina denez, ez dago latinarekin erromantzeak dauden bezain loturik eta honek, bistan denez, beregisako bilakatzea erraztuko zuen (cf. *Mikeleiz*, *Otsoitz* edo *Zuritz*). Bestalde, badira izengoitien gain (*Motxorroiz*) eta euskal hipokoristikoen gain (*Garzandoiz*, *Otsandoiz*, *Otxokoitz*) eratutako patronimikoak; honek garbiro adierazten du orduko atzizkia berekasakoa zela, ez zela latinaren mendekoa.

Euskararen kasuan oinarriko izen horiek batez ere *-u*, *-i-z* bukatzen ziren eta erdaraz berriz *-o*, *-e* eta kontsonantez (Irigoién, 1987: 198). Gogoan eduki beharra da hemen oinarriko izenaren nolakoa eta atzizkiaren nondikakoa (ikus *a* puntua) ez ezik erromantzearen eragina ere ikusi behar dela, bereziki hizkuntza idatzian. Puntu honetan azpimarratu nahi dugu eskribauek maiz izenak hizkuntzaren arabera moldatzen eta egokitzen zituztela, eta, jakina denez, ez dagoela euskaraz idatzitako Erdi Aroko agiririk, edo baldin badago ez dela ezagutzen. Honela azaltzen da, adibidez, gure artean *-etz*, *-ez* bukaera aurkitzea. Honetaz landa kontuan eduki behar da Euskal Herriko zenbait alderditan euskararen galera, edo, hobeki erran, erdararen presentzia, aspaldikoa dela eta, beraz, erdaldunekiko eta erdararekiko ukipena, euskaldunendako, ez dela bart arratsekoa.

Erdarazko bilakaera, aldiz, beste hau izan dateke:

– Latineko jatorriari lotutako pausoak:

-onis > *-ons* > *-os*.

-is (bigarren eta hirugarren deklinabideetako) > *-is* > *-es*.

-ici > **-itzi* > *-itz* > *-etz* > *-ez*. *-Ici* azaltzeko latineko genitiboaren eragina eta genitibo gotikoarena aipatu dira gehienbat. Hemen berriz ere *Didaci*-ren tankerako bilakaerak ere lagundu dukeela azpimarratu beharra dago.

– Gurutzaketa

Hurrengo urrats batean bigarren eta hirugarren pausoak nahasiko ziren eta ondorioa *-iz*, *-ez* izanen zen. Bokalaren nondikakoa azaltzeko erdarazko hondarreko bokalaren ahultasuna eta *-ici*, *-eci*-ren azken bokalak eragindako metafoia aipatu dira.

– Atzizki beregain bilakatzea

Garai batetik aitzina espainolez ere patronimikoaren atzizkia beregisako bihurtu zen, *Domínguez*, *Domínguiz*, *Rodríguez* eta abarrek erakusten dutenez. Bukaera beraz, hots, izenaren azken bokalak eta atzizkiak osatzen duten multzoa desberdina izan zitekeen aipatu bokal horren eta atzizkiaren jatorriaren arabera.

11. Dokumentazioan aurkitzen ditugun patronimikoak eta aldaerak

Jarraian heldu diren patronimikoak dokumentazioan aurkitu ditugunak dira; gure xedea ahalik eta lanik osoena egitea izan da, baina, jakina, dagoeneko karrikan diren datu guztiak ez ditugu bildu, eta are gutxiago, erran beharrik ez dago, oraino argitarakizun daudenak. Ataltxo edo patronimiko multxo bakoitzaren izenburuan patronimiko horiei dagozkien izenak eta aldaerak jasotzen ditugu, gorago zehaztu bezala aldaera bakoitza azaltzeko oinarrian dauden izenen era desberdinak hagitz garrantzitsuak direlako.

Gehienetan izenen nondik-norakoa argitzeko Euskaltzaindiaren lanera (2001b-era) bidaltzen dugu irakurlea, edo gaia ukitu duen beste ikertzailearen baten liburu-artikuluetara. Zenbait aldiz autoreek erran dutena sartzen dugu, baina gure asmoa ez da izan, arlo honetan, erabateko azterketa egitea. Hona hemen, beraz:

Adam (*Adam de Echauerri*, Estellerría, 1248, *DNLO*, 9; *Adam de Cemborayn*, Zenborain aldea, 1299, Zab., 1997, 163, 251. or.; *Adam de Case Mayor*, *aperat Basco*, Oztibarre, 1393, *Doc.Gasc.2*, 251); **Adame** (*Adame de Careaga* = *Adan de Careaga*, Markina, 1514, Enr. et al., 1997b, 161. or.; *Adame de Arano*, Garinoain, 1621, B.p., 4; *Adame de Salauerria*, *Adame de Salaverri*, Eugi, 1630, UE.p., 40). Honek hebreeran ‘gizona’ adiera zuen izenean du iturburu (Euskaltzaindia, 2001b: 85), *âdhâm*-en hain zuzen ere.

- **Adameiz**: *Johan Adameiz de Eliçaondo* (Iruñea, 1350, Uranga, 1952: 89); *Martin Adameiz* (Errotz, 1366, *LPN*, 562. or.); *Miguel Adameyz* (Dorrao, 1388, Uranga, 1954: 267); *Pere Adameyz* (Lakuntza, ibid., 268. or.).
- **Adanieitz**: *Maria Adanieytz* (*Adameitz* gaizki irakurria?, Iruñea, 1316, *CDS Cernin*, 8. S. Garzia Larragetak *DNLO*-n berdin irakurtzen du).
- **Adamiz**: *Adam Adamiz* (Ilundain, 1366, *LPN*, 457. or.); *Johan Adamiz* (Urrotz hiria, ibid., 462. or.); *Per Adamiz* (Arrieta, ibid., 508. or.).
- **Adamez**: *Miguell Adamez* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.); *Johan Adameç e Maria Eyneguez de Hanoeta*, *vezinos de Tolosa* (Tolosa, 1312, La. & Le., 1995, 11, 19. or.).

Adolfo (*Adolfo testis*, 936, Ubieto, 1976, 23, 40. or.).

Honen jatorrian Piel & Kremer-en arabera (1976: 61, 63 eta 324) **aþ-* eta *-ulfus* daude. Lehena menturaz gotikoko *haþu ‘borroka’-tik atera dateke; bigarrena hizkuntza horretako *wulfs* ‘otsoa’-tik heldu da.

– **Adolfez**: *Oveco Adolfez* (940, Ubieto, 1976, 27, 43. or.).

Ahoztar, Ahostar (*Ahostar, Ahoztar, Affostar, Ahosstar, Haoztar*, 911, 913, 956, Val., 8, 9, 32); **Aostarri** (*Aostarri*, Garai, Momoitioko hilerria, X. m., Az. & Gar., 1996, 203-204. orr.); **Ashostar** (*Ashostar*, Izurtza, X-XI. mendeak, ibid., 218-219. orr. Irigoienek [1986: 36] *Aghostar* irakurtzen du). Omaetxebarriak (1949: 161) *-ar, -tar* gentilizio atzizkia dakusa izen honetan; Caro Barojak (1945: 165) eta Mitxelenak (1956b: 335) *h / f* aldizkatzeak hitz barruan aspirazioa zegoela erakusten duela uste dute.

– **Ahoztarrez**: *senior Lupe Ahoçttarreç* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1).

– **Ahoztarriz**: *senior lupe ahoçtarriz* (Elorrio, 1053; Caro Barojak aipatzen du, *Materiales*, 164. Ikus, gainera, Mitx., 1957: 142).

Aioro (*Aioro Sanz*, Ezkabarte, 1090, Leire, 133; *Ayoro Ortiz*, 1141, Goñi, 227; *Aioro laycus*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 4, aurkia; *Ayoro, sennor d’Ugarte*, Oiartzun aldea, 1364, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 295, 325. or.). Irigoienek (1983: 39, 1994: 197) *Aio*-tik eratoritzen du izena; bukaera *Semero*-n ere agertzen datekeen *-ro* atzizkia da bizkaitar euskaltzainaren arabera. Ikus *Semeno*, *Semero*-ren multzoko izenei eskaini atalñoan dioguna.

– **Aioroiz**: *Garcia Aioroiz* (Sta. María de Arlas, XII. m., Art., 147); *Andregoto Aioroiz* (Aldaba, XII. m., Goñi, 439).

– **(A)ioroz**: *Garcia Ioroz Malo* (1136-1150, Art., 91).

– **(A)ioriz, Aioritz**: *Garcia Ioriz* (1119-1137, Art., 72); *Borte aioritz de Faisz* (Ortzaize, 1150, 1170, Goih., 1966: 199).

– **Aiortitz**: *Borte Aiortitz* (XII. m., Baionako *Livre d’or* delakoan, 14. or.; Luchaire, 1881: 157).

– **Ageroiz** (*Aieroiz?*): *Andregota Ageroyç* (Aldaba, 1125-1153, Goñi, 154).

Donemiliagako kartularioan *Sancia Aioret* dugu (1052, Ubieto, 1976, 286, 277. or.), non patronimikoaren oinarrian *Aioretz* moduko bat egon baitaiteke, baina ez nahitaez, halarik ere.

Akuti. Schulze-k (1991 [1904]: 68) *Acutius, Aquitius* izena biltzen du. Kajan-tok (1982 [1965]: 249) *Acutus* eta eratorriak biltzen ditu, horien artean *Acutio*; adimen ezaugarriak adierazten dituzten izenekin sailkatzen du eta zehazten ‘keen,

ingenious' erran nahi duela. Irigoienek *Acuti* antroponimo latinoa Erdi Aroan usaiakoa dela dio (1983: 15, 1986: 24) eta *Agud* deituran bizirik jarraitu duela.

- **Akutiz:** *Eriz Akutiz* (Jaurrieta, 1068, Leire, 84. Cf. *don Miguel abbat de Acutayn*, 1294, Ost., 324. *Akutain* herri hustu baten izena da, *LPN*, 465. or.).

Alariko (*Alarico presbiter*, 865, Val., 5, 22. or.).

Piel eta Kremer-en arabera (1976: 67, 315) osagaiak gotikoko *alls* 'dena, guztia' eta germanierazko **-rikaz* 'ahaltsua' dira. Lehena apika hizkuntza hartako *alhs* 'santutegia'-rekin dagoke loturik.

- **Alarikoz:** *Fortun Alaricoz* (Deikaztelu, 1082, Iratxe, 63).

Albaro (*Albaro*, Bolibar Gasteiz, 928ko idazkuna, Az. & Gar., 1996, 136. or.; *Albaro Munioz de Ozchariz*, Ozkaritz, 1066, Leire, 79; *Alvaro de Ordonnana*, Araba, 1312, D.Dur., 14); **Albar** (*Albar Beiolaz de Mentisur*, Araba, 1060, Ubieto, 1963, 154, 191. or.; *Aluar Diaz de Medrano*, Erriberri, 1341, Bar., 141). Piel eta Kremer-en iritzian (1976: 69, 279) menturaz gotikoko *alhs* 'santutegia'-rekin zerikusia duen *alls* 'dena, guztia' eta hizkuntza bereko *wars* 'zuhurra', 'zentzuduna', 'arduratsua' dituzkegu hemen.

- **Albaroiz:** *Fertunio Albaroiz* (Marañon, 1072, Iratxe, 49); *domna Goto Albaroiz* (Larragoa, XI. m., ibid., 77); *Didaco Albaroiz* (Uharteguesibar aldea, 1090, Leire, 130); *Didac Aluaroiz et uxoris sue Hurrache* (1137, Goñi, 204) = *Didac Albaroz et Uxoris eius Urache* (1134-1135, Goñi, 162).
- **Albaroz:** *Albaro Albaroç d'Arroitta* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Didac Albaroz* (1134-35, Ost., 2, 87. or.); *Gonçaluo Albaroz* (1174, Iratxe, 184).
- **Albairotz:** *Didago Albairotz* (Iruñea, 1175, Goñi, 349).
- **Albaritz, Albariz:** *Sarrazini Alvariz* (873, Ubieto, 1976, 16, 30. or.); *Tellu Albariz* (1086, Val., 71, 89. or.); *Pero Martin Aluariz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 295. or.); *Urraca Aluaritz filla de don Alvaro de Garinoayn* (Iruñea, 1346, *CDS Cernin*, 23); *Pero Aluariz de Rada* (1362, Ruiz, 1998, 349, 41. or.).
- **Albarez:** *Nunu Albarez* (945, Val., 19, 39. or.); *Gidaz Albarez, Gartia Albarez de Algarreta* (Araba, 1060, Ubieto, 1963, 154, 191. or.); *Monnio Alvarez de Ilharraz* (1080, ibid., 1976-II, 31, 32. or.); *nos fillos de don Aluar Diaz de Peralta, scilicet [...] dona Maria Aluarez...* (Azkoien, 1245, Iratxe, 373); *Don Lope Alvarez Dannu* (= *Lope Alvares*; Araba, 1312, D.Dur., 14).

- **Albares:** *Lope Alvares* (= *Lope Alvarez Dannu*, Araba, 1312, D.Dur., 14).
- **Alborozi:** *Gondosalbo Alborozi* (1050, Val., 55, 76. or.).

Albi (*Albi Vitalionis*, Irigoien, 1983: 15); **Albiz** (pertsonez izena zen Erdi Aroan, Arabako Astegietan: *pieça del fijo de Alvis de Legarda*, 1486, Enr. & Sar., 1986, 42). Schulzek (1991 [1904]: 119) *Albius* biltzen du eta dio erroa hagitz zabaldua dagoela, honekin erlazionaturako izen anitz baitaude: *Albeius*, *Albidius*, *Albienus*, *Albisius*... Kajantok (1982 [1965]: 64, 226-227) *Albus* eta eratorriak jasotzen ditu eta erraten kolorea, giza gorputzaren kolorea adierazten duten izenen artean sailkatzekoa dela. Zehazkiago, ilearen, larruaren edo begien koloreari egiten diote erreferentzia (oroitu gure arteko *Oculos Albos* eta *Begiurdin*-ez. Ikus 9.5.3. azpiatala).

- **Albiz:** *Mari Albiz* (Markina, 1481, Enr., 1989, 7).

Gómez-Morenok (1925: 491) *Albéniz*-ek iberiar onomastikako *Albennes*-ekin duen eitea nabarmentzen du; Caro Barojak (1945: 103) *Albanici*-tik eratortzen du (< *Albanus* + *-ici*; *Albinus* ere ez du baztertzen); *Albiz*, berriz, *Albicus*-etik ateratzen du. Mitxelenak (AV, 30) honela dio oinarri horretaz, *Albi*-z osatutako deiturak aztertzean: “Parece haber sido un nombre personal a juzgar por el ap. *Albirena*. *Albiz*, que parece un patronímico, en *Albiz*, *Albiztegui* (*Albistegui*), *Albiztur* (v. *torre*) y acaso *Albizuri*, si su elemento final es *-uri* y no *-zuri*. Cf. el top. *Albia*”.

Errenteriako irakasleak (1956b: 341-342) *-iz*-ez eta *-iniz*-ez amaitzen diren herri izenak ikusirik izen beren aldaeren aitzinean gaudekeela erraten du. Aldea batzuk kontserbatzaileagoak (*-inez* dutenak) izatean eta beste batzuk bilakaera herrikoa erakustean (*-iz* dutenak) dagoke. Hau da, euskaltzain zenaren arabera, Nafarroako *Aritz* herri izenaren kasua, Arabako *Ariniz* (*Ariñez*)-ekin alderatzen denean; egoera berean daude Arabako eta Bizkaiko *Gamiz* / *Gaminiz* eta *Albiz* / *Albeniz* (hondarreko hau euskaraz *Albeiz* zen). Irigoienek (1983: 15) *Albi* nomenarekin batean *Albini* eta Oviedoko *Alvitiz* (*Fortunio Alvitiz*) patronimikoaren oinarrian dagoen *Albiti* aipatzen ditu. Hondarreko honetaz ikus Boullón (1999: 128-129).

- ***Altaru** (cf. *Altaruxu*, 1111, Art., 55).

Piel eta Kremer-ek (1976: 70) *Alterius* aipatzen dute eta erraten beharbada jatorrizko *ald-* batekin lot daitekeela, zein gotikoko *alds* ‘denbora, garaia’-rekin erlazionaturik baitagoke; atzizkia (ibid., 299. or.) latineko *-ārius*-ekin bat etorri den *-arius* da. Boullónnek (1999: 127) ikertzaile alemanen lana mintzagai hartzen du eta dio *-arius* gotikoko *harjis* ‘armada’-tik datorrela.

- **Altaruz:** *Enec Altaruz* (1104, Art., 31).
- **Altaroz:** *Eneco Altaroz* (1087-1103, Art., 17).

Amatu (*Amatus*, 919, Val., 10, 28. or.; *Xemena, mulier de Amatu*, Adoain, c. 1033, Leire, 25); **Amata** (*Amata de Larrer*, Iparraldean, 1249, Orp., 1997: 183). Hauek erdarazko *Amado*, *Amada*-ren baliokideak dira (< latineko *amatu*, *amata* ‘maitatua’-tik, Kajanto, 1982 [1965]: 284 eta *DDNG*, 116. Cf. *Amado Ochoa d’Olaçaval*, Donostia, 1484, La. & Le., 1995, 62, 115. or.; *Amada femina*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 7, aurkia). Kontuan hartu beharra da Valpuesta eta Leireko dokumentazioa latinez idatzia dela. Schulzek (1991 [1904]: 121) *Amatus* izena *Amatius* eta *Amantius*-ekin lotzen du eta erraten zalantzarik gabe latineko etimoa dugula hemen.

– **Ammatez**: *Tellu Ammatez* (1054-1084?, Val., 78, 92. or.).

Amusko (*Amusco*, 913, 956, Val., 9, 32; 27, 55. orr.; *Amusco Munioz*, 932, Ubieto, 1976, 20, 32. or.; *Hamusko*, 972, ibid., 90, 104. or.; *Amusko*, Muniain, 1040-46, Iratxe, 9; *Amusco*, 1060, Leire, 62; *Hamusco*, Urbisu – Santa Kurutze Kanpezu, 1456, Poz., 1998: 150); **Amosko** (*Dominicus, fiius de Amosco*, Aragoi aldean, itxuraz; Leire, 1123, 280); **Musko** (*Musco*, Monjolose, 1350-1362, Goih., 1966: 148). *Musca* ere baten: *Musca Telluz* (“in Urna”, 952, Ubieto, 1976, 64, 75. or.).

Mitxelena (AV, 45), eta honi jarraikiz Díez Melcónek ere (1957: 121), euskal izentzat jotzen dute *Amusko*. Kajantok (1982 [1985]: 336) *Muscus* biltzen du eta “uncertain” dela erraten; Albertosek (1966: 23) *Amusicus* aipatzen du eta honekin erlazio zenbait izan lezakeen Germaniako *Amusanus* ere bai.

Hauek dira kausitu ditugun patronimiko aldaerak:

– **Amuskoiz**: *Albaro Amuskoiz de Barolga* (Ameskoa aldea, c. 1108, Leire, 222).

– **Amuskoz**: *Munnio Amuscoz* (975, Val., 44, 66. or.).

Anaia (*Annaia Ferrero*, 1008, Ubieto, 1976, 136, 139. or.; *Annaia*, 1050, Val., 54, 75. or.; *Orti Ardande et Anaia*, c. 1158, Art., 124; *Anaie de Mendigorria*, 1179, ibid., 140, 141; *Petrus germano de Anaia*, 1146, Goñi, 251).

Izen hau Erdi Aroko dokumentuetan *-nn-z* idatzirik agertzen da, *N gogorraz ebakitzen zelako seinale (ikus Mitxelena, 1956: 123); cf. *Hermana eta dona Prima* (Tabar, 1366, *LPN*, 509. or. Ikus Irigoien [1994]: 189). Mitxelena (AV, 48) *Anaiots*, *Anaitz*, *Anaiotz* deiturak *anai(a)*-ren eratorritzat ematen ditu; Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 418) *Annaiz* euskarazko izen baten eratorritzat jotzen dute. Geroztikako ikertzaile guztiek euskal hitzetik datorrela uste izan dute (cf. Boullón, 1999, 131).

– **Anaiaz**: *Petro Annaiaz* (804, Val., 2, 15. or.); *Alvaro Annaiaz* (1007, Ubieto, 1976, 132, 136. or.). Ikus Díez Melcónek (1957: 138) biltzen dituen beste lekukotasunak.

Apalo (*Apalo de Zubelche*, c. 1119, Goñi, 135; *Apalo*, c. 1173, Art., 136); **Apala** (*Apala*, 1145, Leire, 321; *Apala*, Abaigar aldean, 1206, Iratxe, 256; *Apala femina*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 5, aurkia; *Apala de Guerez*, Iruñea, XIII. m., ibid., 12, aurkia). Mitxelenak (AV, 63) *apal* euskal adjektibo ezagunarekin lotzen du; hau latineko *ad uallem*-etik atera da errenteriarraren arabera (FHV, 229).

- **Apalloiz**: *Pero Appalloyz* (Artaxoa, 1330, LPN, 297. or.).
- **Apalaiz**: *Pascoal Apalaiz* (Artaxoa, 1330, LPN, 298. or.). Kasu honetan, *Apala* femeninotik abiatu behar bagenu behinik behin, matronimiko baten aitzinean geundeke.
- **Paloiz**: *Sancho Paloyz* (Artaxoa, 1330, LPN, 298. or.).

Aparizio (*Apparicio*, 1086, 1087, Val., 71, 72, 88, 89. orr.; *Apariçio de Yri-guen*, Markina, 1515, Enr., 1989, 53). Latineko *apparitio* ‘agerpena’-tik; DDNG-ek dioenez (139. or.) Andre Mariaren mirakuluzko agerpenekin lotzekoa da izena.

- **Aparizios**: *Miguell d’Apariçios, fiio de Apariçio de Lascoayen* (Tolosa, 1349, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 242, 267. or.). Ikus daitekeenez, aski patronimiko berezia da hau, *de* preposizioaren beharra ere baitu. Egia erran, ez dakigu bete-beteko patronimikoaren aitzinean gauden edo analogiazko aldaera dugun.

Aper (*Ego igitur Sarrazin Gutierrez, una cum germanis meis Oveco, Morelliz, Aper, Bela Gutier*, 932, Ubieto, 1976, 20, 32. or.); **Apre** (*Apre presbiter*, Taranco, 912, ibid., 16, 31. or.; *Apre Sancho* “in Ulibarrilior”, 952, ibid., 64, 75. or.). Pielek (1947: 172) Asturiasko Villabre toponimoa *Villa *Apri(i)*-tik eratortzen du eta erraten *Apr-* oinarri etruskoa zenbait izen latinotan ageri dela. Mitxelenak (AV, 65) *Aper*, *Apre* eta **Apri* aipatzen ditu; hondarreko biok *Aper* edo *Aprius*-en genitibotzat hartu beharrak dira errenteriarraren arabera. Kajantoren irudiko (1982 [1965]: 86, 325) “faunatik”, zehazkiago erran, ugaztunetatik hartutako cognomena da hau, *Aquila*, *Capreolus*, *Leo*, *Taurus* eta beste bezala.

- **Aperrit**: *Tellu Aperrit* (936, Ubieto, 1976, 23, 40. or.).
- **Apraiz**. Egungo deitura da (*Odón Apraiz*).
- **Apriz**: *Vincenti Apriz* (956, Ubieto, 1976, 70, 83. or.).

Arderiko (cf. *Ardericus episcopus confirmans*, 934, Ubieto, 1976, 22, 40. or.). Lehen osagaiak Piel eta Kremer-en iritzian (1976: 79) *eard*, *ard* ‘lurra, lurraldea, aberria’, ‘ondasuna’-rekin zerikusia du edo gotikoko *hardus* ‘gogorra, zorrotza, latza’-rekin. Bigarren osagaia germanierazko **-rikaz* ‘ahaltsua’-tik atera da.

- **Arderize**: *Gundissalvo Arderice confirmans* (934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.).

- **Arderiz:** *Gundissalvo Arderiz confirmans* (938, Ubieto, 1976, 26, 43. or.).

Arnal, Arnalt (*Arnalt Sanç, seynnor de Assa*, Nafarroa Beherea, 1283, Ost., 288; *Arnalt Sanchiz de Caseda*, 1307, Erriberri, Zab., 1995, 234; *Arnalt Sanz d'Axa*, Ahatsa, 1347, Goih., 1966: 115). Ikus Euskaltzaindia (2001b: 96).

- **Arnaltz, Arnalz:** *Lope Arnalz de Garinnoain* (1072, Leire, 97); *Garcia Arnaltz* (Makea, 1388, Goih., 1986: 48); *Sanches Arnaltz* (Bardoze, 1249, ibid., 16. or.).
- **Ernalz:** *Lope Errnalz* (Ezkaroze, 1366, LPN, 475. or.).

Arramelu (cf. *Ortiz Arramelu*, Morentin aldean, 1212; Iratxe, 269); **Herramel** (*usque ad padulem de Herramel*, 945, Ubieto, 1976, 37, 51. or.).

Mdez. Pidalek (1986 [1926], 41.2, 209. or.) euskal izentzat hartzen du. Mitxelena uste du (AV, 86) Luchairek (1881: 153) aipatzen duen *Arrauanelo*-tik (*Johannes, nepoe de Arrauanelo*, Aragoi aldean, 1123, Leire, 280) atera zitekeela, bokal arteko sudurkaria erori eta $b > m$ pausoa gertatu eta gero. Luchairek (ibid.) *Arrauanelo* germaniar etorkikotzat jotzen zuen; hastapeneko bokala euskaraz hitza *r-z* ezin hasteari zor zaio honen iritzian. Irigoienek (1995c: 45) uste du ez dela euskal jatorrikoa, nahiz euskaldunok franko erabili dugun. Autore honen arabera *Ferrambello, *Ferrambelli-ren moduko batetik atera dateke, *-mb-* > *-m-* burutu ondoren; *Farramelliz*, *Harramelluri*-ko lehen *-a-* hori ondoko dardarkari eraginaren ondore dateke (ibid., 54). Etorkia, hortaz, *Fredenandus*-etik ateratako aldaera laburtuan eta *Bellus*, *Bellius*-etik ateratako *Bello*, *Belli*-n bilatu beharra dago bizkaitar euskaltzainaren arabera (ibid., 54-55). H. Knörrek (*El Correo*, 2002-V-7), ordea, euskal izentzat ematen du. Ikus, orobat, Euskaltzaindia (2001b: 113).

- **Harramelliz:** *Albaro Harramelliz* (929, Val., 12, 31. or. Mdez. Pidalek, 1986 [1926], 412, 209. or., *Albari Ferrameliz*-ekin identifikatzen du); *Albaro Harramelliz de Alaba* (980-990, Lakarra, 1945: 237).
- **Ferrameliz:** *Albar Ferrameliz* (Nájera, 923, Cantera, 2, 3. or. Agiri faltsua da); *Albari Ferrameliz* (Arabako kondea, Mdez. Pidal, 1986 [1926], 41.2, 209. or. = *Albaro Harramelliz*. Filologo espainolaren arabera *f-* X. mendean zegoen *f* eta *h*-ren arteko nahasketatik atera da, ultrazuzenketaz).

Irigoienek (1995c: 53) Astorga edo Oviedoko *Arramelliz* eta *Ramelliz* patronimikoak ere jasotzen ditu.

Arraro ('bitxia' adiera duen izenondoa?)

- **Arraroz:** *Garsias Arraroyz* (1241, Art., 155), *Pedro Araroyz*, *Miguel Arraroyz* (XIII-XIV, ibid., 183); *Xemen Araroyz* (Artaxoa, 1330, LPN, 298. or.).

Arremon (*Arremon Guillem, seyner d'Olhayuie, Arremon de Mauleon*, 1308, Zab., 1997, 220, 381. or.); ***Erremon, Remon** (*Remon Dohifanart*, Ahatsa, 1261, Ost., 187; *Remon d'Axa*, Bastida, 1336, Bar., 104). Ikus Euskaltzaindia (2001b: 113).

- **Arremoniz**: *Anso Arremoniz* (Garazi, 1213, Ost., 37).
- **Erremonitz**: *Garce Erremonitz d'irunbehere d'Ettsabe* (Ortzaize aldean, 1412-13, CPBN, 94. or.).

Asur (edo **Axur**) (*Ego Assur cum meo germano...* Goñi, 117, 1110). Bureva aldean ere ageri da, herri izentzat, antza, 863. urtean: “Concedo et offero ad prefatum monasterium Sancti felicis Aukensis unam decaniam in villa Domino Assur, id est Sancti Iohanne (...). Et octava decania, sancto Christoforo, qui est super villa de Assur (...)” (Ubieto, 1976, 6, 14. or.). Pertsona izentzat ere azaltzen da: “Ego Iusta et filiis meis Assuri et Enneco... Et ego Assur Nunnuz (...)” (967, ibid., 86, 100. or.).

Díez Melcónek (1957: 103) *Assur*-i jatorri biblikoa ematen dio; Irigoienek (1983: 40-41, 1995b: 26) *Assuri* moduan ere dokumentatzen den hau euskarazko *axuri* izen arruntarekin lotzen du eta dio latineko *Agnellus* izenaren erabateko kidea dela; *Assur* erdal eredura egokitzearen ondorio datekeen *Axure* aldaerak bukaerako *-e* galtzeari zor zaioke. *Asurmendi* “Erronkariko mendia” eta deitura ere mintzagai hartu dugun izenaren gainean moldatua da Irigoienek irudiko. Beste iker-tzailek batek *Ansur*-en aldaera dela uste du (honetaz ikus Boullón, 1999: 133).

- **Assurici**: *Munnio Assurici* (966, Val., 38, 60. or.).
- **Asuriz** edo **Axuriz**: *Monio Assuriz* (940, Ubieto, 1976, 27, 44. or.); *Petrus de Assuriz* (1110, Goñi, 117) = *Petrus Assuriz* (1110, ibid., 118).
- **Asurit** edo **Axurit**: *Monnio Assurit* (945, Ubieto, 1976, 37, 53. or.).
- **Asurez** edo **Axurez**: *Oveco Assurez confirmans* (938, Ubieto, 1976, 26, 43. or.).

Ato (*Ato et uxor eius*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 3, aurkia). Kajantok (1982 [1965]: 42, 176) *praenomen* sabinotzat hartzen du *Attus*.

- **Atones**: *Galinnio Atones de Askasu* (Euskal Herrikoa?, 1035-1064, Ubieto, 1963, 176, 227. or.).

Azeari (*Aceari Ortiz de Ziroze*, 1094, Leire, 144; *Açeari Petriç, Aceari Umea*, 1159, Goñi, 291; *Azeari de Işça*, Lapurdi, 1249, Goih., 1966: 80; *Aceary d'Irivarren*, Aintzila, 1412-13, CPBN, 106. or.); **Azari** (*Iaun Azari*, 1103, Art., 167; *Azari Sanuz, filio Sanz Domicuz, Azari Sanz filius Sanz Domicuz*, 1111, ibid.,

43). *Aznar*; *Azeari*-ren jatorriaz ikus Luchaire (1881: 154), Piel (1947: 177), Mitxelena (1956: 121, *FHV*, 119, 1968b: 482-483) eta Irigoien (1994: 197-198, 1995e: 85-87). Dena dela, hauek baino lehen Godoyk (1871: 97) ikusia zuen *Aznar*-en eta *asinarius*-en arteko erlazioa. Orain Euskaltzaindia (2001b: 99)-ra jo daiteke.

- **Azeariz, Aziariz**: *Orti Aceariz* (1120, Art., 70); *Lope Acenariz (...)* *Semero Aceariz fratrem meum* (Iruñea, c. 1136, Goñi, 199); *Aceari Aceariz* (1159, ibid., 291); *Dota Aciariz* (Artabia, 1209, Iratxe, 251); *Lope Aceariz* (Orbaitz, 1366, *LPN*, 464. or.). Cf. 1528ko Artaxoako *Aciaizce portalea* toponimoa (Jimeno & Salaberri, 1999: 93).
- **Zeariz**: *Eneco Ceariz de Ylarraçu* (1178, Goñi, 357).
- **Azariz**: *Sanc Azariz* (1103, Art., 22); *Eneco Azariz* (1120, ibid., 65); *Toda Açariz que'l dezian Ardan buru* (Eraul, 1255, Irantzu, 233. or.); *Eluira Açariz, Pero Açcariz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 294, 299. orr.).
- **Axartz**: *Achartz* (Iparraldean Erdi Aroan, Goihenetxeren arabera, 1986: 301).
- **Azeriz**: *Munnio Aceriz de Mondaka* (Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13] biltzen du).
- **Axeriz** (toki izena da, antroponimo batean oinarritua bide dagoena): *In loco autem qui dicitur Aigseriz Yturribidea* (Badostain aldean, itxuraz. 1098, Leire, 167).

Azenari (*Azenari Momiz et Lupe Momiz*, 980-990, Lakarra, 1945: 238; *Acenari Gardeliz*, Apardoze, 991, Leire, 12; *Acenari Meiz*, Ezkaroze, 1072, ibid., 97; *Acenari*, Etxano, XI. m.?, Az. & Gar., 1996, 151-152. orr.); **Azenario** (*Acenario*, 1090, Leire, 132; *Acenario abbate*, 1159, Goñi, 290); **Azenare** (*Acenare Lopeiz*, 1056, Leire, 51); **Azenar** (*Acenar Acenariz*, Funes, 1109, Leire, 226; *Acenar Blascoiz*, Erronkari, 1098, ibid., 162); **Aznar** (*Aznar de Mondela*, 1178, ibid., 341; *Aznar de Garralda*, Garralda, 1253, Ost., 147; *Aznar de Veruet*, Uitzu aldea, 1312, Zab., 1997, 242, 414. or.); **Asnari** (*Asnari Garcia*, Apardoze, 991, Leire, 12; *Asnari Gomissanes*, XI. m., ibid., 184); **Asnar(e)** (*Asnar Garçandoiz*, Apardoze, 991, ibid., 12; cf. *Garcia Asnare*, ibid.). Ikus Irigoien, 1995e.

Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 416) latineko *Asinarius*-ekin erlazionatu izan dela diote, baina euskarako *azari*, *azeri*-n oinarritutako zoonimo batean pentsatu beharra dagoela, *Lupus*, *Ochoa*, *García*-ren kasuetan bezala. Era honetara baizik ez da azaltzen ahal tarteko *c / z* hori, latineko *Asinarius*-ek *s* emanen baitzukeen.

Hauek dira aurkitu ditugun patronimiko aldaerak.

- **Azenareiz:** *Semen Azenareyç in Tafalla* (Tafalla, 1149, Goñi, 259).
- **Azenaritz, Azenariz:** *Mome Azenariz, Sancio Azenariz* (Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or.); *Garcia Azenariz filio Larza* (1111, Art., 49); *Sancia Acenaritz* (Antsoain, 1134, Goñi, 181); *Garsie Acenaritz* (1134-1150, ibid., 186); *Garsia Acenariz de Unciti* (Zenborain, 1138, Leire, 312).
- **Azenaretz, Azenarez:** *Petro Azenarez de Sotes* (Gares, 1154, Leire, 324); *Garcia Acenaretz* (1070, Art., 1).
- **Azenares:** *Garcia Acenares* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
- **Azenariz:** *Mancius Acenarz* (Jaurrieta, 1068, Leire, 84 = *Mançio Acenariz*, ibid.); *Galin Acenarz* (Otsagabia, 1072, ibid., 97); *Oria Acenarz de Gorraiz* (Gorraitz Eguesibar, 1096, ibid., 154).
- **Ezenarez:** *Fortum Ezenarez* (Cintruénigo, 1148, Mont., 14)
- **Aznareitz, Aznareiz:** *Semen Azenareyç de Çolina* (Zolia, 1198, GPrior., 99); *Semeno Azenareyzt d'Oyloqui* (1270, Ost., 212); *Pero Aznareyzt de Valtierra* (Valtierra, 1297, DNLO, 101; Zab., 1997, 151, 227. or.).
- **Aznaritz, Aznariz:** *Semen Aznariz* (= *Semen Azenarç*, Tafalla, 1140, 1150, Iratxe, 154, 171); *Garcia Aznaritz d'Uritz* (1286, Ost., 299); *Maria Aznariz* (Izpura, 1328, Goih., 1966: 138); *Petri Aznariz* (Zaraitzu, 1366, LPN, 477. or.).
- **Aznarez:** *Martin Aznarez d'Essalecu* (Barañain-Etxabakoitz, 1196, GPrior., 82); *Semen Aznarez de Larrazpe* (Iruñea, 1262, Sta.Eng., 2): *Iohan Aznareç* (Uitzi, 1312, Zab., 1997, 242, 415. or.).
- **Aznaret:** *Galint aznaret* (1167, Zier., 1970: 280).
- **Aznartz:** *Sancho Aznartz* (Iruñea, 1253, DNLO, 18); *Pere Aznartz* (Burgi, 1340, Bar., 130).

Azubele (*Azubele Enecoz*, Otsagabia, 1072, Leire, 97; *Azubele Blasc*, Ezkaroze, ibid.); **Axubele** (*Domino Axubele in Sancti Martini*, 1068, ibid., 84); **Axubelle** (cf. *Blanco Axubelle*, Itzalle, XI. m., ibid., 184); **Azubel** (*Azubel*, Ezkaroze, 1072, ibid., 97, *Azubel Ortiz*, Ibiltzieta, ibid.); **Azubeli** (*dompno Azubeli*, 1046, ibid., 36). Irigoienek dioenez (1995c: 54), *Attius* eta *Bellus / Bellius* dira izen honen osagaien etorkizko formak.

- **Azubeleiz:** *Santio Azubeleiz in Aragone et in Sarasazu* (1055, Leire, 49).
- **Atzubeleiz** (-tz-?): *Sancio Asçubeleiz* (1058, Leire, 58).
- **Azubeliz:** *Sancio Azubeliz* (1046, Leire, 36); *Basco Azubeliz, Fortunio Azubeliz* (Ezkaroze, 1072, ibid., 97).
- **Azubeles:** *Fortunio Azubeles* (Leire, 1115, 257).
- **Aizubeleiz:** *Fortunio Aizubeleiz* (Zaraitzu, 1037, Leire, 26).
- **Axubeleiz:** *Garinno Axubeleiz* (Zaraitzu, 1037, VM, 34. or.).
- **Axubeliz:** *Xemena Axubeliz* (Adoain, 1033, Leire, 25); *Sancio Axubeliz* (1057, ibid., 52); *Sancio Axubeliz de Escaroz* (Ezkaroze, ibid., 55 = *Sancio Azubeliz*, ibid.).
- **Axubelliz:** *Xemena Axubelliz* (Adoain, 1033, Leire, 25).

Banzo (*domno Banzo*, 980-990, Lakarra, 1945: 245; *Banço, testis*, 1046, Leire, 37; cf. **Manzio, Manxo**).

- **Banzones:** *Exemeno Banzones* (850, Leire, 2).

Barba (*Sancho Barba, Pero Barba*, Artaxoa, 1330, LPN, 293, 294. orr. Herri berean *Bizarra Tota* zegoen 1156. urtean, Art., 100, eta *Don bicent biçarra* Erriberrin, 1286an, Zier., 1974, 120).

- **Barbaz:** *Semen Barbaz* (Eraul, 1255, Irantzu, 232. or.).

Mitxelena dio (AV, 21. or.) *Barbatain* toponimoarekin eta latineko *Barbatus*, *Barbati*-rekin aldera daitekeela, baina uste dugu *Barba* antroponimotik abiatu ere azal daitekeela, *Motxorroiz Motxorro*-tik abiatu ere azal daitekeen bezala; Biarno-Bigorreetan *Barbaza* – *Barbazan* eta *Barbé* deiturak ere baziren (Grosclaude, 1992: 48). Kajantok (1982 [1965]: 25, 63, 65, 223-224) latineko *Barba*, *Barbatus* eta beste biltzen ditu eta erraten ‘bizarra’, ‘bizarduna’ adiera zutela jatorriz. Gaineratzen du komunzki emakumeei ez zitzaizela honelakorik ezartzen.

Baron (cf. *Garcia Baron*, 1119-1137, Art., 72 eta *Baronet et Semeno*, Arlas, c. 1147, Goñi, 256. Ikus, gainera, Grosclaude, 1992: 49), ***Baroi**. Kajantok (1982 [1965]: 264) *Baro* eta *Baronius* ‘stupid, dull’ adiera duten izenekin sartzen ditu.

- **Baroiz:** *Garcia Baroiz* (1156, Art., 96).

Bartolo (*Bartholo Romano*, Uxue, 1366, LPN, 449. or.; *Xemeno, fijo de Bartholo*, Zirauki, ibid., 591. or.); **Martolo** (*Martolo Periz*, Arruazu, 1388, Uranga, 1954: 268; *Martholo*, Uterga, ibid., 284. or.; *Martholo de Bethelu*, Etxarri Etxauribar, 1524, J.p., 5); **Bertolo** (*Bertolo Somberria*, Artaxoa, 1330, LPN, 295. or.);

Martelo (*Martelo*, Agoitz, 1366, *ibid.*, 463. or.). Izen honen inguruan ikus Euskaltzaindia (2001b: 101).

- **Bartoloiz**: *Domingo Bartoloiz* (Antsoain, XIII. m., *GPrior.*, 110).
- **Bertoloiz**: *Johan de Bertolloyz* (Lizoainibar, 1366, *LPN*, 665. or.).
- **Martoloiz**: *Pero Martholoiz* (Bidaurre, 1366, *LPN*, 588. or.). *Pero Martholoyz* (Barañain, 1388, Uranga, 1954: 281).
- **Martoloz**: *Johan Martoloz* (Asiain, 1388, Uranga, 1954: 277); *Toda Martoloz* (Ororbia, 1388, *ibid.*, 279. or.).
- **Martoleitz**, **Marteloiz**: *Domingo Martoleitç de Sansoain* (= *Domingo Martoleitç de Sansoain*, Iruñea, 1239, *DNLO*, 8, Goñi, 601); *Pero Marteloiz* (Lekoar, Oltzako zendea, 1366, *LPN*, 557. or.).
- **Mortolloiz**: *Miguel Mortolloiz* (Iruñea, 1366, *LPN*, 543. or.).
- **Martoleitz**: *Domingo Martoleitç de Sansoain* (1239, Goñi, 601 = *Domingo Martoleitç de Sansoain*).

Basko (*Basco Azubeliz*, Ezkaroze, 1072, Leire, 97; *Basco d'Aysa*, Iruñea, 1343, Bar., 152; *Juan Basco de Çubia*, Lekeitio, 1511, Enr. et al., 1997, 196. or.).

- **Baskoz**: *Didaco Bascoz* (991, Ubieto, 1976, 102, 115. or.).

Bazkoare (*Bazcoare Iriartecoa*, 1212, Ost., 36; *Bazcoare d'Oricain*, Soarauren, 1366, *LPN*, 565. or.; *Bazcoare Ilurde*, Lizarra, *ibid.*, 611. or.). Ikus Irigoien (1994: 104-105) eta Euskaltzaindia (2001b: 102).

- **Bazkoareiz**: *Tota Bazkoareiz* (Getze Galar, *GPrior.*, 105, XIII. m.).
- **Baskoariz**: *Enequo Uascoariz* (Galdio, 1350, *LPN*, 364. or.).
- **Askoariz**: *Martin Ascoariz* (San Martin Ameskoa, 1350, *LPN*, 365. or.).

Bela (*Bela Gutier*, 932, Ubieto, 1976, 20, 32. or.; *Vela Ferrandiz de Uarea*, 1312, Iratxe, 457; *dona Bela*, Iruñea, *LPN*, 540. or.); **Beila** (*Ueila Gondesaluiz*, 1032, Iratxe, 27; *Beila Goico*, Araba, c. 1084, Ubieto, 1976-II, 93, 71. or.); **Beilla**, **Bella**, **Bellia** (*Tota Bitá, filia de Uellia*, Adoain, 1033, Leire, 25; *Don Beilla in Aibar*, Oibar, 1137, *ibid.*, 131; *don Beilla*, 1135, Goñi, 193 = *don Bella*, *ibid.*). Ikus **Bigila**, **Begila**, **Begela**.

Godoyk dio (1871: 98) *Bela* latinez ardiaren aspaldiko izena dela eta hemendik atera direla, besteak beste, *Velaz*, *Belaza*, *Velez*, *Velasco* (“forma vascuence”), *Blasco*, *Belasquiz*, *Velasquez*, *Blasquiz*, *Balasquez*... e.a. Menéndez Pidalek (1986 [1926], 14.2) *Ueila*, *Uela* izenak, eta hauen patronimikoak diren *Beilaz*, *Uelaz*,

Ueilez, *Uelazi* formak *Vĭgĭla* izen bisigodotik eratortzen ditu; Díez Melcón (1957: 112-113) akort da honekin. Omaetxebarriak, *Vela* eta *Velasko*-ren arteko erlazioa aitortuta ere (ikus *Belasko* sarrera), gotikoko *Vigila*-z bestelakoa den *Vela* bat proposatu behar dela uste du (1949: 158), pentsaezina baita, bere iritzian, euskarazko *-sko* atzizkia izen berezi gotiko bati eranstea. Jatorritzat *bela* ‘belea’ ematen du eta erraten inoizko *Vela* → *Benignus* itzulpena *bera* ‘biguna’-ren aurreko forma *bela* izateari zor zaiola.

Erranak erran, eta hau gure iritzia da, *-sko*, *-xko* atzizkia ohikoa da etorkiz euskaratik kanpokoak diren oinarriekin: *Fortanersko*, *Marixko*, *Martisko*, *Perisko*, *Perusko*, *Petriska*..., eta ikusi bezala *Bela* euskaldunon artean ezaguna baitzen, ez dirudi arazorik zenik *Belasko* eratu zedin.

- **Beilaiz:** *Eneco Beylayz in Echauri* (Etxauri, Goñi, 83, 1100 = *Eneco Bealeiz* = *Enneco Beileiz*, ikus beherago).
- **Beilaze:** *Feles Beilaze* (1050, Val., 53, 74. or.).
- **Beilatz, Beilaz:** *Munnio Beilaz* (1039, Val., 50, 72. or.); *Senior Lope Ueilaç* (1072, Leire, 94); *Fortun Beilaz de Galareta* (Araba, 1087, Ubieta, 1976-II, 166, 117. or.); *Sancio Eneco Beilaz in Gauri* (Etxauri, 1096, Goñi, 62) = *Enneco Beilatz in Essauri* (1106, ibid., 108).
- **Beileiz:** *Enneco Beileiz in Essauri* (Etxauri, 1101, Goñi, 91 = *Eneco Beylayz* = *Eneco Bealeiz*).
- **Beiliz:** *Eneco Beiliz* (1094, Leire, 144); *Eneco Ueiliz in Exauri* (Etxauri, 1098, ibid., 167).
- **Beilez:** *Ueila Ueilez* (Ameskoa aldea, 1099-1122, Iratxe, 111).
- **Belaiz:** *Gondesaluo Uelaiz de Iriuerri* (Larragoa, XI. m., Iratxe, 77); *Eneco Belaiz* (Aiegi, 1104, ibid., 84).
- **Beliaz:** *Uida Ueliaz* (1063, Val., 63, 82. or.).
- **Belaz:** *A[n]ndregoto Uelaz* (Larragoa, XI. m., Iratxe, 77); *Pero Velaç* (1267, Ost., 205); *Beltran Velaz de Guevara, seynnor de Oynarti* (sic; 1351, Ruiz, 1997, 60 = *Don Beltran Velas de Guevara, sennor de Onnati*, 1372, D.Sal., 33).
- **Belas:** *Don Ladron Velas de Guevara nuestro Merino Mayor en Guipuscoa* (Segura, 1340, D.Sal., 14); *Don Beltran Velas de Guevara, sennor de Onnati* (= *Beltran Velaz de Guevara seynnor de Oynarti*, 1372, ibid., 33); *Juan Belas* (Barbaxa, 1430, Goikolea, 1998: 149).
- **Bellaz:** *Pero Vellaz* (Zabal Arakil, 1366, LPN, 525. or.).

- **Beleiz:** *Eneco Beleiz in Ichaure* (Etxauri, Goñi, 113, 1107 = *Eneco Beilaz* = *Eneco Beylayz...*).
- **Beliz:** *Eneco Ueliz in Exauri* (1094, Leire, 146. *Eneco Beiliz* bera, itxuraz) = *Eneco Ueliz in Essauri* (Etxauri, Goñi, 117, 110 = *Eneco Beilaz* = *Eneco Beilatz*); *Lop Veliz de Laquar* (Lakar, 1175, *GPrior.*, 47); *Eluira Ueliz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 295. or.).
- **Belliz:** *Enneco Belliz* (Adoain, 1033, Leire, 25); *Miguel Uelliz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 295. or.).
- **Belez:** *Iohan Uelez* (Araba, 1176, Ost., 10); *Fortunius Uelez de Cripan* (1183, Iratxe, 224); *don Beltran Velez de Guevara* (Gipuzkoa, 1344, Crespo et al., 13); *Pero Belez de Alzola* (Elgoibar, 1452, Aierbe & Etxezarraga, 1999: 53); *Pero Velez de Guebara e Pedro de Avendaño* (Aramaio, 1499, Bazán & Martín, 1999: 43).
- **Beles:** *Pero Veles de Vliarte* (Urduña, 1477, Enr. et al., 1994, 11, 115. or.).
- **Bealeiz:** *Eneco Bealeiz in Puzcoa et in Essauri* (Gipuzkoa — Etxauri; Goñi, 1100, 81).

Belasko (*Belasco*, 894, Val., 7, 24. or.; *Belasco Furtuniones, et Lope Furtuniones*, 980-990, Lakarra, 1945: 230; *Uelasco Garceiz*, 1060, Iratxe, 17); **Blasko** (*Blasco Acenariz*, Ezkaroze, 1072, VM, 33. or.; *Blasco Ortiz de Bruslada*, Burlata, 1138, Goñi, 211); **Blask** (*Blasc mezquino de Jaurrieta*, 1072, ICABAL, 432; *Blasc Dominicus*, 1104, Art., 31; cf. *Blasco Sanz archalle de Aiessa*-ren seme zen *Sancio Blasc filio de alchalle*, Ageza, 1088, Leire, 127; *Blasc d'Armendariz*, Bardoze, 1249, Goih., 1966: 16). Cf. **Belaske** (...*de Pero Belasque e de Taresa, su hermana, hijos de Pero Saez Belasque*, Bilbo, 1402, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 50, 164. or.).

Meyer-Lübkek (1917: 15) izena euskaratikakoa dela erraten du eta beharbada *bele*-rekin lotua dagoela. Honi ikusten dion oztopoa da Luchairek frogatu bezala izen honen euskarazko aldaera *Berasco* dela, *l* euskaraz *r*-ra igarotzen baita, Vinson, Luchaire eta Uhlenbeckek diotenez. Menéndez Pidalek (1952: 81-82) erraten du oinarria *bela* ‘belea’ dela eta atzizkia euskaraz izenondoak egiteko erabiltzen den *-sk-*; era honetara, bada, *Velasco* erromantzeko *Corvera* (espainola) edo *Corvara* (italiera) izenen baliokide dugu. Halaber, eta Luchaireri jarraikiz, Akitaniako *Belexconis*-ekin erlazionatu beharra dela uste du. Beranduago, Tovar-en laguntzarekin egindako lanean (1962: 448), azaltzen du aspaldiko denboretan *Velasko* patronimikoa zela eta ‘*Vela*-ren semea’ adiera zukeela.

Omaetxebarriaren irudiko (1949: 157-158) *Vela*, *Bela* ‘belea’ da honen lehen osagaia; bigarrena bereziki abere izenekin (*idisko*, *oilasko...*) ibiltzen den *-sko* atzizki txikigarri edo maitasunezkoa da. Hipotesi honek duen oztopoa, autoreak berak dioenez zera da, izen horren latineko transkripzioek *Vigila* ematen dutela;

horregatik, bi izen desberdin ikusi nahiago ditu (ikus, berebat, *Bela* sarreran dioguna). Díez Melcónen ustean ere (1957: 123) *bela* ‘belea’ eta jatorri eztabaidatukoa den *-sko* atzizkia ditugu hemen.

Luchairek, XIX. mendearen bukaerarako (1881: 155), garbi ikusi zuen euskarazko aldaera *Berasco* zela eta patronimikoa *Berascoiz*. Mitxelenak (AV, 147, 544) *Belasco bele*, *bela* ‘belea’ oinarriaz eta *-sko* atzizki txikigarriaz osatutakotzat jotzen du, Omaetxebarriaren erranak (1949: 157-158) ontzat hartuz, baina gehitzen du Luchairek adierazi zuen bezala badela *Velasco bele*-rekin lotzeko oztopo handi bat, hain zuzen ere *Belasko*-tik *Berasko* atera dela euskaraz (cf. *Beraskoitz* > *Beskoitze* toponimoa), *bele* bere horretan gorde den bitartean. Irigarairekin idatzi 1955eko lanean (411. or.) *Berasko* izatea *Belasco bele*-rekin erlazionatzeko oztopo handia dela dio errenteriarrek.

J. Gorrotxategik (1984: 159-160) *Belasco*, *Berasco* izena *Belexco* akitaniarretik eratortzen du eta dio hau oraingo *beltz* izenondo arruntaren arbasoa zatekeen *belex*-ez (*béletz > *-béltz*, Mitxelenari jarraikiz) eta *-c(c)o* atzizkiaz osaturik zegoela. *Beraskoitz*-en sorburua datekeen *Belasconis Akitaniako *Belexconis*-etik zuzenean atera zatekeela ere badio.

Orpustanen arabera (2000: 203) *Blasco Blas*-en “forme à diminutif basque” da, hots, osagaiak *Blas* izena (< *Blasius*) eta *-ko* atzizki hipokoristikoa dira. Hau, gure irudiko, ez da ontzat hartzen ahal.

- **Belaskones:** *Cardelle Belascones* (980-990, Lakarra, 1945: 236); *Garsia Belascones* (Estellerria, itxuraz, c. 1090, Ubieto, 1976-II, 205, 141. or.).
- **Beleskones:** *Ihoannes Belescones* (980-990, Lakarra, 1945: 236).
- **Blaskones:** *Lope Blascones* (970-972, Leire, 8); *Kardiel Blascones* (Uskartzte, XI. m., VM, 34. or.); *Garsia Blascones de Escaloz* (Ezkaroze, 1058, Leire, 58 = *Garseas Blascoiz*, ibid.).
- **Belaskoiz:** *Senior Lope Belascoiz* (1072, Leire, 96); *Simeon Belascoiz* (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 4, aurkia).
- **Belaskoz:** *Monnio Belascoz* (945, Val., 18, 38. or.).
- **Belaskiz:** *Furtunio Uelasquiz* (1064?, Iratxe, 32); *Sancho Belasquiz* (Aiegi, 1104, ibid., 84).
- **Belaskez:** *Fortun Belasquez* (1024, Iratxe, 2).
- **Belaskes:** *Sancho Belasques* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
- **Belazkes:** *senior Lope Uelaçques, maiordomus* (1075, Leire, 99 = *Senior Lupo Uelasquiz, maiordomusque potecarius*, ibid., 100).

- **Beleizkoz:** *Maria Veleizcoz* (Olatz Galar, XIII. m., *GPrior.*, 107).
- **Blaskoiz:** *Fortuin Blascoiz* (1047, Leire, 39); *Blasco Blascoiz de Agessa* (Eslaba, 1087, *ibid.*, 124); *Blasco Blascoiz de Subiça* (1122-1131, Iratxe, 123); *Garcia Blascoiz* (Ibarra, Lizarra aldean, 1135, *ibid.*, 125).
- **Blaskoz:** *Fredenando Blascoz* (940, Val., 16, 35. or.); *Lope Blascoz Baracaldonensis* (Barakaldo, 1051, Ubieto, 1976, 279, 272. or.); *Enneco Blascoz* (Subitza, 1080, Leire, 108).
- **Blaskuiz:** *Blascuiz* (Mitxelena, 1957: 141).
- **Blaskiz:** *Monnio Blasquiz* (956, Ubieto, 1976, 70, 83. or.); *Fortunio Blaschiz* (1058, Leire, 59); *Blasco Blaschiz* (1088, *ibid.*, 128. Eslaba aldeko *Blasco Blascoiz de Agessa* bera ote?); *Sancho Blasquiz, dicho Guillor* (Bidankoze, 1366, *LPN*, 479. or.).
- **Blazkiz:** *Andres, fijo de Johan Blazquiz* (Bargota, 1350, *LPN*, 338. or.).
- **Blaskez:** *Fortun Blaskez* (Estellerria, irudi duenez, 1147, Ubieto, 1976-II, 387, 272. or.); *Ferradus blasqueç de monte accuto* (Monteagudo, 1195, Zier., 1970: 279).
- **Blazkez.** Nafarroako Erriberako egungo deitura da hau.

Azken mendeotako *Velázquez*-en asimilazioa burutu da, Leite de Vasconcelosek dioenez (1928: 110), galegoko *Vazquez*-en bezala (ikus Mdez. Pidal 72 & 2, 198. or.).

***Belaskot** (cf. *Blascot*, Izaba, 1366, *LPN*, 477. or.; *Berascot*, “Bielenabe”, Villeneuve de Tardets, 1377, Zier., 1994: 209).

- **Belaskotenes:** *filium Galindi Belascotenes* (980-990, Lakarra, 1945: 241).

Bellako. Cf. *Belaco* (Bizkaia, 1072; ikus Irigoien, 1995: 15); *Jaun Velaco* (= *Don Belaco*; Aiara, 1076 aldean; Caro Baroja, 1945: 17; Irigoien, 1986: 33-34). Mitxelenak (1954: 429) *Bellaco*-n eta *Enneco*-n, *Vitaco*-n dagoen *-co* atzizki bera dagoela uste du; 1969ko lanean erraten du (10. or.) *Bellaco*-en oinarrian *Vigila*, *Veila* dugula eta *-ko*-k “izen pertsonalen txikigarriak” sortzen dituela. Irigoienek (1983: 8) *Bellaco* izena, *Didaco* bezala, berandu sortu zirenetakoa dela uste du.

- **Bellakoz:** *Senior Galindo Bellakoz* (sic, Aiara, 1084, Ubieto, 1976-II, 94, 72. or.).
- **Bellakiz:** *Senior Lope Bellakiz, et Senior Galindo Bellachiz* (1042, Leire, 32).

Bellito (*Bellito*, 1119, Goñi, 132). Cf. *Aurubilitu de Alhegi* (sic) (Aiegi, 1072, Iratxe, 49), *Aurubillitu de Arietz* (Arietz, 1057, Leire, 52). Izen honen jatorriaz ikus Mdez. Pidal (1986 [1926]: 84.7), Irigoien (1994: 199, 200-201 eta 267) eta Euskaltzaindia (2001b: 99 eta 105).

- **Bellitiz**: *Petrus Bellitiz* (“de uilla Obeco”, Obekuri, 1110, Goñi, 122).

*Belteson

- **Beltesonis**. Oiartzungo Andrearriagako idazkunean ageri den *Vlbeltesonis* izenaren berrirakurketaren ondorio da *Beltesonis* hau. Izan ere, I. Barandiaranek (1971: 16) *Val(erius) Beltesonis* irakurtzea proposatzen du, hau da, izen erromatarra zuen *Valerius* erabat izen bertakoa zuen *Belteson* baten semea zela ulertzea. Albertos-ek ere ontzat ematen du (1971: 343) interpretazio hori.

Berasko (*Berasco Aoçavala*, 1173, Art., 133; *Berasco Errotaco*, Aranatz aldea, 1210, Iratxe, 253; *Berasco d’Orses*, Iparraldea, 1249, Orp., 1997: 208. Cf. egungo *Belascoáin* herri izena, *Blascoain / Beraskoain* lehen: “Item Martin Sanz, mayoral de Berascoaynn”, 1388, Uranga, 1954: 280); **Brasko** (*Jaun Brasco*; Garazi, 1189, Goih., 1966: 174); **Brask** (*Brasc d’Armendaritz*, Bardoze, 1243, ibid., 1966: 16; *Brasc d’Armendaric*, c. 1308, Zab., 1995, 257).

- **Beraskoiz**, **Beraiskoitz**: *Munio Berascoiz* (Adoain, 1033, Leire, 25); *Galindo Berascoiz* (1047, ibid., 39); *Tota Uerascoiz* (1072, Iratxe, 51; cf. Lapurdiko herria); *Domicu Beraiscojtz* (1249, Orp., 1997: 201). Mitxelenak eta Irigaraik (1955: 411) *Berascoiz Belasconis*-etik atera zitekeela diote, bokal arteko *n*-ren galtzeaz, eta hau datekeela *Briscois / Beskoitze* (*Berascoizco* Leizarragaren lanean) herri izenaren etimologia. Ikus, orobat, *FHV*, 227.
- **Eraskoiz**: *Tota Erascoiz* (1173, Art., 135); *Lope Erascoiz* (Eultz, XIII. m., Irantzu, 253. or.).
- **Eraskotz**: *Miguel Erascotz* (c. 1308, Zab., 1995, 257).
- **Iraskoz**: *Pero Garçia Yrascoz* (Arroitz, 1312, Iratxe, 456).
- **Berazkez**: *Senior Lope Beraçqueç de Nariççe* (1075, Leire, 99).
- **Braskotz**: *Miguel Brascotz* (Iparraldean, XIV. m., Orp., 2000: 198).

Beraxa (*Beraxa*, 913, Val., 9, 27. or.; *Beraxa*, Berastegi, 1141, Goñi, 222; *Beraxa Ortiz de Eschate*, XII. m., ibid., 452). Cf. *Berassa goiena* (*TAV*, 34) eta *Beratsain* herri izena (*Martina de Beraxain*, 1324, *DNLO*, 199).

Luçhairek (1881: 164) Leireko *Santius Beraxaiz*-en oinarrian *Beraxa* izena zegoela uste zuen eta hau *beratz* ‘mou’ zela; Caro Barojak (1945: 69-70 eta 163-

164) *Beraxa* antroponimoa *Barasoain*, *Beasoain*, *Berasain* nafar herriekin lotzen du. Mitxelena (AV, 20. or., 1954: 431) eta J. Gorrotxategik (1984: 163) euskarazko *bera(t)x*, *ber(h)atz* ‘biguna’-rekin erlazionatu dute Akitaniako *Berhaxis* (gizon izena, genitiboan) eta Erdi Aroko *Beraxa*.

- **Beraxaiz:** *Santius Beraxaiz* (Subitza, 1080, Leire, 108).

Bermude (*Vermude Alvarez*, 872?, Ubieto, 1976, 14, 27. or.); **Bermudo** (*Bermudo*, 984-995, Val., 46, 68. or.); **Bermun** (*Vermun Didayz*, Aragoi?, 1065, Leire, 75); **Beremundo** ([latinez], Lintzoainibar - Longida, 1058, ibid., 59). Jungfer-ek (1902: 16) *bero bern* ‘ursus’-ekin lotzen du izen hau; Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 417) germaniartzat ematen dute. Piel & Kremer-ek (1976: 100, 280, 313) normalean *Ver-* idatzia agertzen dela erraten dute eta ezin dela, beraz, *ber*-ekin berdindu. Ez dute garbi ikusten izenaren lehen osagai horren etorkia zein den, eta bigarrenaz bakarrik erraten dute germaniar izendegiko elementu zabalduenetakoa dela eta zenbait aldiz hotsez eta grafiaz hurbil dagoen *-mudus*-ekin nahasi dela. Zierbidek (1970: 283) *Petro uermuz* biltzen du, baina ez du erreferentziarik ematen eta ez dakigu *Bermun*-en moduko batetik atera denetz.

- **Bermudeiz:** *Didaco Bermudeiz* (1103, Leire, 200).
- **Bermudez:** *Garcia Vermudez* (1179, Art., 140); *Garcia Uermudez* (1176-1178, Irantzu, 225. or.).
- **Bermundiz:** *Garçi Bermundiz* (Logroño, 1176, Ost., 10).
- **Bermundez:** *Garcia Uermundez* (Logroño - Valtierra, 1171, Goñi, 333); *Rodericus uermundeç* (1209, Zier., 1970: 279).

Bertran (*Bertran Semeneyç de Necuesa*, 1259, Ost., 170; *don Bertran*, Iruñea, 1329, Bar., 1997, 44; *Bertran d’Arroztegui*, Erratzu, 1334, ibid., 88). Patronimikoen oinarrian bide dagoen **Bertrando Bertran*-en hipokoristikoa izan daiteke (cf. *Bertranet*, *Bertranet de Labez*, *Bertranet de Soraburu*, 1412, Castro, 1962, 136, 245; *Bertranon de Galharrete*, Baiona, 1462, Goih., 1966: 96), baina ez nahitaez, *Fernando*-ren moduko izena ere izan daitekeelako (cf. *Bertrandiko* hipokoristikoa: *Bertrandico Duart*, 1412, Castro, 1962, 82). Jungfer-ek (1902: 16) *Bertrand* ‘Schildgläzend’, hots, ‘ezkutu distiratsua’ dela uste du; Piel & Kremer-ek (1976: 102) *Berte-randus*, *Uerterandus* ematen dute honen jatorrizko formatzat, eta diote hasierako *Bert-* gotikoko *baihrts* ‘argia, distiratsua, ezaguna’-rekin dagoela lotua. Ikus, orobat, Irigoien (1994: 201-202).

- **Bertrandeiz:** *Tota Bertrandeiz* (Galarko zendea, 1142, Goñi, 233 = *Tota Bertrandez*, 1180, ibid., 361).
- **Bertrandez:** *Toda Bertrandez* (Sagues, 1168, GPrior., 37); *Tota Bertrandez* (1180, Goñi, 361).

***Bertuio** (*Bertulo* bazegoen: *Bertulon de Maynçia = Bertulo de Maynçia = Bertolo de Maynçia*, Artaxoa, 1330, LPN, 300-302. orr.).

- **Bertuiones**: *Galindo Bertuiones* (850, Leire, 2). *Fertun*, *Fertuñ*-ekin lotu beharra?

Bigila (*Uigila*, 911, Val., 8, 25. or.; “*Renova[tum est] hoc templun / a Vigila-ni Presviteri in / honore (...)*”, San Román de Tobillas, 939ko idazkuna, Az. & Gar., 1996, 128. or.); **Begila** (*Ueguila Alcacez*, XI. m., Iratxe, 76); **Begela** (*Begela Telliz*, 945, Val., 19, 40. or.). Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 417) germaniar izentzat hartzen dute; ikus *Bela* eta *Belasko* sarreteretan erran duguna.

- **Bigilanis**: *senior Eximino Vigilanis confirmans* (934, Ubieto, 1976, 22, 40. or.).
- **Bigilazi**: *Monnio Uigilazi in Alaba* (919, Val., 10, 29. or.).
- **Bigilaiz**: *Lope Vigilaz* (Aiegi, 1072, Iratxe, 49); *Lope Uigilaiz*, (1072, 1074, ibid., 51, 55).
- **Begilaz**: *Eneco Beguilaz in Essauri (= Eneco Beylayz = Eneco Bealeiz = Eneco Beileiz*; Etxauri, Goñi, 96, 1101-1104).
- **Begelatz**: *Didaco Begelaz de Ahbaunçaa* (sic, 1066, Leire, 79. Cf. agiri bereko *Senior Beila Didaz de Habaunçaha*); *Lope Uegelaz (= Lope Uigilaiz*, 1072, 1074, Iratxe, 51, 55).
- **Begeliz**: *Lope Begeliz* (1071, Iratxe, 48).

Betri (ikus **Petri**)

Bikenti (*Bicenti*, 962, Val., 1030; 36, 48; 58, 70. orr.); **Binkenti** (*Vincenti testis*, 957, ibid., 34, 56. or. Cf. *Vincenti*, Apardoze, 991, Leire, 12; cf. *Didaco Vincenti de Sestave*, Araba, 1096, Ubieto, 1976-II, 262, 175. or.). Izen honen inguruan ikus Piel (1947b: 382), Kajanto (1982 [1965]: 96, 116, 278), Irigoien (1996: 39-40) eta Euskaltzaindia (2001b: 104).

- **Binkentiz**: *Garcia Uincentiz* (Cárcar, 1061, Iratxe, 1061); *Dominico Uincentiz* (1062, Leire, 65).
- **Binkentize**: *Tellu Vinquentize* (Araban; Serrano, 1930, 48 eta Mitxelena, 1957: 146). Caro Barojaren iritzian (1945: 165) *Lequentize* eta *Viquentize* patronimikoek euskal herri izenen -tze bukaerara hurbiltzen gaituzte.

Biktori (*Victori testis*, 929, Val., 12, 31. or.). Kajantok (1982 [1965]: 278) *Victor*, *Victorius* eta eratorriak ‘superior, victorious’ adiera duten izenen artean sailkatzen ditu, *Vincentius*, *Vincentia* bezala.

- **Biktoriz**: *Gemelle Uictoriz* (913, Val., 9, 27. or.).

Bitako (*Beila et alio Beila Vitaco* “in Erentana”, 952, Ubieto, 1976, 64, 75. or. *Vitaco*, Mitxelena & Irigarai, 1955: 417; cf. *Bita*). Díez Melcónnek (1957: 127) Schuchardt (1921), Caro Baroja (1945) eta Alvar-i (1952) jarraikiz izen honetan dugun atzizkia (*Vita* izen berezia + *-ko* zatitzen du) gaztelaniazko *-iz* edo *-ez*-en parekoa dela erraten du eta, beraz, patronimikoak sortzeko erabiltzen dela. Mitxelena & Irigaraiaren iritzian (1955: 417) *Chariaco*, *Marico*, *Osaco*, *Peruco* bezalako txikigarrietan dagoen atzizkia da; errenteriarrek beste lan batean (*TAV*, 2.1.6.) *Uitaco Vita*-tik atera dela dio eta atzizkiak —agian txikigarri edo hipokoristikoa denak— Akitaniako inskripzioetako *-c(c)o* dakarkigula gogora (honetaz ikus, berebat, Mitxelena, 1954: 415-416 eta Gorrotxategi, 1984: 135, 147, 177, 261); beranduagoko beste artikulu batean erraten du (1972b: 310) deklinabideko *-ko* bera dela. Irigoien (1990b: 44-46) ados dago Mitxelenak dioenarekin baina uste du *-ko* zenbait testuingurutan bizidunekin ere joan daitekeela eta banaketa edo distribuzioaren eremua ez dela hain garbia. *-Ti* atzizkiak duen jokabide bera duela dio, hots, deklinabidean erabiltzen dela, bai eta pertsona izenekin eta izengoitiekinekin ere.

Bistan da, diogu guk, atzizki honek balio hipokoristikoa duela, dokumentazioan agertzen zaizkigun lekuko ugariek frogatzen duten gisan: *Adamako* (*Adame*), *Andereko* (*Andere*), *Antoko* (*Anto*), *Auriko* (*Auria*), *Axeariko* (*Azeari*), *Elbirako* (*Elbira*), *Estebeko* (*Estebe*), *Gasteako* (*Gastea*), *Joanesko* (*Joanes*), *Martieko*, *Martiko* (*Martie*, *Marti*), *Petriko* (*Petri*)... Oinarriaz den bezainbatean, Godoyk erraten du (1871: 155) lehen kristauak hilezkortasuna eta pizkundea burutara zekarten *Vita* bezalako izenak zituztela gogoko; Pielen irudiko (1947: 149) *Vita(s)* hebreerazko *Chajim* ‘bizia’-ren itzulpena da. Kajantok ere (1982 [1965]: 274) ‘living’ adiera ematen dio.

- **Bitakoiz**: *Sanso Bita Coyz de Ariz* = *Santio Vita Coyz* = *Sanso Bitacoyci* (hondarrekoa deklinaturik dago; Aritz, Goñi, 96, 1001-1004).
- **Bitakoz**: *uxor sua Urrana Uittacoç* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1).

Bitzkai, *Biska(i)n

Deitura moduan aurkitzen dugu: *R. Vitzcay lo mayor*, *R. Vitzcay lo menor* (Zaro, 1366, *LPN*, 678. or.).

- **Bitzkainz**: *R. Vitzcainz* (Uhartzan, 1366, *LPN*, 680. or.). Etxe izena dateke: *Arnaut, seynor de Bizcaynz d’Ugarcaun* (Ortzaize aldean, 1412-13, *CPBN*, 95. or.).
- **Biskanz**: *Borte Biscanz* (XII. m., Baionako *Livre d’or* delakoan, 14. or., Luchaire, 1881: 157).

Bono (*Bonus homo episcopus*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 13, aurkia. Cf., gainera, *Bona Crozat, sacristana*, Iruñea, 1377, Zier. & Ram., II. 9; *Vona de Redin*, Iruñea, 1529, Zier. & Ram., 1998, III.23). Pielek uste du (1947: 187) *Bonus*

cognomen paganoa zela, kristau aroan ohikoago egin zena; hizkuntzalari honen irudiko Coruñaiko *Bons* toponimoa *Bon-ici patronimikoarekin lotzeko posibilitate tiki bat bada. Kajantok (1982 [1965]: 274-275) *Bonus*, *Bona* eta eratorriak ‘good, great, distinguished, perfect’ adiera duten izenen artean sailkatzen ditu.

- **Boniz**: *Frion boniç* (1136, Zier., 1970: 280); *Fortun Boniz* (Oibar?, 1146, Goñi, 251).
- **Bonez**: *Fortun Bonez de Aiuar* (Oibar, 1124, Iratxe, 114).

Bort (izen arrunta irudi du: “*Sapien totz que jo, lo Bort de Baseyllac, reconec (...)*”, baina antroponimoa ere bazen: “*...per mandament dous soberditz Bort e Menaut, escriuscuy aqeste carte(...)*”, Donibane Garazi, 1378, *Doc.Gasc.*, 85. Beranduago ere opatzen dugu, izen arruntzat: “*...jo, Johan, bort d’Aguerre, escuder, reconig aver pres et recebut(...)*”, Donibane Garazi, 1412, *Doc.Gasc.2*, 31. Goihenetzek [1966: 32, 57] 1384ko *Bort de Garro* biltzen du Gerezietan eta 1401eko *Bort de Mesquita* [< Amezketa] Senperen. Cf. **Fort**); **Borte** (*Borte aioritz de Faisz*, Ortaize, 1150, 1170, Goih., 1966: 199). Luchaire (1881: 157) izan zen Lapurdi aldean agertzen diren *Borte Biscanz* eta *Borte Aioritz* segidetako *Borte* horietan *fortis* latineko izenondoa zegoela erran zuen lehena. Mitxelena & Irigaraik (1955: 419) ontzat hartzen dute, segurutako ematen ez duten arren (“*Borte (...)* puede muy bien no ser otra cosa que una variante de *Orti*”, hitzez hitz). Ikus, orobat Knörr (1998: 221) eta beherago *Orti* izenaren patronimikoei eskaini atalñoan dioguna.

- **Borteiz**: *Lope Borteyç de Burutayn* (Burutain, Goñi, 80, 1100).
- **Bortetz**: *Aznar Bortetz* (Erro, 1245, Ost., 128).

***Bragoil-**, ***Bragol-** (Aragoin. Cf. *Drago* izena: *Drago Garçia de Ezquay, Drago de Garinoayn*, Erriberri, 1325, Bar., 1997, 16. Ez Viejok [1998] ez Boullónnek [1999] ez dute honelakorik aurkitu Asturias-Galizietan).

- **Bragoilaiz**: *Quinera Bragoylayz* (1065, Leire, 75).
- **Bragoloiz**: *Anaia Bragoloyz de Sancta Maria, Didaco Bragoloyz* (1065, Leire, 75).

Dat (*Sancia filia Dat de Cebror*, 1087-1103, Art., 17; cf. *Senior Sancio Dat*, 1042, Leire, 32; *Fertun Dat de Auizalla*, Ibargoiti, 1087, ibid., 123); **Date** (cf. *Fortunio Date*, 1044, ibid., 35); **Dato** (*Dato Blascones de Osxagauia*, 1034, ibid., 26; *Dato Sanz*, 1057, ibid., 55; *don Dato d’Oronz, Dato Ortiz de Oxagauia*, 1115, ibid., 257); **Datoe** (cf. *Garinno Datoe*, Uskartze, 1072, ibid., 97). Pielek dio (1947b: 283) Afrikako iparraldean *Datus* anitz erabili zela eta *Deodatus*-en ideia bera adierazten dukeela. Kajantok (1982 [1965]: 76, 93, 298) azaltzen du *Datus* (‘bestowed, given’), *Donatus* eta beste bezala, Afrikan biziki ugariak zirela eta sustratoaren

eraginari zor zaizkiokeela; jaiotzearekin erlazionatzen ditu: “I have not listed all participial cognomina here, for the participial names which have an unequivocal meaning have been assigned to relevant categories, *Datus Donatus Rogatus* among cognomina relating to birth (...)” (ibid., 93).

- **Datoiz:** *Eneco Datoiz* (Mendabia, 1072, Iratxe, 52); *Iohane Datoiz* (Itzalle, XI. m., Leire, 184). Lakarrak (*VM*, 34. or.) *Iohanne Batoiz* dakar, baina uste dugu irakurketa ona Martín Duquerena dela.
- **Daz:** *Fortunio Daz* (Ageza, 1059, Leire, 60).
- **Daitiz:** *Garsias Daitiz de Lacharri* (1072, Leire, 97); *Garsias Daitiz de Iaka* (1115, Leire, 257).

Didacus (*Didacus presbiter*, 935, Val., 13, 32. or.); **Didacu** (*Didacu hic signum*, 963, ibid., 37, 59. or.); **Didako** (*Didaco Munnicoiz*, Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or.; cf. *Garcia Didaco*, *Miguel Garçeyz Didaco*, Artaxoa, 1330, *LPN*, 292. or.); **Didiako** (*Didiaco Sebirie*, 1050, Val., 53, 74. or.); **Didago** (*Didago Sanoiz*, 1143, Goñi, 243; *Didago Albairotz*, Iruñea, 1175, ibid., 349); **Diago** (*Diago Perez*, Bizkaia, 1321, *Enr. & Hid. & Mar.*, 1999, 5, 16. or.; *Diago Periz de Ezperun*, Iruñea, 1329, *Bar.*, 1997, 44; *Diago Periz*, Lerga, 1366, *LPN*, 491. or.); **Diag** (*Diag pedrez*, Fitero, 1212, *Zier.*, 1970: 279); **Dia** (*Dia Sanchiz*, Tolosa, 1313, *La. & Le.*, 1995, 14, 24. or.); **Diego** (*Diego*, Bilbo, 1389, *Enr. & Hid. & Mar.*, 1999, 40, 113. or.; *Diego Lopez de Anuncibay*, Bizkaia, 1476, *Enr.*, 1988, 3); **Diado** (*Diado so hermano*, Viana, 1307, *Zab.*, 1997, 189, 341. or.); **Didaz** (*Senior Didaç Albaroiz in Artasso*, 1084, Leire, 113); **Diaz** (*Ferrando diaz d’Eulate escudero fiio de Diaz Sanchiz d’Eulate*, *Bar.*, 1340, 127). Cf., gainera, genitiboan dagoen **Didaconi** (956, Val., 32, 55. or.) eta patronimiko itxura handia duen **Didaoz** (*Didaoz Scemeroz de Narbeiza*, Araba, 1060, Ubieto, 1963, 154, 191. or.).

Jungfer-ek dio (1902: 15) *Didacus* “franko izen zaharra” dela eta zalantzazkoa iruditzen zaio *Sant Jago*, *San Diego* bezala, *Sanctus Jacobus*-etik atera delako ideia, “da im Spanischen *d* nicht zur Hiatusstilgung verwandt wirdt”. Izen honen patronimikoak, gaztelanian eta portugaleran, azentua bokal palatalaren gainean zuen lehen, egungo egunean oraino bezala. Leite de Vasconcelosek honela dio gai honetaz (1928: 109):

“Outro vestigio moderno de patronimicos em *-az* deve ser o apelido *Ferraz*, que aparece assim mesmo, e com as fórmãs *Ferrat* e *Feraz*, nas Inquirições de 1258: vid. Cortesão.

Com estes nomes em *-az*, *-azi*, *-aci*, cujo *a* parece que era acentuado, como se depreende do citado *Forjaz* (e *Ferraz*), não se confunda *Dídaci*, *Dídazi*, *Dídaz*, cujo *a* era atono, e d’onde veio o moderno apelido *Dias*, por *Diaz* (como em hespanhol) (...)”.

Pielek (1947b: 284) uste du Meyer-Lübkek arrazoi duela grezierako διδαχή 'irakaskuntza'-tik atera dela dioenean; Díez Melcónen arabera ere grekozko hitz horretatik dator (1957: 105). Irigoienek (1994: 140, 1995: 13-14) *Didaco* izena —eta Erdi Aroan bakanagoak diren *Didiaco* eta *Didico*— latineko *Didus*, *Didi(us)*-etik eratortzen du (*Didio* ere bazegoen); ikertzaile honen irudiko bukaera euskaraz hipokoristiko edo txikigarri balioa duen *-ko* atzizkia da. Bizkaitar euskaltzainak dioenez *Dideiz*, *Didez* patronimikoak *Dide* izen aldaeran daude oinarriturik —ez beraz *Didaci* genitiboan—, eta *Didaz* ere jatorri berekoa dateke —hau ez da argi eta garbi adierazten Irigoienek testuan—, baina, oraingoa, *Didaco*-ren alderako analogiak eragin izanen du.

- **Didakoiz:** *Guelça Didacoiz de Torrilas* (1047?, Iratxe, 10).
- **Didakoz:** *Aurivita Didacoz in Estivaliz* (Estibaliz, 984, Ubieto, 1976, 98, 113. or.); *Fortun Didacoz* (Turrillas, 1063, Iratxe, 26); *Jaun Enneco Didacoz de Murueta* (Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13] biltzen du).

Hemendik aitzina azaltzen diren gehienak berez ez dira patronimikoak, *Didacus*-en *Didaci* genitibotik atera diren formak baizik (cf. *Gometz*, *Gomiz*...), hala-kotzat hartzen baziren ere, bukaerari esker gainerateko patronimikoekin bat heldu zirelako. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 424) *Diez* 923. urtean dokumentatzen dute eta erraten jatorrizko *Diago*-ren ordezkatzaille den *Diego*-ren eraginari zor zaiokeela.

- **Didaz:** *Comes Didaco Didaz testis* (804, Val., 2, 15. or.); *Tellu Didaz et uxor mea Sartuera* (1050, ibid., 54, 75. or.); *Beila Didaz de Habaunçaha* (1066, Leire, 79); *Munnio Didaz de Betolazha* (sic, c. 1084, Ubieto, 1976-II, 93, 71. or.).
- **Dideiz:** *dompna Vrracha Exameroiz, et filia sua dompna Goto Dideiz* (kanpotarrak, itxuraz; Leire, 1110, 230); *Albira Dideiz* (ibid.).
- **Didez:** *senior Munio Didez, filium senioris Didaco Sanz* (kanpotarra?; 1110, Leire, 230).
- **Didoz:** *ego domina Maria Didoz* (c. 1129, Goñi, 173. Autore honek agiriazen laburpenean *Urraca d'Idoz* eta *Marta d'Idoz* aipatzen ditu, *Idoz* herria edo balitz bezala); *Joanna Didoz de Sarria* (1129, Goñi, 175).
- **Diaiz:** *Pero Diaiz* (Faltzes, 1330, LPN, 249. or.); *Diago diayz* (Iturgoien, 1544, L.p., 4).
- **Diaz:** *Martin Diaz fiijo de Diago de Lerat* (Lerate, 1281, Iratxe, 417); *Teresa Diaz* (Donostia, 1312, La. & Le., 1995, 11, 18. or.); *Diago Diaz* (Aosen, Garesko udalerrian, 1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8 = *Diago Diez de Mendjlorri*, ibid.); *Ximen Diaz de Amallo, fiio del dicho don Diego*

Vrtiz (Gipuzkoa, 1340, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 211, 224. or.); *Mari Diaz, fija de Diego* (Bilbo, 1389, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 40, 112. or.); *Furtun Diaz de Aguinna* (Aiara aldea, 1454, Enr. et al., 1994, 7, 32. or.).

- **Dias:** *yo, Diego Lopez de Haro, sennor de Vizcayia, en vno con mio fijo, don Loppe Dias* (Bilbo, 1300, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 1, 2. or.); *Sancho Dias* (Ehari, 1352, D.Dur., 20); *Ximen Dias de Amallo mi bisabuelo, fijo que fue del dicho Don Diego Urtis* (c. 1374/75, D.Sal., 39); *Ruy Dias morador en Monasterioguren* (1409, D.Dur., 33).
- **Dieiz:** *Maria Dieyz, fija de Diago Periz* (Undio, 1377, CDSCernin, 29).
- **Dietz, Diez:** *Roy Dietz, e Martin Dietz* (1288, Ost., 302); *Johan Dietz de Çuaçu* (1325, DNLO, 202); *Lope Dietz de Gorritz luçea* (Gartziriain, 1328, CDSCernin, 13).
- **Dies:** *Iohan Dies* (Bilbo, 1353, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 24, 61. or.).

Dolkiti (*Dolquiti Beilaz, Beila Dolquiti*, 936, Ubieto, 1976, 23, 40. or., *et agrum de Dolquiti*, c. 949, *ibid.*, 54, 69. or. Cf. *Dulquitus presbiter*, 937, *ibid.*, 24, 41. or.). Mitxelenak erraten du (AV, 556) Erdi Aroko izen berezietan, erdal-euskal eremuan (“en la zona castellano-vasca”), *-ti* aski amaiera usaiakoa dela: *Dolquiti, Jaunti, Nequeti, Laquentize* (patronimikoa); errenteriarren arabera hauetako lehenak latin jatorrikoa irudi du. Pielek (1947b: 287-288) *Dulcidius* onomastikoa *dulcis* adjektiboaren eratorria dela uste du; Díez Melcón (1957: 123) alemanaren irizkide ageri da izenaren etorkiari dagokionez, baina ez erabat, “podría ser un derivado de DULCIS” baitio hitzez hitz, bere zalantzaren adierazgarri. Bestalde, akort da Mitxelenarekin eta erraten du *-ti* atzizkia arrunta zela Erdi Aroko izenetan.

- **Dolkitez:** *Beila Dolquitiz* (936, Ubieto, 1976, 22, 39. or.).
- **Dolkitez:** *Beila Dolquitez* (947, Ubieto, 1976, 44, 61. or.).

Domiku (*Domicu Ezquerria, Zizur zendea*, 1162an, GPrior, 33; *Domicu Çuria*, 1183, Goñi, 370); **Dominiku** (*Domicu Varacutz d’Odeyn*, 1249, Orp., 1997: 207); **Dominiko** (*Dominico*, 1087, Val., 74, 91. or.); **Dominku** (*Domincu*, Iparaldean Erdi Aroan, Goih., 1986: 302); **Dominko** (*Dominco, Dominco Patiernez*, 1087, Val., 72, 89. or.). Pielen arabera (1947b: 284) kristau izen mistikoa dugu hau erdi Aroan hagitz ohikoa eta, Meyer-Lübkek dioenez, grezierako Κυριαχίος-en itzulpena (‘Jaunarena dena’, ‘Jaunari dagokiona’). Ikus Euskaltzaindia (2001b: 108).

- **Dominikos:** *Eneco Dominicos* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
- **Domikuitz, Domikuiz:** *Garcia Domicuitz de Aratztaragui* (Aristregi, 1186, Goñi, 376 = *Garcia Domicuiç de Ariçtaregui*, *ibid.*, 383); *Sancho Domicuitç de Arratça* (Arraitza??, XII. m., *ibid.*, 441); *Lop Domikuiz*

(1230, Iratxe, 344); *Maria Domicuytz de Gayçaryn, Tota Domicuytz* (Gartziriain, 1328, *CDSCernin*, 13); *Eneco d'Omicuiz* (Aintzua eta Loizu, 1366, *LPN*, 468. or.).

- **(O)mikuiz**: *Johan de Sancho Micuiz, Martin de Sancho Micuiz* (Mendigorría, 1366, *LPN*, 568. or.).
- **Domikuz**: *Sanz Domicuz* (1111, Art., 44); *Gonçaluo Domicuz* (1203, Iratxe, 227); *Sancho Domicuz* (Ultzama, XIII. m., *GPrior*, 106).
- **(O)mikuz**: *Martin de Sancho Micuz* (Mendigorría, 1388, Uranga, 1954: 286).
- **Domikiz**: *Domiqu Domiquiz* (Beratsain, XIII. m., *GPrior*, 110).
- **Omikitiz**: *Orti Omicitz* (1220, Goñi, 523).
- **Dominkuitz**: *Johan Domincuitz d'Etçan* (Nafarroa Beherea, 1249, Goih., 1966: 64; 1986: 299).
- **Dominkuritz**: *Johan Domincuritz* (Iparraldea, Erdi Aroa, Goih., 1986: 302).
- **Domikaiz**: *Pero Domicayz* (Azantza, 1350, *LPN*, 371. or.).

Domingo (*Domingo Marquoloiz*, Zirauki, 1283, Iratxe, 105; *Domingo de Lascano*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 21. or.). Ikus aitzineko sarrera. Pielek dioenez (1947b: 285) egungo *Domingues* patronimiko-deitura ez zen *Dominicici-tik atera; haren irudiko *Domingo* kasu orokorretik abiatuak moldatua izan zen.

- **Domingaz**: *Pero Domingaz* (Garraño, Bargota aldean, 1350, *LPN*, 338. or.).
- **Domingoz**: *Martin Domingo* (1206, Iratxe, 239); *Johan Domingo de Villar* (Guardia, 1350, *LPN*, 342. or.); *Martin Domingo* (Angostina, 1350, *ibid.*, 352. or.).
- **Domingeiz**: *Maria Domingueiz d'Aguinaga* (1306, *DNLO*, 135).
- **Domingitz, Domingiz**: *Martin Dominguitz de Gayçaryn* (Gartziriain, 1328, *CDSCernin*, 13); *Johan Dominguitz d'Indarteco* (Lekaroz, 1366, *LPN*, 533. or.). Goihenetxek *Johan Dominguitz* biltzen du Iparraldean Erdi Aroan (1966:362, 1986: 302).
- **Domingetz, Domingez**: *Garcia Dominguez* (1242, Iratxe, 368); *Johan Dominguetz* (Funes, 1280, Zabalo, 1972: 48); *Juan Dominguez* (Gernika, 1366, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 27, 64. or.).

Cf., gainera, *Domingo fio de Pascual Domences* (Larraga, 1298, Zab., 1997, 160, 244. or.).

Enego (*Enego Martinez de Çumelçia*, Azkoitia, 1319, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 136, 137. or.; *Enego Burregui*, *Enego Xarra*, Irunberri, 1366, LPN, 486. or.); **Eniego** (*Eniego d'Elia*, Erriberri, 1326, Bar., 1997-24); **Eñego** (*Eynnego Periz*, Arellano, 1330, LPN, 281. or.; *Ennego d'Iraçaval*, Elgeta?, 1348, Crespo et al., 1995, 14); **Iñego** (*Ynnego*, Segura, 1374, D.Sal., 35; *Yñego Ruiz de Echeberria*, Arrasate, 1512, Le. & G., 1998: 251 = *Ynego Ruyz de Echeberria*, ibid., 252. or.); **Iñigo** (*Ynnigo Sanches*, Lermenda, Araba, 1409, D.Dur., 33; *Ynnigo de Alday*, Azkoitia, 1413, Aierbe, 1993, 21, 43. or.; *Yñigo de Yrazabal*, Gernika, 1485, Enr., 1988, 3); **Inego** (*Ynego Çuria*, Olendain, 1246, Iratxe, 378; *Ynego de Egoavill*, Andoain, 1475, Aierbe, 1993, 40, 122. or.); **Iniego** (*Hyniego Guarceitz*, Estellerria, 1305, DNLO, 131; *Yniego de Çalua*, Iruñea, 1316, ibid., 164; *Yniego Arceytz de Huart*, 1324, ibid., 194; *Yniego Yniguiz*, Uharte Arakil, 1388, Uranga, 1954: 269); **Inigo** (*Ynigo Lopez de Xareta*, Gerrickaitz?, 1476, Enr., 1988, 3; *Ynigo de Eteleques*, Busturiko merindadea, 1476, ibid.; *Ynigo Ybañes de Aguirre*, Oñati, 1504, Zumalde, 1999: 107); **Ienego**, **Ieñego** (*Hiennego Mal Fierr*, Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 158; *Yenego Saez de Bolibar*, Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.); **Ienago** (*Yenago Ybannes*, Gasteiz, 1386, D.Dur., 26); **Eienego** (*Eyenego de Berlamendi*, Beizama, 1384, Roldán, 1991, 29, 75. or.); **Ienigo** (*Yenigo de Larrangoz*, Tuter, 1366, LPN, 424. or.; *Yenigo de Fozes*, Valtierra, ibid., 425. or.).

E. Hübner-ek gaztelania zaharreko *Ennego* eta portugaleraz zaharreko *Enego* egungo gaztelaniako *Íñigo*-rekin lotzen du, iberikoa dela erran ondoren, eta gehitzen du “jatorria” edo “eredua” (“Vorlage”) iberiar idazkun zaharretako *Ennebox*, *Ennegensis*, *Belennes* eta beste “forma” batzuetan duela (Huber-ek aipatzen du, 1933: 25). Ikus *Eneko* izenari eskainitako atalñoa eta Verd (1974, 1978).

- **Enegones**: *Petro Enegones* (1177, Iratxe, 193); *Ienego Enegones* (Ustarrotz, 1220, Ost., 61).
- **Enegons**: *Xemeno enegons de astaor* (1131, Zier., 1970: 278).
- **Negones**: *don Pero Negones* (Larraza, 1350, LPN, 311. or.).
- **Eñegones**: *Johan de Domingo Pero Eynegones* (Larraza, 1330, LPN, 232. or.).
- **Eñetones**: *Johan Eynnetones*, *Pascoal Eynnetones* (Lerin, 1330, LPN, 266. or.). Irigoienek dio (1983: 24) honen oinarrian *Eñeto*- dukegula, hots, *-to* atzizki hipokoristikoa duen forma.
- **Eneoz**: *G. Eneoyç de Erro* (1260, Ost., 179).
- **Eniegeitz**: *Eniegeitz* (Iparraldea, Erdi Aroan, Goih., 1986: 302).

- **Enigitz, Enigiz:** *Toda Heniguitz* (Iruñea, 1290, *DNLO*, 89); *dona Toda Henjguitz* (1282, Zier. & Ram., 1998, II.2 = *Tota Eieguetz*, *ibid.*); *Martin Eniguiz de Urdanoz* (Etxarri, XIII. m., *GPrior.*, 112).
- **Enegiz:** *Semen eneguiz* (1108, Zier., 1970: 280); *Martin Eneguiz* (Erroibar, 1300, Ost., 343); *Ochoa Eneguiz* (Artozki, 1366, *LPN*, 471. or.).
- **Eñegiz:** *Sancha Eynneguiz* (Lerin, 1330, *LPN*, 265. or.); *Eluira Eynneguiz* (Arellano, 1330, *ibid.*, 281. or.).
- **Enegis, Eñegis:** *Iohan Enneguis de Çaranga* (Lekeitio, 1375; Enr. et al., 1998: 35).
- **Enegez:** *Martino Eneguez* (Tutera, 1198, Ost., 22); *Martino Eneguez* (1198, Goñi, 423).
- **Eñegez:** *Miguel Eyneguez* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.); *Garcia Eynneguez* (Uitzi, 1312, Zab., 1997, 242, 415. or.); *Iohan Eyneguez, fio de Eynego Gonzalez de Elduayen* (Eldua - Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 14, 26. or.).
- **Eñeges:** *Iohan Ennegues de Yturraran* (Lekeitio, 1383; Enr. et al., 1992: 54).
- **Eñiges, Eniges:** *Lope Ennigues* (Arrasate?, 1390, C. & C. & G., 1992, 46, 71. or.); *Ennego Peres de Villarreal de Alava, fijo de Pero Enigues* (Aramaio, *ibid.*, 137. or.).
- **Ienegeitz, Ienegeiz:** *Sancha Yenegueitz* (1243, Goñi, 610); *Pere Hiene-gueitz* (Iruñea, 1284, *GPrior.*, 481); *Garcia Hyenegueitz d'Acutain* (1278, *DNLO*, 59). Verdek (1974: 213-214) Nafarroako *Ienegueiz, Ienegueiz, Yenegueiz* aipatzen ditu.
- **Ienegitz, Ienegiz, Ieñegiz:** *Sancho yeneguitz de urbe* (1248, Zier., 1970: 280); *Pere Yeneguitz de Muniain* (Iruñea, 1309, *CDSCernin*, 5); *Lope Yeneguitz de Bjlaua* (1326, Zier. & Ram., 1998b, 124); *Maria Yeneguiz* (Bidankoze, 1350, *LPN*, 383. or.). Verd-ek (1974: 214) *Yenneguiz* jasotzen du, Nafarroan.
- **Ieneigetz, Ieñeigetz:** *Lope Yenneiguetz* (= *Lope Yenetguetz* = *Lop Yeneguitz*, 1279, Ost., 278).
- **Ienegetz, Ienegez, Ieñegetz, Ieñegez:** *Sancho Ieneguez de Amilano [...] e Domingo Ieneguez de Artauia* (Artabia, 1258, Iratxe, 396); *Martin Hye-neguetz* (Viana, 1297, *DNLO*, 101; Zab., 1997, 151, 227. or.); *Per Ienne-guetz de Yndurain* (1279, Ost., 278); *Martin Yeneguez* (Korres, 1312, Poz., 1998, 9. or.); *Johan Yeneguez d'Ecazteguieta, fijo de Yenego Martinez*

d'Ecazteguieta (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 45. or.). Verd-ek (1974: 214) *Yennegueç* jasotzen du Nafarroan.

- **Ieneges, Ieñeges:** *Ferrant Yenegues d'Ondategui* (Azkoitia, 1319, Aierbe, 1993, 3, 12. or.); *Rodrigo Yennegues* (Ziortza, 1379, Enr. & Sar., 1986, 2); *Juan Yenegues d'Ibarrguen* (Otxandio - Arratiako merindadea, 1455, Enr., 1988, 4).
- **Ienigitz, Ienigiz, Ieñigiz:** *Lop yenjguiz* (Erriberri?, 1307, Zier., 1970: 280); *Martin Yeniguiz* (Berbintzana, 1330, LPN, 242. or.); *Miguel Yenniguiz d'Aburra* (Artaxoa, ibid., 291. or.); *Sancho Yeniguitz de Lyçaraçu, seynor del palácio d'Echayde* (1351, Ruiz, 1997, 48).
- **Ienigez:** *Juan Yeniguez de Elorza* (Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.); *Per Ieniguez d'Oxue* (Tutera, 1366, LPN, 424. or.).
- **Inigitz, Inigiz, Iñigiz:** *Pedro Ynjguiz duxue* (1266, Zier., 1970: 280); *Xemen Yniguitz abbat de Sarria* (1301, DNLO, 115); *Martin Ynniguiz, mayoral* (Etxauri, 1312, Zab., 1997, 249, 426. or. = *Martin Yeniguiz*, ibid.); *Iohann Ynyguitz d'Urssua* (Erriberri, 1326, Bar., 1997-24).
- **Inigis, Iñigis:** *Juan Ynniguiz* (Bilbo, 1329, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 8, 29. or. = *Juan Yniguiz*, ibid., 30. or.); *Pere Yniguiz d'Usua* (1344, Bar., 156); *Johan Yniguiz de Licaracu* (Leizpartze - Lizaratzu, 1355, Goih., 1966: 189); *Ynnigo Ruys e Fortun Ynniguiz* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 5. or.); *Pero Yniguiz de Enderica* (Bilbo, 1503, Enr. et al., 1996, 153. or.).
- **Inigez:** *Martin Yniguez de Zuasti* (Larrabetzu, 1376, Enr., 1988, 2); *Joan Yniguez de Arostegui* (Bermeo, 1456, ibid., 3); *Pero Hiniguez* (Tuesta, 1469, Enr. et al., 1994, 11, 80. or.).
- **Iniges, Iñiges:** *Johan Ynnigues de Uribarri* (Gasteiz, 1352, D.Dur., 20); *Juan Ynnigues de Ybarguen* (Bizkaia, 1455, Enr., 1988, 4); *Martin Ynigues de Marcoйда Ayarça* (Elorrio, 1517, Hid. et al., 1988, 38).
- **Inegoiz:** *Ynegoys de Echarreta* (Gipuzkoa, I. Gurrutxagak RIEV-en bildua; Verd-ek [1974: 243] aipatzen du eta erraten patronimikoa dela, *Enecoiz* erdaratzearen ondorea).
- **Inegis:** *Martin Yneguis de Lecoya* (Ondarroa, 1495, Enr., 1988, 18).
- **Inegez, Iñegez:** *donna Maria Ynneguez* (Donostia - Tolosa, 1312, La. & Le., 1995, 11, 18. or. = *Donna Maria Eyneguez*, ibid.); *Miguel Yneguez* (Eldua - Berastegi, 1313, ibid., 14, 25. or.).
- **Ineges, Iñeges:** *Rodrigo Ynnegues de Bullucua* (Gernika, 1384, Enr. et al., 1992: 58); *Martin Ynegues d'Aranburu* (Urretxu, 1390, D.Sal., 69); *Lope*

Ynnegues de Legarra (Errenteria, 1406, Crespo et al., 1991, 27); *Pero Ynnegues de Guibeondo* (Plentzia, 1454, Enr., 1988, 11, 109. or. = *Pero Ynigues de Guibelhondo*, ibid., 12, 110. or.); *Juan Ynnegues de Ybarguen* (Bizkaia, 1477, Enr. et al., 1994, 11, 116. or.).

- **Iniegeitz, Iniegeiz**: *Lop Hyniegueitz de Sayturcegui, Martin Hyniegueiz* (1306, DNLO, 135); *Guarçia Hyniegueitz d'Arguinaritz* (Iruña, 1314, ibid., 163).
- **Anegeitz**: *Mariam Anegueitz* (= *Maria Eneguez*, 1224, Goñi, 547).
- **Eiegetz**: *Tota Eieguetz* (1282, Zier. & Ram., 1998, II.3 = *Toda Henjguitz*, 1290, ibid., 2, 54).

Eneko (*Enneco presbiter testis*, Gobiarandik ez urruti, 872?, Ubieto, 1976, 12, 24. or.; *don Enequo d'Arre, don Enequo de Oloritz, Enequo de Uritz*, Iruña, 1287, DNLO, 84); **Enek** (*Enec Arguedas*, 1087-1103, Art., 17 = *Eneco Argedas*, 1103, ibid., 21; *Enec Altaruz*, 1104, ibid., 31; *Enec Sanz*, Estellerria, 1147, Ubieto, 1976-II, 387, 272. or.); **Neko, Nek** (*Nec Fortunions, (pieza de) Neco Fortuniones*, Cintruénigo, 1147, Mont., 11 = *Enecs Fortuones*, 1148, ibid., 14); **Eñeko** (*Eñeco de Muryeilo*, Iruña, 1350, Uranga, 1952: 92); **Ieneko** (*Yeneco d'Ursue*, Donibane Garazi, 1459, *Doc.Gasc.2*, 352); **Aneko** (*Aneco de Sanz*, Donibane Lohizune, 1249, Goih., 1966: 54; *Aneco, Eneco d'Ordoiz*, Senpere, 1249, ibid., 57); **Eneki** (*Eneci Arceiz Andra*, XIII. m., Zab., 1997, 166, 256. or. Cf. *Semeno, fiio del nieto de Garcia Eneci*, Larraga, 1298, ibid., 160, 244. or.).

Mitxelena (1997 [1953]: 20) *Enneco* aipatu eta ondoan Ascoliko brontzeko “*Enneges o Enneces*” sartzen du, eta hauekin batean *Ennecensis* etnikoa, nolabait ere lotzen zituelako seinale. Beranduagoko beste lan batean (1958: 73), Lergako idazkuneko izenak aztertzean, *Narhunges* aipatzen du eta, Akitaniako *Narhonsus*-ekin erlaziona daitekeela erran ondoren, zehazten du -*ges* bukaera *Turma Salluitana*-ko *Enneges* edo *Enneces* (*Elandus Enneges*) izenean errepikatzen dela eta “cf. acaso el aquit. *Ennebox* y el medieval *Enneco*” gaineratzen.

Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 415) usaiako izena izan dela erraten dute eta Ascoliko brontzeko hispaniar izenen parekoa den antroponimo batekin erlazionaturik dagoela. Nolanahi ere, Italian *Énego* herri izena izateak *Enneco*-rendako iberiar jatorrian pentsatzetik hastantzen eta aldaratzen ditu (ibid., 436). Schuchardtek (1909: 242) egiten dituen proposamenak ez zaizkie egoki iruditzen (“*ennas* findet sich als zweiter Teil in *Alb-ennes* 28^h, *Bel-ennes* 28^a, *Ord-ennas* 3^b. Als erster in *Enas-agin* 12^b; vgl. Aquit. *Enne-bo(n)x* XIII, 194 und unser *Ennegensis*”); izan ere, uste dute Ascoliko brontzeko *Elandus Enneces* delakoan *Ennec*-toponimoaren eratorria dagoela eta *Enneces* horrek Erdi Aroko *Enneguez > *Yéñeguez > *Íñiguez* patronimikoak duen atzizki bera dukeela (ikus gorago erran duguna). Austriar hizkuntzalariari jarraikiz *Enneces*-en aldamenen hondarki bera duten *Agirnes*, *Arranes*, *Belennes* eta *Albennes* azaltzen direla ere erraten dute.

Albertosek (1966: 114) ez du *Eneko* ukitzen, baina honekin lotu izan den *Enneges* aztertzerakoan *Ennecensis* etnikoaren erakuntza bera izan duela erraten du eta erroa *Enasagin* eta *Enimari* izenena dela, baina geminatua, idazkun beretan *En*, *Enn*- agertzeak frogatzen duenez.

A. Irigoienek (1983: 25) Ascoliko brontzean ageri den *Ennecensis* eta *Enneges* edo *Enneces* hartzen ditu mintzagai, eta Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962) ematen dioten patronimiko balioa arbuizatzen, *-es* bukaera aitaren izenean ez ezik hispaniar zaldunen izenetan beretan ere azaltzen delako.

J. Gorrotxategik (1984: 202, 1995: 41) Akitaniako inskripzioetako *Ennebox* izena aztertzean Gómez Morenoren iradokizuna aipatzen du (*Turma Salluitana*-ko *Enneges*-ekin lotzen du autore honek) eta erraten Schuchardtek (1909: 242-243) egiten duen zatiketa (*Enneg-ensis*, *Enneg-es*) itxuraz arbuizatzekoa dela, *Turma*-ko izen horretan *-ges* edo *-nes* atzizkia ikusi behar delako, hain zuzen ere Lergako *Narhun-gesi*-n eta *Turma*-ko bereko *Beennes*-en (< * *Belesnes*) dagoena. Beranduagoko beste lan batean (1995a: 227) *Enneges*-ek gainerako iberiar eskualdeetan parekorik ez duela erraten du, eta, beraz, izen baskoi edo pirenaikotzat hartu beharra dagoela. Ikertzaile honendako bukaerako *-ges* hori “atzizki osagaia” da, Lergako inskripzioko *Narhungesi*-n (oinarria *Narhon-* / *Narhun-* dateke; cf. Akitaniako *Narhonsus*. *Ibid.*, 228) eta Artiedako *Ausages*[-en dugun bera (*ibid.*, 225). J. A. Lakarrarekin eginikako beste lan batean (2000: 429) Erdi Aroko euskarak dituen ezaugarrien artetik fonetikoki luzea zen sudurkari “fortis”-aren laburtzea aipatzen du, hots, eta adibidez, *Enneco*, *Annaya* izenak *Eneco*, *Anaia* bilakatzea.

Eneko-ren etimologia dela eta, Mitxelenak *ene*-rekin erlazionaturik egon zitekeelako ondorioa atera zuen, lehenago Eleizalde bezala. Honela dio Errenterriarrak (1975: 357):

“Papertxo bat prest neukan, besteak beste, *Eneko*, antzina *Enneco* idatzia, ukitzen duena. Bada ezpada ere, kontutan hartzekoa zela nioen ez ote zitekeen izan *ene*-ren ahaidea. Tira, esana zegoen hori ere, eta Eleizalde esana, IX (1912), 315-316, artikulutxo labur batean. Hau da berorren azkena: “Así pues, mientras no se pruebe lo contrario, puede admitirse que *eneko* es una forma arcaica equivalente al actual *enetxo* que significa, en el lenguaje cariñoso y familiar, “miño”; de aquí se elevó a ser una voz onomástica, propia y exclusiva del Euskera””.

Bistan da, bestalde, *Eneko* euskarazko aldaera dela, eta *Iñigo* eta honen multzokoak erdarazkoak (honetaz Verden 1974 eta 1978ko lanak ikus daitezke). Adibidetzat Andramendiko “alegiatzko” izkribuetako *Eneco Saoncho* = *Yñygo Saez* eta *Eneco Pagoetaco* = *Yñigo de Pagoeta* berdinketak aipa daitezke (Mitxelena & Bidegain, 1954: 177, 181, 182).

Verdek (1974: 271 eta hurr., 1978: 322) badaki ez dela ez erromatarra eta ez bisigodoa, baina ez dakusa garbi nondikakoa den. Erromatarren kolonizazioaren

aitzinetik Espainian izen hori bazela azaltzen du, Pirinioez hegoaldean. Jaulki diren ustekari guztien artetik euskal-akitaniarra iruditzen zaio egokiena, baina gehitzen du gaia ez dagoela batere argi. Irigoienen iritzian (1983: 10) ere *ene* + *-ko* dira osagaiak; lehenago Díez Melcónek (1957: 77) germaniar etorkikoa zela uste zuen.

Hauek dira guk aurkitu ditugun Eneko izenaren patronimiko aldaera desberdinak:

- **Enekonis:** [*E*]nneco, *cognomento Aresta, genuit Garsea Enneconis et domna Assona* (980-990, Lakarra, 1945: 229); *Eorum soror uxor fuit Garsea Enneconis de Olza* (980-990, ibid., 235. or.); *Martino Eneconis* (Guardia, 1193, Art., 145).
- **Enekoniz:** *Fillos de Lope Enneconyz* (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 155).
- **Enekones:** *Lope Ennekones* (1061, Iratxe, 19); *Filios nostros Lope Ennecones et Garcia Ennecones et Galindo Ennecones* (Bizkaia, 1070, Ubieto, 1976, 390, 367. or. *Enneco Lopez* edo *Enneco Lopiz* eta *Totadomna*-ren semeak); *Lop Ennecones* (Tafalla, 1137, Iratxe, 131); *Vrracha Garceyz, mulier de Eneco / Garceyz et meus filius Eneco Enecones* (Iruñea, 1167-1193, Goñi, 315).
- **Nekones:** *Furtunio Nechones de Fillera* (1096, Goñi, 64); *Fortun Necones Gomiz* (1140, ibid., 216); *Sancho Necones* (Biotzari, 1366, LPN, 473. or.).
- **Eñekones:** *Pero Garçeyz, fi de Yennego Periz Eynnecones* (Deikaztelu, 1330, LPN, 282. or.).
- **Enekons:** *Lop Enecons de Stella* (1137 Iratxe, 131); *Sancio Enecons* (Ezkaroze, 1072, Leire, 97).
- **Enekos:** *Eneco Enecos, Santius Enecos* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116); *Lupe Enecos* (1103, Art., 23); *Sanz Enecos* (1120, ibid., 64).
- **Enekoint:** *Eneco Enecoint* (1120, Art., 63).
- **Enikonis:** *Furtunio Enniconis, confirmans* (991, Leire, 11).
- **Enikones:** *Pero Enicones, Maria Enicones* (Lerin, 1330, LPN, 268. or.).
- **Nikones:** *Pascoal Nicones* (Lerin, 1350, LPN, 324. or.); *Johan Nicones* (1366, ibid., 629. or.).
- **Enekoitz, Enekoiz:** *Oriol Enecoiz, Auriol Enecoiz* (1103, Art., 21); *Garcia Enecoitz* (1212, Ost., 36), *Maria Enecoitz* (1259, ibid., 173); *Sans Enekoitz* (Uztaritze – Arrangoitze, 1311, Goih., 1986: 294); *Lope Enecoitz*

d'Ardaitz (Erroibar, 1325, *DNLO*, 201); *Petri Enequoy's de La Tarçe* (Lekunberri, 1394, Goih., 1966: 146). Hau bizirik dago orain, deituratzat.

- **Anekoitz:** *Anequoids* (Iparraldea, Erdi Aroan, Goih., 1986: 302).
- **Nekoiz:** *G. Necoiz* (Barañain, 1249, *GPrior.*, 324).
- **Enekoriz:** *Tota Ennechoriz* (1134-1150, Goñi, 186).
- **Enekoetz:** *Martino Enequoez* (Guardia, 1195, Jim. & Jim., 1998, 6, 10. or. = *Martini Eneconis*, *ibid.*, 5, 8. or.).
- **Enekotz, Enekoz:** *Azubele Enecoz* (Otsagabia, 1072, Leire, 97); *Sancio Ennecoz de Menegarai* (Aiara, 1114, Ubieto, 1976-II, 337, 227. or.); *Garcia Enecoz Calbo* (= *Garcia Enecoiz Calbo*, 1158, Art., 115, 121); *Martin Enecotz* (Iparraldea, 1249, Orp., 1997: 180); *Mary Enecox, criada de Rodrigo* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 102. or.). Verdek (1974: 245) bere buruari galdegiten dio *Ennecoz* euskarazkoa ote den, eta bere buruari erantzuten ezetz, nahiz eta Euskal Herriko *Enecoz* batzuk *Enecoiz*-etik atera zitezkeen, *lapsus calami*-z. Gauzak ikusteko era hau etimologiari pisu gehiegi eta sistema patronimikoari berari, honen egitura eta eragin analogikoari garrantzi gutxiegi ematearen ondorioa da. Ikus guk lan honen bosgarren atalean dioguna.
- **Enekotx:** Mitxelenak (1955: 414; 1988 [1957]: 182; *FHV*, 306) bizkaiera zaharrekotzat ematen du eta *Enekoitz*-en parekotzat jotzen, bai hau eta bai *Enecoiz Enneconis*-etik atera direla baitio. Verdek (1978: 326) erreteriarri jarraikiz antza, *Enecoch* patronimikotzat ematen du. Guk ez dakigu *Enekotx* benetan patronimikoa den, ez baitakigu Mitxelenak nondik atera zuen. Hala bada Euskal Herriko mendebaldean *-tx*-z akitzen diren aldaera bakanetakoa litzateke, honetaz landara *Onsaluch* ‘Gonçalez’, *Romiroch* ‘Ramírez’ (?), *Saonch* ‘Saez’ besterik ez baitaude (Mitxelena & Bidegain, 1954 eta Mitxelena, 1957: 141). Hirurak erreteriarriak nahi duen bezala patronimikoak balira, mendebaldean ere patronimikoa afrikariz buka zitezkeela erran nahi luke, aldaera dokumentaletan *-z* eta *-s*-z besterik ez den arren.
- **Enekiz, Enekitz, Eñekitz:** *M[artino] Enequiz* (Larraga, 1201, Jim. & Jim., 1998, 29, 49. or.); *Pere Ennequytz de Cilleguieta* (Iruñea, 1309, *CDS Cernin*, 3).
- **Inikiz:** *Lope Iniguiz en Tafaila, Fortún Yniquiz su hermano en Marcilla* (1135, Goñi, 193, 178. or.).
- **Iñikiz:** *Pero Yñiquiz, alcalde* (Donostia, 1473, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 101, 411. or.).

- **Inikes:** *Martin Yniques de Goroçica* (Ondarroa, 1501, Enr., 1988, 18).
- **Enekez:** *Petrus Eneches de Petralta, Lope Enechez, eius germanus* (Azkoien, 1131, Goñi, 178); *Lop Enechez et don Eneco de Alcoz* (1183-1187, Mont., 205).
- **Enekes:** *Petrus Eneches de Petralta, Lope Enechez, eius germanus* (Azkoien, 1131, Goñi, 178).

Enriko, Enrike, Enrik (*Enrric*; Baigorri Hegoaldekoa, 1350, LPN, 325. or.).

- **Enrikitz, Enrikiz:** *Iohan Enrriquiz* (1310, Zab., 1997, 239, 407. or.); *Ferrant Henriquiz* (Oragarre, 1350-53, CPBN, 35. or.); *Nauarre d'Uhart, moulhier de Ferrando Henrriquis* (1362, Ruiz, 1998, 564, 232. or.); *Johanna Enrriquiz de Lacarra* (Gamarte, 1369, Goih., 1966: 134); *Ferrando Henriquitiz* (Uharte Garazi, 1412-13, CPBN, 103. or.).
- **Enrikis:** *Martin Henrriquis* (1345, Iratxe, Bar., 163).
- **Enrikez:** *Enrrico Iuanez, fiio de Iohan Enrriquez de Çuazqueta* (Tolosa, 1349, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 242, 266. or.).
- **Anrikez:** *Don Pero Anrriquez de Arana* (Burgos, 1315, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 4, 14. or. Agiri honetan Bilbori frankizia fiskal batzuk ematen zaizkio).
- **Enrikes:** *Martin Enrriquess* (Arrasate, 1429, Crespo et al, 1996, 92, 87. or.).

*Erdinuri

- **Erdinuriz:** *Sansa Erdinuriz* (Espartza Galar, XIII. m., GPrior., 105). Cf. *erbiunidea, ergunidea...* ‘erbinudea’ (ikus FHV, 483; erran bezala, zenbait goitizenek patronimikoaren oinarritzat joka zezaketen).

Eri(t)z, Heri(t)z, Heliz (*Heliz*, 940, Val., 16, 36. or.; *Heriz*, 968, ibid., 41, 63. or.; *dompno Eriz*, 1046, Leire, 36; *Eriz Akutiz, Eriz Aceariz*, Jaurrieta, 1068, ibid., 84; *Eriz Caluus*, Erronkari aldean, 1098, ibid., 162; *don Eriz*, Garde, ibid., 162; *Felix et Eriz*, 1103, Art., 22). Cf. *Eritze(beiti)*, *Eritze(goiti)* Nafarroako herri izenak. Silvain Pouvreaux (c. 1600) *Donna haritce, dona felitze, S. Felix* biltzen ditu.

Luchairek (1881: 156) *Eriz* Pirinioetako dokumentuetan anitz modutara agertzen den *Eles*-en euskarazko bertsioa dela uste du eta jatorriz gotikoa dela. Leite de Vasconcelosek (1928: 120) *Ero* hipokoristikoa aipatzen du eta dio bi patronimiko izan zitzakeela, *Eroz* eta *Erotiz*. Ikertzaile honen iritzian *Ero* latineko *Eros*, *Erotis* edo *Nero*, *Nerotis* bezala deklinatuko zen; gero *-ici* eratxiki eta aipatutako *Erotiz* aterako zen, izen beraren patronimikoak ziratekeen *Eroni* eta *Erici*-rekin batean. Irigoienek (1994: 149-150, 1995c: 52-53) *Heriz*-en (< *Felix*) *Eriziz* nafar patro-

nimikoa aipatzen du eta erraten Nafarroa aldeko *h*-ren erortze goiztiarra aurkezten duela. Zierbidek Leireko dokumentazioan (1098, 162) *Veriz Caluus* irakurtzen du; Martín Duquek, aldiz, *Eriz Calvus* dakar (1098, 162). Ikus Piel (1947b: 290) eta Euskaltzaindia (2001b: 112-113).

- **Eriziz:** *Tota Ericiz* (Adoain, 1033, Leire, 25); *Sancio Ericiz de Adoain* (Adoain, 1057, ibid., 52); *Sanso Ericiz* (Iruñea, 1122-1142, Goñi, 143).

Erlande (*Erlande*; Zaro, 1350-1353, Zier., 1993: 55); ***Erlant**, ***Erlan** (cf. *Ferlan Petriz*, 1097, Leire, 157; *Erlandeco de Santa Gracia*, Jutsi, 1368, Goih., 1966: 225 = *Ernadeco de Santa Gracia*, ibid.; *Ferrandeco de Larramendi*, Jutsi, 1396, ibid. = *Errandeco de Larramendi*, ibid., 1396; *Erlandexka* ere ageri da). Hemen garbitu beharra dena zera da, aldaera horiek *Errando*, *Ferrando*-ri dagozkion ala *Ellande*, *Allande*-ri, hots, *Arnaldus*-i; Goihenetxeren ustez (1986: 301) *Erlandeco Errandeco*-ren aldaera da eta hau *Arnaldus*-en eratorria, hots, *Ellande*, *Allande*-ren jatorrikide.

- **Erlantz, Erlanz:** *Guil. Erlantz de Gandaratz* (Lapurdi, 1249, Goih., 1966: 79); *Garcia Erlanz d'Oyciuarr, Domingo Erlantz de Yçaguirre* (1301, DNLO, 113); *Eneco Erlanz d'Echague* (c. 1308, Zab., 1995, 257); *Petri Erlantz* (Latxaga, Oztibarre aldean, Goih., 1966: 239); *Sancho Erlanz e Recart* (Monjolose, 1379, ibid., 150. or.). Orpustanek azaltzen du (2000: 206) zuberotarrek *Allande* izena *Arnaud*-en tokiko aldaeratzat erabiltzen dutela eta *Arnalt* > *Allande* pausoa azaltzea nekeza dela. Hori dela-eta baxenabartar ikertzaileak *Allande Erlande*-rekin lotu nahiago du, hasierako bokalean oztopoa badakusa ere, eta hau frantseseko *Arlan*-ekin eta italiarako *Orlando*-rekin. Kontuan hartu behar da, alabaina, *Ellande* aldaera ere badela eta *Erlande* > *Ellande* > *Allande* bilakaera ez dela azaltzen zaila.
- **Rolantz:** *Enequo Rolantz d'eschaigue* (Lapurdi, 1249, Goih., 1966: 78).
- **Rolans:** *Enequo Rolans d'eschhaugue* (Lapurdi, 1249, Goih., 1966: 78).

Errando (ikus **Ferrando**).

Eskolano (Cf. *Sancha Escolano*, Larraga, 1330, LPN, 237. or).

- **Eskolaniz:** *Garcia Escolaniz* (Larraga, 1330, LPN, 237. or.).

Etsai, Etxai (*Echay de ezcurra*, Ezkurra, 1552, At.p., 1, 82).

- **Etsaitz, Etxaiz** (cf. *Etsaitzubi, Etsaitzubieta, Etsaizbaratze, Etsaizlanda, Etsaizlarre, Etsaizlurra*, Doneztebe, Iñigo, 1996: 116-118): *Johan d'Etsaytz* (Iruñea, 1302, DNLO, 123). Cf., gainera, egungo *Etxaniz* (eta *Etxano*); 1475ean *San Juan d'Esaniz* izeneko laguna bizi zen Andoainen (Aierbe, 1993, 41, 124. or.). *Etxaiz* bizirik dagoen deitura da.

Etxenike(a) (oikonimoa eta deitura. Cf. Dorraoko 1197ko *Olanikea*: “Otra en el termino de Torrano, que’ ll dizen Sarassaco ola niquea”, Irantzu, 263. or.).

- **Etxenikez**: *P. Echeniquez* (Bildarraitz, 1366, *LPN*, 689. or.); *Etchanique de Bursoriz, Sanz d’Echaniquez* (Sorhoeta, Irulegi, 1412-13, *CPBN*, 110. or.).

Exemeno (ikus **Semeno**).

Eztebe, Estebe (*Estebe de echalecu*, Etxaleku, 1548, At.p., 1 = *Eztebe de echalecu*, 1549, *ibid.*, 82. zkia.; *Estebe de Arre*, Arre, 1602, *ibid.*, 7, 10. zkia.); **Esteben** (*Esteuen Peritz d’Esparça*, 1301, *DNLO*, 116). Pielen arabera (1947b: 371) *Stephanus* greziar jatorrikoa da eta Erroman esklabo izentzat sartu zen, errepublikar garaian; izenaren zabalkundea lehen martiriaren kultuari loturik dago. Ikertzaile honen ustean *Esteve* forma *Stephani* genitiboari dagokio; Portugal-Galizietako toponimian behin baino gehiagotan ageri den *Esteves, Estevez* patronimikoaren bilakaera, bestalde, honako hau izan da Pielen irudiko: *Stephaniz* (1087) > *Stevaniz* (1008) > *Stevaiz* (1262) > *Steveiz* (1220). Euskarazko *Eztebeiz, Estebeiz*, ordea, *Eztebe, Estebe*-tik zuzenean atera dateke, *Zuritz* patronimikoa *Zuri*-tik atera den gisa berean, erraterako. Ikus Euskaltzaindia (2001b: 116).

- **Eztebeiz**: *Garcia Ezteveiz* (Galar-Zizur zendeak, XIII. m., *GPrior.*, 108); *Marti Ezteveiz* (Gerendiain Ultzama, XIII. m., *ibid.*, 106).
- **Estebeiz**: *Marya Esteueiz de Guetarya* (Iruñea, 1350, Uranga, 1952: 91); *Sancho Esteueiz* (Aria, 1366, *LPN*, 474. or.); *Eneco Esteueiz* (Sorauren, *ibid.*, 565); *Sancho Esteueyz* (Irañeta, 1388, Uranga, 1954: 270).
- **Estebeniz**: *Miguel Esteueniz* (Iruñea, 1366, *LPN*, 545. or.).

Falko (cf. *Petro Falco*, Díez Melcón, 1957: 109); **Balkoe** (*Balcoe de la Torlegui*, 1105, Goñi, 106); **Falkon** (*Falcon Calderero*, Iruñea, 1366, *LPN*, 548. or.). Godoyk erraten du (1871: 108) X. mendean izen hau ezaguna zela eta latinez *Falconius* eta *Balconius* itxurapean agertzen dela; autore honen irudiko alemaneko *falk* ‘zapelatza’-tik heldu da. Díez Melcónek (1957: 109) germaniar etorkikoen artean sartzen du *Falco*.

Luchaireren arabera (1881: 157) *Falcoiz* patronimikoaren oinarrian dagoen izena *Falco* da, “un des nombreux noms d’animaux adoptés dans l’onomatologie pyrénéenne”. Autore honek lan berean (161. or.) eta aurreko beste batean (1973 [1873]: 79) Sordesko 1167ko *Belatce* biltzen du eta dio frantseseko *Corneille* berbera dela. Muntzaratzen *Belaza* izena ageri da (X. m., Az. & Gar., 1996, 149-150. orr.) eta Nafarroan *Garcia Periz Velazça* (Arroitz, 1330, *LPN*, 278. or.); honetaz ikus Mitxelena (AV, 147) eta Irigoien (1994: 214 eta 263). Errenteriarak beste lan batean (1969: 13-14) erraten du *Balcoe* izena *Falcone*-tik atera dela eta mailegu onomastiko hutsa dela, ez hegazti harrapariaren izena. Kajantok (1982 [1965]:

331) *Falco* eta honen eratorria den *Falconilla* txori izenetan sailkatzen ditu; Canok (1998: 80-81), Kajantori eta Piel-Kremer-i jarraikiz, latinez *Falco* antroponimotzat erabiltzen zela azaltzen du eta germaniar jatorria ere izan dezakeela; ikertzaile honek *Falco*-ren Asturiasko patronimiko aldaera bat baino gehiago biltzen ditu.

- **Falkoiz:** *Oxo Falcoiz* (Uskartze, 1072, Leire, 97); *Sancia Falcoiz* (Izize, XI. m., ibid., 186). Irigoienek (1995: 26) *Falconis*-etik eratortzen du eta bokal arteko sudurkariaren erortzea euskaldunei, euskal hiztunei leporatzen.
- **Falkoniz:** *Santio Falconiz* (Leire, 1043, 34); *Garcia Falconiz* (1114, Iratxe, 99). Irigoienek (1995: 25) latineko *Falco* izenaren *Falconis* genitibotik eratortzen du eta dio euskal sustratuak eragin diola, segur aski bukaerako -z-gatik.
- **Balkoeniz:** *Orti Balchoeniz* (Mutiloa, 1067, Leire, 81).

Cf., gainera, Donemiliagako kartularioko *Monnio Falconez* (979, Ubieto, 1976, 95, 109. or.).

Ferragut (*Ferragut*, XIII. m., GPrior, Espartza Galar. Cf. *Martin Ferragut*, 1324, Tafalla, Bar., 9 eta *Pero Martiniz Ferragut*, Los Arcos, 1395, Iratxe, 543).

- **Ferragutiz:** *Gonçaluo Ferragutiz* (Aranaratxe, 1223, Iratxe, 330).

Fredenando (*Fredenando Gundesalbiz in Lantarone*, 935, Val., 13, 32. or.); **Fernando** (*Fernando Ybañez de Yvavirigaray*, Bizkaia, 1476, Enr., 1988, 3); **Fernand** (*Fernand Martinez de Jausoro*, Elgoibar, 1452, Aierbe & Etxezarraga, 1999: 30; *Fernand Sanchez de Laraudo*, Gernika, 1476, Enr., 1988, 3; *Fernand Lopes de Derendanno*, Urduña, 1477, Enr. et al., 1994, 11, 115. or.); **Fernant** (*Fernant Sanchez de Amirury, et Fernant Martinez de Cuchu*, Trebiñu, 1420, Poz., 1998, 75. or.); **Fernan** (*Fernan Peres de Çaballa*, Bilbo, 1329, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 8, 29. or.; *Fernan Saes de Larrea*, Bilbo, 1482, Enr. et al., 1996, 43. or.); **Ferlan** (*Ferlan Petriz*, 1097, Leire, 157); **Ferrando** (*Ferrando Lopeitz d'Oyardo*, Iruñea, 1277, DNLO, 58; *Ferrando Martinez de Yvarra, Ferrando Ferrandez*, Bergara, 1358, Crespo et al., 1995, 19); **Ferrand** (*Ferrand Semeneiç*, Iruñea, 1267, Ost., 205; *Ferrand Peres d'Arteaga*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 23. or.); **Ferrant** (*Ferrant Gil de Sarassa*, Iruñea, 1292, *Doc.Gasc.2*, 354; *Ferrant Sanches de Alviçua*, Albizua, Agurain aldea, 1320, Iñur., 1989, 38, 50. or.); **Hernando** (*Hernando*, Deustu, 1450, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 77, 291. or.; *Hernando de Sagaste, Hernando de Ysasi*, Elorrio, 1514, Enr. et al., 1997b, 115. or.); **Hernand** (*Hernand Garçia de Teça*; Urduña, 1514, Enr. et al., 1997b, 33. or.); **Hernan** (*Hernan Gonçalis Varquete*, Balmaseda, 1511, Enr. et al., 1997, 35. or.; *Hernan Saez de Maria-ca*, Urduña, 1514, Enr. et al., 1997b, 45. or.); **Herrando** (*Herrando de Miranda*, Arrasate, 1512, Le. & G., 1998: 251; *Herrando de Yturburu, Herrando Luçea*, Altsasu, 1516, Poz., 2001, 43, 255. or.); **Herran** (*Herran Galbete*, Ziordia, ibid.).

Menéndez Pidal & Tovar-ek diotenez (1962: 417) germaniar izena dugu hau; Piel & Kremer-ek (1976: 133 eta hurr., eta 207-208) gotikoko **frip-* ‘Frieden, bakea’-rekin lotzen dute; bigarren osagaia gotikoko *anananþjan* ‘kemená, adorea hartu’ aditzetik ateratako **nanþ-* ‘ausardia’-tik dator, ikertzaile beren arabera.

- **Fredenandoz:** *Didaco Fredenandoz* (939, Val., 16, 35. or.).
- **Fredenandiz:** *Gundissalvo Fredenandiz* (934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.).
- **Fredenandez:** *Uermudo Fredenandez* (945, Val., 19, 40. or.).
- **Fredinandoz:** *Didaco Fredinandoz* (947, Ubieto, 1976, 44, 62. or. = *Didaco Fredinandez*, 938, ibid., 26, 43. or.).
- **Fredinandez:** *Garsea Fredinandez* (934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.); *Didaco Fredinandez* (ibid., 26, 43. or. = *Didaco Fredinandoz*, 947, ibid., 45, 62. or.).
- **Fernandiz:** *donna Mari Fernandiz de Garaiçar* (Bilbo, 1389, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 40, 111. or.); *Juan Fernandiz de Aguinaga* (Urduña, 1514, Enr. et al., 1997b, 47. or.).
- **Fernandis:** *Pero Fernandis de Salasar, escriuano de sus altesas* (Bilbo, 1487, Enr. et al., 1996, 45. or.); *Juan Fernandis d’Arbieto* (ibid., 46. or. = *Juan Fernandes de Arbyeto*, ibid., 51. or.).
- **Fernandez:** *Teresa Fernandez de Ybarra* (Elorrio, 1444, Hid. et al., 1988, 3); *Juan Fernandez de Bexcarraga* (Urduña, 1471, Enr. et al., 1994, 11, 97. or.); *Juan Fernandez Gusrequiz* (sic) (Andoain, 1475, Aierbe, 1993, 41, 124. or.).
- **Fernandes:** *Juan Ferrnandes de Vgarte* (Urduña, 1454, Enr. et al., 1994, 7, 32. or.); *Juan Ferrnandes de Najabida* (Otxandio, 1455, Enr., 1988, 4); *Maria Ferrnandes de Astegieta* (Astegieta, 1486, Enr. & Sar., 1986, 42).
- **Hernandiz:** *Sancho Hernandiz sr de Case Mayor* (Ibarrola, 1349, Goih., 1966: 222); *Martin Hernandiz de Arbieto* (Urduña, 1514, Enr. et al., 1997b, 45. or.); *Mari Hernandiz de Yrarraga* (Markina, 1514, ibid., 157. or.).
- **Hernandis:** *Mari Hernandis de Nabajeda* (Otxandio, 1514, Enr. et al., 1997b, 109. or. = *Mari Hernandez de Navajeda*, ibid.); *Martin Hernandis de Hurramendi* (Gernika, 1514, ibid., 205).
- **Hernandez:** *Pero Hernandez de Oyarde, Sancho Hernandez d’Estella* (Urduña, 1471, Enr. et al., 1994, 11, 97. or.).
- **Hernandes:** *Pero Herrnandes de Muguertegui* (Markina, 1512, Enr., 1989, 44); *San Juan Hernandes de Gallestygui* (Ondarroa, 1514, Enr., 1988, 16).

- **Ferrandeitz:** *Sancio Ferrandeitz de Montagut* (Monteagudo?, 1230, Goñi, 566); *Pero Ferrandeitz de Cripan* (1299, Zab., 1997, 162, 249. or.); *Martin Ferrandeitz d’Aramendi* (Estellerria, 1305, DNLO, 131).
- **Ferranditz, Ferrandiz:** *Pero Ferranditz, vostre nebot, fill de don Ferrand Sanchiz de Falçes* (Lizarra, 1312, Zier. & Ram., 1996, 9); *Martin Ferrandiç, fïio de don Ferrant Gil de Sarassa* (1307, Zab., 1997, 191, 345. or.); *Garçia Ferranditz de Huart apres Bilaua* (Iruñea, 1346, CDSCernin, 22); *Juan Ferrandiz de Garagarça* (Elgoibar, 1506, Elortza, 2000, 7, 72. or.).
- **Ferrandis:** *Johan Ferrandis* (Milagro, 1330, LPN, 255. or.); *Iohan Ferrandis d’Aranguren* (Oiartzun, 1364, Crespo et al., 1991, 8).
- **Ferrandez:** *Garcia Ferrandez* (Erriberri, 1150); *Roy Ferrandez de Gauna* (Korres aldea, 1312, Poz., 1998, 2, 8. or.); [*Y*] *Johan Ferrandez, fïjo de Ferrando de Lascoan* (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 44. or.); *Sancho Ferrandez, fïjo de Ferrand Sanchez de Contrastista* (Kontrasta, 1490; Poz., 1998: 346).
- **Ferrandes:** *Guter Ferrandes, Martin Ferrandes* (1148, Mont., 15); *Iohan Ferrandes de Arniçano* (Agurain, 1321, Iñur., 1989, 40, 54. or.); *Pero Ferrandes de Gabiria* (Erreterria, 1384, Crespo et al., 1991, 19); *Pero Ferrandes de Salsedo* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 15. or.).
- **Errandoiz:** *Miguel Errandoiz* (Lesaka, 1366, LPN, 567. or.).
- **Herrandiz:** *Martin Herrandiz de Çaro dit Cascauel* (Zaro, 1400, Goih., 1966: 132).
- **Herrandes:** *Pero Herrandes de Alça, hermitanno* (Durango, datarik gabe, Hid., 1989b, 137, 653. or.).
- **Errantz** ((*H*)*erran, Errant*. Cf. *Ansoerrant de Santa Gratia*, Mendibe, 1396, Goih., 1966: 147); *Ancho Errantz d’Aguerre* (Donibane Garazi, 1397, *Doc.Gasc.2*, 283). Godoyk (1871: 108-109) *Fernando*-tik eratortzen du; ikus *Erlande* sarreran *erran* duguna.
- **Ferlandez:** *P. Ferlandez* (Uncastillo, 1201, Goñi, 464).
- **Ferladez:** *Guterr Ferladez* (Aragoi?, 1065, Leire, 75. Hemen sartu beharra da?).

Ferro (*Ferro, fïjo de Lope Ferrandiz*, Ekora, 1366, LPN, 638. or.); cf. **Ferriz** (*Ferriz in Grossin*, Gorozin, 964, Ubieta, 1963, 20, 62. or.). Godoyk (1871: 108) *Fer, Ferraz, Ferriz, Ferruz...* deiturak *Fernando*-tik atera direla uste du. Pielek (1947b: 290-291) bakarrik dio Schulzeren iritzian *Ferronius* izena ezin dela

ferrum-ekin lotu; Kajantok, aldiz, *Ferrinus* aztertzean (1982 [1965]: 113, 340) *ferrum* izen arruntetik atera dela erraten du. Díez Melcónek (1957: 62) *Ferruz Ferrucius*-etik eratortzen du eta, beraz, ez du atzizkidun patronimikotzat hartzen. Irigoienek (1986: 46-47) Bizkaiko *Berriz* herri izena *Ferriz* antroponimotik atera dela erraten du.

- **Ferriz:** *Mofferriz peletero* (1167, Zier., 1970: 280); *Pero Ferriz* (Peña, 1254, *GPrior.*, 351); *Pedro ferriz* (1277, Zier., 1970: 280).
- **Ferrez:** *Miguel Ferrez* (Ribaforada, 1353, Uranga, 1961: 156); *Martin Ferrez* (ibid., 157).
- **Ferrozi:** *Ego Lucadie et filio meo Nunu Ferrozi* (1053, Val., 56, 77. or.).
- **Ferroniz:** *Lope Ferroniz de Equoien* (Ekoien, 1082, Iratxe, 63).

Fortunio (*Fortunio Enecones*, 1042, Leire, 32; *Fortunio de Maguregui*, Ziortza, 1502, Enr. & Sar., 1986, 55); **Fortunion** (cf. *Azenar Fortunio*, 1087-1103, Art., 17); **Fortuño** (*Fortuynno Martiniz*, Sorlada, 1327, Bar., 1997, 30; *Fortuño de Otaza*, Uribeko merindadea, 1476, Enr., 1988, 3); **Fortuni** (*Senior Fortuni Eximinonis*, 1043, Leire, 33); **Fortuin, Fortuiñ** (*Fortuin Garceiz, Fortuin Garindoiz de Aparduass*, 1076, ibid., 102; *Furtuynn Sanz*, Ibiriku Deierri, 1256, Irantzu, 234. or.); **Fortun** (*Fortun de Meauz*, 1188, Leire, 349; *Fortun de Çulueta*, Zulueta, 1199, Ost., 23); **Fortund** (*Fortund de Llano*, Barakaldo, 1458, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 86, 317. or.); **Fortunt** (*Fortunt Sanches de Bermeo*, Bilbo, 1366, ibid., 26, 62. or.); **Furtunio** (*Furtunio Enneconis*, 980-990, Lakarra, 1945: 232; *Furtunio Uelasquiz, Furtunio Azenariz*, 1064?, Iratxe, 32); **Furtuno** (*Senior Furtuno Sanz*, Leire, 1068, 83; *Furtuno de Achuri*, Eibar, 1498, Elortza, 2000, 9, 34. or.); **Furtuño** (*Furtuño Gorria; Furtuño Goycoa*, Zalduondo, 1465, Poz., 2001, 9, 362. or.); **Furtund** (*Furtund Peres d'Espila*, Eibar, 1409, Elortza, 2000, 1, 1. or.; *Furtund Ochoa de la Guerra*, Dima, 1492, Hid. et al., 1989b, 86, 465. or.); **Furtunt** (*Furtunt abat d'Urrutia*, Bilbo, 1366, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 26, 62. or.); **Furtun** (*Furtun Peres de Jauregui = Fortun Perez de Jauregui*, Aramaio, 1457, Enr., 1988, 5; *Furtun Martines de Bilbao la Vyeja*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 23. or.); **Furtin** (*Furtin Garcia Arceyz de Cicur Menor*, 1138, Goñi, 208 = *Fortun Garceayç de Çizur Minor*, ibid.); **Fertunio** (*Fertunio Enneconis, Fertunio Lopiç*, 1063, Iratxe, 24); **Fertuñ** (*Lop Fertugn, Semen Fertugn de Arizala*, c. 1140, Goñi, 217); **Fertun** (*Fertun Blasc = Furtun Blasc = Fortunio Blasco*, 1014, Leire, 16 eta hurr.); **Fortu** (*Don Fortu Lopiz*, Zangoza, 1300, Jimeno, 1973: 253); **Ortuno, Ortuño** (*Hortunno de Ybarguen*, Lekeitio, 1448; Enr. et al., 1992: 148; *Ortuno de Goytia [= Hurtunno de Goytia]*, Ondarroa, 1495, Enr., 1988, 18; *Hortunno del Puerto*, Ondarroa, 1514, ibid., 16); **Ortun** (*Ortun Yuañez de Aguirre*, 1513, Poz., 1998, 26, 453. or.; *Ortun Garçia*, Lekeitio, 1515, Enr. et al., 1992b, 236, 803. or. = *Furtun Garçia de Arteaga*, ibid., 802. or. = *Hurtun Garçia de Arteaga*, 1515, ibid., 239, 808. or.); **Urtuno, Urtuño** (*Hurtunio de Çamudio*,

Durango, 1490, Hid. et al., 1989b, 79, 443. or.; *Urtunno de Murga*, Gasteiz?, 1499, D.Dur., 62; *Hurtunno de Goytia* = *Ortuno de Goytia*, Ondarroa, 1495, Enr., 1988, 18; *Hurtuno de Yturriaga*, Urduña, 1514, Enr. et al., 1997b, 47. or.); **Urtund** (*Hurtund Garçia*, Markina, 1516, Enr., 1989, B zatia, 36 = *Furtun Garçia d'Arteaga* = *Vrtun Garçia*, ibid.); **Urtun** (*Urtun Garcia de Arteaga*, Busturiko merindadea, 1481, Enr., 1988, 3; *Vrtun Sanches de Arriaga*, Bilbo, 1481, Enr. et al., 1994, 11, 123. or.; *Hurtun, abad de Zubialde*, Berriatu, 1512, Enr. & Sar., 1986, 60); **Urtin** (*Urtyn Saez de Romo*, Segura, 1496, Lucio & Zumalde, 2001, 96, 173. or.). Cf. **Bort**, **Borte** eta **Orti**.

Pielek (1947b: 296) dio Meyer-Lübkeren iritzian *Fortunius* grekoko Εὐτυχίης izenaren itzulpena datekeela eta Schulzerenean, aldiz, sorkuntza berantiarreko “gentilizio teoforoa” dela. Kajantoren arabera (1982 [1965]: 273) *Fortunio* eta *Fortunius Fortuna*-ren eratorria da, ‘lucky, fortunate’ adiera duena. Julio Caro Barojak erraten du (1995: 60) aztergai hartu dugun izena Inperio Erromatarraren garaian dokumentatzen diren *Fortunatus* eta *Fortunius*-en ondorengoa izan litekeela:

“No tendría nada de extraño que, en los últimos años de aquel (Inperio Erromatarrarenetan), quedara ya constituida una especie de aristocracia del país, cuyos representantes mantuvieron sus nombres y gran parte de sus bienes a través de muchos años oscuros, hasta los comienzos de la Reconquista. Creo que esto se puede defender teniendo en cuenta las últimas investigaciones epigráficas hechas en Navarra, que han puesto de relieve, por ejemplo, la posible existencia de “Fortunatus” y “Fortunius” (Liédena) romanos, que podrían estar relacionados con los “Fortunes” de las primeras dinastías navarras”.

Hauek dira dokumentatu ahal izan ditugun patronimikoak:

- **Fortunionis, Fortuñonis**: *Azenar Fortunionis de Vuarte*, *Garcia Fortunionis de Funes* (1036, Ubieta, 1963, 67, 10. or.); *Acenari Fortunionis de Huarte* (Uharte, 1052-54, Iratxe, 11); *Sanxo Fortungonis* (Araba, 1060, Ubieta, 1963, 154, 191. or.).
- **Fortuniones, Fortuñones**: *Garcia Fortuniones* (1024, Iratxe, 2); *Arrasabia Fortuniones* (Gorraitz Eguesibar, 1096, Leire, 154); *Eneco Fortungones in Larraga* (1124, ibid., 283. Cf. agiri horretako bereko *Fertungo Lopiz in Soria*); *Eneco Fortungones in Larraga* (Larraga, 1127, Goñi, 160).
- **Fortunions, Fortuñons**: *Sanz Fortunions de Olandiano* (1180, Goñi, 361); *Senior Garcia Fortuinons de Maturana, testis* (Matura, 1066, Leire, 79).
- **Fortunios, Fortuños**: *Semen Fortunios de Larat* (1158, Zier., 1970: 278); *Sanz fortunnos de nagera* (ibid.).

- **Fortuions:** *Sanz Fortuions de Mosquarola* (1151 baino lehen, Mont., 17).
  - **Fortunonez:** *Eneco Fortunonez* (Sagues, 1167, GPrior., 32).
  - **Fortunons:** *Auria Fortunons* (Ageza, 1059, Leire, 60); *Exemen Fortunons de Bastan* (Baztan, 1131, Goñi, 178).
  - **Fortuones:** *Enecs Fortuones* (Cintruénigo, 1148, Mont., 14 = *Nec Fortunions*, (*pieza de*) *Neco Fortuniones*, 1147, ibid., 11).
  - **Furtunionis:** ...*et genuit Enneco Furtunionis, et Asenari Furtuniones, et Belasco Furtuniones, et Lope Furtuniones* (980-990, Lakarra, 1945: 230); *Tota Furtunionis* (1049, Leire, 45); *Sancio Furtunionis de Ozaeta* (1086, Ubieto, 1976-II, 123, 88. or.).
  - **Furtunioni:** *Enneco Furtunioni* (Zier., 1970: 277).
  - **Furtuniones:** ...*et genuit Enneco Furtunionis, et Asenari Furtuniones, et Belasco Furtuniones, et Lope Furtuniones* (980-990, Lakarra, 1945: 230); *Açenari Furtuniones* (1015, Leire, 17).
  - **Fertuniones:** *Garcia Fertuniones de Badoztan* (1170, Leire, 328); *Garzia Fertuniones* (1071, Iratxe, 48).
  - **Fortuniz:** *Gomiç Fortuniç de Formaiçttegi* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Sainso Fortuniz* (1092, Leire, 137); *senior Fortuniz* (1095, ICABAL, 433).
  - **Fortunez, Fortuñez:** *Garcia Fortunnez testis* (Araba, 1118, Ubieto, 1976-II, 342, 231. or.).
- Frion** (*Frion garçeç caxal*, 1136, Zier., 1970: 278; *Frion boniç*, ibid., 280. or.).
- **Friones:** *Frion friones alballe* (1136, Zier., 1970: 278).
- Gaizko** (*Gaizco de Barbarien*, Barbarin, 1135, Iratxe, 128; *don Gaizco*, Gorozin, 1246, ibid., 377). Ikus Irigoien (1994: 223-224) eta Euskaltzaindia (2001b: 119).
- **Gaizkoz** (?): *Semero Gaicoz* (Gorozin, 1246, Iratxe, 376; badaiteke *Gaizco-ren partez egotea*).
- Gaiztarro** (*Gaystarro de San (...) de Amescoa*, Ameskoa, 1293, Iñur., 1989, 15, 18. or. Cf. *Pedro Gaiçtarro*, 1203, Iratxe, 232; *Martin Perez de Gayztarro*, Albiztur, 1384, Roldán, 1991, 29, 73. or. *Gaiztarro* egungo deitura da). Mitxelenak (AV, 247. or., FHV, 483. or.) *Gaiztarroiz* patronimikoa *Gaiçtarro* (*Pedro Gaiçtarro*) izengoitian oinarriturik dagoela dio, *Motxorroiz Motxorro-n* oinarriturik

dagoen bezala, baina Ameskoako lekukotasuna ikusirik orain *Gaiztarro* izena ere izan zitekeela ondorioztatu beharko dugu, nahiz etorkiz goitizena zatekeen.

- **Gaiztarroiz:** *Sancho Gaiztarroiz* (Zufia, XIII. m., *GPrior.*, 113).
- **Gastaroiz:** *Garçia Gastaroyz* (San Martin Ameskoa, 1350, *LPN*, 365. or.). A. Irigoienek dio (1982: 624-625, 1994: 220-221) patronimiko honen oinarrian *Gastaro-* pertsona izena dagoela, burutara latineko *Iuuenti(us)* ekartzen diona.

Gure ustez daitekeena da, Zufiko *Gaiztarroiz* ikusirik, *Gastaroiz* horren aldaera izatea, tartean apika arazo grafikoren bat egon daitekeela pentsatzen bada (<r> agertzea <rr>-ren ordez). Irigoienek ez zuen *Garcea* oinarriaren *Gastaro*-ren moduko formarik aurkitu, baina Basaburu Nagusiko *Gartzaron* herri izena honekin lotzen du. Honela dio (1982: 625):

“Para **Gastaro-** no encuentro formas paralelas con base en **Garcea** fuera de la toponimia, en donde existe **Garzarón** (sic), documentado para 1350 como **Garçarun** (PN-XIV, Mon., p. 397) y para 1366 como **Garçarum** y **Guarçarun** (id., pp. 568 y 528), en **Basaburua mayor**, seguramente con una -n final procedente de la forma latina de acusativo del tipo -**onen(m)**, como ocurre en las variantes **Luponi** / **Lupone**, con forma de nom. **Lupo** (...)”.

Guk ez dakigu *Gartzaron*, dokumentazioan *Gartzarun* moduan azaltzen dena (oraino *Gartzaun* erraten da —ikus *NHI*—, baina zaila da zehaztea egungo aldaera hau *Gartzaron*-etik ala *Gartzarun*-etik atera den), *Garzea*-rekin loturik ote dagoen. Badaiteke (cf. *Gartzain*, Baztanen), baina aurreneko lekukotasunetatik -*un*-ez agertzeak tokizko atzizki ezaguna ikusaraz diezaguke, hau ere oztoporik gabea ez den arren. Bestalde, oroitu beharra dago Lana ibarreko *Gastiain* herria antzina, 1350. urtean, *Gasterayn* zela (*LPN*, 357. or.).

Galindo (*Galindo*, 865, Val., 4, 19. or.; *don Galindo*, Espartza Zaraitzu, 1072, *VM*, 33. or.); **Gallindo** (*don Gallindo de Leyçarra*, Andion, 1232, Irantzu, 251. or.); **Galint** (*Galint Garçez de Santa Cruz*, 1119, Goñi, 137); **Galín** (*Galin Blasc*, Zabaltza Urraul, 1068, Leire, 82; *Galin Acenarz*, Otsagabia, 1072, ibid., 97; *Galin Arceyz*, Lizarra, c. 1129, Goñi, 174); **Garindo** (*Garindo Ochoa*, Iruñea, 1261, Ost., 186); **Garino** (*Garino*, Zaraitzu, 997, Leire, 13; *Garinno Axubeleiz*, Zaraitzu, 1034, ibid., 26; *Garinno d’Esparça*, 1046, ibid., 36; *Garino*, 1186, Goñi, 374); **Garín** (*Garin Gartias*, Oñati, 1149, Oma., 1957: 116; *Garin*, Mendigorria, 1366, *LPN*, 568. or.).

Díez Melcónen arabera (1957: 63, 109) *Garinus*-etik atera den *Garino* izena germaniar jatorrikoa da eta Penintsulara Frantziatik etorri dateke; autore honek (ibid., 113) ez du *Galindus*, *Galindo* aurrekoarekin erlazionatzen eta erraten du etorki ezezagunekoa dela. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 417) *Galindiz*, *Gaindiz* (hau Portugalen) *Galindo*-tik eratortzen dituzte eta zehazten, Förstemann

eta Sachsi jarraikiz, ‘mugakoa’ erran nahi duela eta godoen Baltikoko sorterriari egiten diola erreferentzia. Piel & Kremer-ek (1976: 143-144) azken bi autore horien ustekariak aipatzen dituzte, baina ez dute azaltzen beren iritzian izena nondik atera den. Zernahi dela, uste dute Sachsen ondorioa (“daß Galinder den Goten auf ihren Wanderungen folgten”) sobera urruti joatea dela.

Bistan da euskal ikuspuntutik begiratuta ekonomikoena *Galindo* eta *Garindo*, *Garino* izen bertzat hartzea dela. Bilakaera hau izan zitekeen: *Galindo* > *Garindo* > *Garinno* > *Garino* > *Garin* (proklisian, *Martino* > *Martin* bezala). Menéndez Pidak dio (1986 [1926], 53.1) *nd* multzoa *nn* edo *n* moduan asimilatzen dela, bereziki katalanez eta aragoieraz, eta *Galindo* maiz, asimilaturik, *Galino* gisa agertzen dela. Akitanian ere gertatzen da *-nd-* > *-n* asimilazioa (*lànno* < *landa*, konparazione; Rohlf, 1977: 155-156. Ikus, baita ere, Jungemann, 1955: 254 eta hurr.). Horregatik, *Galindo* (erdaraz) > *Garindo* (euskaraz) aldakuntza *Galino* (erdaraz) > *Garino* (euskaraz) pausoarekin batean, ez lehenago, gertatu zela ere kontu egin dezakegu. Alegia, *input*-a bi kasuetan erdarazko izena izan zela pentsa daiteke: *Galindo* > *Garindo* (> *Garind > *Garin*) / *Galino* > *Garino* (> *Garin*).

Mitxelenaren arabera (*FHV*, 356-357) *Garinoain* nafar herri izena *-nd-*dun aldaera batetik atera da (*Garindoain*, *Garindein* / *Ga(r)indañe* ere badira, euskal eremuan sartuago, errenteriarrak dioenez), eta asimilazioa hizkuntza mugatik hurbil egoteari zor zaio. Guztiaz ere, Orbaibarko herriaren kasuan *Garindoain-ik ez da inoiz azaltzen (*Garinoain*, *Garinoayn* 1194rako ageri da; ikus *NHI*, 193) eta badakigu 1869an oraindik euskalduna zela, neurri batean bederik. Hortaz, toponimoaren oinarrian *Garino* zegoela pentsatzea ez zaigu erokeria iruditzen.

- **Galindonis:** *Furtunio Galindonis* (980-990, Lakarra, 1945: 239); *Auria Galindonis* (Apardoze, 991, Leire, 12).
- **Galindones:** *domna Onneca qui fuit uxor de Asnari Galindones de Aragone* (980-990, Lakarra, 1945: 230); *Andregoto Galindones* (Lizarra, 1024, Iratxe, 3).
- **Galindoniz:** *Lope Galindoniz* (Aiegi, 1104, Iratxe, 84 = *Lope Galindoiz de Aiegui*, 1106, ibid., 88).
- **Galindonez:** *Sancius Galindonez* (Lizarra, 1024, Lakarra, 3).
- **Galindoitz, Galindoiz:** *Eneco Galindoyç* (Martzilla, Goñi, 98, 1102); *Lope Galindoiz* (= *Lope Galindoniz*, Aiegi, 1106, Iratxe, 88); *Orti Galindoitz* (1122, Goñi, 140).
- **Alindoitz, Alindoiz:** *Orti Alindoitz* (1107, Goñi, 114); *Garcia Alindoiz* (Ibarra, Lizarra aldean, 1135, Iratxe, 125).
- **Alidoiz:** *Garcia Alidoiz* (Noain?, c. 1136, Goñi, 199).

- **Galindo:** *Belasco Galindo* (950, Val., 21, 43. or.); *Galindo Galindo de Benassa* (Erronkari aldean, 1098, Leire, 162).
- **Garindoitz, Garindoiz:** *Senior Santio Garindoiz in Arroscata et in Sos* (1055, Leire, 49); *Fortuin Garindoiz de Aparduass* (Leire-Apardoze, 1076, ibid., 102); *Garcia Garindoitz* (Iruñea, 1167-1193, Goñi, 315). Mitxelena eta Irigaraiak (1955: 414) *Garindoiz, Garindiz* zuzenean *Galindonis*-etik atera zitezkeela diote.
- **Arindoiz:** *Orti Arindoiz* (c. 1110, Goñi, 119); *Garcia Arindoiz* (1158, Art., 120); *Miguel Arindoiz* (Olendain, 1246, Iratxe, 378).
- **Arindo:** *Orti Arindo* (Arlegi, 1142, Goñi, 234).
- **Arindoinz:** *Garcia Arindoinz* (1167-69, Art., 128 = *Garcia Arindoiz*, 1158, ibid., 120).
- **Aridoiz:** *Garcia Aridoiz* (Zai, 1290, Ost., 314).
- **Arideiz:** *Oneca Arideiz* (Galar aldean, XIII. m., *GPrior.*, 105).
- **Galindiz:** *Galindo Galindiç de Içena* (Leatxe, 1257, *GPrior.*, 375); *Sancha Galindiz* (Lizarran, 1366, *LPN.*, 611. or.); *Pero Galindiz de Marquina* (Markina, 1355, Enr., 1989, 2).
- **Galidiz:** *Don Migo Galidiç* (Zorokian aldean, 1255, Ost., 157).
- **Galindis, Gallindis:** *Juan Galindis de Terreros* (Bilbo, 1470, Enr. et al., 1996b, 127. or.); *Juan Gallindis de Terreros* (1492, ibid., 328. or., = *Juan Galindis de Terreros* = *Juan Galindes de Terreros*, 1464, ibid., 199. or.).
- **Garindiz:** *Xemen Garindiz* (Murillo-Berroia, 1076, Leire, 102).
- **Galindez:** *Fortun Galindez* (943, Ubieta, 1976, 30, 46. or.); *Ato Galindez* (1156, Mont., 88); *Exemen Galindez* (Bearin, 1176, Iratxe, 190).
- **Galindes:** *Sanso Galindes, filius de Galin Sance* (Aragoi aldean, irudiz; Leire, 1123, 280); *Pero Galindes de Marquina* (Markina aldean, 1394; Enr. et al., 1992: 81); *Juan Galindes de Terreros* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 199. or. = *Juan Gallindis de Terreros*, 1492, ibid., 328. or., = *Juan Galindis de Terreros*, 1470, ibid., 127. or.).
- **Alindes:** *Dato Alindes* (1148, Mont., 15).
- **Arindes:** *Juan Arindes de Sant Pelayo* (Oñati, 1494, Zumalde, 1999: 1).
- **Galinz:** *Galindo Galinz, Essemen et Sanz Galinz, Semen Galinz* (Aizpurgi aldean, 1108, Leire, 221); *Blasco Galinz* (1111, Iratxe, 93); *Eneco Galinz* (= *Eneco Galindo*, itxuraz; Sause, 1115, Leire, 257 eta 258 = *Eneco Aliz*,

1116, *ibid.*, 260); *Fortunii Galinç* (1134-35, Ost., 2, 88); *Ato Galinz* (1154, Mont., 39, = *Ato Galindo*, 1144, *ibid.*, 5 = *Atolinz*, 1154, *ibid.*, 36, = *Ato Galindez?*; 1156, *ibid.*, 88).

- **Alinz, (A)linz:** *Garsia Linz de padul* (Aizpurgi-Leire, 1104, Leire, 207); *Eneco Alinz* (Zangoza, 1117, *ibid.*, 263 = *Eneco Galinz* = *Eneco Galindoz* = *Eneco Aliz*. Cf. *Atolinz* < *Ato Alinz < *Ato Galinz*, 1154, Mont., 36); *Garçia linz* (1157, Zier., 1970: 280); *Petro alinz* (1158; *ibid.*).
- **Aliz:** *Eneco Aliz* (Sause eta Zangoza, 1116, Leire, 261; = *Eneco Galinz* = *Eneco Galindoz* = *Eneco Alinz*).
- **Alniz** (?): *Sanç Alniz* (Arguedas-Valtierra, c. 1225, Goñi, 550).

Garbixo (*Garbisso*, Apardoze, 991, Leire, 12; *Garbisso Acenariç de Caramesas*, Aragoi? 1048, *ibid.*, 44); **Garbix** (*Garbiss Maniz*, Erronkari aldean, 1098, *ibid.*, 162). Mitxelena (AV, 261) oinarrian *garbi* dagoela erraten du; Díez Melcón (1957: 124) erreteriarri jarraikiz oinarrian *garbi* dagoela dio eta, bere baitatik, atzizkia *-zu, -zo* dela; mintzagai dugun izenarekin loturik dagoen *Garbisen* ere aipatzen du. Irigoien (1983: 42, 1995c: 47) akort da oinarrian *garbi* ikustearekin eta atzizkia *-so* dela uste du. Asturiasen *Garvixo* izena eta *Garvisici* patronimikoa dokumentatzen dira XII. mendean (García Leal, 1998: 133); Otsagabian *Fortes Garuixi maiore, et Fortes Garbixi minore* ditugu 1072an (Leire, 72).

- **Garbixones:** *Iohannes Garbissones de Lumberri* (970-972, Leire, 8).
- **Gabixoaiz:** *Garsia Gabissoaiz de Nauarçato* (Nabarzato, 1098, Leire, 162. **Ga(r)bixoa*-tik abiatu behar ote dugu? Cf. *Garzeaz, Garzeaz, Otsoaiz, Otxoaiz...*).
- **Garbixoaiz:** *Sancio Garbissoiz* (Adoain, 1033, Leire, 25).

Gardele (*Gardele Acenarz*, Otsagabia, 1072, Leire, 97; *don Gardele*, Orontz, *ibid.*; *Saluador Gardele*, Ibarzabaltza, 1366, LPN, 460. or. Cf. Arabako *Gardelegi* eta Nafarroako *Gardelain, Gardalain* herri izenak). Honen etorkiaz ikus Piel & Kremer (1976: 107); ikus, baita ere, Euskaltzaindia (2001b: 120).

- **Gardeleiz:** *Auriolo Gardeleiz* (Zaraitzu, 1034, Leire, 26); *Tota Gardeleiz* (Itzalle, XI. m., VM, 34. or.); *Sancio Gardeleiz* (Ibiltzieta, 1072, Leire, 97).
- **Gardeliz:** *Acenari Gardeliz* (Apardoze, 991, Leire, 12); *Semena Gardeliz* (Garbala, XI-XII. m., GPrior., 2).

Garzando (*Guarçando*, Muru, Artieda ondoan, 1178, Leire, 341; *Garçando de Iturgoien*, Iturgoien, 1213, GPrior., 149; *Garçando*, 1215, Ost., 38; cf. *Garzea*, eta *Otsoa, Otxoa / Otsando, Otxando*). *Garze, Garzea*-ren gain moldatutako hipokoristikoa da; ikus *Otsando, Otxando* sarreran dioguna.

– **Garzandoiz:** *Asnar Garçandoiz* (Apardoze, 991, Leire, 12).

Garzea (*Garçea Içurra, Garçea Beeticoa, Garçea Ortitz*, Ost., 1229, 76); **Garsea** (*Garsea, Garsea*, 943, Val., 8, 26. or.; *Garsea*, 1052, ICABAL, 435; *Garsea Enneconis*, X. mendearen bukaeran. J. M. Lakarraren lan batetik ateratako datua da hau; guk Irigoien 1982: 625etik hartu dugu); **Garzeia** (1063, Leire, 213. *Senio Lope Garceia in Lugarri*. Ikus Irigoien, 1982: 626); **Garze** (*Garçe Gogorra*, Eiheralarre, 1412-13, CPBN, 107. or.; *Garçe d'Yribarren*, Azkarate, ibid., 108. or.); **Garzeo** (*Pero Garçeo de Ardanaz*, 1262, GPrior., 396; *Bernart Garzeo*, Donazarharre, 1361, Goih., 1966: 161); **Garzio** (*Garcio Periz*, Lizasoain, 1366, LPN, 520. or. Ikus A. Irigoien, 1982: 626-627); **Garsio** (*Garsio*, 1119-1136, Goih., 1966: 143); **Garzia** (*Garcia Enecoitç, Garcia Lopeitç*, Uharte Eguesibar aldekoak, 1212, Ost., 36); **Garzi** (*Garçi Yvannez de Oçaeta*, Bergara? Ozeta?, 1307, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 103, 109. or.; *Garci Miguel*, Undio, 1377, CDSCernin, 29; *Garzi Yvañes de Galarreta*, Agurain, 1393, Iñur., 1989, 92, 148. or.); **Garsia** (*Garsia Marra*, Eparotz, 1072, VM, 33. or.); **Garsias** (*Garsias Fortunionis de Taroca, Garsias Fortunionis de Urroç*, 1135, Goñi, 187. Aldaera honen inguruan ikus Irigoien, 1982: 637); **Gartia** (latindurik; cf. *Ozaba Gartia*, Estellerria, 989, Ubieto, 1963, 26, 80. or.); **Gaxia, Gasie, Gaxie** (*Gaissia d'Ustia*, Uztaritze, 1311, Goih., 1966: 74; *Gassie Arnaut = Gassernaut*, Biarritze, 1335, 1342, ibid., 22. or.; *Gassie de Subiri*, Baiona, 1335, ibid., 108. or.); **Garzon** (*Garçon de Zuaz*, 1196, Leire, 358; *Johan Martiniz Garçon*, Fustiñana, 1366, LPN, 426. or.); **Gazeo** (*Fernando fiijo de Gaçeo*, “Çuaçu”, 1493, D.Dur., 56; “Gaçeo” izengoitia izan liteke, Fernandoren aita Arabako herri horretakoa zela pentsatzen badugu. Nolanahi ere, eta A. Irigoienek dioenez [1982: 631], *Gazeo* toponimo nagusia *Garzeo-tik eratorri beharra badago [hau *Garzia*-tik aterako zen], *Gazeo* antroponimotzat ere har liteke. Zernahi gisaz, izen hutsa herri izena izatea ez da ohikoa Euskal Herrian, guk dakigula); **Garzeani, Garseani** (*Regnante Garceani rex in Papilona [sic] et in Nagera sedis, Garseani episcopo in Ualle Conpossita*, 1030, Val., 48, 71. or.); **Garseano** (*Garseano scriptore*; Arabako datuak aipatzen dituen agiri batean, 1106, Ubieto, 1976-II, 314, 209. or.). Ikus **Gaste, Gastea** eta **Gaiztarro**.

Godoyk (1871: 111-112) honen erroak frantseseko *gars* eta gaztelaniazko *garzon*-ena bera izan behar duela dio eta, Frantzia argitaratutako artikuluxka batean oinarrituta, jatorria galieratik hartutako hitz batean (*ruars?*, ezin daiteke ongi irakur) duela. Luchairek (1881: 164-165) *hartza* dakusa *Miguel Arza* deizioaren bigarren partean eta *Arceiz* (*Arce-iz* zatitzen du) patronimikoan. Mitxelenak (AV, 99, 267) ez du ez alde ez aurka hitz egiten, baina dio *Arceiz*, Luchairek nahi zuenaz bestera, *Garceiz*-etik atera dela, Menéndez Pidalek ikusi zuen bezala (1986 [1926], 59.1), aitzineko izenarekin batzean bokalarteko bihurtutako kontsonantea galdu baitzuen. Beranduago, Díez Melcónen lanari egindako erreseinan (1957: 373), erraten du bere ustez *García*-k ez duela euskarazko (*h*)artz-ekin zerikusirik. Díez Melcónek (1957: 124-125) aitzineko beste autoreen iritziak biltzen ditu

lehenik eta gero “me inclino más por su afinidad con el vasco” gehitzen. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 425) euskarazko (*h*)artz-etik eratoritzen dute; Irigoienek, aldiz, *Gazte*-ren aitzindaria datekeen *Gartzea*-rekin (*bertze* > *beste*, *ortzegun* > *ostegun* bezala) lotu nahiago du. Honela dio (1982: 625-626, 632, 634):

“Para el área francesa Maria-Thérèse Morlet en documentos que van del siglo VI al XII recoge “**Garsias** (...). **Garsia** (...). **Garso** (...)”, así como **Garsiton**, **m.** (...) señalando que “**Garsias** doit être la forme espagnole correspondante de l’ancien basque **Harsia** qui pourrait se rattacher au basque **hartz**, **artz**, ours, cf. Meyer-Lübke, Rom. Nam. II, 66. Ce nom est assez fréquent après le XIIe siècle dans les Cartulaires de Toulouse et de Conques. Quant à **Garsiton**, ce pourrait être un dérivé de **Gars-**: **Gars-ito**, **-onis**”. Recoge también las formas sin consonante inicial “**Arsia**, f. (...)”, usada como femenino, y “**Arsias**, m (...). **Arsius** (...)”. Como se ve, la documentación más antigua que se señala es del siglo X, pero en la Vasconia aquitana, hoy zona francesa, y en Asturias, está presente en el VIII. En cuanto a lo que se afirma sobre la existencia de la forma **Harsia** en vasco antiguo, debo señalar que no tengo ni la más ligera idea de que dicha palabra esté documentada como tal. Acaso se quiera referir al genitivo **Harsi fi(lius)** de la inscripción recogida en CIL XIII, 85. En cualquier caso la forma primitiva es **Garcea** de donde **Garcia**. Cita también al referirse a “**Arsivus**, m (...)” a “**Arsias Aureolus** (...)”, recordando la opinión de Luchaire”.

Orpustanek (2000: 210-211) bi etimologiak —alegia, *gazte*-rekin lotzen duena eta oinarrian *harza* (sic) ikusi nahi duena— aipatzen ditu eta jatorria oraindik argitzeko dagoela ondorioztatzen, Sordeko kartularion agertzen den *Garcie belce de Aurt et Orcuit [...]*, *Lope Harse filius ejus* lekukotasunean oinarriturik.

Guk *hartza*-rekiko erlazioari bi oztopo ikusten dizkiogu: lehena hasierako g-hori da, aspirazioak bokal artean kuntzetzat belarra utzi baitu zenbait hizkeratan, baina ez, dakigunez, hitz hasieran; Bergantonek aipatzen duen *Gouesque* ‘Huesca’-k (Orp., 2000: 220) beste iturri bat izan lezake (cf. espainoleko egungo *güevo* ‘huevo, arraultza’, *güele* ‘huele, usaia botatzen / hartzen du’ edo euskarako *gwai(n)* ‘orain’). Bigarren oztopoa *Garzea*, *Garze*, *Garzia*, *Garzi*... aldaerek aurkezten duten bokala da, hots, *-e(a)* eta *-i(a)*.

- **Gartianis**: *Fortunio Gartianis de Agibare* (1020-1030, Ubieto, 1963, 50, 149. or.).
- **Garseanis**: *senior Lupe Garseanis* (934, Ubieto, 1976, 22, 40. or.); *Fortunio Garseanis et Sanzio Garseanis* (980-990, Lakarra, 1945: 230); *Furtunio Garseanis* (991, Leire, 11).
- **Garseains**: *Fortunio garseains, Sancio garseains* (981, Zier., 1970: 277).
- **Garseani**: *senior Furtunio Garseani* (934, Ubieto, 1976, 22, 40. or.).

- **Garsonianis:** *Blasco Garssianis* (Mutiloa, 1002, Leire, 14); *Sanctius Garsianis* (1049, ibid., 45).
- **Garseanes:** *Sancio Garsianes* (Lizarra, 1024, Iratxe, 3).
- **Garsianes:** *Santio Garssianes de Arrienda* (1048, Leire, 44).
- **Garzeitz, Garzeiz:** *Bermudo Garceiz* (947, Ubieto, 1976, 45, 62. or.); *Lope Garzeiz de Arratia* (Bizkaia, 1053, ibid., 1963, 107, 99. or.); *Oveco Garceiz* (Oreitia aldean, 1085, ibid., 1976-II, 111, 82. or.); *Eximinius Garçeitz de Bruslada* (Burlata, 1226, Ost., 69); *Maria Guarceitz de Vila nova* (Hiri-berri Garazi, 1249, Goih., 1966: 135); *Toda Garceitz d'Artabia, Garcja Garceitz d'Echarren* (Iruñea, 1262, *Sta.Eng.*, 2); *Eynego Garceiz de Eldua-yen* (Tolosa, 1312, Zab., 1997, 242, 415. or.); *Ochoa Garceiz d'Iriuerri* (Baigorri, 1381, Goih., 1966: 180).
- **Garzeize:** *Sancho Garceice, Acenar Garceice, Fortun Garceice filio de Garcia Chico* (Sorlada, 1127, Iratxe, 115).
- **Gerzeiz:** *don pero gerceyz el bayllestero* (Erriberri, 1292, Zier., 1974, 122).
- **Karzeiz:** *Pero Carceyz de Ayegui* (Lizarra, 1261, *DNLO*, 49); *Eluira Carçeyz Uicona* (Faltzes, 1330, *LPN*, 249. or.).
- **Garzeis:** *Lope Garzeis de Artieda in Longida* (1020-1030, Ubieto, 1963, 50, 149. or.); *Eximino Garceys d'Arbiçu* (1241, Goñi, 607 = *Eximinius Garceitz de Aruiçu*, 1238, ibid., 599); *Pero Garçeyz Milia* (Faltzes, 1330, *LPN*, 249. or.).
- **Arzeitz, Arzeiz:** *Eneco Arceiz Iriarteco* (1110, Art., 40); *domnus Petrus Ortitz, filius domni Fortunii Arçeitx de Sarassa* (Saratsa, 1229, Iratxe, 341); *Maria Arceytz de Sanssoayn* (Iruñea, 1309, *CDSCernin*, 3); *Lop Arceytz de Sarria* (Aosen, Garesko udalerrian, 1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8). Muru Asterainen *Pero Azçeyz dago* 1388an (Uranga, 1954: 281), baina ez dakigu erratua besterik ez ote den.
- **Grazeiz:** *Miguel Graçeyz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 296. or.).
- **Garzesi:** *Garcesi* (Iparraldea, Erdi Aroa, Goih., 1986: 302. Cf. Iruñeko *Gastesi* deitura).
- **Garziiz:** *Miguel Guarçiç de Sada* (Zare? Zizur Txikia?, 1267, *GPrior.*, 407).
- **Garziz:** *Semero Garciz* (Baigorriko bizkondea, Olhontzen, 1150-1167, Goih., 1966: 132); *Iohan Garçiz de Galarça, Pero Garçiz de Vidaurre, fïio de don Garçi Yuannez de Oçaeta* (Bergara?, 1307, Mar. & Gon. & Mar.,

- 1991, 103, 109. or.); *Pero Garciz el Blanco, Pero Garciz Blanco* (Kaseda, 1315, Zab., 1997, 268, 462. or.).
- **Garzis:** *Petrus Garcis* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
  - **Arziz:** *Pero Arçyz* (Artaxoa, 1330, LPN, 297. or.); *Miguel Arciz* (Udotz, Ultzama, 1366, ibid., 534. or.); *Pere Arciz* (Gares, ibid., 552. or.). A. Irigoienek (1982: 623-624) Larraungo *Astitz* herri izena honekin ere berdintzen du, Arabako hiriburu den *Gasteiz*-ekin ez ezik.
  - **Garzetz, Garzez:** *Oriol Garzez* (1036, Ubieta, 1963, 67, 10. or.); *Galin Garzez* (1119-1137, Art., 72); *Miguel Garçetz* (= *Miguel Garçetz de Galeynn*, Iruñea, 1301, DNLO, 115); *a don Garçi Sanchiz e a Iohan Garçez e a Ochoa, sus fijos* (Eldua – Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 14, 25. or. = *Garçia Sanchez de Blastegui e a Iohan Garçez e Ochoa, sus fijos*, ibid., 15, 29. or.).
  - **Arzetz, Arzez:** *Orti Arcez, Forti Arcez* (1103-1120, Art., 32); *Eneco Arcez, filius Garcia Capeza* (1156, ibid., 99); *Petro Arceztz* (1237, Goñi, 595). Zierbidek (1970: 280) *Arce* ‘Artzi, Artzibar’-etik eratorri nahi du, baina bistan da *-e*-dun aldaera hori *Artzi* euskarazkotik atera dela, erdarak duen bukaerako *-i > -e* egiteko joeragatik; kontuan hartu beharra da hizkuntza honetan ez dela *-i-z* bukatzen den hitzik, maileguz kanpo.
  - **Garzes:** *Fortunio Garces* (1148, Mont., 15). Egun bizirik dagoen deitura da hau.
  - **Garses:** *Bergon Garses de Agramont* (Iparraldean, c. 1100; Orp., 2000: 197).
  - **Gazez:** *Ariol Gacec* (1125, Zier., 1970: 278); *Frion garçeç caxal* (1136, ibid.).
  - **Garzeaiz:** *senior Petro Garzeaiz* (1067, Iratxe, 39); *Senior Fortuin Garceaiz en Funes* (1067, Leire, 80); *Fortun Garceayç de Çizur Minor = Furtin Garcia Arceyz de Cicur Menor* (1138, Goñi, 208).
  - **Arzeaiz:** *Lope Arzeaiz de Garbala* (Garbala, XI.-XII. mendeak, GPrior., 2); *Domicu Arceayz* (1186, Goñi, 376); *Petro Arceaiz de Arroniz* (1208, Ost., 33).
  - **Garzeaz:** *Orti Garçeayç* (1061?, Iratxe, 22); *Fortun Garceaz, Sanzio Garceaz, Eximeno Garceaz* (1071, ibid., 48).
  - **Arzeatz:** *Sancho Arceartz* (Aristregi, 1186, Goñi, 376).
  - **Garziaiz:** *Munio Garziaiz, Enneco Garziaiz* (Gipuzkoa, 1055, Ubieta, 1963, 117, 115. or.).

- **Garziaz:** *Eximino Garciaz* (1024, Iratxe, 2); *Auriol Garciaz, Enego Garciaz de Ceia* (1131, Zier., 1970: 278); *Eneco Garciaz* (1161, Mont., 130).
- **Garsiaz:** *Forto Garsiaz de Onoz* (Iparraldean, c. 1105; Orp., 2000: 197).
- **Garsias:** *Arnaldus Garsias de Garris* (Garruze, c. 1120, Raymond, 1873, XLVII, 35. or.).
- **Gartias:** *Garin Gartias* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
- **Garziez:** *Lope Garciez de Cestave* (Araba, 1118, Ubieta, 1976-II, 342, 231. or.); *Orti Garçiez* (Leatxe, 1193, Leire, 355); *Sancho Garciez de Çiçur* (Taxoare, 1246, GPrior., 310); *don Sancho Garçiez, arçipreste de Ypuzcoa; Iohan Garçiez de Veriçoayn* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 15. or.).
- **Garzies:** *don Xemen Garçies, alcalde de Heulate* (Eulate, 1293, Iñur., 1989, 15, 17. or.).
- **Arziez:** *Dominco Arciez de Semelyo, Lop Arciez de Mutiluri et de Semelyo* (c. 1167, Leire, 327).
- **Garsiez:** *Iohan Garsiez de Viana* (1275, Viana, Zab., 1995, 2).
- **Garsies:** *Arnaldo Garsies, Gilelmo Garsies* (Gaskuña, 980-990, Lakarra, 1945: 248); *Brasc Garsies de Luxe* (Lukuze?, c. 1105; Orp., 2000: 197).
- **Garzitz, Garziz:** *Semero Garciz* (Baigorri, 1167, Raymond, 1873, CLXXX, 152. or.); *Miguel Garciz* (Arbeitza, 1282, Iratxe, 419); *Ferrant Garçiç de Ezquay* (Erriberri, 1292, Zier. & Ram., 1996, II-3); *Yenego Garcitz d’Uart* (Iruñea, 1312, DNLO, 152).
- **Garsiz:** *Pero Garsiz de Ubauriz, Martin Garsiz d’Eussa* (XIII-XIV. mendeak, *Doc.Gasc.2*, 354 = *Martin Garceyz d’Eussa*, ibid.).
- **Garsis:** *Arnalt Garsis* (Iparraldea, Erdi Aroan, Goih., 1986: 302).
- **Garzoiz:** *Miguel Garçoysz d’Otieylla* (Artaxoa, 1330, LPN, 299. or.).

Gaste (*Gaste Laharrga, Gaste Leharriga*, Ortzaize, 1388, Goih., 1966: 200); **Gastea** (*Guastea*, Erriberri, 1244, Irigoien, 1982: 623-624; *Gastea d’Alçayaga*, Lesaka aldean, 1366, LPN, 609. or.; *Gastea de Lana*, Lizarran, ibid., 567. or.; *Gastea d’Espaster*, Bilbo, 1470, Enr. et al., 1996b, 25. or.); **Gazte** (*Gazte, madre de Puyah*; sic, Berroeta, 1366, LPN, 532. or.); **Gasteo**. Orpustanek (2000: 210) elkarren segidan agertzen diren *Gasteo* eta *Garcia d’Uhalde* (1378) batetik, eta *Gastea de Lahargue* eta *Garcia de Laharaga* (1381) bestetik, aipatu ondoren hau gehitzen du: “Mais il semble qu’il s’agisse de confusion ponctuelle à laquelle la

forme gasconisée traditionnelle *Gassie* a pu contribuer”. Irigoienen iritzian (1994: 220) “*Gartzea* formaren beranduagoko pare evoluzioz sorturikoa *Gastea* da, euskaraz *bertze* formarena *beste* den bezala, latinezko ordaina *Ivvenis* dela (...)”.

- **Gasteiz:** *Pero Gasteyz; Lope Gasteyz, su hermano* (Artatza, 1350, *LPN*, 364. or.); *Enequo Gasteyz* (ibid., 365); *Lope Gasteyz, Sancho Gasteyz* (Gollao, ibid., 365); *Maria Gasteyz de Erna(n)i* (Donostia, 1466, La. & Le., 1995, 58, 106. or.). Cf. *Gasteiz* toponimoa. Irigoienek, ikusi dugun bezala, *Gaste*-ren patronimikoa dela uste du; berrikiago, Iglesiasek (2001: 330-331) Gaskuñako *Gastes*-ekin lotu du, eta honen 1290eko *Gastris* lekukotasunean oinarriturik, Dauzat eta Rostaing-en ildotik, oinarrian izen germaniarra dagoela uste du, *Gastericus xehekiago erran. Bilakaera honela zatekeen ikertzaile honen arabera: *uilla Gasterici > *Gasteriz > *Gastris* (Landak) / *Gastehiz* (Araba) > *Gasteiz* > *Gastez*. Ondoriotzat hau dio: “Beraz, nahiz-eta Alfontso Irigoienen hipotesia kontuan hartzekoa den, gure irudiko, hemen proposatzen denak, hala ere, logikoagoa iduri du, besteak beste, ongi ezaguna den sistema onomastiko historiko eta koherente batean sartzen baita”.

Gure ustean Irigoienen tesia ere sistema erabat koherentean sartzen da, eta duen abantaila da *Gaste* izena gure artean arrunt ongi dokumentaturik dagoela, alegia, ez dugula izartxoaren beharrik. Bestalde, fonetikoki, euskaraz segur aski **Gazteri(t)z*-en modukoren bat behar genuke *uilla Gasterici-tik abiatuko bagina. Gainera, Erdi Aroan ageri diren formak (*Gasteiz, Asteiz, Esteiz, Asteax*) ezin dira, jakina, gotikoaren bidez azaldu, patronimikoak izanik *Gaste, Gastea*-rekin lotu behar baitira, edo, gehienez ere, *Garze, Garzeiz*-en multzokoekin, baina ez, inola ere, germanierarekin.

- **Asteiz:** *Miguel Asteiz* (Alli, 1366, *LPN*, 527. or.); *Miguel Asteiz*, (Eratsun, 1366, ibid., 570. or.). Cf. Larraungo *Astitz* herri izena; ikus Irigoienek honetaz dioena (1982: 623-624). Bilbon, 1509an, *Maria Peres de Asteiz* ageri da (Enr. et al., 1995, 1, 39. or.).
- **Esteiz:** *Maria Esteiz* (Eraul, 1350, *LPN*, 367. or.).
- **Astea(t)x:** *Maria Asteax, cosdurera* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 223. or.).
- **Astes:** *Martin Astes de Çilaurren* (Arrasate, 1515, Le. & G., 1998: 163).

Gendule (*Guendule Sanz, Iruñerria, 1002, Leire, 14*); **Gentule** (*de domno Gentule, 1049, ibid., 45*); **Kentule** (*Belaco Filius Cent(u)le Centule[z]*, Basauri, IX-X. mendeak, Az. & Gar., 1996, 167-168. orr.; *Centule*, Elorrio, X. m., ibid., 173-174. orr.; *Quentule*, Izurtza, X-XI. mendeak, ibid., 225-226. orr.); **Centullus** (*Centullus abba de Arci signum, 971, Val., 42, 64. or.*); **Centullo** (*Comite Centullo*

in Tirasona, Tarazona, 1125, Goñi, 153). Nafarroan *Gendulain* izeneko hiru herri daude eta *Gendulaga* mikrotoponimoa ere dokumentatzen da (Salaberri, 2000: 127).

Luchairek (1881: 155-156) latineko *Centullus* izenak euskaraz *Gendul* eman duela erraten du. Itxura duenez patronimikoetatik (Leireko *Santio Guenduliz*, *Sancio Gentuliz*, *Garsia Guenduliz*-etik) eta toponimotik (*Guendulain*-etik) eratortzen du aldaera hau, ez baitu bestelako lekukotasunik ematen; bai, ordea, *Gendule*-rena (*Guendule Sanz*, Leire). Azkarate & Garziak (1996, 150-151, 313. orr.) Bizkaiko Irureko (Abadiño?) *Centuri* biltzen dute eta azaltzen *Centule*-ren euskarazko balio-kidea datekeela, bokal arteko albokoaren orde z dardarkaria erakusten duena. *Gendulli* ere dokumentatzen da (Mitxelena, 1957: 145); ikus, orobat, Irigoien (1983: 35). Bizkaitar euskaltzainaren iritzian latineko *Quintulus*-etik atera da aztergai dugun izen hau (1994: 273).

- **Kentullez, Kentulez:** *Munnio Quentullez* (950, Val., 24, 46. or. = *Munnio Quentulle*, ibid., 23, 45. or.); *Belaco Filius Cent(u)le Centule[z]* (Basauri, IX-X. mendeak, Az. & Gar., 1996, 167-168. orr.).
- **Genduleiz:** *Eneco Genduleiz* (Ezkaroze, 1058-61, Leire, 64); *Eneco Genduleiz* (Eusa, 1096, ibid., 152).
- **Gendulez:** *Semeno Guendulez* (Lizarra, 1024, Iratxe, 3).
- **Genduliz:** *Santio Guenduliz* (Mutiloa, 1002, Leire, 14); *Garsia Guenduliz* (Izize, 1068, ibid., 186); *Garsia Genduliz* (Elkarte aldean, 1099, ibid., 170).
- **Gentuliz:** *Sancio Gentuliz* (918, Leire, 6), *Sanctius Gentuliç* (1049, ibid., 45).

Gillem (*Guillem de Çiaurritz*, Iruñea, 1375, *CDSCernin*, 28; *Guillem de Bizcaya*, Donapaleu, 1350-53; *CPBN*, 28. or.; *Guillem de Urdinarena*, Goldaratz, 1553, At.p., 1, 137); **Gillermo** (*Guillermo, seynor de Larratehui*, Heleta, 1412-13, *CPBN*, 93. or.; *Guillermo de echeberrj*, Arraioz, 1536, E.p., 1, 24). Honen jatorriaz ikus Piel & Kremer (1976: 285) eta Euskaltzaindia (2001b: 122).

- **Gillemiz:** *Johan Guillemiz*, *Pedro Guillemiz* (Artaxoa, 1366, *LPN*, 437. or.); *Pero Guillemiz*, e *Juan Guillemiz* (Segura, 1374, D.Sal., 35).
- **Gillermoz:** *Sanso Guillermoz de Sancto Michael*e (Donazaharre, 1189, Goih., 1966: 160).

Gomesano, Gomexano (*Gomessano*, 1046, Ubieta, 1976, 243, 237. or.; *Gomesano*, Calahorra, 1047, Iratxe, 10). Piel & Kremer-ek (1976: 160-163) gotikoko *guma* 'gizona'-ren eratorritzat hartzen dute.

- **Gomesanis, Gomexanis:** *Lope Gomessanis* (Apardoze, 991, Leire, 12).
- **Gomisanes, Gomixanes:** *Asnari Gomissanes* (Itzalle, XI. m., VM, 34. or.).

Gomiz (*Gomiz*, 963, Val., 37, 59. or.; *Gomiz Sanoiz*, 1033, Leire, 24; *Gomiz Ferrandez*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 13, aurkia); **Gomez** (*Gomez Gonzalez de Villela*, Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.); **Gomes** (*Gomes Gonçalves de Villiela*, Segura, 1340, D.Sal., 14, *Gomes Gonçalves de Butron*, Larrabetzu, 1514, Enr. et al., 1997b, 99. or.); **Gome** (*Gome Gonçalves de Butron e de Muxica*, Durangoko merindadeko alkatea, 1497, Enr., 1988, 8); **Goma** (*Ego Guisandus alia vinea in sauto, iuxta terra de Goma*, San Juan de Orbañanos, 867, Ubieto, 1976, 8, 18. or.).

Godoyk (1871: 114) *Goma* edo *Guma*-tik eratortzen du *Gomez* “patronimikoa”; Díez Melcónen arabera (1957: 143) *Gomet*, *Gomez*, *Gumez* aldaerak *Goma* izenetik atera dira, eta hau germanierazko *Guma* ‘gizona’-tik; azken hau Erdi Aroko onomastikan ohikoa (“prolífero”) da autore horrek dioenez (ibid., 110). Menéndez Pidalek eta Tovar-ek (1962: 387) behe-nafarrerazko *goma* ‘reflejo’ izen arruntak *gomez, *gomaz ‘distiratsua’ izenondo eratorritzat hartzeko aukera eman liezagukeela erraten dute. Piel eta Kremer-ek (1976: 162) aurreko autoreen etimologia arbuiazen dute eta, *Guma*, *Goma* bakanetan agertzen direnez gero, erraten dute *-izi*-dun eratorrietan (*Gomiz*, *Gomez*, *Gomici*-n eta bestetan) izen horren genitiboa ikusi beharko dela apika, eta ez patronimikoaren atzizkia. Boullónnek ere kasu berezizat hartzen du *Gomez* (1999: 49).

- **Gomiziz:** *Açenari Gomiçiç* (1099, Iratxe, 74); *Aurubita Gomiciz de Exauarri* (Etxabarri, XII. m., ibid., 78); *Aurubita Gomiciz de Azqueta, Fortun Gomiciz* (Belin, 1106, ibid., 87); *Sancio Gomiciz* (Itzalle, XI. m., Leire, 184); *Orti Gomiziz* (Gorritz, 1112, ibid., 248).
- **Omiziz:** *G. Omiciç* (Antsoain, 1240, GPrior., 288).
- **Gomieiz:** *Semena Gomieiz* (Rebuso, 1099-1122, Iratxe, 110).

Nolanahi ere, eta menturaz izenak duen patronimiko itxuragatik, maiz samar kausitzen dugu patronimikoaren tokian (ikus *Ibaines*-ez eta antzeko formez dioguna, beherago. Cf. *Santz*, *Sanz*), beste edozein izen —ikus bezala, izen soilak ere azaltzen baitira patronimikoen funtzioan— baino gehiagotan, hain segur ere: *Aceari Gomiz de Ariz* (Aritz, Itza zendea, 1171, Goñi, 332); *Gonçalo Gomes de Butron* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 15. or.)...

Gondisalbo (*Gondissalvo Beilaz confirmat*, 873, Ubieto, 1976, 16, 30. or.); **Gondesalbo** (*Gondesalbo testis*, 945, Val., 18, 38. or.; *Gondesaluo Uelaiz de Iriuerri*, XI. m., Iratxe, 77); **Gondezalbo** (*Gondeçaluo Albaroiz*, 1032, ibid., 27); **Gundesalbo** (*Gundessalbo Didaz*, 1066, Leire, 79); **Guldesalbo** (*Senior Guldessaluo Albaroiz in Marainone*, 1068, ibid., 83). Atalño honetako izenak eta

Gonzalbo, Gonzalo sarreran ageri direnak erro beraren aldaerak dira. Jungfer-en iritzian (1902: 16) izen honetan aleman zaharreko *gund* ‘proelium’ eta latineko *salvus* ditugu; Piel & Kremer-en arabera (1976: 167-169, 317), lehen osagaia (*Gund-/ Gunt-, Gond- / Gont-*) gotikoko **gunþ-* ‘borroka’-tik atera da, baina bigarrena iluna da eta ez dirudi latineko *salvus*-ekin erlaziona daitekeenik. Zernahi gisaz, *Gund-, Gunt-...* hori *teod*-ekin batera lehen osagai usaiakoena da bisigodoen izenetan eta, ondorioz, toponomastikan ere zabaldunde handia izan du.

- **Gundisalbiz:** *Munio Gundisaluiz* (= *Munio Guldesalbiz de Alaba*, itxuraz. 1043, Leire, 33); *senior Furtun Gundissalviz de Alviniz* (Araba, 1076, Ubieto, 1976, 439, 413. or.).
- **Gundesalbiz:** *Fredenando Gundesalbiz in Lantarone* (935, Val., 13, 32. or.).
- **Guldesalbiz:** *Munio Guldesalbiz de Alaba* (1042, Leire, 32).
- **Gundesalbez:** *Nunno Gundessalvez* (Bizkaia, 1082, Ubieto, 1976-II, 48, 45. or.).
- **Gundesalboiz:** *Godostio Gundesaluoyz* (Aragoi?, 1065, Leire, 75); *Senior Xemeno Gundessalboiz de Aranquiz* (Leire - Aiangiz, 1066, ibid., 79).
- **Gondesalboiz:** *Munio Gondesaluoyz* (Aragoi?, 1065, Leire, 75).
- **Gondesalbiz:** *Ueila Gondesaluiz* (1032, Iratxe, 27).
- **Gondisalbez:** *Fernando Gondissalvez* (Bizkaia, 1082, Ubieto, 1976-II, 48, 45. or.).
- **Gondesalbez:** *Garcia Gondessalvez, Lope Gondessalvez* (Bizkaia, 1082, Ubieto, 1976-II, 48, 45. or.).

Gonzalbo (*Gonçaluo Yuaynes de Baztan*, 1256, Ost., 161; *Gonçaluo Remyritz de Legaria*, 1318, DNLO, 174); **Gunzalbo** (*don Gunçaluo Garçeiz de Odiaga*, Adializarra, Aranatz aldean, 1256, Irantzu, 246. or.); **Gonsalbus** (*Gonsalbus abba*, 944, Val., 17, 38. or.); **Gonsalbo** (*Gonsalbo*, 1030, ibid., 48, 70. or.); **Gonzalo** (*Gonçalo Lopes de Langarica, Gomes Gonçales de Villiela*, Segura, 1340, D.Sal., 14; *Gonçalo Martiniz*, Arellano, 1366, LPN, 592. or.; *Gonçalo de Çabaleta*, Errenteria, 1406, Crespo et al., 1991, 27); **Gonzal** (*Gonçal*, Ziortza, 1507-1510, Enr. & Sar., 1989, 7, 22. or. = *Gonçalo*, ibid., 21. or.).

- **Gonzalboiz, Gonsalboiz:** *Didaco Gonzalboiz de Larrafona, et senior Scemen Gonzalboiz de Larrahona, et senior Albaro Gonsalboiz de Larrahona, et senior Fortun Gonzalboiz de Sancti Martini...* (Ameskoa, c. 1108, Leire, 222).
- **Konsalboz:** *Scemeno Consaluoc de Alueniç* (Albeiz, 1062, Iratxe, 23).

- **Gunzalboz:** *dompnus Guillelmus Gunçaluo*z (1217, Jim. & Jim., 143, 204. or.).
- **Gunzalbeitz:** *Pero Ortiz fillo de don Fortuin Gunçalueitz* (Iharte, 1250, Iratxe, 386).
- **Gonzalbeitz, Gonzalbeiz, Konzalbeiz:** *Diago Guonçalueitz de Nauascues* (1299, Zab., 1997, 162, 249. or.); *Martin Conçalueyç, e Semen Gonçalueyç, fijos de don Gonçlo Martiniz de Morentynn* (sic, 1300, Ost., 345. Agiri berean, aitzinago, *Gonçaluo Martiniç de Morentyn* moduan azaltzen da).
- **Gonzalbitz, Gonzalbiz:** *Furtun Gonzalbiz de Ango* (Armentia aldean, 1050, Ubieto, 1976, 277, 270. or.); *Andres Gonçaluiç de Olit* (1318, Zab., 1995, 283); *Johan Gonçaluiç* (Eulate, 1350, LPN, 366. or.); *Garcia Gonçaluitz de Andosiella* (Faltzes, 1271, Zier. & Ram., 1996, II-1).
- **Gonsalbiz:** *Petrus Gonsaluitz* (1194-99, Ost., 24).
- **Golzalbiz:** *Pero Golçaluiç* (Burunda, 1388, Uranga, 1954: 265); *Garci Golcaluitz* (Abizu, Arakil, ibid., 271. or.).
- **Gonzalbetz, Gonzalbez:** *Garcia Gonzalvez de Cestave* (Araba, c. 1084, Ubieto, 1976-II, 93, 71. or.); *Garcia Gonzalvez de Gamarra* (Araba, 1089, ibid., 186, 129-130. or.); *Pero Gonçaluez de Arteaga* (Azantza, 1256, Irantzu, 235. or.); *Iohan Gonçaluez de Baztan* (1276, Zab., 1997, 10, 18. or.); *Johan Guonçaluetz* (Los Arcos, 1297, DNLO, 101).
- **Gonzalbes:** *Petro gonçalues* (1212, Zier., 1970: 279).
- **Gonzaliz:** *Martin Gonzaliz de Yturrioz* (Oiartzun aldea, 1478, C. & C. & G., 1997, 71, 70. or.); *Martin Gonçaliz de Basoçabal, escriuano* (Bilbo, 1514, Enr. et al., 1997b, 73. or.); *Flores Gonçaliz de Arteaga* (ibid., 80. or.); *dona Taresa Gonçaliz de Ybarra* (Elorrio, 1514, ibid., 113. or.).
- **Gonzalis:** *Diego Gonçaliz* (Bilbo, 1492, Enr. et al., 1996b, 324. or.); *Françisco Gonçaliz de Basoçabal* (Ondarroa, 1503, Enr., 1988, 14 = *Françisco Gonçales*, ibid.); *Pero Gonçaliz de Meçeta* (Gernika, 1514, Enr. et al., 1997b, 205).
- **Gonzaletz, Gonzalez:** *Teresa Gonçaletz de Baztan* (Lizarra, 1306, Zier. & Ram., 1996, II-5); *Iohan Gonçalez de Belaunça* (Tolosa, 1312, La. & Le., 1995, 11, 18. or.); *Martin Gonzalez de Langarica* (Gasteiz?, 1438, Poz., 1998, 18. or.); *Alfonso Gonzalez de Zaja* (Urduña, 1456, Enr., 1988, 3).
- **Gonzales:** *Pedro Gonzales de Arancibia e Rodrigo Adan de Yarza, alcaldes en Vizcaya* (Gernika, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 16. or.); *Go-*

mes Gonçalves de Villiela (Segura, 1340, D.Sal., 14); *Alvaro Gonçalves de Astegieta* (Astegieta, 1486, Enr. & Sar., 1986, 42); *Gome Gonçalves de Butron e de Muxica* (Durangoko merindadeko alkatea, 1497, Enr., 1988, 8); *Pero Gonçalves de lunguitu* (Gasteiz, 1507-1510, Enr. & Sar., 1989, 3, 11. or.).

Gudistio (*Gudistio Pedriz testis*, 804, Val., 2, 15. or.); **Godosteo** (*Godosteo*, 864, ibid., 3, 16. or.); **Godestio** (*Godestio*, 1039, ibid., 50, 72. or.); **Godostio** (*Godostio Gundesalboyz*, Aragoi?, 1065, Leire, 75). Meyer-Lübkeren arabera *Gudes-Teu* ulertu behar da *Gudesteus* izena, hots, “Famulus Dei” dukegu hemen (‘Jainkoaren zerbitzaria’); ikus Díez Melcón (1957: 110). Ménendez Pidalek & Tovar-ek (1962: 417) germaniartzat jotzen dute; Piel & Kremer-ek ere (1976: 175) germaniartzat hartzen dute, *Gut-/Got-*, *Gud-/God-*en eratorrien artekotzat, hots, ‘gut’, ‘Gott’ edo ‘Gote’ adierak zituzten izenen eratorritzat, hiruretarik zeini dagokion erratea arrunt zaila bada ere, ikertzaile hauen arabera.

- **Gudestioz**: *Munnio Gudestioz* (Sta. María de Pazuengos, 944, Ubieto, 1976, 35, 49. or.).
- **Gudestoiz**: *Munnio Gudestoiz* (947, Ubieto, 1976, 45, 62. or. = *Munnio Gudestioz*).
- **Godesteoz**: *Hanne Godesteoz* (945, Ubieto, 1976, 36, 50. or.).
- **Godostioiz**: *Garcia Godostioyz* (Aragoi?, 1065, Leire, 75).
- **Gostioz**: *Monnio Gostioz* (934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.).

Gudumer (Azkarate & Garziak [1996, 313-314. orr.] Albeldako 972. urteko *Gudumer* aipatzen dute); **Gudumeri** (Valvaneran *Mer Gudumeri* zegoen; ibid.). Piel & Kremer-en arabera (1976: 173-174 eta 310-311) *gôps* ‘ona’, *gup* ‘Jainkoa’ edo **guts*, *guta* ‘godoa’ dago izen honen lehen zatian, eta etimologia garbiegirik ez duen *marus* (**martha* ‘borroka zaldia’, *marei* ‘itsasoa’, **marka* ‘muga’) bigarreanean.

- **Gudumeriz**: *Fortunio Gudumeriz de Subiza* (Subitza, 1080, Leire, 108).
- **Kudumeris**: *Quiteri Cudumeris Munio* (Markina-Xemein, IX-X, Az. & Gar., 1996, 231-233. orr.).
- **Godomeriz**: *Blasco Godomeriz* (Saratsa, 1112, Leire, 251).

Guter (*Guterr Ferladez de Silanes*, Aragoi?, 1065, Leire, 75); **Gutier** (*Gutier*, 875, Val., 6, 22. or.; *Gutier Munotz*, Iruñea, 1303, DNLO, 125; *Gutier Gonçalves de Castanneda*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 199. or. Cf. *Johan Lopiz Gudier*, Faltzes, 1330, LPN, 248. or.); **Guterre** (*Guterre de Saldanna, mercadero bur/gales*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 8. or.); **Gutierre** (*Gutierre e su muger*, ibid., 58. or.). Burgosen 1301ean egindako agiri batean (Enr. & Hid. & Mar., 1999,

2, 7. or.) *Don Gutierri Fernandez* ageri da; Faltzesen, berriz, *Eluira Gudierra* bizi izan zen (1350, *LPN*, 318. or.).

Jungfer-ek (1902: 17) gotikoko *gôds* eta goi aleman zaharreko *guot* ‘bonus’-ekin lotzen du izena. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 414) euskarako *guti* ‘gutxi’, ‘txikia’-rekin erlazionatzen dute eta erabat arbuiatzen frantseseko *Gautier*-ekin (< *Waltarius*) harremanetan jartzen duen Meyer-Lübkeren ustekaria. Irigoienek (1983: 9) germaniar jatorrikoa da.

- **Gutierrez, Gutierrez:** *Gil Guitierrez, Gil Gutierrez* (Arguedas, 1326, Bar., 1997, 24); *Pero Gutierrez* (Aiegi, 1378, Iratxe, 522).
- **Gutieris:** *Garci Gutyerris de Gorgollo* (Bilbo, 1492, Enr. et al., 1996b, 322. or. = *Garçia Gutierrez de Gorrpollo* = *Garçi Gutyarris*).
- **Gutierrez:** *Sarrazin Gutierrez* (932, Ubieto, 1976, 20, 32. or.); *Munio Gutierrez* (1110, Goñi, 123); *Esteuan Gutierrez* (Tutera, 1366, *LPN*, 425. or.); *Pedro Gutierrez* (Aramaio aldean, 1515, Enr., 1988, 9).
- **Gutierrez:** *Garçia Gutierrez de Gorrpollo* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 15. or., = *Garçi Gutyerris de Gorgollo* = *Garçi Gutiarrys*, 1492, *ibid.*, 322. or.).
- **Gutiaris:** *Garçi Gutyarris* (Bilbo, 1492, Enr. et al., 1996b, 322. or., = *Garci Gutyerris de Gorgollo* = *Garçia Gutierrez de Gorrpollo*).

Hani, Hane (cf. *Hanni*, 864, Val., 3, 16. or., *Anne*, 975, *ibid.*, 44, 66. or.; *Hanni*, 959, Ubieto, 1976, 84, 99. or.; *Anni Obecoz*; *Assur Hanniz*, *Peitro Fanniz*, Menéndez Pidal [1986, 41.2]. Donemiliagan *Hanne Godesteoz* dago, 945, Ubieto, 1976, 36, 50. or. Guk, gainera, *Anico d’ursue* hipokoristikoa aurkitu dugu 1359an; Ruiz, 1997, 190). Menéndez Pidak dioenez (1986, 41.2) izen hau iberiar etorki-koa da Hübner-en arabera eta germaniarrak Förstemannen iritzian; ikus, orobat, Díez Melcón (1957: 148). Mitxelena (1956c: 20) (*Hanni*, *Fanne* izena aipatzen du eta dio hemendik *Fanniz* patronimikoa sortu zela, hots, *Hañez*, *Fañez*. Albertosek (1966: 27-28) *Anno*, *Annua* eta *Annula* izenak jasotzen ditu, baina ez dakigu mintzagai hartu dugunarekin erlaziorik baduenetz; ikertzaile honek beronek *Hanno* bere ustez punikoa ere biltzen du, baina ez du aitzineko horiekin harremanetan jartzen. Boullónnek (1999: 208) “de orixe controversa” dela uste du. Patronimia eta toponimiaren arteko harremanak ukitzen dituen atalean Nafarroako *Aniz*-en oinarrian dagokeela erran dugu, etimologia bide hau arazogabea ez bada ere (ikus atal hori).

- **Faniz, Fañiz:** *Fanniz* (Mitxelena, 1956c: 20).
- **Fanez, Fañez:** *Maria Fannez* (1050, Val., 54, 75. or.).

- **Hanez, Hañez:** *Sanxo Hanez de Bosturia, Mome Hanez de Mondaka* (Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13-14] biltzen du).

Ianiz (*Ianiz*, Etxarri [Aranatz, ustez], 1210, Iratxe, 253. Cf. *Fuertes Iana*, Adoain, 1033, Leire, 25 eta *Lope Yenes, mio hermano*, Agurain – Erdoña, 1305, Iñur., 1989, 22, 24. or.; *don Beltran Yanes de Guevara sennor de Onnate, Gonzalo Yannes de Mendoca*, Araba, 1332, D.Dur., 16; *Beltran Yañez de Guevara, señor de Oñate*, 1413, Poz., 1998, 59. or.; *Beltran Yanez de Guevara*, Oñati, 1497-1519, Zumalde, 1999: 22 = *Beltran Ybanes*, ibid., 23. or.). Cf. *Ibaines*. Egun *Janices* deitura bada, San Martin Unxen, konparazione. Donemiliagako dokumentazioan, “in Nazere”, *Munnio Iannez* ageri da (952, Ubieto, 1976, 64, 76. or.).

- **Ianiziz:** *Sancho Ianiciz Beguriaco* (Biguria, 1204, Iratxe, 236). Honen oinarrian Gesalazko *Jaitz* herri izenaren aitzindari den *Janitz bide dugu, itxuraz *Iana*-tik abiatu behar dena (*j-z* irakurri behar bada behintzat), *Agoitz* edo *Beraskoitz Aio* eta *Berasko*-tik abiatuta azaldu behar diren bezal-bezala. Kontua da *Iani(t)z* izena izan zitekeela ematen duela (cf. *Gometz, Gomiz*), gero honetan oinarriturik *Ianiziz* patronimikoa ere atera bide baitzen. Pentsa ote liteke *Iani(t)z* herri izena izengoitizat erabiltzearen ondorioz *Ianiziz* patronimikoa sortu zela?

Ilurdo, Illurdo, Ilurde (*don Ilurdo*, Tutera, 1187, Mont., 207. Cf. *Bazcoare Ilurde*, Lizarra, 1366, LPN, 611. or.). Mitxelenak (1957: 140) Cardeñako “Bece-*ro*”ko *Illurdo*, *Inlurdo* aipatzen ditu eta Irigoienek erraten du (1990c: 51, 1995c: 47-48) erromatarren garaiko Akitaniako idazkuniketako *Ilvrberrixo*-rekin erlazionaturik dagoela, gehiago sakontzen ez badu ere. Formari dagokionez, bizkaitar iker-tzaileak (1990c: 48-49) *Lapurdo*, *Lapurdi*-rekin lotzen du mintzagai hartu dugun hau, hots, *Ilurdo*, *Ilurdi (> *Ilurde*) izen beraren aldaerak dira, *Lapurdo* eta *Lapurdi* antroponimo beraren aldaerak diren bezala.

- **Illurdoi(t)z.** Ez dugu patronimikotzat aurkitu, baina *Garsea Illurdoiztegia* toponimoaren osagaitzat ageri da: *in loco quem dicunt Garsea Illurdoizte-guia* (XI. m., Iratxe, 76; cf. agiri bereko *agrum quem uocitant Belasco Laschentizteguia a limite de Belasco Laquentiz*).
- **Illurdotz:** *Beila Illurdotz* (1066, Leire, 79. Cf. *Illurdotz* Esteribarko herri izena).

Itsuste, Itxuste (*Ychuste*, Sunbilla, 1366, LPN, 529. or.; *Yssuste d’Arozpide*, Arruazu, 1388, Uranga, 1954: 268).

- **Itsusteis:** *Johan Ysusteys d’Olays* (Errenteria, 1384, Crespo et al., 1991, 19).

Jakue (*Jacue d’Aytçoaynn*, Aitzoain, 1296, DNLO, 98; *Sancho Periz, fijo de Jacue*, Villatuerta, 1350, LPN, 307. or.; *Jacue de Badoztayn*, Espartza Galar, 1388, Uranga, 1954: 282; *Jacue de Yñciarte*, Andoain, 1647, Goi.p., 1).

- **Jakueitz, Jakueiz:** *Domenga Jacueyç de Oricayn* (Orikain, 1274, *GPrior.*, 424 = *Domenga Jacuayç*); *Maincia Iacueiz* (Ausano [Imotz], XIII. m., *ibid.*, 110); *Sancho Iaqueitz* (Sagaseta, 1303, *DNLO*, 124); *Lope Jacueiz* (Orbaitz, 1366, *LPN*, 464. or.); *Johane Jacueiz* (Irotz, 1366, *ibid.*, 465. or.); *Miguel Jacueiz* (Artika, 1388, Uranga, 1954: 274).
- **Jakuaiz:** *Domenga Jacuayç* (Orikain, 1274, *GPrior.*, 424 = *Domenga Jacueyç*).
- **Jaikuez:** *Garcia Jaycuez* (Aitzoain, 1388, Uranga, 1954: 276).
- **Jakoiz:** *Pero Jacoiz* (Lizarra, 1366, *LPN*, 611. or.).

Joanes (*Ihoannes Belescones*, 980-990, Lakarra, 1945: 236); **Joane** (*Ioanne fillo de Maitete*, Subitza, 1267, Ost., 206; *Johane Sanchez de Ciordia*, Ziordia, 1516; Poz., 2001, 43, 255. or.); **Juane** (*Juane d'Olayçola*, Errenteria, 1490, C. & C. & G., 1997, 80, 98. or.); **Joan** (*Yoan Martiniç*, Zorokiain aldean, 1255, Ost., 157); **Juan** (*Juan de Çuhurco*, *Juan Yvanes d'Isasti*, Errenteria, 1406, Crespo et al., 1991, 27). Egun *Ibañes*, *Ibanes*, *Ibaines* (cf. Erronkariko *Baines*) izkiriaturko genituzkeenak hagitz ohikoak dira agirietan, dokumentatzen ere diren *Joaneitz*, *Joanetz*, *Joaniz* eta abar baino anitzez ere usaiakoagoak, baita *-z* eta *-tz* nagusi azaltzen zaizkigun Nafarroa bezalako eskualdeetan ere. Dokumentazioko *Ibanes*, *Ibañez* —hau bizirik dago gaur egun, ezaguna den moduan— forma analogikoak dirateke. Izena, etorkiz, hebraikoa da; honetaz ikus Piel (1947b: 307-308) eta Euskaltzaindia (2001b: 133).

- **Joaneitz, Joaneiz:** *Garcia Ioaneiz* (1217, Ost., 46); *Fortuin Joaneitz* (1245, *ibid.*, 126); *Semen Ioaneyz* (1263, *ibid.*, 191).
- **Joanitz, Joaniz, Juaniz:** *Senior Kardele Ioanniz de Biliela* (1055, Leire, 49); *Iohan Iohanniz*, *Eneco Iohaniz* (Uskartze, 1072, *ibid.*, 97); *Galindo Ioanniz* (Aizpurgi aldean, 1108, *ibid.*, 221); *Lope Joaniz* (Garazi, 1293, Goih., 1966: 174); *Ochoa Johaniz* (Lintzoain, 1366, *LPN*, 468. or.); *Eneco Johanitz* (Irulegi, 1412-13, *CPBN*, 110. or.). Egun *Juaniz* deitura bizirik dago Nafarroa Garaian.
- **Joanetz, Joanez:** *Didaco Iohannec de Zuacho* (Araba, 1106, Ubieta, 1976-II, 314, 209. or.); *Domicu Johanetz de Madoz* (Larraun, 1249, Orp., 1997: 201).
- **Ibaines, Ibañes:** *J. de G. Yuaines* (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 155); *don Garcia Iuaines* (Subitza, 1267, Ost., 206); *Ataresa Hyuaynnes de Baztan* (1276, *Sta.Eng.*, 10); *Miguel Hiuyaynes, fill de don Johan Gil de Gambee* (sic, Genbe, 1286, Ost., 299); *Rodrigo Yvannes* (Agurain, 1292, Iñur., 1989, 13, 16. or.); *Lope Ybañes de Bedoya* (Arrasate, 1342, D.Sal., 16); *Lope Yvannes de Durango* (Donostia, 1364, Crespo et al., 1991, 10);

Lope Ybannes de Otaola (Ziortza, 1507-1510, Enr. & Sar., 1989, 1, 2. or. = *Lope Ybanes de Otaola*, *ibid.*, 8, 23. or.); *Juan Lopes de Otaola, fyjo del dicho Lope Ybannes; e nieto del dicho Juan de Laca* (*ibid.*, 15, 58. or.).

- **Bañes:** *Asençio Bannes* (Arrasate, 1475, Crespo et al., 1996b, 228, 421. or.); *Juan Bannes de Arteçubiaga* (Durango, 1498, Hid., 1989b, 103, 517. or.); *Asençio Bañes d'Artaçubiaga* (Arrasate, 1515, Le. & G., 1998: 157 = *Asençio Banes d'Artaçubiaga*, 1501, *ibid.*, 2. or.).
- **Iañes, Ianes:** *Martin Yannes, fijo de Juan Peres* (1390, C. & C. & G., 1992, 46, 70. or.); *Gonçalo Yannes, fijo de Juan Gonçales* (Uribarri Ganboa?, *ibid.*).
- **Ibanes:** *Sancho Ybanes de Lastola* (Hondarribia-Donostia, 1299, La. & Ta., 1993, 7, 12. or.); *Miguel Yvanes de Ychusco* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.); *Per Yvanes de Letes* (sic) (Iruñea, 1329, Bar., 1997, 44); *Pero Yvanes de Amileta* (Bergara, 1391, Crespo et al., 1995, 32); *Nicola Ybanes, Domingo Ybanes* (= *Miquelao Ybañes, Domingo Ybañes* = *Miquelao Ebanes, Domingo Ebanes*, Lekeitio, 1467, Enr. & Sar., 1986, 33).
- **Banes:** *Juan Banes de Arriçubiaga* (Durango, 1498, Hid., 1989b, 106, 547. or.); *Asençio Banes d'Artaçubiaga* (Arrasate, 1501, Le. & G., 1998: 2 = *Asençio Bañes d'Artaçubiaga*, 1515, *ibid.*, 157. or.).
- **Ebanes:** *Miquelao Ebanes, Domingo Ebanes* = *Nicola Ybanes, Domingo Ybanes* = *Miquelao Ybañes, Domingo Ybañes* (Lekeitio, 1467, Enr. & Sar., 1986, 33).
- **Ibanez:** *Martin Yvanez de Lastaula* (Hondarribia-Donostia, 1299, La. & Ta., 1993, 7, 12. or.); *Rodrigo Yuanez de Vittoria* (= *Rodrigo Yuanez*, Durruma Kanpezu, 1312, Poz., 1998, 8-9. or.); *Juan Hibanez* (Oteo, 1313, Poz., 1998, 123. or.); *Martin Yvanez* (Elgeta, 1348, Crespo et al., 1995, 14); *Fernando Ybanez de Olabarria* (Orozko, 1470, Enr., 1988, 21).
- **Ibañez:** *Martin Ibañez, fijo de Juan Martin de Lascoayn* (Hondarribia, 1299, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 77, 88. or.); *Lope Yvaynnez* (Eldua - Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 15, 29. or. = *Lope Ybanes*, *ibid.*, 14, 26. or.); *Sancho Ybannex* (Gasteiz, 1334, Hid. et al., 1988, 2); *Garcia Yvannex d'Elgueheta, Garçia Yvannex d'Arrate* (Elgeta, 1348, Crespo et al., 1995, 14); *Miguel Yuannez, fijo de Johan Perez* (Done Bikendi Harana, 1490; Poz., 1998: 345); *Furtun Ybañez de Arancivia* (Berriatu, 1512, Enr. & Sar., 1986, 60).
- **Ibaniz:** *Pero Garçia de Ybaniz* (1312, Iratxe, 457).
- **Ibañis:** *Per Yuaynnis de Lizarraga Sarria* (Lizarragabengoa, 1315, Zab., 1995, 269).

- **Ebañez:** *Pero Evañez de Zugasti, Martin Evañez de Vgalde* (Larrabetzu, 1376, Enr., 1988, 2).
- **Eañez, Eanez:** *Pero Eannez, Martin Eannez de Gatayn* (Azpeitia, 1348, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 239, 254. or. Agiri berean *Martin Yuannez de Gatuayn* ere azaltzen da, baina, antza duenez, hondarreko hau beste pertsona bat da).
- **Ibaunes:** *Martin Yuaunes d'Uriç* (Lizarra, 1322, Bar., 1)
- **Ioabanes:** *Martin Yovanes de Çamalvide* (Errenteria, 1374, Crespo et al., 1991, 13).

Iván, Ibañez dela-eta honela dio Ferrok (1998: 549), *Xoán / Xoana* izena aztertzen ari denean:

“O topónimo e apelido castelán *Santibañez* corresponde ó noso *Seivane*. E posiblemente *Iván* sexa un nome noso e non eslavo como se pensa”.

Datuak ikusirik garbi dago *Ibanes, Ibañes...* *Joan*-en patronimikoak direla eta, segur aski, *Iban* ere hauekin lotu beharko da.

Bestalde, badirudi *Yañez, Yanez* moduan agertzen den ustezko patronimikoa *Ibanes, Ibañes, Ibañez*-ekin erlazionatu beharra dagoela, nahiz hau ez den dagoen posibilitate bakarra (ikus *Ianiz*): *Beltran Yañez de Guevara, señor de Oñate* (1413, Poz., 1998, 59. or.); *Beltran Yanez de Guevara* (Oñati, 1497-1519, Zumalde, 1999: 22) = *Beltran Ybanes* (ibid., 23. or.). *Yañez* lehen aldiz 1332an aurkitu dugu, Araban: *Beltan* (sic) *Yañez de Guevara, señor de Oñate... Ladron de Guevara, fixo del dicho don Beltran Yañez... Gonzalo Yañez de Mendoza* (Araba, 1322, La. & Ta., 1993, 15, 29. or.).

Jonti (*Ionti*, 913, Val., 9, 27. or.; *Iointi*, 934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.; *Ionti Senproni*, “Lekere”-n, Araban, 952, ibid., 64; *Lakenti Goen et Ionti, suo germano*, Akosta aldean, 1062, ibid., 323, 311. or.). Mitxelenak (AV, 20) *Jaunso* eta *Jaunti* izenak *jaun* hitzarekin loturik daudela dio (cf. *Jaun Yruritaco*, Irurita?, 1157, Goñi, 289); Díez Melcónek (1957: 126) *jaun* eta *-ti* dakuski *Jonti*-ren osagaitzat. Irigoienek arabera (1995: 7 eta 1995c: 47) *Jaunti*-tik atera da, monoptongazioz; cf. *Iauncti* (800, Ubieto, 1976, 2, 12. or.), *Iaunti* (Zeanuri, XI. m., Az. & Gar., 1996, 238-240. orr.). Erdarazko *Senior* antroponimoa, bestalde, ezaguna zen Erdi Aroan (Piel, 1947b: 365); Irigoienek (1995: 6-7) *Senioret* eta *Donellus* (*Donnu*-tik) izenak aipatzen ditu.

- **Jontiz:** *Monnio Iontiz et Oveco de Olhano* (Araban, 1092, Ubieto, 1976-II, 220, 150. or.).

Julian (*Julian de Muru*, Iruñea, 1262, *Sta.Eng.*, 2; *Julian Peres de Matauqu*, Matauku?, 1425, *D.Dur.*, 34). Honen jatorriaz ikus Piel (1947b: 310) eta Euskaltzaindia (2001b: 134).

- **Julianiz**: *dona Domeca Julianiz* (1232, Goñi, 571).
- **Julianez**: *Domeca Iulianez* (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 2, aurkia).

June (*June Juneyz*, Iruñea?, XII. m., Goñi, 458).

- **Juneiz**: *June Juneyz* (Iruñea?, XII. m., Goñi, 458).

Cf. *Val de Iuniz* (981, Ubieto, 1976, 96, 111. or.), *Villa Iuniz* (984, ibid., 97, 112. or.). Kajantok (1982 [1965]: 327) ugaztun izenatarik eratorritako antroponi-moen artean *Iuniz* aipatzen du, Ernout & Meilletek arabera (1994 [1932]: 328) aski tradizio zalantzazkotzat duen ‘aratxe urrixa’ adierako izenarekin lotu duelako, antza.

Karlo (*Karlo de liçuing*, 1171, Leire, 329; cf. *Martin Garcia Karlo*, Zare, 1366, *LPN*, 492. or.). Honen jatorriaz ikus Euskaltzaindia (2001b: 136).

- **Karloitz, Karloiz**: *Don Garcia Carloyz* (Arellano, 1232, Irantzu, 248. or.); *Gil Carloitz* (Iruñea, 1271, *Sta.Eng.*, 8).
- **Karloz**: *Garcia Carloz* (Uharte, 1218, Iratxe, 303).
- **Karlez**: *Sancha Carlez* (Lizoain, 1232, *GPrior.*, 238).

Kiteri (*Quiteri Cudumeris Munio*, Markina-Xemein, IX-X, Az. & Gar., 1996, 231-233. orr.); **Kideri** (*Kideri Kideriz*, 1070, Ubieto, 1976, 378, 358. or.); **Gideri** (*Gideri Momez*, Elorrio, 1053, Caro Baroja, 1945, 164; *Guideri Guideriz*, 1055-63, Iratxe, 27). Ez dakigu *Kiteria*-rekin lotu beharrekoa denetz; hondarreko izen honetaz ikus Euskaltzaindia (2001b: 259).

- **Kideriz**: *Kideri Kideriz confirmans* (1070, Ubieto, 1976, 378, 358. or.); Mitxelena ere aipatzen du (1956b: 179).
- **Gideriz**: *Garsea Gideriz de Yggori* (1020-1030, Ubieto, 1963, 50, 149. or.); *Munnio Gideriz* (Bermeo aldean, 1053, ibid., 107, 100. or.); *Lope Guideriz de Ocariz* (Okariz, 1062, Iratxe, 23); *Guideri Guideriz* (1055-63, ibid., 27); *Senior Santio Guideriz de Çaualegui* (Leire-Zabalegi, 1067, Leire, 81); *Jaun Gisea Gideriz de Baniskiz* (Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13] biltzen du).

Lain (*Lain converso testis*, 873, Ubieto, 1976, 15, 28. or.; *Lain de Ordunia*, 956, Val., 32, 55. or.; *Lain Petriz*, 1097, Leire, 161). Latineko *Flavinus*, *Flainus* izenetik atera da (ikus Piel, 1947b: 293); Kajantok (1982 [1965]: 36, 64, 161, 227) erraten du *Flavinus Flavus*-etik irten dela eta azken hau ilearen, begien, larruaren

kolorea adierazten duten izenen artean sailkatzen du (*flavus* ‘horia, urre kolorea, gorrixka’).

- **Láinez:** *Láinez* egungo deitura da; guk Euskal Herriko dokumentazioan ez dugu honelakorik aurkitu.

Lakenti (*Lakenti Goen*, Akosta aldean, 1062, Ubieto, 1976, 323, 311. or.); **Lakendi** (*Lachendi*, Araba, c. 1084, ibid., II, 93, 71. or.). Cf. *Munio Placenti hic testis* (950, Val., 21, 43. or.), *ego Placenti* (ibid., 22, 43. or.). Pielek erraten du (1947b: 350) Schulzek latineko *Placentius* izenaren eta *placens* partizipioaren arteko ahaidegoa ukatzen duela, baina, bere ustez, eratorpen hori “*não é coisa que repugne admitir*”. Kajantok (1982 [1965]: 117) lehenik aditz erroetarik atera diren izenen artean sailkatzen du *Placentius*, baina aitzinago (ibid., 197) *Placentinus* izenarekin (*Placentia* hirikoa) lotzen duela dirudi. Mitxelena Atauen XVIII. mendean *Laquendi* (*garaicoa*) toponimoa dokumentatzen dela gogorarazten digu (TAV, 2.1.4.) eta dio izena latineko *Placentius*-etik atera dela; Caro Barojaren iritzian (1945: 165) *Lequentize* eta *Viquentize* patronimikoek zenbait euskal herri izenen *-tze* bukaerara hurbiltzen gaituzte. Ikus *Illurdoi(t)z* sarrera.

- **Lakentize:** *Beila Laquentize* (“Lekere”, Araba, 952, Ubieto, 1976, 64. Ikus Mitxelena, 1957: 146).
- **Lakentiz:** *scilicet primo agrum quem uocitant Belasco Laschentiztegia a limite de Belasco Laquentiz* (XI. m., Iratxe, 76); *Nunno Lakentiz* (Araba, 1080-1086, Ubieto, 1976-II, 149, 105. or.).
- **Lekentize:** *Aprez Lequentize* (“Lekere”, Araba, 952, Ubieto, 1976, 64. Ikus Mitxelena, 1957: 146).

Ubietok aipatu ditugun horien erdal aldaera datekeen *Tellu Lazentiz de Fonteceia* jasotzen du (1083, 1976-II, 59, 51. or.).

Latro (*comes Latro nomine*, 1131, Goñi, 178; *comes Latro*, 1134-1150, ibid., 186); **Ladron** (*el compte Ladrón* [= *comite Latrone*, 1135, Goñi, 193]; *Ladron Mochorro*, Eraul, 1176-1178, Irantzu, 225; *Ladron de Guebara*, Segura, 1335, D.Sal., 13). Kajantok (1982 [1965]: 267, 324) ‘rapacious, thieving’ ideia adierazten duten izenekin sailkatzen du *Latro*, hots, *Ef(f)ractor*, *Eripius*, *Raptor*... eta abarrekin. Irigoienek *Lapurdo*, *Lapurdi*-rekin erlazionatzen du *Latro*, *Latroni*, *Latrone* eta orain herrialde izena dena *Ilurdo*, *Ilurdi*-rekin (ikus sarrera hau).

- **Latronis:** *Beila Latronis* (*Ladrón de Guevara*-ren eta *Teresa*-ren semea, Omaetxebarriak [1957: 116] dioenez).

Lazaro (*Lazaro de Beraytz*, 1270, Ost., 212). DDNG-en arabera *Lazaro* eta *Eleazar* izen bera dira, lehena arameerazkoa eta bigarrena hebreerazkoa; adiera, berriz, ‘Deus veu axudar’. Ikus Euskaltzaindia (2001b: 109).

- **Lazaroitz, Lazaroiz:** *Pero Lopiç, fiyo de don Lop Lazaroytz* (Arbeitza, 1282, Iratxe, 421); *Yenego Lazaroyç* (Zai, 1290, Ost., 314).

Leioario (*Leioario*, 1024, Iratxe, 2); **Lehoari** (Irigoién, 1986: 34; Abadiño, IX-X, Az. & Gar., 1996, 140-142); **Leioar** (*Leioar Enecones*, Zangoza, 1086, Leire, 119); **Legoar** (*Legoar*, Izurtza, X-XI; Az. & Gar., 1996, 220-221. orr. Mitxelénak *Legoar* aipatzen du [TAV, 48], baina Irigoienek [1986: 36], harria hautsirik baita, bukaeran *-i* izan zezakeela erraten du eta **Legoari* ematen); **Lifuare** (*ego abbas Lifuare*, 937, Ubieto, 1976, 24, 41. or.); **Lifuar** (*Lifuar Monnioz*, Bizkaia, 1082, ibid., II, 58, 51. or.); **Lisuar** (*Lisuar Garceiz*, *Lisuar Alvarez*, 979, ibid., 95, 109. or.); **Luifar** (*Luifar Monnioz*, 979, ibid., 95, 109. or.); **Luar** (*Luar Enecones*, Arguedas?, 1107, Leire, 218); **Liar** (*Liar Enecones*, Oibar-Arguedas, 1101, ibid., 190; cf. *Garsia Liar de Aiuar*; Oibar, 1099, ibid., 171). Erabat latindurik ere azaltzen da: *Ligoarius Molinivarrensensis abba* (Bolibar, 1051, Ubieto, 1976, 279, 272. or.).

Mitxelénak (1956: 335), Caro Barojak (1945: 165) *Ahoztar* izenaz dioenean oinarriturik, zehazten du hitz barruko *h / f* aldizkatzeak izen honetan aspirazioa zegoela erran nahi duela. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 418) *Lifuarritz*, *Ligoarritz* “fondo indígena” deitzen duteneko izen baten eratorritzat ematen dituzte, baina Irigoienek (1986: 34) *Lehoari* eta aldaerak latineko *legionarius*-ekin lotzen ditu.

- **Leioarritz:** *Orti Leioarritz*, *Garsia Leioarritz* (1072, Iratxe, 51); *Orti Leioarritz* (Ibarra, Lizarra aldean, 1135, ibid., 125); *Orti Leyoarritz* (1178, Goñi, 357); *Dominico Leioarritz* (1185, ibid., 373).
- **Leioarrez:** *Dominga Leyoarrez*, *G. Leyoarrez* (1263, Ost., 192).
- **Leoarritz:** *Orti Lehoarritz*, *Sanso Lehoarritz* (TAV, 48); *Orti Lehoarritz*, *Orti de Lehoarritz* (1167, Goñi, 305); *Sanso Leoharritz* (sic, c. 117, ibid., 307).
- **Lioarritz:** *Aita Lioarritz* (Apardoze, 991, Leire, 12); *Munio Lioarritz* (1046, ibid., 37).
- **Liarritz:** *senior Garcia Liarritz in Sangossa* (Zangoza, 1098, Leire, 164; = *Garcia Liuarrez*); *senior Garsia Liariz de Aiuar*, *senior Garsa Liarritz* (Oibar-Arguedas, itxuraz; 1101, ibid., 190).
- **Liuarritz:** *Munio Liuarritz* (1050, Leire, 46).
- **Liuarrez:** *Senior Garcia Liuarrez in Sangossa* (Zangoza, 1098, Leire, 165 = *Garcia Liarritz*).
- **Lihorez:** *Monnio Lihorez* (Araba, 1096, Ubieto, 1976-II, 262, 175. or.).

Díez Melcónek (1957: 159, 194) *Ligoarritz*, *Lifuarritz* ere badakartza (bai eta *Lufarez* ere; *ibid.*, 152); Mitxelenaren arabera *Lifuarritz* hori *Lifuar*-etik atera da (TAV, 48).

***Leiote**, **Lioti** (*Lihoti*, 945, Val., 19, 40. or.; *Lihotti testis*, 950, *ibid.*, 22, 44. or.).

- **Leioteiz**: *Amuna Leioteiz* (Itzalle, XI. m., Leire, 184); *Sanso Leioteiz* (Gorritz, 1112, *ibid.*, 248).

Lope (*Lope Furtuniones*, 980-990, Lakarra, 1945: 230; *Lope Ochoa*, 1229, Ost., 76; *Lope de Armencha*, Ondarroa, 1495, Enr., 1988, 18); **Lop** (*don Lop de Bicu Ondo*, 1229, Ost., 76; *Lop Arceytz de Sarria*, Aos, Gares, 1321, Zier. & Ram., 1998, III. 8); **Lopo** (*Lopo de Olague = Lope de Olague*, Urtasun, 1630, 1635, UE.p., 40); **Lupe** (*Lupe*, 894, Val., 7, 24. or.; *senior Lupe Ahoçtarreç*, Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); **Lupu** (*Lupu hic testis*, 929, Val., 12, 31. or.).

Mdez. Pidalek azaltzen du (1986 [1926], 36.1, 36.2) proklisian jatorrizko -o erori zela (*Lop*) eta gertakari hau hemendik osoki azentuatutako aldaerara hedatu zela. Autore honen arabera, -o-ren eta bokal galtzearen artean dagoen -e erlaxatu edo “indiferente” bat ere agertu zen (*Lope*). Kremer-en iritzian (1995-96: 213) *Lupi*, *Lope* “izen espainolaren” azalpena ez da argia eta mozarabiar testuinguru batetik abiatu beharra dago. Ikertzaile alemanaren irudiko izen honetan bi joera batzen bide dira: *Lupu* edo *Lobu-ren hondarreko bokalaren apokopea (> *Lup*), gero bokal baten laguntzaren beharra izan zuena, eta zenbait izen genitiboan erabiltzeko joera (*Vicente*, *Vicent*, *Llorente*, *Tomé*...).

- **Lupiz** (aldaera latindua da): *Eneco Lupiç (de) Laçkanu* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Acenar Lupiz de Uillatorta* (1094, Leire, 142 = *Acenar Lopeiz*, itxuraz, *ibid.*); *Eximino Lupiz de Bruslata* (Burlata, 1095, *ibid.*, 151).
- **Lopeitz**, **Lopeiz**: *Iaun Orti Lopeiz* (1158, Art., 122); *Maria Lopeitz* (Eguesibar aldean, 1212, Ost., 36); *Lop Lopeitz de Iriverri*, (Aldaba aldean, 1257, GPrior, 374); *Pero Lopeitz* (Donibane Garazi, c. 1308, Zab., 1995, 257); *Martin Lopeitz de Artigua* (Artika, 1316, CDSCernin, 8); *Pero Lopeitz desparça* (Iparraldean, XIV. mendearen lehen erdian, Orp., 2000: 198).
- **Lopitz**, **Lopiz**: *Enneco Lopiz de Estigi et de Zillegita* (980-990, Lakarra, 1945: 232); *Enneco Lopiz* (Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 98. or.); *Gill Lopiz de Yriuerry* (Hiriberri Garazi, 1249, Goih., 1966: 135); *Otxoa Lopiz d’Ureta* (sic, 1297, Ost., 331); *Lope Garcia de Berrioçarr et don Sancho Lopitz de Berrioçarr capelan son filltz* (Berriozar, 1321, CDSCernin, 9); *Petri Lopiz de Verroetaguibel* (Irisarri, XIV. mendearen lehen erdia; Orp., 2000: 198); *Lostau de Lopitz* (Maule, 1377, Zier., 1994: 226); *Sancho Lopitz demorant Yrume* (Ainhize, 1412-13, CPBN, 96. or.).

- **Lopis:** *Garcia Lopis* (1024, Iratxe, 4).
- **Lopetz, Lopez:** *senior Enneco Lopez* (Bizkaia, 1051, Ubieta, 1976, 279, 271. or. = *senior Enneco Lopiz*, ibid., 272. or.); *Jaun Sanxo Lopez de Bosturia* (Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13] biltzen du); *Acenar Lopez de Bessolia* (Besolla, Goñi, 1100 = *Acenari Lopiz*, ibid.); *Garcia Lopetz* (1212, Ost., 36); *Sancho Lopetz* (1279, ibid., 278); *Sancho Lopez de Yhurremendi* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.); *Rui Lopez, fixo de don Lope de mendoza* (Araba, 1322, La. & Ta., 1993, 15, 29. or.); *Pero Lopez de Ybaseta* (Ziortza, 1507-1510, Enr. & Sar., 1989, 1, 2. or.).
- **Lopes:** *Sancius Lopes* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116); *Miguel Lopes Yçur* (Segura, 1335, D.Sal., 12); *Martin Lopes d'Ariçabalo* (Errenteria, 1364, Crespo et al., 1991, 10); *Iohan Lopes de Viscair* (Donostia, ibid.); *Pierre Lopes de Masket* (Senpere, 1382, Gohi., 1966: 53); *Garçia Lopes d'Ajoria* (Otxandio - Arratiako merindadea, 1455, Enr., 1988, 4); *Juan Lopes de Gabillano* (Elorrio, 1511, Enr. et al., 1997, 153. or.).
- **Lupez:** *Marie Lupez* (1240, Zier., 1970: 279).

Irigoienek (1986: 17) *Enneco Lopuiz dominante Bizcakhia et Ipuzcoa et Alaba* biltzen du.

Malo (cf. *Garcia Ioroz Malo*, 1136-1150, Art., 91; *Sancha Maloa Aqueza*, Artaxoa, 1330, LPN, 294. or.).

- **Malez:** *Sancho Malez* (Andion, 1232; Irantzu, 250. or.); *Petri Malez* (XIII. m., ibid., 266. or.).

Manzio (*Mancio Sanz de Escaloç*, Ezkaroze, 1034, Leire, 26; *Mancio Sanz de Eiaurrieta*, Jaurrieta, 1068, ibid., 84; cf. *Manzia Ortiz*, 1071, Iratxe, 48); **Manzo** (*Manço Oxoiz*, Apardoze, 991, Leire, 12); **Man(t)so**, **Mantxo** (*Manxo Içurra*, ibid.; *Manxo Ortiz*, Ibiltzieta, 1072, ibid., 97; *Manxo Blascones*, Itzalle, XI., ibid., 184; *Mansso*, 1218; Goñi, 519; *Manso*, Lintzoain, 1366, LPN, 468. or.; *Mancho*, *Mancho Çarrlarruqui*, Otsagabia, ibid., 475. or.). Godoyk dio (1871: 124) *Manso*, *Manzio*, *Manzo*, *Manxo* formak *Mantius* jatorri latinoko martiriaren izenetik atera direla; Schulzek (1991 [1904]: 274, 360, 480) *Mantius*, *Mancinus*, *Mancia* aipatzen ditu, eta, ongi ulertu badugu, etruriar jatorrikotzat hartzen ditu. Pielek (1947: 168, 1947b: 321) *Mantius*, *Mancius* gentilizio zaharrekin lotzen du; ikus, orobat, Albertos (1966: 145).

- **Mantiones:** *Senior Santio Mantiones* (1085, Leire, 114).
- **Mansiones:** *Belasco Mansiones* (Martzilla, 1102, Goñi, 98).
- **Mainxonis:** *Fortuin Blasc filius Blasco Mainxonis de Sos* (Sause, 1129, Leire, 298).

- **Manzionis:** *Eximino Mancionis* (1060, Iratxe, 18).
- **Manziones:** *Mancio Fortuniones, et suo filio Garsia Manziones* (Ekai, Longida, 1058, Leire, 59).
- **Manzones:** *Enneco Manziones de Lucentes* (980-990, Lakarra, 1945: 233); *Banzones* ere badago (ikus gorago).
- **Menzones:** *Micarro Menzones* (850, Leire, 2).
- **Mainxoitz, Mainxoiz:** *Sancio Mainxoiz de Billanoua* (Hiriberri Longida, 1058, Leire, 59); *Casa de Galindo Mainxoit* (Izize, XI. m., ibid., 186).
- **Maixoiz:** *Xemeno Maixoiz* (Uskartze, XI. m., Leire, 185).
- **Maioxz:** *Acenari Maioxz* (Ezkaroze, 1057, Leire, 55).

Hurrengo hauek *Manzio*, *Manzo*-ri dagozkion seguru ez dakigu. Cf., dena dela, *Saniz, Sainz, Santz* – *Sanz*-en multzoko aldaerak. Ikus Irigoien (1994: 233).

- **Maniz:** *Garbiss Maniz* (Erronkari aldean, 1098, Leire, 162).
- **Mainz:** *Petro Maynz* (Izaba, 1366, LPN, 477. or.).
- **Manz:** *Mancio Manz de Uilela* (Leire, 1110, 233); *Garsias Manz, Eneco Manz* (Nabarzato, c. 1112, ibid., 252).

Cf. *Meiz* izena, beherago.

Marko (*Marco de Bidebein*, Oñati, 1149, Oma., 1957: 116; *Marquo de Mendaça*, 1233, Iratxe, 353); **Marki** (Cf. *Bertolomeo Marqui*, Azkoien, 1330, LPN, 253. or. eta Arrigorriagako 1385eko *Sancho Peres de Marquio*, *Markiano batetik segur aski; Enr. & Hid. & Mar., 1999, 36, 93. or.); **Markuz** (...*de Marcuz et de sorore sua Oneca*, c. 1169, Art., 129); **Martxo** (**Marko?**, *don Marcho de Tafaylla*, Oiertza [Zizur zendea], 1256, Irantzu, 239. or.; *don Marcho*, 1260, Ost., 174). Egungo *Markiegi* deitura 1485eko *Marquieagui* (< **Markiaegi?*) delakotik atera dela dirudi (*Martin Sanchez de Marquieagui*, Azkoitia, 1484, Aierbe, 1993, 57, 179. or.). Pielek (1947b: 322-323) Schulzek biltzen duen *Marcus* aipatzen du eta dio hondarreko ikertzaile honen arabera *Marcus*-etik ateratako gentilizioa dela eta hau *Mars*-ekin loturik dagoela; Kajanto (1982 [1965]: 27, 112, 173) akort da azken ikertzailearekin. Ikus, berebat, Euskaltzaindia (2001b: 145).

- **Markoiz:** *Semeno Marcoyz* (Illarrazu, Arakil, 1256; Irantzu, 246. or.); *don Ochoa Marcoiz* (1260, Ost., 175); *Roy Marcoyz* (Tafalla, 1274, GPrior., 425).
- **Arkoiz:** *Martin, fi de Sancha Maria Arcoiz* (Larraga, 1330, LPN, 234. or.); *Pedro, fiyo de Eluira Arcoyz* (Artaxoa, ibid., 297. or.)

- **Markoz:** *Maria Marcoz* (Villamayor, 1181-2, Iratxe, 321).
- **Markuiz:** *Ochoa Marcuiz de Ylardia* (Muru Asterain, 1256, Irantzu, 238. or. = *Ochoa de Ylardia*).
- **Markuz:** *Sancho Periz Marcuz, Garcia Marcuz* (Artaxoa, 1330, LPN, 293, 297. orr.); *Pero Gil Marrucz* (1366, ibid., 437. or.).
- **Markiz:** *Miguel Marquiz, Garcia Periz Markiz* (Erriberri, 1264, Zier. & Ses., 1980: 188); *Pero Marquiz* (Larraga, 1330, LPN, 229. or.); *Garçia Marquiz* (Villatuerta, 1350, ibid., 307. or.); *Garçia Marquiz* (Aitzoain, 1388, Uranga, 1954: 276).
- **Markez:** *Pero Marquez, fiio de Marquo Periz dicho abbat qui fue, vezinos de Montreal* (Elo, 1308, Zab., 1997, 213, 372. or.).

Markolo (*Marcolo de la Cuesta*, Villatuerta, 1330, LPN, 286. or.; *Marcolo, el ferrero*, Oteitza, ibid., 290. or.). Irudi duenez hau *-lo* atzizkiaz hornitutako *Marko* izenaren hipokoristikoa da; cf. *Zuri* eta *Zurilo*.

- **Markoloiz:** *Domingo Marquoloiz* (Zirauki, 1283, Iratxe, 105).

Marti (*Marti Ferrandiç de Gransus*; Erantsus?, Erriberri, 1292, Zier. & Ram., 1996, II-3; *Marty de Çabalde*, Donibane Garazi, 1454, *Doc.Gasc.*, 350); **Martie** (*Martie cubieta, Martie de yturbide, Martie malli, Martie de Indarte, Martie ezquiedo*, Elgorriaga, 1531, E.p., 1, 101). Ikus Irigoien (1994: 94-96) eta Euskaltzaindia (2001b: 145-146).

- **Martieiz:** *Sanso Martieiz* (1183, Goñi, 370).
- **Martiz:** *Eneco Martiz* (Barañain, XIII. m., *GPrior.*, 104); *Sancho Martiz* (Azantza, 1350, LPN, 371. or.); *Martico Martiz* (San Martin Ameskoa, 1549, L.p., 2); *Joane martiz de yturmendj* (Abartzuza, 1551, ibid.); *Joane Martiz* (Bidaurre, 1577, ibid., 1-bis).
- **Martis:** *Miquele Martis* (Murugarren, 1596, L.p., 5).

Martin (*Martin Martinitz de Mutiloa*, 1318, DNLO, 175; *Martin paris*, Elizondo-Elbete, 1531, E.p., 55); **Martino** (*Martino de Leeth*, Iruñerria, 1135, Goñi, 187; *Martino del Rio*, Donostia, 1484, La. & Le., 1995, 62, 115. or.; *Martino de Arriaga*, Ondarroa, 1490, Enr., 1988, 18). Honen etorkiaz ikus Piel (1947b: 325) eta Euskaltzaindia (2001b: 145-146).

- **Martineitz:** *Lupus Martineitz de Belçunce* (Beltzuntze?, 1198, *GPrior.*, 95); *Iohan Martineitz* (Iruñea, 1237, Iratxe, 361); *Sancho Martineitz* (Iharte, 1250, ibid., 386); *Ferrant Martineytz de Çontrinneguo* (Cintruénigo, 1297, Zab., 1997, 151, 227. or.); *Sancho Martineitz d'Oco* (= *Sancho Martineitz*) (1299, ibid., 162, 247. or.).

- **Martinetz, Martinez:** *Eneco Martinez* (1122-1142, Goñi, 149); *Lope Martinez fiyo de Martin Arçaya de Arbeyça* (Arbeitza, 1281, Iratxe, 414); *Sancho Martinez de Ururarechue* (Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 19. or.); *Johan Martijnetz de Merifuentes* (Lizarra, 1340, Zier. & Ram., 1996, 29 = *Johan Martjnitx de Merifuentes*); *Pedro Martinez de Garay* (Bermeo, 1456, Enr., 1988, 3).
- **Martines:** *Sancho Martines e a Ochoa Martines* (Agurain, 1292, Iñur., 1989, 13, 15. or.); *Sancho Martines de Çalduhendo* (Agurain, 1320, ibid., 35, 45. or.); *Johan Martines el Calvo* (Arriaga, 1352, D.Dur., 20); *Ochoa Martines de Barbariola* (Markina, 1416, Enr. & Sar., 1986, 26); *Martin Martines de Larrunbide, vezino de Larraul* (1470, Lema & Tapia, 1996, 18, 63. or.).
- **Martinitz, Martiniz:** *Lope Martiniz* (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 139); *Johan Martinitz* (1309, DNLO, 145); *Semen Martinjtz de beorteguj, fillo de don Martin Semeneytz de Beorteguj* (1312, Zier. & Ram., 1998, III. 7); *Otssoe Martinitz de Bielenave, caperan mayor de Sent Johan* (Donibane Garazi, 1356, *Doc.Gasc.*, 11, 55. or.); *Sancho Martiniz Yturrico* (Arroitz, 1330, LPN, 278. or.); *dona Maria Martinjtz de Bayllarin* (Iruñea, 1312, Zier. & Ram., 1998, III. 5); *Johan Martinitz d'Alçate* (Urrutia Garazi, 1407, Goih., 1966: 152).
- **Martinz:** *Martín Martinz de Subiça* (1235, Goñi, 587 = *Martín Martínez de Subiça*, ibid., 585).

Marze (*Signum abbatis Marze Eneco*, 1086, Goñi, 40). *Marcus, Marci(us)*-en eratorria dela ematen du.

- **Marzez:** *Miguel Marçeç, filius de dona Sancha de Muçqui* (Muzki?, 1276, GPrior., 437). Cf. *Markez* patronimikoa, *Marko* izenari eskainitako atalttoan.

Mauri (*Jaun Mauri Blascoz de Bosturia*, Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13] biltzen du. Cf. *Maurellus*, 870?, Val., 5, 22. or.). Pielek (1947b: 326-327) *Maurus* izen etnikotzat har daitekeela dio edo eramailearen larru beltzari erreferentzia egiten dion izengoitizat. *Maurus*-en eratorria den *Mauratius*-ez mintzatzean Portugalgo *Mouraz* herri izena aipatzen du, zein Erdi Aroan *monte Mauraz*, *Monte Mauratio* gisa ageri baita. Kajantok (1982 [1965]: 50, 206) jatorria leinu eta eskualde izenetan duten antroponimoen artean sailkatzen ditu *Maurus*, *Mauri* eta eratorriak.

- **Maureiz:** *Orti Maureiz* (Zufia, 1196, GPrior., 81 = *Orti Maurez*); *Semen Maureiç* (Zufia, 1240, ibid., 287).

- **Mauriz:** *Sanxo mauriz de Bosturia, Munnio Mauriz suo germano* (Bizkaia, 1070; Irigoienek [1986: 13] biltzen du).
- **Maurez:** *Orti Maurez* (Zufia, 1196, *GPrior.*, 83 = *Orti Maurez*).

Meiz (*Meiz mezquino de Oronz*, 1072, ICABAL, 433; cf. *Fortes Meiz*, Otsagabia, 1072, Leire, 97; *Acenari Meiz*, Ezkaroze, *ibid.*; *Acenar Meiz*, Orontze, *ibid.*). Cf. *Maniz*, *Mainz*, *Manz* patronimikoak, *Manzo*, *Manxo*-ri eskaini puntuan. Irigoienek dio (1994: 233) *Meiz Manço*, *Manxo*, *Mancio*-ren patronimikoa dela, *Manz* bezala.

- **Meizones:** *Mennosa Meizones* (Itzalle, XI. m., Leire, 184).

Meltxi (*Garcia Melchi*, 1120, Art., 63); **Meltxo** (*Pero Miguel Melcho*, Artaxoa, 1330, *LPN*, 299. or.). Irigoienek (1994: 237) Artaxoako *Melcho* horretan *Miguel*-en hipokoristiko modukoa dakusa, honela baitio: “Beste alde batetik *Melcho*-k txistukari busti-palatala duela dirudi, hypokoristiko bihurturik, lehen momentuan bederen”.

- **Meltxiz:** *Sanso Melchiz* (1136, Art., 81; Goñi, 200).
- **Meleiz:** Irigoienek dio (1995: 12) *Sancio Melchi* (119-1137, Art., 72), *Sanso Melchiz* (1136, Art., 81) eta *Sancio Meleiz* (1136-1150, Art., 91) lagun bera direla. Honek erran nahi luke azkeneko honetan tarteko *-tx-* bat galdu dela, beharbada txistukari disimilazioz.

Migel (*Miguel Gomença, alcalde d’Esteylla*, Lizarra, 1322, Bar., 1); **Migell** (*Miguell Lopes*, 1372, D.Sal., 32; *Miguell de Sant Adrian*, *Miguell de Çabalegui*, *Miguell Gorri*, Segura, 1374, *ibid.*, 35).

- **Migeliz:** *Martin Migueliz de Çorroz* (Garazi, 1293, Goih., 1966: 172); *Miguell Migueliz* (Segura, 1374, D.Sal., 35); *Mjguel mjgueliz de acanca fijo de michel chipia* (Azantza, 1521, J.p., 5); *Mjguel errotaco e mjguel migueliz su fijo* (Etxauri, 1524, *ibid.*); *Migeliz* egungo deitura ere bada.
- **Migelis:** *Ochoa Miguelis* (Ondarroa, 1490, Enr., 1988, 18).
- **Migelliz:** *Iohan Miguelliz de Arbet*, *Martin Miguelliz de Yçaguirre*, *Iohan Miguelliz d’Arayçaga* (Azpeitia, 1348, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 239, 254. or.).
- **Migellis:** *Martin Miguellis Gorri* (Segura, 1374, D.Sal., 35); *Ochoa Martines de Paternina e Martyn Myguellis su hermano* (Agurain, 1446, Goikolea, 1998: 184).
- **Migelez:** *G(arcia) Miguelez de Leach* (Lizarra, 1232, Irantzu, 252. or.); *Fernan Miguelez de Yrarraçabal* (Deba, 1397, La. & Ta., 1993, 25, 70).

or.); *Iohan Miguelez de Areta* = *Iohan Migueles* (Eibar, 1508, Elortza, 2000, 17, 55. or.).

- **Migellez:** *Pero Miguellez, fiyo de Miguell Sanchez d’Amezqueta* (Tolosa, 1349, Roldán, 1991, 20, 48. or.); *Miguell Miguellez de Epelua* (ibid., Mar. & Gon. & Mar., 1991, 242, 268. or.); *Pero Miguellez de Asisayn* (Segura, 1516, Poz., 2001, 43, 241. or.).
- **Migeles:** *Martin Migueles fiio de Miguel Lopes Yçur* (Segura, 1335, D.Sal., 12); *Lope Migueles de Ayçuga* (Bergara, 1391, Crespo et al. 1995, 32); *Juan Migueles de Araos* (Oñati, 1494, Zumalde, 1999: 1 = *Juan Miguelez de Araoz*, 1501, ibid., 65. or.).
- **Migelles:** *donna Sancha Garçia / muger que fue de Martin Miguelles* (Segura, 1372, D.Sal., 32); *Johan Miguelles d’Alviztea* (Errenteria, 1425, Crespo et al., 1991, 33); *Juan Miguelles de Leyçarraga* (Oiartzun aldea, 1453, ibid., 40 = *Johan Migueles*).
- **Migiles:** *Juan Myguyles* (Ondarroa, 1495, Enr., 1988, 18).

Mikael (*Michael Sanz gener Petri michaeliç*, 1240, Zier., 1970: 281); **Mikele** (*Miquele Gurtua*, Olendain, 1246, Iratxe, 378; *Miquele de Lohistarayn*, Donostia, 1346, La. & Le., 1995, 29, 52. or.); **Mikel** (*Miquel Sanz*, 1196, Leire, 358; *Miquel de Beratsain*, Iruñea, 1239, DNLO, 8). Ikus Irigoien (1994: 99-101) eta Euskaltzaindia (2001b: 147).

- **Mikaeliz:** *Michael Sanz gener Petri michaeliç* (1240, Zier., 1970: 281).
- **Mikaelez:** *Juane Micaelez* (Larragoa, 1700, J.p., 155).
- **Mikeleiz:** *Jaun Anso Miqueleiz* (Uterga aldea, 1221, GPrior., 179 = *Don Sanso Miqueleiz*, 1226, ibid., 192); *Garcia Miqueleiz* (Galar-Zizur zen-deak, XIII. m., ibid., 108); *Biriçi, filius de Garcia Micheleiz* (Mañeru, 1229, ibid., 218) = *Biriçi filius de Garcia Miqueleiz de maineru* (1230, ibid., 223); *Miguel Miqueleiz* (Almandoz, 1366, LPN, 532. or.); egungo deitura ere bada.
- **Mikelleiez** (hutsa?): *Miguel Miquelleyez* (Alli, 1366, LPN, 527. or.).
- **Mikeliz:** *Maria Miqueliz* (Ugar, 1350, LPN, 368. or.); *Sancho Miqueliz* (Bera, 1366, ibid., 567. or.).
- **Mikelez:** *Semeno Miquelez* (Barañain, 1226, GPrior., 197).

Mili(a) (cf. *Domingo de Milia*, 1302, DNLO, 119; *dona Milia*, 1303, ibid., 124).

- **Millatz, Millaz:** *Miguel Millatz filtz de don Paschal Millaz* (1298, DNLO, 102).

Hemen, itxuraz, matronimikoa dukegu *Millatz, Millaz*-en azpian. Izen honen inguruan ikus Euskaltzaindia (2001b: 282).

Miron

Godoyk (1871: 129) izen germaniarra dela dio eta latindutakoan *Mirus, Miro* bilakatu zela; honen patronimikoak, autore beraren arabera, *Mironi, Mironis, Mirici, Miriz, Mirez* dira. Albertosek (1966: 158) sueboen erregearen eta Coimbra-ko apezpikuaren izena izan zen *Miro* aipatzen du eta *Mirus*-en aldaera edo eratorritako ematen; Espainiako leku bateko baino gehiagotako *Miro-briga* toponimoaren osagaia dela ere badio. Kajantok, zalantzaz, *Mira* aipatzen du (1982 [1965]: 276), bai eta, honekin batean, *Mirio* ere; azkeneko hau *mirus*-etik ote datorren galdegiten du. Ernout & Meilletek arabera (1994 [1932]: 406) *mirio* Varronek aipatzen duen hitz bitxia da, ‘munstroa’ adiera duena.

- **Mirones:** *Xemen Mirones* (970-972, Leire, 8).

Momus (*Momus*, Argiñetako hilerria, 883, Az. & Gar., 1996, 191-193. orr.; *Momi comitis Bizcahiensis*, 980-990, Lakarra, 1945: 238. Latineko genitiboan dago); **Mome** (*Mome Azenariz*, Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or.; *Mome Hannez de Mondaka*, ikus Irigoien, 1986: 13, 14, 28 eta 33. orr.). Cf. *Mumadonna* (759, Ubieto, 1976, 1, 9. or.); *Momadona de Cereso* (c. 932?, ibid., 21, 32. or.). Pielek (1947b: 334) Oviedoko *Momeán*-en eta Lugoko *Momán*-en oinarrian *Mummeius, Mommeius, Mummelius* dugula erraten du, eta, honen azpian, *Mumm*-oinarri etruskoa dagoela. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 418) *Momiz* “fondo indígena” deitzen duteneko izen baten eratorritzat jotzen dute; Irigoienek (1994: 18) *Momo* ere jasotzen du, *Mome* ez ezik.

- **Mominiz:** *Fredenandus Mominiz* (1100, Goñi, 85).
- **Momeiz:** *Senior Lope Momeiz* (1068, Leire, 83 = *Lope Momiz*, 1072, ibid., 94).
- **Momiz:** *Doma Belasquita uxor fuit domni Momi comitis Bizcahiensis et genuit filios Azenari Momiz et Lupe Momiz hac Sanzio Momiz, et domna Belasquita* (980-990, Lakarra, 1945: 238-239); *Lope Momiz* (Aiegi, 1072, Iratxe, 49).
- **Mumiz:** *andre Sansa Mumiz* (1015, Leire, 18).
- **Mometz, Momez:** *Açenari Momeç de Açubarro* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Gideri Momez* (Elorrio, 1053, Caro Baroja, 1945, 164); *Lope Momez* (1071, Iratxe, 48 = *Lope Momiz*); *Pero Mometz* (1279, Ost., 278).

- **Moniez (?)**: *Gideri Monieç de Ankelu* (*Momeç*-en irakurketa ustela? Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1).

Moniko (*Monico Munio*, XI. mendeko idazkuna, Az. & Gar., 1996, 138. or.). Cf. *Munio*.

- **Munikoiz**: *Didaco Munnicoiz* (Bermeo aldean, 1053, Ubieta, 1963, 107, 100. or.).

Motxorro (cf. modorro ‘ergela’, ‘lotia’...; *Ladron Mochorro*, Eraul, 1176-1178, Irantzu, 225. or.; *Sancho Mochorro de Auarçuça*, Larrion, XIII. m., ibid., 253. or.; *Pero Mochorro*, Larraga, 1330, LPN, 233. or.).

- **Motxorroiz**: *Remir Mochorroyz de Auarçuça* (1256, Irantzu, 243. or.).

Patronimiko hau, Mitxelenak dioenez (AV, 247. or., FHV, 483. or.), *Mochorro* izengoitiaren gain moldaturik dago (ikus *Gaiztarro* sarreran dioguna), zein *modorro*-ren aldaera adierazkorra baitateke, *Mecheri Mederi* edo *Meteri*-rena den bezala.

Munio, Muñ(i)o (*Munnio*, VIII-IX. mendeak, Argiñetako hilerria, Az. & Gar., 1996, 185-187. orr.; *Munio*, 935, Val., 13, 32. or.; *Munio Berascoiz*, Adoain, 1033, Leire, 24); **Monio, Moñ(i)o** (*Monnio Semenoz*, Urbina, 952, Ubieta, 1976, 64, 75. or.; *Monio Melero*, 1156, Mont., 85). Schulzek (1991 [1994]: 195) *Munius*, *Munnius*, *Munninus*, *Munnenius*-ekin batean sailkatzen ditu, baina ez daki *Moninus*, *Monninus* ere talde berean sartzekoak direnetz. Albertosek (1966: 161-162) *Munio*, *Munius* eta *Munna* biltzen ditu eta erraten hondarreko honek aitzineko bien erro bera duela, baina geminazio adierazgarriarekin; nondikakoa den, ordea, ez du zehazten.

- **Munionis**: *Fortunio Munionis de Taxonare* (Mutiloa, 1002, Leire, 14).
- **Muniones**: *Eneco Muniones* (Ezkaroze, 1057, Leire, 55).
- **Munoneiz**: ...*Munoneiz de Olandain* (Sagues, 1168, GPrior, 36).
- **Munioitz, Muñoitz, Munioiz, Muñoiz**: *Fortunio Munioiz de uilla Aiessa* (Ageza, 1095, Leire, 148); *Sancho Munioiz, seynor de Echeverçe* (Uhart Garazi, 1350-53, CPBN, 72. or. = *Sancho Munioz, seynor de Echeverçe*, ibid., 56. or.); *Pero Munioyz* (Artaxoa, 1330, LPN, 295. or.). Cf. Zibitzeko lekukotasun hauek (Goih., 1966: 216): *Navarr de Salt dit Munjoytz*, *Navarr de Salt dit Muniotz*, *Munioiz* (1351), *Navar de Saut dit Munioyzt* (1367).
- **Munieiz, Muñeiz**: *Garsia Munieiz* (Adoain, 1033, Leire, 25).
- **Muniz**: *Sancio Muniz de Olaz* (Irunberri-Olatz, 1055-62, Leire, 67); *Sancio Muniz* (Itza, 1124, ibid., 287); *Enequo Muniz* (San Martin Ameskoa,

1350, *LPN*, 365. or.); *Martin Garcia Muniz* (Malerreka-Bertizarana, 1366, *ibid.*, 572. or.).

- **Munioze, Muñoz:** *Obieco Munioze* (1050, Val., 53, 74. or.).
- **Muniotz, Muñoz, Munioz, Muñoz:** *Tellu Munnioz* (945, Val., 18, 38. or.); *Nunnu Munnioz* (Urbina, 952, Ubieto, 1976, 64, 75. or.); *Petro Muniotç*, *Petrus Muniotç* (Goñi, 106, 1105; = *Petrus Moniz*, *ibid.*); *Albaro Munioz de Ocariz* (Muniain, 1135-1141, Iratxe, 139); *Urracha Muniotz* (Eneritz-Leire, 1105, 212 = *Urracha Munnioz*, *ibid.*); *Sancho Munioz, seynor de Echeverçe* (Uharte Garazi, 1350-53, *CPBN*, 56. or.). Egungo deitura ere bada, jakina denez. Gure artean *Muñozguren* ere badago, bigarren osagai-tako itxuraz *guren* ('ederra' edo; erdaraz batzuetan 'lozano'-ren kidea dela irudi du) duela.
- **Munios, Munos, Muñoz:** *Munio Munios, Santius Munios, Eneco Munios* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116); *Fernando Munnos* (Balmaseda, 1514, Enr. et al., 1997b, 26. or.).
- **Munotz:** *Gutier Munotz* (Iruñea, 1303, *DNLO*, 125).
- **Monioz, Moñoz:** *Gonzalbo Monnioz de Gamarra* (Armentia aldean, 1050, Ubieto, 1976, 277, 270. or.); *Garcia Monnioz de Havaunzia* (1089, *ibid.*, II, 186, 129. or.).
- **Moinoz, Moñoz:** *Pero Moynoz* (Iruñea, 1329, Bar., 1997, 44).
- **Moniz:** *Oria Moniz* (Aizpurgi aldean, 1108, Leire, 221); *Petrus Moniz* (Goñi, 106, 1105; = *Petro Muniotç* = *Petrus Muniotç*, *ibid.*).
- **Moiniz, Moñiz:** *Petrus Moiniz* (1105, Leire, 212).
- **Moniez, Moñez:** *Pero Moniez* (Iruñea, 1329, Bar., 1997, 43).

Nabar (*don Navarr d'Altarrabia mon marit*, Iruñea, 1253, *GPrior.*, 348); **Nabarra** (*Navarra*, emakumea, Zizur edo Galar zendea, XIII. m., *ibid.*, 114). Albertosek (1966: 164, 266) *Nabar-sosin* eta *Nabar-bate* izenak jasotzen ditu eta iberiartzat ematen; *Pardus* ere biltzen du (*ibid.*, 177), baina maiztasun handikoa dela besterik ez du erraten. Irigoienek (1983: 7) latineko *Pardus* eta erromantzeko *Pardo*-rekin lotzen du euskarazko izen hau. Ikus *Euskaltzaindia* (2001b: 149, 284) eta *Pardo*-ri eskaini atalñoan dioguna.

- **Nabarras, Nabarras:** *Johan Nauarras* (Billar, 1366, *LPN*, 638. or.); *Johan Nauarras* (Ekora, *ibid.*).

Narriate (*Narriate testis*, 972, Ubieto, 1976, 90, 105. or.). Ikus *AV*, 20. or.

- **Narriatez:** *Nunuso Narriateç de Lohinaç* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1). Donemiliagako dokumentazioan *Alvaro Narriatez* ageri da 1032an (Ubieto, 1976, 197, 198. or.).

Niketi (*Niqueti*, 956, Ubieto, 1976, 70, 83. or.; *Niketi*, 1008, ibid., 134, 138. or.). Mitxelenak (*AV*, 20. or.) *Nequeti* aipatzen du, euskarazkoaz bestelako azalpena edo azalpenik ez duten izenen artean.

– **Neketiz**: *Monnio Nequetiz* (956, Ubieto, 1976, 70, 83. or.).

Nuno, Nuño (*Nuno Blascoiz*, XI. m., Iratxe, 76; *Nunno Galuarra de Paturnia*, ibid.); **Nunu, Nuñu** (*Nunu*, 804, Val., 1, 11 = *Nunno*, ibid., 2, 15; *Nunu clerico*, Gobiarendik ez urruti, 872?, Ubieto, 1976, 12, 24. or.; *domno Nunnu de Arnuz*, 1051, ibid., 278, 271. or.); **Nuni, Nuñi** (*nunni testis*, 966, Val., 38, 60. or.). Cf. *Nunuso*, *Nunuto* hipokoristikoak. Pielek (1947b: 337-338) *Nunninus izena *Nunnius*-ekin lotzen du eta dio Benedikto Santuaren erregelako *nonnus* titulua-rekin erlazonaturik dagokeela, zein fraide berriek zaharragoekin erabili beharreko tratamendua baita, begiramena adierazten duena. *Nonnellus sarreran, berriz (ibid.), erraten du Meyer-Lübkeren arabera *Nonelo* formak *Nuno* izena eta *Nunes* deitura sortu zituen antroponimoan duela iturri. Etorkiari doakionez, iberiera eta euskararekin erlazonaturik dagokeelako ustea baztertzen du eta erraten latin berantiarreko edo ekialdeko erromantzeko *Nonnus*-ekin loturik dagoela; hau, bestalde, haurren zizakadurako hitz batetik atera dateke. Kajantok, aldiz, *Nunnio* eta *Nonnus* batzen ditu (1982 [1965]: 164) eta azaltzen interpretazio bat baino gehiago izan ditzaketen izenen artean sartzekoa dela (ibid., 366): *nonnus* ‘tutorea, irakaslea’ (Ernout & Meilletek, 1994 [1932]: 444, ‘nourricier, nourrice’ adiera ematen diote), ‘lekaidea, lekaimea’, egiptoar jatorrikoa ere izan daiteke, zeltikoa behar bada... Nolanahi ere, *Nonius* izenaz mintzo denean (ibid., 74. or.) ez du aitzineko horiekin erlazonatzen eta erraten du *Nonus-etik atera dela, *Septimius*, *Octavius* genitilizioak *Septimus*, *Octavus*-etik atera diren era berean.

– **Nunoiz**: *Santio Nunoiz de Eguinno* (Egino, 1062, Iratxe, 23).

– **Nunioz, Nuñoz**: *Garcia Nunioz de Ysniela* (c. 1167-1172, Leire, 331).

– **Nunuiz**: *Antolinus Nunuyz in Petrelata* (Aragoi?, 1065, Leire, 75).

– **Nunuz**: *Sarrazin Nunnuz* (Oreitia aldean, 1085, Ubieto, 1976-II, 111, 82. or.); *Beila Nunuz* (Zuñiga aldea?, 1110, Leire, 231).

– **Unuz**: *Sanxo Unnuz de Bosturia* (Mdez. Pidal, 1986 [1926], 59.1). Mitxelena & Irigaraik diotenez disimilazioz galdu dateke lehen *n*- hori (1955: 410. Ikus, baita ere, *FHV*, 292).

– **Nunitz, Nuniz, Nuñiz**: *Seuero Nunniz testis* (804, Val., 2, 15. or.); *Tellu Nuniz* (1066, ibid., 68, 86. or.); *Senior Galindo Nunniz* (Aiara, 1084, Ubieto, 1976-II, 94, 72. or.); *Gomiz Nunitz* (1136, Goñi, 201).

– **Nunez**: *Munnio Nunnez* (945, Val., 20, 41. or.); *Munnio Nunnez de Cestave* (Araba, c. 1084, Ubieto, 1976-II, 93, 71. or.); *Eneco Nunez merino*

(1148, Goñi, 257); *Juan Nunez* (1335, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 14, 41. or. = *Juan Nunnez*).

- **Nunes**: *Ferrando Nunnes d'Iturreta* (Ziortza, 1413, Enr. & Sar., 1986, 23); *Yenego Nunes d'Alvis* (Markina, 1422, *ibid.*, 29).

Nunuso (*Nonnusso testis*, 929, Val., 12, 31. or.; *Nunuso Narriatęc de Lohinaę*, Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1). Hemen oinarritzat *Nunu* harturik sortutako hipokoristikoa dugu, *Jaunso*, *Urdinso* eta beste bezala. *Unuso* aldaera ere bazen, Caro Barojak biltzen duenez (1945: 166). Cf. *Nunuto*.

- **Nunusoiz**: *Gellu Nunnusoię de Arratia* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1).
- **Nunusoz**: *Sancio Nunusoę de Aberanka* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Sancio Nunusoz de Garaunna* (Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or. Ikus Irigoien, 1986: 29).
- **Anusoiz**: *Sancio Annusoiz Aberancanensis* (Bizkaia, 1051, Ubieto, 1976, 279, 272. or.). *Nanuteiz*-en kasuan bezala (ikus hurrengo atalñoa), hasieran bokal irekia dugu, belar itxiaren ordainez. Disimilazioa ote dago bi patronimiko hauetan?

Nunuto (*Nunnutto Miottaco*, Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1). Hemen *Nunuso*-ren pareko hipokoristikoa dugu, baina beste atzizki batekin; cf. *Martieto*, *Mikeleto*, *Nabarto*, *Peruto* eta beste.

- **Nanuteiz**: *Sanso Nanuteyz in Arania* (1143, Goñi, 243). Lehen bokala dela eta, patronimiko hau *Nunuto*-ri ote dagokion seguru ez dakigula erran behar dugu. Cf., dena dela, *Nunuso*-ren patronimikoak, aurreko atalñoan. Mallabiko *Munuto* (Az. & Gar., 1996: 229-230 eta 316-3167) *Manuto* gisa ere irakurri izan da.

Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 418) *Nonnitiz* patronimikoa “fondo indígena” deitzen duteneko izen baten eratorritzat jotzen dute, baina ez dute zehazten jatorria zein den. Ez dakigu izenburutako ezarri dugun *Nunuto* horrekin zer ikusirik ba ote duen, baina badaiteke izatea.

Obeko (*Obeco*, 804, Val., 1, 11. or.; *presbite/ri Hobeconi*, Argote, X. mendeko idazkuna, Az. & Gar., 1996, 125-126. orr.; *Oveco Maior de Mediavilla de Cestave*, Araba, c. 1084, Ubieto, 1976-II, 93, 71. or.).

Meyer-Lübkek dio (1917: 14) portugalerako *Oveco*-k ondoan espainoleko *Ovieco* duela eta, *Romanischen Namenstudien I*-en *-eco*, *-eca*, *-ego*, *-ega* “mit allem Vorbehalt” gotikoko *-iks*-en azpian sailkatu bazituen ere, orain uste du zerrendari ukitu batzuk egin behar zaizkiola. Bere irudiko *Oveco*-ren atzizkia *Gallaecus*-en dagoen atzizki bera da, zelta edo iberiarra; izena, ordea, euskaratika-

koa iruditzen zaio, oinarrian *obe* ‘hobe’ baitakusa: “Dannach kann *Oveco* begrifflich in die christliche Reihe *Agathos, Agathe, Bonus, Bona* gehören”.

Mitxelenak (AV, 20. or.) *Obeco* izena *Amusco* eta *Enneco*-ren ondoan aipatzen du, bestelako azalpena —ez animala izena, ez ahaidego hitza, ez atzizki ezagunik duena— duten beste izen batzuekin batera (*Gideri, Hoco, Lehoari, Narriate(s)*...). Ikus, hala ere, *Eneko* sarreran erran duguna. Irigoienek (1983: 45, 1994: 273-274, 1995c: 47) honen osagaiak *hobe* + *-ko* (atzizki hipokoristikoa) direla erraten du eta, latineko *Melior*-ekin berdindu ondoan, Erdi Aroan *Melioretus* ere bazela dakarkigu gogora. J. Gorrotategik eta J. A. Lakarrak ere (2000: 412) Erdi Aroko *Obeconi* antroponimoa *hobe*-ren gain moldatua dagoela uste dute; Boullónnek (1999: 343), berriz, zenbait ikertzailearen iritzia bildu ondoren “de procedencia discutida” dela erraten du.

- **Obekozi**: *nunnu Obecozi manu mea roborabi* (966-984, Val., 45, 67. or.).
- **Obekoz**: *Nunno Ovecoz de Harramellori* (Araba?, 1080, Ubieta, 1976-II, 31, 32. or.).
- **Ofekoz**: *Munnio Ofecoz* (1054-1094?, Val., 78, 92. or.). Irigoienek dio (1983: 43) hau “euskal erako aldaera estilistikoa” dela (cf. *abari* > *afari*).
- **Obelkoiz** (erratu?): *Sarracine Obelcoyz* (Aragoi?, 1065, Leire, 75).
- **Obekiz**: *Petro Hobekiç* (Tutera aldean, 1153; *GPrior.*, 20, 21, 22, 25 = *Petro Vechez*, 1156, *ibid.*, 26).
- **(O)bekez**: *Petro Vechez* (Tutera aldean, 1156; *GPrior.*, 26 = *Petro Hobekiç*); *Pero Uequeç, Petri Uequeç* (Tutera, 1215, Jim. & Jim., 1998, 119, 180. or.).

Olo (*Olio*, 804, Val., 1, 11. or.; *Ego Olio et uxor mea Munnina*, 951, Ubieta, 1976, 60, 73. or.; *Olio testis*, 973, Val., 43, 65. or.). Izen honetaz Mitxelena (AV, 478), Irigoien (1983: 36) eta Salaberri (1994: 637) ikus daitezke.

- **Ollez**: *Garcia Ollez de Podaca* (Araba, 1089, Ubieta, 1976-II, 186, 129. or.).

Oneka (*Oneca; Gomiç Sugaharra*-ren andrea, 1024, Goñi, 27; *Oneca Enecones*, Antsoain, c. 1136, *ibid.*, 198; *Onecha Legarrecoa de Esparça*, Espartza Galar, 1199, *GPrior.*, 102; *Oneca de Vnçue*, 1226, Goñi, 554). Ikus *Eneko*-ri eskaini atalñoa eta Euskaltzaindia (2001b: 289).

- **Onekez**: *Petri onechez* (1156, Zier., 1970: 279). Tafallako irakasleak *Onecus*-etik eratortzen du, baina izen hau ez da maiz agertzen (Zierbidek berak —*ibid.*, 289— *Arnaldus de Catalayn qui dicitur de Onieco* biltzen du); guk segurik ez dugu behin ere kausitu. Bestalde, patronimikoa *Oneka*-tik atera balitz, matronimiko baten aitzinean geundeke.

- **Onekiz:** *Petro Onequiç* (Nafarroa, 1167, Zier., 1970: 281. Ikus Verd, 1974: 225).

Onsalu (cf. *Onsaluxe de Atoeta*, Markina, 1512, Enr., 1989, 45; *Vnsalucha*, Durango, datarik gabe, Hid. et al., 1989c, 223, 940. or.).

- **Onsalutx:** “...an dagos batuta, burua ysanic Onsalu Onsaluch (...)” = “...en este lugar estaban juntos como cabeça que hera Gonçalo Gonçalez (...)” (1600. urtea edo lehenago; Mitxelena & Bidegain, 1954: 180). Aitzinago ere, testu berean, *Ochoa Onsaluch* = *Ochoa Gonçales* ageri da (ibid., 181); *Onsalu*, bestalde, *Gonçal(o)*-rekin identifikatzen da. Mitxele-nak -s-ren ebakera zeharo segurua ez dela uste du, *Unzalu* deitura baitago egun, baina gogoan hartu beharra da Markinako *Onsaluxe* eta Durangoko *Unsalutxa* hipokoristikoak baditugula, nolabait patronimikoan ere -s- ze-goela baiesten dutenak (Mitxelenak *FHV*, 282an s / z bereizketa Markinan oraindik ere atxikitzen bide dela erraten du, baina, Euskaltzaindiak [1999b] argitara emandako Markin-Etxebarriko grabazioan hortz-hobietakoa baizik ez da aditzen). Bukaerako txistukariari doakionez, errenteriarak (1957: 141) bizkaierazko *atx*, *bakotx* (< *aitz*, *bakoitz*) aldaerekin erkatu behar dela erraten du, oinarrian *Onsaluitz dagokeela iradokiaz.

Ordun (*Ordun*, Donapaleu, 1350-53; *CPBN*, 27. or.; *Menaut dicho Ordun de Alçaga*, Zohazti, ibid., 38. or. Cf. *Beytro Orduna*, Enderitz, 1366, *LPN*, 565. or.; *Pero Ocho, dicho Ordunbelça*, Zurindoain, Gesalatz, ibid., 590. or.); **Ordono**, **Ordonio**, **Ordoño** (*Domino Ordonio*, 952, Val., 31, 54. or.; *Ordonio de Arrilucea*, Ameskoa aldean, c. 1108, Leire, 222; *Ordoño de Zamudio*, Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.; *Hordono de Marquio*, Arrigorriaga, 1385, ibid., 36, 93. or.; *Marina, ama de Hordonno*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 33. or.).

- **Orduniz:** *Pero Orduniz* (Funes, 1366, *LPN*, 623. or.).
- **Ordoniz:** *Garcia Ordoniz de Ponticoruo* (Aragoi?, 1065, Leire, 75).
- **Ordonis, Ordoñis:** *Pero Hordonnis* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 86. or.); *Martin de Hordonis* (Gernika, 1514, Enr. et al., 1997b, 204).
- **Ordones:** *Juan Orrdones* (Arrasate, 1374, D.Sal., 34).
- **Ordoñes:** *Galindo Ordoñes de Gabiria* (XV. m., Garcia de Salazar, 94; *Ordoño de Gabiria*-ren semea zen).

Godoyk (1871: 133-134) *Ordoño* izena *Fortunio*-rekin lotzen du, eta *Orti*, *Ortiz*-ekin ere bai. Pielek erraten du (1947b: 304-305) Meyer-Lübkeren arabera izena erromatarren aurrekoa zela, ez baita Iberiar Penintsulatik kanpo ageri, eta J. da Silveiraren iritzian *Ordo*, *Ordonis* erromatar cognomenetik atera dela. Pielek berak latineko cognomena dakusa izenaren oinarrian, baina ez Silveirak proposa-

tzen duena, honen lekukotasunik ez dagoelako. Díez Melcónek (1957: 98-99) Silveiraren hipotesia arbuaitzen du, bai eta izena euskal apelatibo zenbaitekin lotu zuen Meyer-Lübkerena ere; Erdi Aroan *Ordonius* eta *Ordinius* batera azaltzeak cognomen latinoak ikusarazten dio, *Hordinius* hain zuzen ere. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 413) Schulzek izen etruskoekin alderatzen duela zehazten dute.

Irigoienek (1994: 242-243) Zurindoaingo *Pero Ocho, dicho Ordunbelça* (1366, LPN, 590. or.), Villatuertako *Sancho Orduna* (ibid., 1330, 286. or.), Artaxoako *Pero Orduna* (ibid., 300. or.) eta Aritzalako *Lope Orduna* (ibid., 1350, 368. or.) aipatzen ditu, arestian jaso dugun *Pero Orduniz*-ez landara, eta Mitxelenaren (1969: 47) *haurdun*-ekiko lotura ezetsi ondoren Ascoliko brontzeko *Ordvmeles Bvrdo F* dakar gogora, zein *Ordun + *beles*-ez osaturik egon baitaiteke, bizkaitar ikertzailearen arabera. Dena dela, hondarreko hau alegiazko iruditzen zaio Irigoieni, “bide hau, agian, denboran urrunegi kokaturik dukegu, eta ezin mugi gaitezke zalantzazko autu-mautuetan baizik” ondorioztatzen baitu. *Ordun* (*F*)*ortun*-etik ere atera zitekeela gehitzen du, *Ordiz Ortiz*-etik atera den era berean. Gainera, erromatarren garaian Hispaniatik eta Akitaniatik kanpora azaltzen diren *Hordeonius*, *Hordionius*, *Hordonius* formekin aldera daitekeen *Ordonio* izena ere badugula ezin da ahantzi, euskaltzain zenaren irudiz. Boullónnek (1999: 339) aurreko zenbait iker-tzailearen iritzia bildu eta ondoan erraten du iturri latinoetan *Hordonius* ageri dela.

Oriol (*Oriol Garzez*, 1036, Ubieto, 1963, 67, 10. or.; *Oriol Sanoiz*, *Oriol Arceiz*, 1071, Leire, 90. Cf. *Açenari Oriol dominator Valde Araquil*, c. 1032, Goñi, 4 = *Acenar Auriol, dominus de Val de Araquil*, ibid., 6).

– **Orioliz**: *dedi seniori Garsie Orioliz* (1024, Leire, 22); *Sancia Orioliz* (Aizpurgi, 1071, ibid., 89); *Xemeno Orioliz, Lope Orioliz* (ibid., 90).

Orti (*Orti Arcez* = *Forti Arcez*, 1103-1120, Art., 32; *Orti Barraca*, 1110, ibid., 40 = *Forti Barraca*, 1103-1120, ibid., 32; *Orti Landereco de Garayoa*, Garaioa, 1253, Ost., 147); **Urti** (“Es esto tan cierto, que oy día para nombrar á uno Ortuño, ó Fortuno de Mendoza, han de dezir en la devida congruidad de la Lengua Bascongada, Hurti Mendozaco, y para llamar á otro Ortuño de Guebara diran Hurti Guebaraco, por que Hurti es Ortuño (...)”, Garibai, Guerra, 405-406. Ikus, halaber, Mitxelena, 1969: 11. or. eta hurr.); **Forti** (*Forti Semeroz d’Azqueta*, 1158, Art., 118, 121 = *Orti Semeroz de Azqueta*, ibid., 117 = *Iaun Orti Semeroz de Azqueta*, ibid., 1157, 105); **Fortis** (*Fortis Azubel de Garde*, Nabarzato-Garde, 1102, Leire, 191); **Fortes** (*Fortes Garuixi maiore, et Fortes Garbisxi minore*, Otsagabia, 1072, ibid., 97; *Fortes Heriz de Apardose*, 1088, Apardose, ibid., 127); **Fuertes** (*Fuertes Iana*, Adoain, 1033, ibid., 25; *Fuertes Tornero*, Itzalle, XI. m., ibid., 184); **Fortu** (*Fortu Sanz in Sarassazo et Aiubare*, sic, ibid., 1084, 112; *Fortu Xemenz de Torres*, Buñuel, 1280, Zab., 1997, 72, 90. or.; *Fortu Lopiz, fill don Sancho Lopiz*, Zangoza, 1300, DNLO, 109); **Forto** (*Forto rationeris*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 12, aurkia); **Fort** (*Fort Arnalt d’Erspile*, Lapurdi, 1249, Goih., 1966: 79 eta c. 1308,

Zab., 1995, 257). Cf. **Bort**, **Borte**, **Fortunio** eta **Forti(t)za** (*Domingo Fortiça*, Eulate, 1350, *LPN*, 366. or.). **Ortin** ere bazen, antza: *Iohan Ortiz fide Domingo d'Ortin* (Viana, 1307, Zab., 1997, 189, 339. or. Ondoan *Martin de Domingo Ortin* dago). Arabako agiri batean *Vrtiz* bi aldiz ageri da izentzat *Furtun* balioarekin: *Vrtiz, fijo de Sancho Vrtiz... e Vrtiz, fijo de Iohan de Vriarte* (Zalduondo, 1466, Poz., 2001, 10, 375. or. = *Furtun, fijo de Sancho Vrtiz... e Furtun, fijo de Iohan de Yriarte*, *ibid.*, 378. or.).

Menéndez Pidalek dio (1986 [1926], 41.2) *Förtis* izenak grafia ofizialean *Fortiz* idazten zen patronimikoa sortu zuela, hots, beste batzuetan *Fortiç*, *Fortez*, *Fuertes*, *Hortiz*, *Ortiz* idazten den bera. Alvar-ek (1953: 135) *Fors* izenetik eratortzen ditu *Fortiç*, *Ortiç*, *Ortiz*; Díez Melcónek (1957: 98) latineko *Fortis* ematen du *Fortis*, *Fuertes*, *Fortes* eta besteren iturburutzat.

Mitxelena & Irigaraik (1955: 419) eta Mitxelenak (1956b: 331, 1957b: 374) *Fortis* etimologia arbuiatzen dute, azentu aldaketa eta bukaerako *i* azaltzeko zailtasunak badirelako, eta *Fortuni(i)* proposatzen, besteak beste Alvar-ek (1953: 132) aipatzen duen *Fortui Bonez*-en oinarrituaz; errenteriarrek dioenez (1956: 128), *Orti* aldaera izena euskaldunek erabilia izateari zor zaio. Hizkuntzalari euskaldunaren arabera *-uni* bukaerak normalean *-ui(n)* ematen du, **suni > suhi*, *su(i)ñ*-en ikusten den gisan, baina aztergai dugun hau izen berezia, propioa zen, maiz proklisian agertzen zena; badira, bestalde, *B*-ren erorketaren adibideak, *o* aurrean. Aspirazioaz den bezainbatez, Goiz Erdi Aroan galdua zen Nafarroa Garaiko hizkera gehienetan (1957b: 374). Beranduagoko beste lan batean (*FHV*, 123, 497) *Orti* (*Ortí* azentuatua) *Ortiz* patronimikoaren oinarrian dagoela erraten du eta **Fortuni*-tik ateratako euskarazko emaitza izan litekeela. Autore berak 1969ko lanean (13. or.) Iratxeko (1097, 72) *Fortun Iohannis de Arbeiça*-ren semea *Orti Ortiç* zela arrunt garbi dagoela azaltzen du, eta, beraz, ez dela zalantzarik *Fortun*-en eta *Orti*-ren loturaren inguruan. Guk bildutako lekukotasunetan ere, honen azpian ikus daitekeen moduan, uste hori baiesten duten datu gehiago daude. Artikulu berean (1969: 13) errenteriarrek *Fortuni* eta *Orti*-ren artean **Bort*-en moduko bat izan zatekeela erraten du, hasierako herskaria, euskaraz ohikoa den bezala, *o* aitzinean galdu zuen aldaera, alegia.

Zierbidek (1970: 280-281), ez dakigu ongi zergatik, *Ortiz*, *Ortiz* eta *Forti(t)z* patronimikoak *Ferdinandus* izenaren multzoan sailkatzen ditu, baina gero *Orti Fortunius*, *Fortunio*-tik atera delako Mitxelenaren ustekaria aipatzen du, bai eta ere onartzen, irudi duenez. Irigoienek (1995d: 65) *Urtubey*, *Urtubi*-n bide dagoen *Urtu* dakar, zein *Fortunius*-etik atera den **Furtunu*-tik baitator. Arabako *Urturi* herri izena ere aipatzen du, eta, Lopez de Gereñuren *Toponimia Alavesa* lanean XIII. mendean *Fortuuri* gisa ageri dela zehaztu ondoin, *Fortu > Urtu* bilakaera gertatu dela gaineratzen du.

- **Fortiz:** *Arioale Fortiz* (Otsagabia, 1072, Leire, 97); *Sancie Fortiz* (1107, Goñi, 114); *Sansa Fortiz* (XII. m., ibid., 451).
- **Fortis:** *Garcia Fortis* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
- **Orteiz:** *Garcia Orteyç* (Aldaba aldea, 1125-1135, Goñi, 154).
- **Ortiz, Ortiz:** *Tota Ortiz* (Bermeo aldean, 1053, Ubieta, 1963, 107, 98. or.); *Lope Ortiz, Sancio Ortiz Laurra* (1111, Art., 56); *Orti Ortiz* (Santsomain-Iruñea, 1141, Leire, 314); *Eneco Ortidz de Zabaldica* (Zabaldika?, 1164, Goñi, 298); *Petrus Ortitç de Deyerri* (Deierri, 1226, Ost., 69); *domnus Petrus Ortiz, filius domni Fortunii Arçeitç de Sarassa* (Saratsa, 1229, Iratxe, 341); *Johan Ortiz* (Zuraide, 1249, Orp., 1997: 184); *Fortin Ortiz* (ibid.; Senpere); *G. Ortiz de Latchalde* (Uztaritze, 1256, Goih., 1966: 72); *Iohan Ortiz, fiio de Furtun Lopez de Lehabru* (Tolosa, 1349, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 242, 267. or.); *Juan Ortiz de Arimasagasti* (Idiazabal, 1430, Goikolea, 1998: 128).
- **Ortis:** *Ruis Ortis* (Viana, 1336, Bar., 98); *Sant Johan Ortis de Ganboa* (Hondarribia, 1384, Crespo et al., 1991, 18); *Pero Hortys d’Ajardia* (Ondarroa, 1514, Enr., 1988, 16 = *Pero Vrtis d’Ajardia*, ibid., 1495, 10).
- **Ordiz:** *Johan Ordiz* (1350, Aguilar; LPN, 353. or.). Ikus Irigoien (1994: 265).
- **Urtiz:** *Ochoa Urtiz, Petro Urtiz d’Orcoyaguirre* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.); *Martin Urtiz de Albiz* (Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 17. or. = *Martin Ortiz*); *Ochoa Urtiz de Guechu* (Getxo?, 1476, Enr., 1988, 3); *Juan Vrtiz de Varaenda = Juan Urtis de Varaenda* (Markina, 1479, Enr., 1989, 5); *Pedro Urtiz de Leura* (Gernika?, Bilbo?, 1497, Enriquez, 3); *Sancho Urtiz de Susunaga* (Bilbo, ibid.).
- **Urtis:** *Lope Urtis de Arriaga* (Segura, 1340, D.Sal., 14); *Furtun Urtis, fiijo de Furtun Ochoa, vesino d’Ochandiano* (Otxandio, 1390, C. & C. & G., 1992, 46, 134. or.); *Juan Urtis, fiijo de Furtun Garçia* (Arrasate?, ibid., 144. or.); *Furtun Peres de Goyenaga, et Iohan Urtis, su fiio* (Bergara, 1391, Crespo et al., 1995, 32); *Pero Urtis d’Aguirre* (Erreterria, 1409, ibid., 1991, 31); *Martin Urtis de Trespuentes* (Astegieta, 1486, Enr. & Sar., 1986, 42).
- **Urties:** *Juan Urties de Guereca* (Billerle? 1390, C. & C. & G., 1992, 46, 71. or.). Ez dakigu tartean hutsen bat ez ote dagoen.

Otsando (*dompno Ossando*, 1049, Leire, 45); **Otxando** (*don Ochando*, Beriain-Subitza, 1379, Martinena, 328).

Izen honetan dugun atzizkia *-ndo*, *-nda* dela irudi du (cf. toponimian agertzen den *Zubindoa* eta Azkuek *Morfología Vasca*-n [204. or.] bildu zuen Orbarako

xubingoa). Hau honela bada *Garzando*, *Otxando*, *Otxanda*-ren modukoak *Garzeando (< *Garzea* + *-ndo*), *Otxoando* (< *Otxoa* + *-ndo*), *Otxoanda* (< *Otxoa* + *-nda*) tankerakoetatik atera izanzen dira, *-oando*, *-oanda* segidetatik alegia. Honek, dena dela, aipatu izenendako balio dezake, baina ez dirudi *oilanda* izen arrunta *oiloa* + *-nda*-tik atera zela pentsa daitekeenik. Honetarako, alabaina, *oilonda (< *oilo* + *-nda*) tarteko aldaera proposa daiteke, gero asimilazio-*-disimilazioz* egun ezagutzen dugun forma irten zela onartzen bada.

Azkuek (*MV*, 200-202) *-anda* (*exkanda* ‘haritz txikia’ < *arizkanda*; *oilanda*, *urdanda*, *Otxanda*) eta *-ando* aipatzen ditu, bai eta horiekin erlazionaturik dauden *-kanda*, *-kando* ere, *-anga*, *-ango*-z landara. Zernahi dela, *-ngo*, *-nko* (erronkarietaz) atzizkia ere ematen du (ibid., 204), hots, *gorringo*, *zuringo* (*gorrinko*, *zurinko*), *potxingo* – *potxongo* ‘putzu txikia’, *xubingo* eta *zorongo* ‘eroxka’ hitzetan duguna.

Mitxelena (*AV*, 510) *Otxanda* *Otxoa*-ren femeninoa dela dio eta *-(a)nda* atzizkia *oillanda*-n dugun bera dela; *Ochando* gizonentzako aldaera erdararen eragiteari zor zaiola uste du. Errenteriarak, beste lan batean (1954: 428), *-nda* atzizkia aipatzen du eta *-nta*-tik eratoritzen; gero, inoiz, *-nda*-tik *-nga* atera zela dio (*urdanda* > *urdanga*). Irigoienek (1995: 21-22) *-ndo*, *-nda* ematen ditu eta Azkuek Erronkarin eta bestetan jaso zituen *ezkilanto* ‘ezkila txikia’, *oillanta* ‘oilanda’, *pitxeranto* ‘pitxer txikia’, *urdanda* ‘emagaldua’ aipatzen. Díez Melcónek (1957: 126), Mitxelenaen ildotik, *Oggando*, *Oçando*-z ari delarik erraten du *Otxanda*-ren gizonentzako aldaera erdaldundua dela; Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 416) euskarako *otso*-rekin lotzen dute.

- **Otxandoiz, Otsandoiz:** *Gomiz Ochandoiz de Irusso* (= *Gomiç Ossandoç*, Iruxo, 1064?, Iratxe, 29); *Lope Ossandoiz* (Elkano aldea, 1087, Leire, 125); *Johan Osandoiz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 301. or.); *Pero Ochandoiz* (“en Arana, en Leçeeta”; Irantzu, 257. or.).
- **Sandoiz:** *Orti Sandoiz* (1222, Iratxe, 324). Irigoienek (1977: 566) *Sando* ikusten du *Sandoiz*-en, *Sandoberry*-n dugun forma berbera. Honela dio: “...*Sandoberry*, donde *Sando*- es variante de *Sancho* con sufijo *-to* sentido como tal y procedente del doblete latino *Sanctus*, sonorizando la oclusiva sorda *-t* tras nasal, tal como sucede en *Orti Sandoiz*”. Ikus, halaber, autore beraren 1994ko lana, 253. or. Gure ustez, ordea, aferesia jasandako *Osandoiz*-en aldaera besterik ez dagoke *Orti Sandoiz*-en.
- **O(t)sanoiz:** *Gomiz Ossanoiz* (Aiegi, 1072, Iratxe, 49). Hau *Osan*, *Osana* izenarekin lot liteke, apika.
- **Otsandoz:** *Muno Ossandoç de Arroitta* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Gomiç Ossandoç* (1064?, Iratxe, 29). 1070eko *Munnio Assandoz de Mondaka* (Bizkaia, Irigoienek [1986: 14] biltzen du) segur aski patronimiko honen aldaera desitxuratuxea dateke.

- **Otxandiz:** *Pero Ochandyz* (Irantzu, Zier., 1970: 281). Guk *Pero Ochandoyz* besterik ez dugu aurkitu Jimeno Juriok karrikara atera zuen lanean (1970: 257).
- **Otxandez:** *G. Ochandez* (Arbeitza, 1241, Iratxe, 365).
- **Otsandes:** *Dominicus Osandes* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).

Otsoa, Otxoa (*Ozoa*, 950, Val., 20, 41. or.; *Oxoa Falcoiz*, Uskartze, 1072, Leire, 97; *Orti Ossoa de Esquiroz*, Galar aldea, XIII. m., *GPrior.*, 105; *Oxoa de Eçquioz*, 1217, Ost., 46; *Ochoa de Yriuarren*, Iruñea, 1261, *ibid.*, 186; *Ossoa d'Oneys*, Garazi, 1258, *Doc.Gasc.2*, 354; *Otssoe Martinitz de Bielenave, caperan mayor de Sent Johan*, Donibane Garazi, 1356, *Doc.Gasc.*, 11, 55. or.; *Osoa de Genoa*, Oiartzun aldea, 1490, C. & C. & G., 1997, 81, 99. or.); **Otxo** (*Ocho de Biscarret*, Gerendiain Erroibar, 1249, Orp., 1997: 214. Cf. *Johan Ocho de Vxaneuilla*, Genevilla, 1322, Poz., 1998, 127).

Garbi dago hemen euskarazko izenaren aitzinean gaudela, erdaratikako *Lope*-ri dagokionaren aitzinean alegia; usu neke da, zernahi ere den, izen arruntaren eta onomastikoaren artean bereizketa egitea (ikus Kremer, 1995-96: 211). Ikertzaile honen arabera latineko *Lupus*-en eratorriak arrunt ugariak dira Errumanian eta Pirinioetan. Gainera, eta hondarreko alderdi honetan, latineko *lupus* eta euskarazko *otso* elkarren ondoan bizitzea, izen apelatibo nahiz pertsona izentako, hizkuntzaren aldetik biziro interesgarriak diren interferentziak sortzen ditu, morfologikoak bereziki (*ibid.*, 212. or.).

- **Otxoaiz, Otsoaiz** (cf. *Gabixoaiz, Garzeazi, Garzeaz*): *Semeno Ogoaiz* (Lizarra, 1024, Iratxe, 3); *Sanso Oxoaiç* (Garazi, 1208, Ost., 33); *Sancho Ossoaiç de Sancto Iohanne, Sancho Ossoaiç de Sancto Michaele* (Garazi, 1213, *ibid.*, 37); *Eneco Ochoaiç* (Jaurrieta, 1366, *LPN*, 476. or.).
- **Otxoaniz** (cf. *Otxoando, Otxando* hipokoristikokoak): *Garçia Yuannez, fiio de Iohan Ochoaniz de Buhagayn* (Tolosa, 1349, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 242, 267. or.).
- **Otsowitz, Otxoiz, Otsoiz:** *Manço Oxoiz* (Apardoze, 991, Leire, 12); *Fortun Oxoiz* (1047, *ibid.*, 39); *Oti Ochoyz* (1106, Goñi, 108); *Anerossoiz, Lopeossoiz* (*Burunza*-n, 1120; Raymond, 1873, VII, 6-7. orr.); *Sancha Garcia Oschoyz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 296. or.). Goihenetxek (1986: 302) *Osoitz* biltzen du Iparraldean Erdi Aroan; Donemiliagako kartularioan *Furtun Uxoiz* azaltzen da (1046, Ubieto, 1976, 243, 238. or.). Hau, alabaina, hiru urte beranduago *Furtun Oxoriz* gisa ageri den bera dateke (*ibid.*, 256, 249. or.).
- **Otsuaz:** *Fertunio Ossuaç* (1022, Goñi, 7). Irigoienek (1995: 26) Leireko *Uxuaz* (*Fortunio Uxuaz*, 1043) *Ussoa*-rekin lotzen du (*Orti Ussoa, GPrior.*, XIII. m., 108).

Otxoko, Otsoko (*Ochoco de Arazuri*, 1142-1150, Ost., 7; *Oxoco Goncaluo*, 1174, Iratxe, 184; *Ochoco Sanz*, Erriberri, 1264, Zier. & Ses., 1980: 217; *L'ostau de Otchoquo*, Donibane Garazi, 1412-13, CPBN, 106. or.).

- **Otsokoiz**: *Garcia Osocoyz* (Artaxoa, 1330, LPN, 296. or.; cf. *Maria Oschocoyz*, ibid.).
- **Otxokoitz, Otxokoiz**: *Sancha Ochoquoitz* (1282, DNLO, 65); *Domingo Ochoquoyz* (Zirauki, 1283, Iratxe, 109); *Garcia Periz, fi de Pero Ochocoyz* (Arroitz, 1330, LPN, 277. or.); *Johan Periz, fi de Pero Chocoyz* (ibid., 278. or.).
- **Otxokoz, Otsokoz**: *Lope Ochocoz* (1206, Iratxe, 239); *Orti Ossochoz* (ibid., 1209, 250).
- **Otxekoiz** (erratu?): *Sancho Ochecoys* (Oteitza, 1330, LPN, 290. or.).

Otxalo (*Otxo*, *Otxoa*-ren hipokoristikoa da: cf. *Markolo, Zurilo*; *Garcia Ochaló*, 1217, Iratxe, 290).

- **Otxaloiz**: *Martin Ochaloyz, Garçia Ochaloyz* (1319, Berastegi - Elduain - Leitza, Zab., 1997, 289, 496. or.).
- **Otxalez**: *Martin Ochaleç* (Tolosa, 1312, Zab., 1997, 242, 415. or.); *Martin Ochalez, Sancho Ochalez* (Eldua - Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 14, 25. or.).

*Oxanar

- **Oxanarriz**: *Santio Oxanarriz, Garssia Oxanarriz de Triapu* (Mutiloa, 1002, Leire, 14); *Gomiz Oxanarriz* (Jaurrieta, 1072, ibid., 97); *Xemen Oxanarriz, Galindo Oxanarriz* (Espartza Zaraitzu, ibid.); *Sancia Ossanarriz* (Anitz, Mañeruibar, 1099-1122, Iratxe, 109).

Badirudi patronimiko hau *Osan*, *Osana* izenekin, *Munarriz* (*Amunarriz*, *Munarriz* dokumentazioan, *Amunarriz*, *Munarri(t)z* egun. Ikus NHI, 161), *Amunarrizketa* (orain; *Munar(r)izqueta* dokumentazioan normalean, NHI, 194) toponimo nagusiak Erdi Aroko *Amuna*, *Amune*, *Amona*, *Amunia*, *Amunea* emazteki izenarekin dauden erlazio berean dagoela; alegia, tartean beste izen edo atzizki bat dagoela ematen du. *Oxarra* (gizonezko izena) ere bazen: Luchairek (1881: 163) lapurterazko *ozar* dela erraten du. Mitxelena ados dago aipatu autorearekin eta dio (AV, 511, 1968b: 487) *ozar* (< *or* 'zakur' + *zahar*) izenetik *oxar* txikigarria atera zitekeela; ikus, orobat, Irigoien (1994: 277). Halarik ere, ez dirudi hau aski denik *Oxanarriz* patronimikoa azaltzeko, benetan patronimikoa bada behintzat.

Pardo (*don Pardo Diacastello*, Villamayor, 1181-2, Iratxe, 321; *Pero Pardo de Dicastieilo*, Gorozin, 1243, ibid., 370). Godoyk lehenik erraten du (1871: 136)

Pardo antroponimoa *Pardus* ‘leopardoa’ erromatar izenetik atera dela, baina aitzinago (165. or.) gehitzen du kapare edo zaldun batzuk bazirela *infanzones de abarca* edo *pardos* deitzen zirenak, eta *Pardo* deituretako batzuk hortik ere atera zitezkeela. Kajantok (1982 [1965]: 328) *Pardus*, *Parda* antroponimoa ugaztunen izenetatik ateratakoen artean sartzen du eta, beharbada Ernout & Meilleti jarraikiz, erraten du grekotik hartutako mailegua dela. Irigoienen iritzian (1983: 7) gure artean hain usaiakoa izan den *Nabar* izenaren erromantzeko baliokidea da; ikus sarrera hau.

- **Pardoiz:** *Johanis Pardoyz* (Arroitz, 1226, *GPrior.*, 194); *Pero Pardoyz* (Artazu, 1300, *ibid.*, 554).
- **Pardoz:** *Gracia Pardoz femina* (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 5, aurkia).
- **Pardeitz:** *Michael Pardeitç* (Uncastillo, 1236, Ost., 91).
- **Pardez:** *Ochoa Pardez* (Gorozin, 1246, Iratxe, 376).

Pasko (*Pasco Caldevitarte*, Arrasate, 1476, Crespo et al., 1996b, 232, 464. or.). Godoyk (1871: 151) *dona Pasca* izena biltzen du eta pazkoarekin lotzen. Ikus Irigoien (1994: 104-105 eta 245).

- **Paskoiz:** *Maria Mariçol, muijer de Pascoyz* (Larragoa, 1350, *LPN*, 366. or.).
Ikusten denez, ez da segurua *Pascoyz* hori patronimikoa ote den.

Paternus (*Paternus*, Estavillo – Okoizta, 871, Ubieto, 1976, 10, 20. or.; *Paternus*, 911, Val., 8, 25. or.; *ego Paternus et uxor mea Anderazu*, *ibid.*, 20, 40. or.); **Paterne** (*Paterne Garcia*, 1039, *ibid.*, 50, 72. or.); **Patierno** (*Patierno*, *ibid.*, 1087; 72,73; 89-90. orr.). Cf. **Paterna** (Argiñetako hilerria, IX. m., Az. & Gar., 1996, 193- 196. orr.). Pielek (1947b: 325, 344) kristau izena dela dio eta *Maternus*-ekin alderatu beharrekoa dela. Kajantok (1982 [1965]: 304) hurbileko ahaideen izenetatik eratorritako antroponimotzat ematen du eta *Fraternus*, *Maternus* eta besterekin sailkatzen.

- **Paternez:** *Begela Paternez* (950, Val., 22, 44. or.).
- **Patierniz:** *Dominco Patierniz* (1087, Val., 73, 90. or.).
- **Patiernez:** *Dominco Patiernez* (1087, Val., 72, 89. or.).

Paule, Paulo (*don Paule*, Orreaga, 1307; Zab., 1997, 202, 356. or.; *Paule de Gulbati*, 1361, Ruiz, 1997, 277; *Paule de essayz*, Doneztebe, 1532, E.p. 1, 188; *Paulo de yturriaga*, Orío, 1577, Ezkurdia, 1978: 64). Ikus Piel (1947b: 345), Irigoien (1994: 105-106) eta Euskaltzaindia (2001b: 154). Kajantok (1982 [1965: 244) “defects in the body as a whole” adierazten dituzten antroponimoetan

sailkatzen ditu *Paul(l)us* eta eratorriak, zehazkiago erran, ‘small, short’ adiera dutenekin batean.

- **Pauliz:** *Garçia Pauliz* (Argiñao, 1350, LPN, 369. or.).

Pedro (*Pedro d’Urdotz*, 1297, DNLO, 101). Izen honen etimologiaz ikus Euskaltzaindia (2001b: 154-155).

- **Pedritz, Pedriz:** *Gudistio Pedriz testis* (804, Val., 2, 15. or.); *Semen Pedriç de Ollakarizqueta et vxor mea Eua* (Ollakarizketa, XII. m., Goñi, 442); *M. Pedritz* (1204, ibid., 471); *Eneco Pedriz de Biurrun* (Galar aldea, XIII. m., GPrior., 105); *Toda Pedriç* (Taxoare, 1227, Jim. & Jim., 1998, 209, 284. or. = *Toda Pedritz*, ibid.).
- **Pedrez:** *Ego Garcia Pedrez* (1156, Mont., 48); *Johan pedrez* (1192, Zier., 1970: 279); *Diag pedrez* (Fitero, 1212; ibid.).
- **Pardiz:** *G[arcia] Pardiz* (1259, Iratxe, 400). Kasu honetan *Pardiz* patronimikoa *Pardo*-rekin ere lot daitekeela irudi du, baina kontuan eduki behar da *G[arcia] Pardiz* hau *fiio don Pero Sanchiz el freyre* zela, eta, beraz, *Periz* edo *Pedriz*-en ordainetan dagoela pentsatu beharko dugu.

Pelaio (*Pelaio*, c. 1147, Goñi, 256). Izen honen etorkiaz eta bestez ikus Irigoien (1994: 106-107).

- **Pelaiez:** *Gonçaluo Pelayez* (1136, Goñi, 201).
- **Pelaiz:** *Didaco Pelaiz* (804, Val., 2, 15. or.).
- **Pelaez:** *Johan Pelaez* (Santa Kurutze Kanpezu, 1322, Poz., 1998, 127. or.).
- **Paloiaz:** *Pero Paloyaz* (Artaxoa, 1366, LPN, 437. or.). *Pelaio*-tik?, *Apalo*-rekin lotu behar da? Ikus hondarreko izen honi eskainitako atalñoa.

Peru (*Peru Ezquer, mege nuestro = Pero Ezquerr*, 1362, Ruiz, 1998, 418, 107-108. orr.; *Peru Blanco*, Piedramillera, XIV. m., Irantzu, 225; *Peru berrja*, Arraitza, 1521, J.p., 5; *Peru de Irurita*, Irurita, 1530, E.p., 1, 104); **Pero** (*Pero Santz d’Aytçoaynn*, Aitzoain, 1296, DNLO, 98; *Pero Urtiz de Sagasti, e Iohan Perez su fijo*; Segura, 1374, D.Sal., 35; *Pero Sanches d’Andicano*, Otxandio, 1455, Enr., 1988, 4); **Pere** (*don Pere de Ykirri*, 1188, Leire, 349; *Pere Semeneytz*, Aitzoain, 1296, DNLO, 98; *Pere Sanç de Hareçtun*, Eldua - Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 14, 25. or.); **Per** (*Per Yuaynnis de Liçarraga Sarria*, Lizarragabengoa, 1315, Zab., 1995, 269; *Garçia Periz, fi de Per Arçeyz*, Mendabia, 1330, LPN, 273. or.; *Per Urtiz de Munibe*, Bergara, 1348, Crespo et al., 1995, 14); **Perero** (*Perero Martiniç*, *Perero Miguel de Çaualegui*, Zorokiain aldean, 1255, Ost., 157). **Peri(a)** ere bazen (Mitxelena & Irigarai, 1955: 412); ikus Irigoien (1994: 107-109) eta Euskaltzaindia (2001b: 154-155).

- **Pereriz:** *Roldan Pereriz d'Eransus, Perero Lopeç d'Eiadaoan* (Zorokiain aldean, 1255, Ost., 157).
- **Pereiz:** *Martin Pereyç d'Eransus e su fiho Perero* [sic] *Martiniç* (Zorokiain aldean, 1255, Ost., 157).
- **Peritz, Periz:** *Miguel Peritz* (Iruñea, 1253, GPrior., 348); *Pedro-Peritz de Yruber* (Hiriburu, 1255-1256, Jaurgain, 1913: 266); *Lope Periz de Arriaga* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 15. or.); *Martin Peritz d'Oyleta* (Arguedas, 1326, Bar., 1997-24); *Johan Peritz de Belay* (Biarritze, 1342, Goih., 1966: 20); *Ochoa Periz de Villanueva* (Baigorri, ibid.); *Johan Periz, seynor de Echegapare* (Hortza, 1350-53, CPBN, 9. or.); *Johan Peritz d'Aurresse* (Ortzaize, 1381, Goih., 1966: 197); *Pero Peritz de Lucxe* (Garruze, 1385, Doc.Gasc.2, 205); *Johan Peritz de Guermieta* (Donazaharre, 1393, Goih., 1966: 159). Mitxelena & Irigarai diotenez (1955: 412) Lapurdin ere maiz azaltzen da *Peritz*, Nafarroa Garaian eta Nafarroa Beherean ez ezik; jatorria *Peri(a)* izan daitekeela iradokitzen dute.
- **Peris:** *Juan Peris de Amoroto* (Markina, 1514, Enr. et al., 1997b, 159. or.).
- **Perez:** *Sancho Garceiz fiyo de Garcia Perez* (Lerate, 1281, Iratxe, 416); *Juan Perez de Begoña* (Bermeo, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 16. or.); *Pero Urtiz de Sagasti, e Iohan Perez su fiyo* (Segura, 1374, D.Sal., 35); *Fernan Perez de Ayala* (Araba, 1322, La. & Ta., 1993, 15, 29. or.); *Juan Perez, fiyo del Amo, alcalde* (Santa Kurutze Kanpezu, 1468, Poz., 1998: 154).
- **Peres:** *Lope Peres de Garita, Johan Peres de Gavirya* (Errenteria, 1364, Crespo et al., 1991, 10); *Ruy Peres de Arrarrayn* (Agurain, 1441, Goikolea, 1998: 163); *Furtun Peres de Jauregui* (= *Fortun Perez de Jauregui*, Aramaio, 1457, Enr., 1988, 5); *Pero Peres* (= *Pero Perez*, Markina, 1514, Enr. & Sar., 1986, 62).
- **Peruz:** *Johan Peruz* (Iparraldean Erdi Aroan, Goih., 1986: 303).

Badirudi, ditugun lekukotasunak ikusirik, Omaetxebarriak (1957: 119) *Pedro / Pero* txandaketa azaltzeko ematen dituen arrazoiak (lehena azentuaren ondoan agertzen zen autore honen arabera, “en posición fuerte”, eta bigarrena patronimikoaren aitzinean) ez direla aintzat hartzen ahal.

Petri (*Petri testis*, 966, Val., 38, 60. or.; *Petri Santz de Bertitz*, Erroibar, 1325, DNLO, 201; *Petri Iohan Roliz*, Bergara? 1492, Crespo et al., 1995, 41); **Betri** (*Betri*, Iruxo-Biguria, 1204, Iratxe, 236; *Betri Martiniz de Sant Esteuen*, Iruñea, 1350, Uranga, 1952: 88; *Betri d'Uyçi*, Itza, 1388, ibid., 1954: 277); **Betiri** (bizirik oraino). Ikus Irigoien (1994: 107-109) eta Euskaltzaindia (2001b: 154-155).

- **Betritz:** *Sancho Betriz lo panater* (Iruñea, 1239, *DNLO*, 8, Goñi, 601); *G. Betriz* (Gorozin, 1246, Iratxe, 376); *Orti Betriz* (Zarikiegi, XIII. m., *GPrior.*, 108, 116. or.).
- **Betiriz:** *Eneco Betiriz* (Galar aldean, XIII. m., *GPrior.*, 105).
- **Petriz:** *Osoro Petriz testis* (804, Val., 2, 15. or.); *Lain Petriz* (Zulueta? Leire, 1095, 150); *Açeari Petriç* (1159, Goñi, 291); *Johannes Petriz, cambiator* (Tutera, 1227, Jim. & Jim., 215, 291. or.); *Johan Petriz* (Ortzaize, XIV. m.; Orp., 2000: 198).
- **Petrez:** *Martin petrez* (1167, Zier., 1970: 279).

Petro (*Petro Enecoiz*, Zizur aldean, XIII. m., *GPrior.*, 104; *Petro Urtiz d'Orcoyaguirre*, Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.; *Petro Blasquiz*, Bidankoze, 1350, *LPN*, 383. or.).

- **Petroiz:** *Maria Petroyz* (Elo, 1309, Zab., 1997, 237, 404. or.); *Sancho Petroiz* (Erronkari, 1366, *LPN*, 478).

Raimundo, Raimonde (*ad filio meo Raymonde*, 1071, Goñi, 25; *Raimundo*, 1153, *ibid.*, 272). Germaniar izena da hau; ikus Euskaltzaindia (2001b: 113). Piel & Kremer-en arabera (1976: 217) lehen osagaia *Rag-*, *Rai-* da, hots, *ragin* ‘aholkua, erabakia’ adiera duen erroaren **rag(i)-* aldaera laburtua. Bigarrena, *berriz*, *-mundus* da (ikus *Bermude* izenari eskainitako atalttoa).

- **Raimundiz:** *Andere Albira Raimundiz* (Ezkirotz Galar?, c. 1167, Goñi, 306).

Ranemiro (latinez; *rex Ranemiro*, 966-984, Val., 45, 67. or.); **Ramiro** (*Ramiro de Urquiza*, Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.); **Ramir** (*Ramir Garceyç in Filera*, 1136, Goñi, 200 = *Remir Garceiz in Filera*, 1139, *ibid.*, 214); **Remiro** (*Remiro d'Onçoayn*, 1351, Ruiz, 1997, 38; *Remiro de Çufia*, Metauten, 1366, *LPN*, 597. or.); **Remiri** (*Remiri Sanchiz d'Assiain*, Asiain, *ibid.*, 571. or.; *Remiri Sanchiz*, Ubago, *ibid.*, 600; *Remiri Sanchiz*, Desoio, *ibid.*, 602. or.); **Remir** (*Remir Periz de Arroniz*, Iruñea, 1329, Bar., 1997, 43; *Remir Sanchiz*, Azkoien, 1366, *LPN*, 615. or.); **Arremir** (*Arremir Garceitz in Urssua*, sic, Uxue, 1146, Goñi, 251 = *Remir Garceyz in Ussua*, *ibid.*, 1147, 255); **Romiro** (*Romiro d'Aluis*, Durango, 1443, Hid. et al., 1989, 11, 43. or.; *Romiro de Madariaga, escriuano*, Bilbo, 1479, Enr. et al., 1996, 35. or.). Jungfer-ek (1902: 17) gotikoko *ragin* ‘consilium’-ekin lotzen du izena; Piel eta Kremer-ek (1976: 219-221) erraten dute izen honen lehen osagaia den *ran*-en etorkia ez dela erabat argitu; bigarren osagaia (*-mirus*) gotikoko *mēreis ‘ospetsua’-rekin erlazionaturik dagoke.

- **Ranimiriz** (forma latindua: *Signum Garsie Ranimiriz regis*, 1134-35, Ost., 2); *Tota Ranimiriz* (Ibargoiti, 1087, Leire, 123).

- **Ramirez:** *Rodrigo Ramirez de Lescorreta* (Segura, 1340, D.Sal., 14-bis = *Rodrigo Ramires de'Areyscorreta*, 1335, ibid., 12).
- **Ramires:** *Rodrigo Ramires de'Areyscorreta* (Segura, 1335, D.Sal., 12 = *Rodrigo Ramirez de Lescorreta*, 1340, ibid., 14-bis).
- **Remireitz, Remireiz:** *Sanso Remireiz* (1179, Art., 140); *Semen Remireitz d'Orja* (1271, *Sta.Eng.*, 9).
- **Remiritz, Remiriz:** *Sancio Remiriz* (1158, Art., 114); *Pero Remiritz* (Iruñea, 1237, Iratxe, 361); *Garci Remiriz et Remon, fiios de don Remir Martiniz* (Azkoién, 1301, Zab., 1997, 171, 261. or.); *Miguel Remiritz de Metauten* (Metauten, 1312, Zier. & Ram., 1996, 9).
- **Remiretz, Remirez:** *Sancio Ramirez* (Lizarra, 1165, GPrior., 30); *Maria Remiretz* (1279, Ost., 278); *Martyn Ramirez* (Urbisu – Santa Kurutze Kanpezu, 1456, Poz., 1998: 150).
- **Romires:** *donna Mayor Romires de Maquiriayn, priora* (Donostia, 1346, La. & Le., 1995, 29, 51. or.).
- **Romirotx:** *Romiroch Yartuco* (1600 baino lehenagokoa; Mitxelena & Bidegain, 1954: 185-186). Errenteriako maisuak zioenez *Ramírez*-en pareko zerbait izan genezake hemen, Andramendiko izkribu beretako *Onsalutx*-en 'González' eta *Saontx*-en 'Saez' dugun era berean, baina ez zuen baztertzen *Ramirito* ere izan zitekeelako hipotesia, alegia, hipokoristikoa zatekeelako ustekaria. Cf. *Romiro* izena eta *Romires* patronimikoa.

Rodrigo (*Rodrigo d'Argaiz*, 1196, Leire, 358; *Rodrigo*, Gardelain; *LPN*, 490. or.; *Rodrigo de Garibay*, Oñati, 1506, Zumalde, 1999: 129); **Rodrik** (*Rodric Auarca in Funes*, Funes, 1137, Goñi, 202 = *Rodrigo Auarca in Funes*, ibid., 1141, 220. Honetaz Omaetxebarria, 1986: 187 ikus daiteke); **Rudrico** (*et comité Rudrico*, 873, Ubieto, 1976, 15, 28. or.). Piel & Kremer-en arabera (1976: 228-229) lehen osagaia *rod-*, *rud-* da eta bigarrena *-ricus* (*Roderico* > *Rodrigo*). Aurreneko elementua gotikoko *hrôps* 'garaipena, loria' hitz onomastikoa ("Namenwort") da, zein hizkuntza bereko **hropeigs* 'garaitzailea, loriatsua'-tik atera baita; bigarrena germanierazko **-rikaz* 'mächtig, ahaltsua' da. Ikus halaber Euskaltzaindia (2001b: 114).

- **Rodrigitz, Rodrigiz:** *Dona Maria Rodriguitz de Bizquarret* (Erroibar, 1297, ost., 333, 446. or.); *Johan Rodriguiz* (Larraga, 1330, *LPN*, 234. or.); *Pero Rodriguiz* (Artaxoa, 1366, ibid., 438. or.).
- **Rodrigis:** *Cristobal Rodrryguis* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 16. or.).
- **Rodriguez:** *Micholau de Maria Rodriguez* (Cascante, 1353, Uranga, 1961: 169).

- **Rodriges:** *Bonifase Rodrigues de San Pelayo* (Oñati, 1502, Zumalde, 1999: 70 = *Vonifaz Ruiz de San Pelayo*, *ibid.*, 192. or.).

Roi (*Roy Martinez*, 1176-1178, Irantzu, 225; *Roy Sanches de Salvatierra*, Agurain, 1292, Iñur., 1989, 13, 14. or.); **Rui** (*Rui Martinez de Luscando*, Luzkando, Araba, 1456, Poz., 1998, 23. or.; *Rui Saes de Berriz*, Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 21. or.); **Ruiz** (behin ageri da izentzat: *Ruyz Ferrandiz de Erasso*, Iruñea, 1329, Bar., 1997, 44); **Ruis** (aldi bakar batez kausitu dugu izentako: *Ruis Ortis*, Viana, 1336, Bar., 98). *Rui*, Pielek dioenez (1962-63: 174), proklisian sortutako forma da (< *Rodrigo*); *Ruiz* patronimikoa honen gainean moldatua da iker-tzaile beraren arabera.

- **Roitz, Roiz:** *Peidro Royz* (1176-1178, Irantzu, 225); *Martin Roytz çapatero* (Alesbes, 1260, *GPrior.*, 383); *Martin Royz, fijo de Martin Roiz de Gautiguiz* (Bermeo, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.); *Martin Royz, fillo don Rodrigo Simeniz* (Faltzes, 1271, Zier. & Ram., 1996, II-1); *Diego Royz* (Santa Kurutze Kanpezu, 1322, Poz., 1998, 127). Zierbidek (1970: 282), ez dakigu ongi zergatik, *Rubeus* izenaren eratorritako ematen du.
- **Rois:** *Sancho Roys de Esquerecocha, fijo de Roy Peres* (Agurain, 1320, Iñur., 1989, 32, 43. or.); *Ferrand Roys de Gauna* (Viana, 1336, Bar., 98); *Juan Roys d'Ibargoy* (Elorrio, 1471, Hid. et al., 1988, 6).
- **Ruitz, Ruiz:** *Ferrant Ruytz* (Sorauren, 1265, Ost., 200); *Pero Ruitz d'Arquaitz* (1270, *Sta.Eng.*, 6); *Martin Ruytz d'Alviçu* (Galar, 1289, *GPrior.*, 508); *Ochoa Ruiz de Echeaga* (Larrabetzu, 1376, Enr., 1988, 2); *Joanco Ruiz* (Urrutia, Garazi, 1407, Goih., 1966: 152).
- **Urruiz:** *Martin Vrruiz* (Lekeitio, 1514, Enr. et al., 1997b, 177. or.). Ikusten denez, bokal protetiko batez —patronimikoa hasten den beraz— horniturik dago aldaera hau, beheargoko *Urruis* bezalaxe.
- **Ruis:** *Pero Ruis de Ayspuru* (Agurain, 1329, Iñur., 1989, 35, 45. or.); *Martin Ruys d'Apoça* (Segura, 1340, D.Sal., 14); *Lope Ruis d'Esquiaga* (Otxandio, 1455, Enr., 1988, 4); *Rodrigo Ruis de Laris* (Durangoko merindadea, 1497, *ibid.*, 8).
- **Urruis:** *Pero Vrruis* (Markina, 1514, Enr. et al., 1997b: 161); *Ynigo Vrruys* (Plentzia, *ibid.*, 240. or.).

Salbatore, Salbator (*Saluatore*, 1039, Val., 50, 72. or.; *Salbatore*, 1065, *ibid.*, 64, 83. or.; *Salbatore de Alcoz Jurado de Alcoz*, Alkotz, 1537, At.p., 1, 22; *Salbator de Arre alias ochoarena*, Arre, 1598, At.p., 7, 94). Izen honen etimologiaz ikus Euskaltzaindia (2001b: 156).

- **Salbatoriz:** *Garcia Saluatoriz* (Larragoa, XI. m., Iratxe, 77); *Fortun Salvatoriz* (Belin, 1106, ibid., 87).

Sanduru (< *omnium*) *sanctorum*, *FHV*, 354; *Sanduru d'Arlegui*, Arlegi, XIII. m., *GPrior*, 114; *Sanduru*, Antsoain, 1240, ibid., 281; *Sanduru*, Iruñea, 1366, *LPN*, 547; *Sanduru*, Subitza, ibid., 555; *Sanduru Periz*, Aranatz, 1388, Uranga, 1954: 267; *Sanduru*, Dorrao, ibid.); **Sandoru** (*Maria Garçia, fija de Sandoru*, Zubiurrutia, 1350, *LPN*, 376. or.); **Sandoro** (*Sandoro Çapatero*, Artaxoa, 1330, ibid., 295); **Sandore** (*Sandore*, 1298, *Zab.*, 158, 239. or.); **Sandor** (*Sandor de Biurrun, Sandor Mendigorrico*, Artaxoa, 1330, *LPN*, 291, 293. orr.). Mitxelenak & Irigaraiak (1955: 420) diotenez, Omiasaindu egunean sortzen zirenei ezartzen zitzaizen izen hau. Díez Melcónek (1957: 102) *Santoro Sanctus Aurus*-etik eratorzen du, baina euskarazko aldaeraren jatorri berean pentsatzea egokiagoa da, gure irudiko. Euskal Herrian, aipatutakoez landa, *Santuru*, *Santoro* ere aurkitu ditugu, eta hauekin erlazionaturik dagoen ez dakigun *Sandoro* ere bai; emakume izenetan *Sandora* eta *Santora* ditugu.

- **Sanduruz:** *Pero Sanduruz* (Arozpide eta Argindoain, Aranatz, 1388, Uranga, 1954: 268-269).
- **Sandoriz:** *Pero Sandoriz* (Sorakoitz, Mañeruibar, 1366, *LPN*, 375. or.).

Santio (*Santio Asnari*, 980-990, Lakarra, 1945: 231; *Santio Galindoni*, Aparadoze, 991, Leire, 12; *Santio Lopiz*, 1047, ibid., 41; *Santio de Ardanaz*; Ardatz?, 1205, Goñi, 472); **Sanzio** (*Sanzio Garseanis*, 980-990, Lakarra, 1945: 230; *Sancio de Nagore*, 1242, Ost., 112); **Sanzius** (*Sanzius*, Mendata, XI. m., Az. & Gar., 1996, 233-234. orr.); **Sanzi** (*Senior Fortunio Sanzi, confirmans*, 1042, Leire, 32); **Sanzo** (*Sanço, seynor de Bidart*, Behaskane, 1412-13, *CPBN*, 76. or.); **Sanso** (*Sanso Garceiz*, 1075, Leire, 100; *Sanso Enecones de Subiza, Sanso Zuria*, 1144, ibid., 320; *Sanso Leyate*, 1263, Ost., 191); **Sainso** (*Sainso Fortuniz*, 1092, Leire, 137); **Santxo** (*Sancho Lopeytz de Berrio*, 1296, *DNLO*, 98); **Santz** (*Arnalt Santz e Santz de Sant Miguel*, c. 1308, Donibane Garazi, *Zab.*, 1995, 257; *Santz Diaz d'Esparza cerqua de Pomplona*, Iruñea, 1312; Art.); **Sant** (*Sant de Çalduhondo*, Zalduondo, 1453; Poz., 2001, 4, 326. or.; *Sant Juan de Ysasa, Sant Juan d'Oyaçaval, Sant Juan d'ArDOS*, Oiartzun aldea, 1490, C. & C. & G., 1997, 81, 100. or.); **San** (*San de Ual-tierra, tenient el castieillo de Coreilla*, Iruñea, 1277, *Zab.*, 1997, 44, 59. or.; *San de Ybarra*, Bilbo aldea, 1329, Enr. & Hid. & Mar., 8, 31. or.; *San Juan d'Ascoaga, fijo de Juan Garçia de Saola*, Aramaio, 1390, C. & C. & G., 1992, 46, 137. or.; *San Juan de Espiçu*, Ziortza, 1508, Enr. & Sar., 1989, 21, 218. or. Hemen *Santxo*-ren baliokidea dugula De los Ríos-ek garbi ikusi zuen, 1871rako [171. or.]); **Sans** (*Sans de Liceracu*, Leizpartze - Lizaratzu, 1378, Goih., 1966: 189). **Antso** ez da normalean patronimikotzat azaltzen, baina Goihenetxek (1986: 303) *Lope filius Anssi* bildu du Nafarroa Beherean 1189. urtean, hots, euskarazko aldaera latindurik azaltzen duen lekukotasuna dugu hemen. **Santxitz**, **Santxiz**, **Santxetz** ere, inoiz,

izentako ager daitezke: *Sanchetz Ortitz du Val d'Agueil* (1249, Orp., 1997: 213); *Sanchitz de Lacxague* (Oztibarre, 1393, *Doc.Gasc.*, 248) = *Sanchiz de Lassaga* (ibid., 249).

Pielek dio (1947b: 363) portugalerako *Sancho*, *Sanches* latineko *Sanctius* < *Sanctus* izenetik atera direla. Hondarreko hau, Bergh-en arabera, ez zen 'santua', 'bertutetsua, errugabea, prestua' baizik. Menéndez Pidal & Tovar-en irudiko (1962: 413) izen hau latin jatorrikoa dela dioen hipotesia ez da batera segurua; autore hauek berek (ibid., 419) *Sançiniz* patronimikoa "bitxi edo azaldugabeko"-tzat ematen dute, baina gure iritzian *Santz*-en hipokoristikoa den *San(t)zin*-etik abiatutik aise azal daiteke (cf. *Sançin de Jaureguigoyhen*, Duzunaritze-Sarrasketa, 1412-13, *CPBN*, 101. or., *Sansin d'Iraurgen*, Baiona, 1501, Goih., 1966: 99); *Saniz* ere halakotzat hartzen dute, baina hau lortzeko ere ez dago arazorik, ongi dokumentatua dagoen *San*-etik abiatzen bagara.

Lapesaren arabera (1988) *Sanzo*, *Sanzio* aldaerak *Sanctus*-en gentilizioa zen *Sanctius*-etik eta honen aldaera laburtuak diren *Sancius*, *Santius*-etik atera dira eta *Sancho*, berriz, *Sanctulu* txikigarritik, *Santlu tarteko zela. "Nafarroako agirietan usaiakoa den" *Sanz*, *Sanç*, azkenik, latineko *Sanctii*, *Sancii* edo *Santii* genitibotik eratortzen du, eta gehitzen bukaerako ç, z grafemek ebakera zaharra hortzetako afrikaria zela frogatzen dutela, edo, egiantzekoago iruditzen zaiona, orduko ere oraingo igurzkari hortzartekoa genuela, inplosioan.

Hona hemen bildu ditugun aldaerak:

- **Sanctionis:** *Garsea Sanctionis rex*, *Dona Sanctia Sanctionis*, *Oggoa Sanctionis* (981, Zier., 1970: 277).
- **Sanctiones:** *Sanctiones de Senkesi* (987, ICABAL, 434).
- **Sanstionis:** *Exjmino Sanstionis* (981, Zier., 1970: 277).
- **Santionis:** *Garsea Santionis vero Pampilonense* (934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.); *Sanzia, Asnari Santionis filia* (980-990, Lakarra, 1945: 235); *Fortunio Santionis de Indurain* (Aparadoze, 991, Leire, 12).
- **Sanziones:** *Asnari Sanziones* (980-990, Lakarra, 1945: 231); *Fortunio Sanciones* (Uskartze, XI. m., VM, 34. or.).
- **Sanzionis:** *Asnari Sanzionis* (980-990, Lakarra, 1945: 231); *Eximino Sanccionis, confirmans* (991, Leire, 10).
- **Sanzonez:** *Munnio Sanzonez testis* (945, Val., 19, 40. or. = *Munnio Sanzone testis*, ibid., 20, 41. or.).
- **Sanzones:** *Asenari Sanzones de Larron* (980-990, Lakarra, 1945: 230).

- **Sansoiz:** *Açenari Sansoiç de Iuarra, Acenari Sansoiç de Berrio* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Blasco Sansoiz, Garindo Sansoiz* (1072, Iratxe, 51).
- **Sanoitz, Sanoiz:** *domina Andregoto Sanoyz de Noayn* (Noain, 1122-1142, Goñi, 146); *Lope Sanoyç de Hiauarr* (Ihabar, 1159, ibid., 291); *Domico Sanoiz filius Sanzo Cecondi* (1173, Art., 136); *Maria Sanoytz de Burrin* (1288, Ost., 302); *Sancho Sanoyz* (Eultz, XIII. m., Irantzu, 253. or.). Hau *Sansoi(t)z*-etik abiatu ongi azal daiteke, txistukari disimilazioz (ikus *Saontx*, atal honetan berean). Lapesak (1988: 83) “bitxi” kausitzen du Leireko *Sanoiz* eta dio *Sancho*-ren aldaera apokopatua den *San*-etik abiatu ongi molda zitekeela, *Albaroiz, Gundessalboiz, Uerascoiz* eta besteren alderako analogiaz. Irigoienek, ordea, *Sano*-tik eratorri nahiago du (1994: 254), baina ez du honen lekukotasunik aipatzen; guk ere ez dugu horrelarik aurkitu.
- **Senoiz:** *Maria Senoyz Caritat* (Artaxoa, 1330, LPN, 294. or.). Baliteke, nolahi ere, hau irakurketa ustel baten fruitu izatea, hots, *a* bokala *e* irakurtzearen ondore izatea.
- **Sanotz, Sanoz:** *Fortunio Sanoz* (1047, Leire, 39); *Andrego Sanotz femina* (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 6, aurkia); *Miguel Sanoz* (Artaxoa, LPN, 293. or.). Ikus *Sanoitz, Sanuz* eta *Saontx* sarreretan dioguna.
- **Sanuiz:** *Semeno d’Ortisannujz* (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 303).
- **Sanoaiz:** *Maria Sanoayz Larraçeco* (Artaxoa, 1330, LPN, 295. or.; cf. *Garbixoaiz, Garzeaiç, Otxoaiz...*).
- **Sanzioz:** *Fortun Sancioz* (1055, Iratxe, 14); *Enneko Sancioç* (1061, ibid., 22).
- **Sanzoz:** *Garsea Sanzoz, Garsie Sanzoz* (Gaskuña, 980-990, Lakarra, 1945: 248); *Furtun Sançoç* (1061?, Iratxe, 22).
- **Sanzitz, Sanziz:** *Munio Sançiç* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1); *Domingo Sancitz* (Lizoainibar aldean, 1229, Ost., 76); *Garci Miguel fijo de Miguel Sançiç d’Auriz* (1316, Iratxe, 468).
- **Sanzis:** *Eneco Sancis, Garcia Sancis* (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).
- **Saniz:** *Saniz Saniz* (Cintruénigo, 1147, Mont., 11); *Lope Saniz* (ibid., 1148, 14); *Pero Saniz Tuconet* (Artaxoa, 1330, LPN, 291. or.); Duzunaritzen, Garazin beraz, aldaera hau bere baitan duen *Lopesaniztegui* ageri da 1366. urtean (LPN, 672. or.). Irigoienek (1994: 218) *Saniz* aldaerak “egungo eguneko *Saiz* edo *Sainz*” eman duela dio, baina kontuan eduki behar da hondarreko bi patronimiko horiek ongi zaharrak direla, zerrenda honetan ikus daitekeenez.

- **Sanzez:** *Abdella Sanceç* (Valtierra, 1193, Goñi, 406).
- **Santxoz:** *Lope Sanxoz de Flaudio* (Laudio, 1084, Ubieta, 1976-II, 94, 72. or.); *Lope Sanchoz* (Agoitz, 1366, LPN, 463. or.).
- **Santxeitz, Santxeiz** (Irigoienek dio [1987: 198] patronimiko honen oinarrian, bai eta *Sanchez*-enean ere, *Sanche* aldaera dagoela; guk ez dugu horrelakorik kausitu): *don Romir Sancheýç d'Asiayn* (Iharte / Asiain, 1247, Iratxe, 382) = *Don Romiro Sancheitz de Assiain* (Iharte, 1250, ibid., 386); *Martjn Sancheitz de Gonj* (1271, *Sta.Eng.*, 9); *Pero Sancheitz d'Aransus* (Erantsus, 1303, DNLO, 125); *Sancho Sancheytz, capeyllan* (Zizur Nagusia; 1312, Zier. & Ram., 1998, III. 7).
- **Santxitz, Santxiz** (Irigoienek [1987: 198] biltzen duen *Sanchi* egon liteke patronimiko honen oinarrian, baina analogian ere pentsa genezake): *Didaco Sangiz* (1086, Val., 71, 89. or. <G> grafiaz ikus Lapesa, 1988: 81); *Lope Sanchiz de Alava* (Araba, 1076, Ubieta, 1976, 439, 413. or.); *dona Milia Sangitz* (1282, Zier. & Ram., 1998, II.1); *Sancho Sanchiz de Guevara, Eynego Sanchiz de Goyaz* (Donostia, 1303, La. & Le., 1995, 8, 14. or.); *Maria Sanchitz* (Lizarra aldea, 1312, Zier. & Ram., 1996, 189); *Miguel Sanchit d'Urssua* (1340, Bar., 131); *Pero Sanchitz de Liçaraçu* (1350, Ruiz, 1997, 5); *Pero Sanchiz de Liçaraçu* (Leizpartze – Lizaratzu, 1351, Goih., 1966: 190 = *Pero Santz de Leyçaratçu*, ibid., 1377); *Lop Sanchiz, fijo de Sancho Lopiz* (Nabaskoze, 1366, LPN, 480. or.); *Johan Sanchiz* (Uharte Garazi, 1368, Goih., 1966: 166).
- **Santxis:** *dona Eluira Sanchis, muýller de don Furtuynn Sanchis* (Lizarra, 1320, DNLO, 180); *Pero Sanchis Maynçia* (Oteitza, LPN, 290. or.); *Sancho Sanchis* (Erreterria, 1406, Crespo et al., 1991, 27).
- **Santxetz, Santxez:** *Fortun Sangez de Caparoso* (1036, Ubieta, 1963, 67, 10. or.); *Didaco Sanchez dominante Divina* (Araba, 1106, ibid., 1976-II, 314, 209. or.); *Pero Sanchetz d'Iguzquiça* (Gares, 1265, GPrior., 406); *Sancho Sanchez de Leguizamon* (Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 16. or.); *Ruy Sanchez de Vrrura, Ruy Sanchez de Balcorra* (Urduña, 1471, Enr. et al., 1994, 11, 97. or.). Goihenetxek Iparraldean aurkitu du, Erdi Aroan (1986: 303).
- **Santxes:** *Roy Sanches de Salvatierra* (Agurain, 1292, Iñur., 1989, 13, 14. or.); *donna Elvira Sanches* (Bergara, 1391, Crespo et al., 1995, 32); *Amigo sennor d'Ugarte, Juan Sanches su fijo* (Erreterria, 1406, Crespo et al., 1991, 27); *Mary Sanches de Asteguieta* (Astegieta, 1486, Enr. & Sar., 1986, 42. Baina, herri berean, *Martin Sanchez dicho Caballero*, ibid.).

- **Sanuz:** *Semero Sanuz, Azari Sanuz* (1111, Art., 43). Honen oinarrian *Santsu-ren moduko aldaera bat dagoela pentsatu beharra da? Agian bai. Honen patronimikoa zatekeen **Santsu(t)z*-etik, txistukari disimilazioz *Sanu(t)z* aterako zatekeen, *San(t)zo(t)z*, *Santxo(t)z*, **San(t)so(t)z*-etik *Sano(t)z* atera zen era berean. Ikus azken honen etorki eta bilakaeraz Mitxelenak eta Irigaraiak diotena, *Saontx* sarreran.
- **Saontx:** *Anso Saonch* (= *Sancho Saez*), *Garçi Saonch* (= *Garçia Saez*). Mitxelena & Irigaraiak (1955: 410) *Sansoitz*-etik eratortzen dute aldaera hau, eta honela azaltzen: *Sansoitz* > *Sansoch > *Sanoch > *Sâôch > *Saonch*. FHV 293-n *Sãõitz > *Sãõch > *Saonch* proposatzen du Errenteriakoak eta dio Nafarroako Erdi Aroko dokumentazioan maiz *Sanoyz* agertzen dela, zein *Anso* (< *Sanso*) izenaren patronimikoa baita. Txistukari disimilazio hauek, Mitxelenaren arabera, ezagunak dira toponimian: dok. *Sarassaz(u)*, *Saresazo* / eusk. *Zaraitzu*; eusk. *Plaentxia* / erd. *Plencia*, biak *Placencia*-tik. Honela dio testuak (1600ekoa edo lehenagokoa; Mitxelena & Bidegain, 1954: 177): “...*Anso Saonch, que en castellano quye / re dezir Sancho Saez el qual tubo entre otros dos hijos / que le heredaron es a saber Eneco Saoncho* (erratu da hau, Mitxelena & Irigaraiaren arabera, 1955: 409), *que quyere dezir en romance Yñygo Saez que heredo la torre / y parentasgo mayor de Onchoca e Garçia Saez, que en basquençe se dixo Garçi Saonch (...)*”.
- **Saotx:** *Maria Saox, mançeba de Flores de Marquina* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 77. or.).
- **Santz, Sanz.** Arturo Campi3n iruindar idazleak bere gramatika ezagunean (1977 [1884]: 152) *Sanz* deitura aipatzen du eta *zai, zain* “guardador, custodio”-tik eratortzen, oker, bistan denez. Erdi Aroan maiz azaltzen zaigu patronimiko hau; hona hemen lekukotasun batzuk: *Arnalt Sanz filius Sanz Fort* (Iparraldean, c. 1100; Orp., 2000: 197); *Lop Santz Çorrotça, Lope Santz Goiroça* (Garazi, 1249, Goih., 1966: 170, 171); *Johan Santz fill de don Sancho Periz* (Lizarra, 1261, GPrior., 392); *Pero Sanz fijo de Sancho pastor, Garcia Sanz fijo de Sancho merino* (Lerate, 1281, Iratxe, 417); *Iohan Sanç fiio de don Sancho Martinez* (Gasteiz, 1282, GPrior., 464); *Miguel Sançz Aqueza, Pero Sançz Aqueza, Sancho Sançz Aqueza* (sic, Artaxoa, 1330, LPN, 300. or.); *Bernat Santz d’Urruthie, notari public per l’auctoriuat rey au de las terres de Nauarre de a Portz* (1355; Ruiz, 1997, 147, 181. or.). Iparraldean Goihenetxek (1986: 301, 303) *Bernasantz, Bernassantz* eta *Sants* kausitu ditu.
- **Sans:** *Amigo d’Ugarte e Pero Sanz d’Ugarte, su fijo (...)* e *Johan Sans de Ugarte, hermano del dicho Amigo d’Ugarte* (Errenteria, 1425, Crespo et

al., 1991, 33). Aipu honetan azaltzen den *Pero Sanz de Ugarte* eta agiri bereko *Petri Sanchez de Ugarte* bat-bera dira.

- **Sens:** *Sens* (Iparraldean Erdi Aroan, Goih., 1986: 303).
- **Sainz:** *Regnante rege Alfonso Sainz in tota Castella, Aragone et Pampilona* (1111, Iratxe, 93); *senior Garcia Sainz de Oierza* (1114, ibid., 97); *Didaco Sainz de Opaco* (ibid., 98).
- **Sains:** *Juan Sayns de Gorrochategui* (= *Juan Sayz de Gorrochategui*, Legazpiko ibarra, 1483, Aierbe, 1995, 35, 130. or.); *Juan Sayns de Garro* (ibid., 34, 121. or.); *Sancho Sayns de Mendiola, Juan Sayns de Aldoyturria* (Urduña, 1491, Enr. et al., 1994, 23, 199. or.).
- **Saiz:** *Petro Saiç rege in Pampilona et in Aragona* (1100, Iratxe, 80); *Juan Sayz de Gorrochategui* (Legazpiko ibarra, 1483, Aierbe, 1995, 35, 130. or. = *Juan Sayns de Gorrochategui*, ibid., 34, 121. or.).
- **Saenz:** *Juan Saenz* (Lekeitio, 1467, Enr. & Sar., 1986, 33); *Juan Saenz de Guirricaez* (= *Juan Saes de Guerricaez*; Aramaio, 1457, Enr., 1988, 5); *Juan Saenz de Guerricaz* (= *Juan Sanchez de Guerricaz*, Bizkaia, 1460, ibid., 6); *Martin Saenz de Gamarrache, Pero Saenz de la Puente, Pero Saenz de Maxite* (Urduña, 1471, Enr. et al., 1994, 11, 97. or.). Irigoien arabera (1994: 218) *Saenz* eta *Saez*-en oinarrian *Sano* ‘Santxo’-ren dobletea zen *Sane* dago.
- **Saez:** *Yenego Saez de Bolibar* (Bizkaia, 1321, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 5, 20. or.); *Pedro Saez de Herralde* (Kanpezu – Lana, 1329, Poz., 1998 129. or.); *Lope Saez de Lacha* (Axpuru, 1438, Goikolea, 1998: 149); *Juan Saez de Elduain* (1471, Orella, 95); *Martin Saez de Gorostiaga, dicho Varon* (Ziortza, 1500, Enr. & Sar., 1986, 53). Ikus *Saontx* aldaeran erraten dena.
- **Saes:** *Juan Saes de Guerricaez* (= *Juan Saenz de Guirricaez*; Aramaio, 1457, Enr., 1988, 5); *Juan Saes de Laris* (Ziortza, 1474, Enr. & Sar., 1986, 38 = *Juan Saenz de Lariz*, ibid., 33 = *Juan Sanchez de Lariz*, 1467, ibid., 34); *Juan Saes de Çirarruista, Martin Saes de Axcuenaga* (Dima, 1497, Enr., 1988, 8); *Juan Saes de Balençategui* (Oñati, 1503, Zumalde, 1999: 92).

Sarracinus (*Sarracinus presbiter*, Gobiaran, 872?, Ubieto, 1976, 12, 25. or.); **Sarrazzino** (*Sarrazzino*, 975, Val., 44, 66. or.); **Sarrazin** (*Sarrazin Nunnuz*, Oreitia aldean, 1085, Ubieto, 1976-II, 111, 82. or.). Pielek (1947b: 364) izen hau Portugalgo dokumentu zaharretan maiz azaltzen dela erraten du eta, Meyer-Lübkeren arabera, Galiako kristau idazkUNETAN usu agertzen dela ere bai, baina ez du zehazten jatorria zein den.

- **Sarraziniz:** *Albaro Sarraziniz, Didaco Sarraziniz* (934, Ubieta, 1976, 22, 39. or.); *Belasco Sarraciniz* (971, Val., 42, 64. or.).
- **Sarrazinez:** *Didaco Sarracinez* (947, Ubieta, 1976, 45, 62. or.); *Lupe Sarrazinez in Divina* (Etxabarri-Dibiña, 984, ibid., 98, 113. or.); *Lop Sarracinez de Zurbano* (1138, Cantera, 1991, 50, 76. or.).

Saturnino (*Saturnino testis*, 950, Val., 25, 47. or.). *Saturnus* jainko izenaren eratorria da hau; ikus Schulze (1991 [1904]: 467), Piel (1947b: 364), Irigoien (1994: 174-175) eta Euskaltzaindia (2001b: 157).

- **Saturniniz:** *Munio Saturniniç* (kanpotarra?, 1103, Leire, 200).

Sein

- **Seiñez:** *Lope Seiñez* (Lakarra, 1930: 248). Mitxelenak (AV, 543, eta 1954: 432) *sei(n)*, *sehi* ‘haurra’-ren patronimikoa dela erraten du, Lakarraren datuetan oinarrituz. Nolanahi ere, Jimeno Juriok (1970: 14) *Lope Semenez* irakurtzen du, ez *Lope Seiñez*. Originala ikusi gabe neke zaigu hizpidean zein dagoen jakitea.

Semeno (*Semeno signum testis*, 952, Val., 31, 54. or.; *Semeno Acenariz de Sanson*, Antsoain, 1134, Goñi, 183; *don Semeno de Otano*, Iruñea, 1318, DNLO, 175); **Semen** (*Semen Aceariz*, Iruñea, c. 1136, Goñi, 199 = *Semero Aceariz*, ibid.; *Semen Periz de Cucça*, Zutza, 1254, Ost., 155; *Semen de Çaualdjca*, Iruñea, 1269, *Sta.Eng.*, 5; *Semen Periz de Yuero*, Tafallako bizilaguna, 1324, Bar., 1997-9); **Scemeno** (*Scemeno Garceiç = Eximino Garceiz*, 1064, Iratxe, 30, 32); **Scemen** (*Scemen Garceiç*, 1099, ibid., 74; *Senior Scemen Fortuniones in Vart*, Uharte, 1111, Leire, 242); **Scimeno** (*Scimeno Furtuniones*, 1070, Iratxe, 47); **Eximinon** (*Eximinon Lopiz*, 1111, ibid., 92); **Eximino** (*Eximino Garceiz = Scemeno Garceiç*, 1064, ibid., 30, 32); **Eximeno** (*Eximeno Garzeaz*, 1071, ibid., 48); **Exemeno** (*Essemeno Sanz*, Iruñea, 1167-1187, Goñi, 313 = *Sanmaro Sanz*, ibid., hutsa?); **Exemen** (*Exemen Fortunons de Bastan*, Baztan, 1131, ibid., 178); **Ixemen**, **Ixemen** (*Ixemen de Larraga*, Ortzaize, 1249, Goih., 1966: 200 = *Issemen de La Harragua*, *Semen de Larragua*, ibid.); **Xemeno** (*Xemeno de Uncit*, Untziti, 1255, Ost., 157; *Xemeno Ederra*, Bidaurreta, 1388, Uranga, 1954: 280; *Xemeno d’Olaçaval*, Errenteria, 1406, Crespo et al., 1991, 27); **Xemen** (*Xemen Garceiz*, Tafalla, 1058, Leire, 59; *Xemen Biriuilu*, 1178, Goñi, 357; *Xemen de Berroya*, Zangoza, 1300, DNLO, 109; *Xemen Periz = Xemeno Periz de Larrateco*, Elo, 1317, Zab., 1997, 272, 468-469. or.); **Ximeno** (*Ximeno de yturriçarra*, Bilbo aldea, 1329, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 8, 29. or.; *Ximeno de Aibar*, 1396, Martinena, 370); **Ximino** (*Ximino Garceyç*, Zangoza eta Elo, 1135, Goñi, 192); **Ximen** (*don Ximen Periz de Redin*, 1334, Zier. & Ram., 1998, I.19; *Ximen Aznariz*, Cintruenigoko frankoa, 1366, LPN, 430. or. Iparraldean ere ageri da *Ximen*, Goih., 1986: 303; *Juan Dias bisnieto de Ximen Dias de Amallo*, Segura, 1340, D.Sal., 14); **Simeno** (*Simeno de*

Berrio, 1301, *DNLO*, 116; *Simeno d'Irumberry*, Donazaharre, 1364, Goih., 1966: 154); **Simen** (*Simen de Pamplona*, Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 4, aurkia; *Roy Simeniz fillo de don Simen de Falces*, Azkoien, 1245, Iratxe, 373; *Simen Caluo*, Fustiñana, 1366, *LPN*, 426. or.); **Semero** (*Semero Berascoiz, fil de Auria de Zuloeta*, Mutiloa, 1067, Leire, 81; *Semero filio de Berasco*, Aranatz aldea, 1210, Iratxe, 253; *Semero de Olabe*, Aramaio, 1499, Bazán & Martín, 1999: 17); **Xemine** (*Xemine Nicolay*, Berbintzana, 1330, *LPN*, 242. or.); **Xemin** (*Chemin de Roncevaux*, Donazaharre, 1406, Goih., 1966: 160).

Godoyren ustean (1871: 119-120) *Shimeon* ('entzuna' hebreeraz, berak dioenez), *Simon*-etik atera da *Jimeno*. Patronimikoaren hainbat aldaera aipatu ondoren erraten du honek etorki goitarregirik ez duela, Judas Iscariote adierazteko *Judas Simonis* agertzen baita; alegia, autore honendako *Jimenez*, *Semenez*... e.a. *Simonis* horretatik atera dira. Jungfer-ek ere *Simeon*-ekin identifikatzen du (1902: 15); Menéndez Pidalek lan batean (1986 [1926]: 6.1) latin jatorrikoa dela dio, baina beste lan batean (1952: 132-133) badirudi ez dagoela horretaz hain seguru. Tovar-ekin batean argitaratutako beste lan batean (1962: 414) "tradizio indigenakoa" dela azaltzen du.

J. Gorrotxategik (1995a: 45) dioenez, Akitaniako inskripzioetan azaltzen den *Sembe*-k (ikus autore bera, 1984: 255-260) badu *X*-dun aldaera, orain ez aspaldi Rhin ibaiaren ertzean aurkitu idazkunetako *Xembus*-ek frogatzen duenez. Gasteizko irakaslearen arabera bustidura adierazgarria dukegu hor, Erdi Aroko *Xemeno*-ren oinarrian dagokeena:

"In fact, the palatalization of the anthroponym *Sembe*- could be the origin of *Xemeno*, one of the most frequent medieval Pyrenean names, whence Sp *Jimeno* and its patronymic *Ximénez*, *Jiménez*".

Seme eta *Semeno*, *Xemen*-en arteko lotura Mitxelenak lehenago iradokia zuen "De Onomástica Aquitana" artikuluko oin-ohar batean (1954: 432). Honela dio errenteriarrak hitzez hitz:

"No sé incluso si no podría derivarse el antropónimo *Scemeno*, *Semeno* (*Semen*, *Xemen*, *Semerote*) de vasc. *seme*. Esto supondría, naturalmente, que formas como *Eximinus*, *Eximino*, serían latinizaciones más o menos arbitrarias, La relación que Fr. Ignacio de Omaechevarría (*Homenaje a Urquijo II*, 161) supuso con vasc. *ximen* "bien ordenado, pulcro, aseado" no me resulta satisfactoria".

Seme Akitaniako inskripzioetako *Sembe*-tik atera dela aski gauza onartua da; cf., adibidez, Mitxelena (1985 [1959]: 316), nahiz eta Lafonek (1999 [1962]: 160) ez zuen ontzat hartzen. Errenteriakoak, hasierako txistukaria bustia eta bustigabea dituzten aldaerak iruzkintzen ari dela (1972a: 244), lehenbizikoa Nafarroako dokumentazioan alderdi erdaldunduan ageri dela dio, eta bustigabea, aldiz, alderdi euskaldunean. Izen honen aldaera "espezifikoki" euskalduna *Semero* (*Semeroyz* du patronimikotako Mitxelenaren arabera) dela azaltzen du (ikus beheitiago):

“Como los préstamos latinos en vasco suelen ser aducidos (a mi modesto entender, sin razón) en favor de una pronunciación apical de lat. *s*, quiero hacer constar simplemente que en un nombre de persona, *Jimeno*, los documentos navarros presentan una curiosa particularidad: *Xemen(o)* predomina más bien en zona romanizada, frente a *Semen(o)* en territorio de habla vasca (y, en forma específicamente vasca, siempre *Semero*, patr. *Semeroyz*, comp *Anso* ‘Sancho’, patr. *Sanoyz*) (...)”.

Guk uste dugu *Xemeno* (alderdi erdaldunduan) / *Semeno* (alderdi euskaldunean) bereizketari, jarraian aurkezten ditugun datuak ikusirik, ezin zaiola eutsi.

Bestalde, *Semero Semeno*-tik atera zitekeen, sudurkari disimilazioz, Mítxelena & Irigaraik (1955: 421) eta Mítxelenak (1968: 14, *FHV*, 317) nahi duten bezala, edo *seme*-tik abiaturik *-ro* atzizkia itsatsi zaiola ere pentsa daiteke, Irigoienek dioen moduan (1983: 39-40, 1994: 257-258; cf. *Aio* / *Aioro* pare. Ikertzaile honen, halarik ere, *Semeno*, *Xemeno* eta bestek *-no* “berrekailua” daramatela erraten du, toki berean [1994: 257]); Errioxako *Fijot*, *Fijote* erdal baliokidea —itzulpena— eta Sordeko *Filius* eta *Fileta* femeninoa ere badakartza bizkaitar euskaltzainak. Zernahi dela, autore honen iritzian *Semeno*, *Semero* euskal jatorrikoak dira (1994: 16).

Beste puntu garrantzizko bat *Exemeno*, *Eximino*-ren moduko aldaerei dago-kiena da; Irigoienek dioenez (1983: 40, 1994: 256) euskarazko *ene* ‘nirea’ izan liteke honen lehen osagaia, itxuraz *Eneko*-n ageri den bera. Dokumentazioak ez du sobera laguntzen, baina bada *Petrus Enxeminz* bat behintzat Errioxan, eta horretan oinarriturik sudurkari disimilazioa burutu dela pentsa liteke, bizkaitar euskaltzainaren arabera betiere.

Hauk dira bildu ditugun patronimiko lekukotasunak:

- **Exemenonis:** *Garcia Exemenonis* (Art.; 1110, 40).
- **Exemenones:** *Fortunio Exemenones* (Eusa, 1096, Leire, 152); *Sancio Exemenones* (1097, ibid., 157).
- **Eximinonis:** *Senior Fortuni Eximinonis* (1043, Leire, 33).
- **Eximinones:** *Senior Acenar eximinones* (1095, Zier., 1970: 277).
- **Scemenonis:** *Garsea Scemenonis* (980-990, Lakarra, 1945: 232).
- **Scemenones:** *senior Gartia Scemenones* (Araba, 1060, Ubieto, 1963, 154, 191. or.); *senior Acenar Scemenones in Nauascos* (Nabaskoze, 1111, Iratxe, 92); *Garsia Scemenones* (Irunberri, 1111, Leire, 241).
- **Scimenones:** *Fortun Scimenones* (1071, Iratxe, 48).
- **Scemenoiz:** *Lope Scemenoiz* (1099, Iratxe, 74).

- **Scemenoz:** *Monnio Scemenoz* (942, Ubieto, 1976, 29, 44. or.); *Tello Scemenoz* (945, Val., 18, 38. or.); *Lope Scemenoz, Furtunio Scememoz* (ibid., 956, 32, 54. or.).
- **Scemeroiz:** *Vrracha Scemeroiz* (Leire, 1109, 224).
- **Scemeroz:** *Didaoz Scemeroz de Narbeiza* (Araba, 1060, Ubieto, 1963, 154, 191. or.).
- **Exameroiz:** *Vrracha Exameroiz* (Leire, 1110, 230).
- **Escemeniz:** *Petro Escemeniz* (Aizpurgi aldean, 1108, Leire, 221).
- **Exemenez:** *Furtunio Exemenez de Lerat* (Lerate, 1131, Goñi, 178); *Pero Exemenez de ualterra* (1231, Zier., 1970: 279); *Pero Exemenez de Ualterra* (1231, Jim. & Jim., 234, 312. or.).
- **Scemenez:** *Gundissalvo Scemenez Heguilior* (Araba, 1080-1086, Ubieto, 1976-II, 149, 105. or.).
- **Semenonis:** *Eneco Semenonis* (1100-1115, Goñi, 89); *Blasco semenonis* (Mutiloa, 1002, Leire, 14); *Orti Semenonis* (1138, Goñi, 211).
- **Semenones:** *Fortun Semenones* (Turrillas, 1063, Iratxe, 26); *Fortunio Semenones de Olaz* (Irunberri-Olatz, 1055-62, Leire, 67); *Tota Semenones de Elizauerria* (1094, ibid., 144).
- **Semenonez:** *Fortone Semenonez* (1183, Iratxe, 204).
- **Semenons:** *Fortun Semenons* (Calchetas, 1156, GPrior., 26).
- **Simeonis:** *Furtunio Simeonis* (934, Ubieto, 1976, 22, 40. or.).
- **Xemenones:** *Sancio Xemenones* (Adoain, 1033, Leire, 25), *Aurubita Xemenones* (Zabaltza Urraul, 1068, ibid., 82); *Lope Xemenones* (Zaraitzu, 1138, ibid., 312).
- **Xemenons:** *Fortun Xemenons* (1048, Leire, 43); *Fortunio Xemenons* (Ageza, 1059, ibid., 60); *Sancio Xemenons* (Espartza Zaraitzu, 1072, ibid., 97).
- **Xemenos:** *Ego Lop Xemenos de Torrillas* (Turrillas, c. 1104, Goñi, 217).
- **Ximinones:** *Senior Lope Ximinones in Ahezcoa* (Aezkoa, 1137, Iratxe, 131).
- **Semeneitz, Semeneiz:** *Fortun Semeneiz de Azqueta* (1173, Art., 133); *Pero Semeneitz de Gaçolatz* (Iharte, 1250, Iratxe, 1250); *Semen Martinjtz de Beorteguj, fillo de don Martin Semeneytz de Beorteguj* (1312, Zier. & Ram., 1998, III. 7). Goihenetxek (1986: 303) *Semeneitz* biltzen du Iparral-

dean Erdi Aroan; Orpustanek (2000: 198) alderdi bereko *Pero Semeneitz Doarritz* dakar.

- **Semenitz, Semeniz:** *Don Pero Semeniz* (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 137); *Garcia Semenitz d'Assiayn, filltz de don Semen de Çaualdjca* (Iruñea, 1269, *Sta.Eng.*, 5); *Pero Semeniz fide Semen, abbat* (Azkoien, 1301, Zab., 1997, 171, 261. or.); *Maria Semenitz* (Gartziriain, 1328, *CDSCernin*, 13).
- **Semenetz, Semenez:** *Orti Semenez de Azqueta* (1173, Art., 131 = *Fortun Semeneiz de Azqueta*, *ibid.*, 133 = *Forti Semeroiz de Azqueta*, 1158-59, *ibid.*, 125 = *Fortius Semeroiz d'Azqueta*, *ibid.*, 126); *Pero Semenez, filio de Semen de Gorozin* (Gorozin, 1243, Iratxe, 370); *Pero Semenetz de Gatzçolatz* (Gorozin, 1261, *GPrior.*, 390 = *Pero Semeneitz de Gaçolatz*).
- **Semenes:** *Orti Semenés Labura* (1157, Goñi, 289).
- **Semeniez:** *Garcia Semeniez, fillo de Semen d'Ayvar* (Los Arcos, 1217, Jim. & Jim., 143, 205. or.).
- **Semenz:** *Pero Semenz* (Gorozin, 1243, Iratxe, 370).
- **Xemenitz, Xemeniz:** *Senior Acenar Xemeniz in Galipenz* (Galipentzu, 1069-1070, Leire, 87); *Pero Xemenitz de Sotes* (1241, Goñi, 607).
- **Xemenitz, Xemeniz:** *Semen Xemeniz* (Tafalla, 1158); *Garçia Xemeniz* (Eldua - Berastegi, 1313, La. & Le., 1995, 14, 26. or.); *Peyre Chemenitz de Uelçunçe* (Iruñea, 1316, *CDSCernin*, 8; = *Pere Xemeniz de Belçunçe*, *ibid.*, 9); *Johan Xemenitz* (Iruñea, 1351, Zier. & Ram., 1998b, F150); *Garçi Xemeniz de Argentales* (Bilbo, 1389, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 40, 117. or.).
- **Xemenis:** *Miguel Xemenis de Ciçur* (Iruñea, 1340, *CDSCernin*, 15); *Ynigo Xemenis de Aran-* (Lemoa - Bedia, 1385, Arrigorriaga, 1385, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 36, 93. or. *Aran-* horri azken zatia falta zaio, agiria hautsirik baitago); *Diego Xemenis de Agurto* (Bilbo, 1492, Enr. et al., 1996b, 346. or.).
- **Xemenez:** *Pedro Xemenez de miraglo* (1237, Zier., 1970: 279); *Martin Xemenez* (1334; *ibid.*).
- **Xemenes:** *Sancio Xemenes* (Adoain, 1033, Leire, 24); *Miguel Xemenes* (Viana, 1307, Zab., 1997, 189, 340. or.); *Pero Xemenes de Ameçaga* (Agurain, 1320, Iñur., 1989, 35, 45. or.); *Johan Xemenes de Çurco* (Errenteria, 1384, Crespo et al., 1991, 19); *Martin Xemenes de Yerybarr* (Bergara, 1391, *ibid.*, 1995, 32).

- **Simeneitz, Simeneiz:** *Pero Simeneitz d'Ayuar* (1235, Goñi, 587); *Martin Simeneitz d'Artieda* (Iruñea, 1290, Zab., 1997, 119, 177. or.); *don Yenego Simeneiz, abbat de Beortegui* (1334, Zier. & Ram., 1998, I.19).
- **Simenitz, Simeniz:** *Roy Simeniz fillo de don Simen de Falces* (Azkoien, 1245, Iratxe, 373); *Pero Simenitz, fillo Simeno, pescador* (Faltzes, 1271, Zier. & Ram., 1996, II-1); *Pere Simenitz Ossaua* (Iruñea, 1309, CDSCernin, 3); *Johan Simenjtz* (Lizarra, 1354, Zier. & Ram., 1996, 42).
- **Simenis:** *Pero Simenis* (Tafallako udal artxiboa, 1318, Zier., 1970: 282); *Martin Simenis* (Lizarra, 1354, Iratxe, 506).
- **Simenes:** *Eneco Simenes* (1146, Goñi, 231).
- **Ximenitz, Ximeniz:** *don Fortun Ximenitz de Lor* (1279, Ost., 278); *Urraca Chimenyc d'Iturguoyen* (Ziritza, XIII. m., GPrior., 111); *Francesa Ximenitz* (Lizarra, 1354, Zier. & Ram., 1996, 41); *Garcia Ximeniz de Sayllinas* (Donibane Garazi, 1396, Doc.Gasc.2, 281); *Martin Ximeniz* (Segura, 1374, D.Sal., 35); *Pero Ximeniz de Vribarri* (Bilbo, 1514, Enr. et al., 1997, 81. or.).
- **Ximenez:** *Juan Ximenez d'Aurriçarra* (Bilbo, 1402, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 50, 162. or.); *Maria Ximinez e Juan Ximenez* (Aramaio, 1499, Bazán & Martín, 1999: 20).
- **Ximenes:** *Johan Ximenes el moço* (Gobeo, Araba, 1409, D.Dur., 33); *Ochoa Ximenes de Olaçabal* (Erreterria, 1456, Crespo et al., 1991, 41); *Juan Ximenes de Saluatierra* (Bilbo, 1464, Enr. et al., 1996b, 36. or.).
- **Ximiniz:** *Martin Ximiniz in Unse* (San Martin Unx eta Azkoien, 1135, Goñi, 192).
- **Ximinez:** *Maria Ximinez e Juan Ximenez* (Aramaio, 1499, Bazán & Martín, 1999: 20).
- **Xemiz:** *Pero Xemiz* (Berbintzana, 1330, LPN, 242. or.). *Seme, Xeme-tik?*
- **Xemens:** *Juan Xemens* (Tolosa, 1479, Lema & Tapia, 1996, 24, 80. or.).
- **Semenoitz, Semenoiz:** *Sancio Semenoitz, Sancia Semenoitz* (1105, Leire, 212); *Oneca Semenoitç* (Etsain, 1226, Ost., 69); *Tota Semenoiz de Galar* (Galar, XIII. m., GPrior., 105).
- **Semenoz:** *Didado* (sic) *Semenoz* (934, Ubieto, 1976, 22, 39. or.); *Monnio Semenez* (Urbina, 952, ibid., 64, 75. or.); *Sancio Semenez dominante Stella* (Lizarra, 1105, Goñi, 106); *Fortun Semenez de Iturgoien* (Zurbao-Arintzao, 1055, Iratxe, 14); *Sanso Semenez, Tota Semenez* (Arlegi, 1142, Goñi, 234).

- **Semeroitz, Semeroiz:** *Urraca Semeroiz* (1124, Zier., 1970: 282); *Auria Semeroiz* (Antsoain, 1134-1150, Goñi, 186); *Orti Semeroiz* (Iruñea, 1215, Jim. & Jim., 1998, 121, 182. or.); *don Orty de Iohan Semeroitz* (Gares, 1282, DNLO, 64); *Domicu Semeroitz* (Iruñea, 1287, ibid., 80). Goihenetxek (1986: 303) *Garcia Semeroitz* jasotzen du Iparraldean Erdi Aroan (1986: 303); cf. egungo *Senberoi* Zaraitzuko deitura. Mitxelena dio (1968: 14) *Semero* ‘Jimeno’ dela eta *Semeroiz* ‘Jiménez’.
- **Semeroz:** *Petrus Semeroz de Engora, Fortun Semeroz* (1156, Art., 96); *Orti Semeroz de Azqueta* (ibid., 1156, 97 eta 1173-77, 139 = *Orti Semeroiz de Atqueta* [sic], ibid., 1156, 102 = *Iaun Orti Semeroz de Azqueta*, ibid., 1157, 105 = *Forti Semeroz d’Azqueta*, ibid., 1158, 115).
- **Xemeroiz:** *Sancho Xemeroiz* (Olondritz, 1366, LPN, 468. or.).

Suarius

Pielek (1947b: 371) Joaquin da Silveiraren iritzia aipatzen du, *Suarius*-en etimologiaz; honen arabera *sus* ‘zerria’-ren eratorria da, *Porcarius*-en baliokidea. Pielek ustekari erakargarritzat hartzen du hau, baina dio Antzinateko iturriren batetik ateratako izen horren lekukotasunak falta direla. Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 415) *Suariz*, *Suarit*, *Soariz* formak *Ansuerez*-en ipar-mendebaldeko aldaera dialektalak direla uste dute eta etorkiz bertako edo “indígena”-k direla. Ikus Boullón (1999: 421 eta hurr.).

- **Soarez:** *dona Aldonça Soarez Correa*, (Tolosa, 1313, La. & Le., 1995, 14, 24. or.).
- **Suares** (aitzineko bera da): *dona Alduença Suares* (1313, La. & Le., 1995, 12, 20. or.).

Telu (*Telu Munioiz de Partunia*, XI. m., Iratxe, 76; *Telu confirmans*, 1065, Val., 64, 83. or.); **Tellu** (cf. *Tellu Vinquentize* “Lekere”, Araba, 952; Ubieta, 1976, 64 eta Mitxelena, 1957: 146; *Tellu Nunnez*, Araba, 1096, ibid., 1976-II, 262, 175. or.). Izen honen jatorriaz ikus Boullón (1999: 427).

- **Tellize:** *Munio Tellize* (1050, Val., 53, 74. or.).
- **Telliz:** *Tello Telliz testis* (804, Val., 2, 15. or.); *Begela Telliz* (945, ibid., 19, 40. or.); *Didaco Telliz de Garzeio* (sic, Araba, 1080-1086, Ubieta, 1976-II, 149, 105. or.).
- **Telluz:** *Abelmundar Telluz* (936, Ubieta, 1976, 23, 40. or.); *Gundesalbo Telluz* (Lantaron, 943, Val., 8, 26. or.); *Sancio Ttelluz* (Elorrio, 1013, Hid. et al., 1988, 1).
- **Telles:** *Munio Telles* (Urrexola, 1149an, Oma., 1957: 116).

Urde (cf. *Iohan Urdea*, Bergara, 1307, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 103, 109. or.; *Maria Urdea*, Faltzes, 1330, LPN, 250. or.; *Bertolomeo Urdea*, Faltzes, 1350, ibid., 318. or.. Honen eremu semantikoko beste batzuk ere badira: *Garindo Aque-tza*, c. 1173, Art., 136; *Sancha Maloa Aqueza*, *Johan Aqueza*, Artaxoa, 1330, LPN, 294, 297. orr.; *Orti Cerria*, Iruñea, 1253, GPrior., 348,...). Nolanahi ere, *Urdanz* patronimikoa eta *Urdanitz* (> *Urdaitz* / *Urdániz*), *Urdanotz* (> *Urdotz* / *Urdánoz*) herri izenak lortzeko badirudi *urdain* ‘zerrizaina’-ren elkarketako *urdan*- aldaeran pentsatu beharra dela (< *Urdani; Mitxelena, AV, 585). Burundako *Urdiain* erdiesteko, ordea, *Urde*-tik abiatu beharko dugu (Salaberri, 2000: 126).

– **Urdanz**: *Eneco Urdanz* (1215, Ost., 38. Latinez idatzitako agiria da).

Urraka (*domna Urraca*, 980-990, Lakarra, 1945: 236; *Urracha Ortiz de Orcheien*, 1145, Leire, 321; *Vrraca de betolaça*, Bilbo, 1402, Enr. & Hid. & Mar., 1999, 50, 161. or.). Jungfer-ek (1902: 7) *Urraca* izena eta *urraca* espainol apelatiboa euskaratik heldu direla uste du; Juan Gorostiakak (1958: 59) *Urraka urre-z* eta *-ka* atzizki txikigarriaz osaturik dagoela dio.

Urraca-rekin batera *Urrana* dugu “Ulibarrilior”-en (Araba, 952, Ubieto, 1976, 64) eta Elorrión (*uxor sua Urrana Uittacoç*, 1013, Hid. et al., 1988, 1), eta *Urrato* edo *Orrato* Obarran (*Urraca* izena *Orraca* gisa ere ageri da): *Ego Urrato et uxor sua Tota* (Martín Duque, 1965, 101. 1020ko agiria da). Atzizki txandaketa ikusirik oinarrian *urre* ‘urrea’ dugula pentsa liteke eta osotasuna, menturaz, latinetikako *Auria*, *Oria*-ren parekoa dela. Zernahi gisaz, oinarrian *Urre* dagoela dirudi (*Hurra Xemeniz*, Faltzes, 1330, LPN, 251. or.; *Hurra Garçia* Andosilla, ibid., 261. or.; *Hurra*, San Martín Unx, 1366, ibid., 490. or.), ez *urre*. Ikus Irigoien (1977: 582, 1994: 228-229 eta 1995: 4). Cf., alabaina, *Urreza* izena: *Ego Galindo et uxor mea Urreza* (997, Ubieto, 1976, 114, 124. or.).

– **Urrakoz**: *Gomiz Urracoz* (Badostain, antza, datarik gabe, Ubieto, 1976-II, 506, 393. or.). Ikusten denez, matronimiko baten aitzinean gaude hemen, *Urraka*, dakigula, beti emakume izena izan baita.

Zekodin (*Cecodin de Labio*, Labio, 1135, Iratxe, 124; cf. *Johanne Zecodin de Nauasa*, Jaka, 1110, Leire, 236); **Sekodin** (*Secodin de Lauion*, Labio, c. 1140, Goñi, 217); **Zekodino** (*senior Scecodino*, Zangoza aldea?, 1076-1093, Leire, 139); **Zekondi** (cf. *Sanso Cecondi*, *Sanzo Cecondi*, 1173, Art., 135, 136; *Miguel Çecondi*, Artaxoa, 1330, LPN, 292. or.; *Xemen Çecondi*, 1366, ibid., 438. or.); **Zekondin** (*Zecondin*, Baiona, 1131, GPrior., 10); **Zekudin** (*Zekudin Sanz*, Espartza Zaraitzu, 1072, Leire, 97); **Zekudine** (*dompno Zecudine in Arresa*, 1072, ibid., 95); **Zekudini** (*Senior Cecudini in Arresa, testis*, 1068, ibid., 83 = *Zecudine*); **Zikudin** (*Iohan Çicudin de uilla Nauassa*, Navasa, 1112, ibid., 250).

– **Zekudiniz**: *Tota Zecudiniz de Olaz*, *Eximino Zecudiniz* (Olatz, Longida, 1103, Leire, 201).

– **Zekondiz:** *Sancho Çecondiz* (Artaxoa, 1330, *LPN*, 291. or).

Luchaireren arabera (1881: 158) Leireko dokumentazioko *Cechodin*, *Zecodin*, *Zecudin*, *Cicudin* izenak eta *Zecudiniz* patronimikoa *Secundinus*-etik atera dira; Mitxelena & Irigaraik (1955: 422) *Secundino* dela diote. Ikus, berebat, Irigoien (1994: 175-1176) eta Euskaltzaindia (2001b: 165).

Ziprian. Izen honetaz ikus Irigoien (1994: 128-129) eta Euskaltzaindia (2001b: 166).

– **Ziprianez:** *Galín Ciprianez* (Calchetas, 1143, *GPrior.*, 19).

Zid(e) (Arabiar jatorrikoa da. Asturiasen *Cid*, *Cide...* ageri dira, eta honen femeninoak diren *Çete*, *Cida*; patronimikoak *Cidiz*, *Zitis* dira aipatu alderdian [Viejo, 1998: 326-329]. Leite Vasconcelosek [1928: 125] Portugalgo *Cidici* eta *Cidiz* patronimikoak aipatzen ditu); **Ziti** (*Citi Didaz*, *Ziti Didaz*, 1050, Val., 54, 55; 75. or.).

– **Zitiz:** *Fortun Çitiz* (1046, Leire, 37).

– **Zidez:** *Mengacho de Iohannes Cidez* (c. 1210, Mont., 232. Euskal Herritik kanpo, itxuraz, baina hurbil).

Menéndez Pidal & Tovar-ek (1962: 419) *Zitiz* patronimiko “bitxi eta azaldugabe”-en artean sailkatzen dute. Bitxia datekeela aitortzen dugu, baina garbi dago aise azal daitekeela. Ikus Euskaltzaindia (2001b: 166).

Zuri (*Curi d’Eieca filia Domingo Ausano*, Burutain, 1240, *GPrior.*, 287. Cf. *Orti Zuria de Lizassoain*, Lizasoain, 1085, Leire, 117; *Çurilo*, Ilarregi, XIII. m., *GPrior.*, 111). Bistan da euskarazko *zuri* izenondotik aterea dela; segur aski larruaren koloreari egiten zion erreferentzia hasiera batean. Cf., erraterako, latineko *Albus*, *Alba* (Kajanto, 1982 [1965]: 226). Ikus Euskaltzaindia (2001b: 167, 315).

– **Zuritz:** *Petri Curitz* (Uhartea Garazi, 1412-13, *CPBN*, 103. or.).

Aipatu ditugunez gainera badira zenbait identifikatzaile, patronimiko itxura eduki arren, garbi zer diren ez dakizkigunak, azpian dagoena, oinarria, guretako argi ez dagoelako.

Albar Beiolaz de Mentisur (Araba, 1060, Ubieto, 1963, 154, 191. or.).

Andereçu Heresaiz (Gudubarreta, Gipuzkoa, 1211, Iratxe, 262).

Anna Sagamariz merina (Aragoi, 1065, Leire, 75).

Belasco Rapinatiz (= *Blasco Rapinatiz*, Larragoa, XI. m., Iratxe, 77).

Blasco Barliz (Izaba, 1366, *LPN*, 477. or.).

Dominico Erdimiritç (Iruñea, 1214, Jim. & Jim., 1995, 103, 160. or.).

Erdimirite eta *Erdimiritçe* ere irakurri izan da (ibid.).

Dominicu Varacutz d'Odeyn (1249, Orp., 1997: 207).

Domingo Corquoyos (Larraga, 1350, LPN, 311. or.). Cf. *Urraca Carrcoys*, zerrenda honetan berean.

Domingo Dianiz ('de Aniz'?, 'de Janiz'?, 1276, Ost., 269).

Domingo Roidiaiz (Bargota?, 1230, GPrior., 225).

Eneco Guindencins (Oñati, 1149, Oma., 1957: 116).

Eneco Neliz (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 3, aurkia).

Enneco Eletes (Apardoze, 991, Leire, 12).

Ferrandus Gones (Iruñea, XIII. m., Ubieto, 1954, 8, aurkia).

Ferrero Sanastraiz (Faltzes, 1330, LPN, 249. or.).

Fortun Randys de Viteri (Plentzia, 1497; Enr., 1988: 246).

Garcia Alcarraz de Unciti (Untziti, 1067, Leire, 81).

Garcia Andrunz (Egulbati, 1366, LPN, 458. or.).

Garcia Espotoiz (XI. m., Iratxe, 76).

Garcia Muquoç (c. 1308, Zab., 1995, 257).

Garcia Ulissaiz (Mendabia, 1072, Iratxe, 52).

Iohan Ochauiez de Gaynça (Tolosa, 1349, Mar. & Gon. & Mar., 1991, 242, 268. or.). Badirudi *Ochalez* edo dagoela dokumentatzen den aldaera horren azpian.

J. Rascaz (Erriberri, 1244, Zier. & Ses., 1980: 146).

Johan Gueroz (Viana, 1350, LPN, 336. or.).

Johan Huniz, Xemen Huniz (Burunda, 1388, Uranga, 1954: 266). Cf. *June Juneyz*.

Johan Laqueze, Pero Laqueze (Artaxoa, 1330, LPN, 298. or.); *Miguel Laquez* (1366, ibid., 437. or.).

Johan Periz d'Echanoyz (cf. *Etxano*) (Arizkun, 1366, LPN, 531. or.).

Juan Doaves de Mendibil ("Betonna", 1493, D.Dur., 54).

Lope Auzuz (Lerga, 1104, Leire, 209).

Lope Gidavoziz (Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or.).

Lope Yminonis (1136, Art., latinez idatzi agiri batean). *Ximinonis*-en moduko baten partez ote dago?

Marcoaniz d'Errialde (Donostia, 1484, La. & Le., 1995, 62, 115. or.).

Martin de Gavilanes, *Martin de Gavilanez* = *Martin de Gavilanegui* (Elgoibar, 1452, Aierbe & Etxezarraga, 1999: 39).

Martin Jogoariz (Guardia, 1366, LPN, 339. or.).

Martin Porraz (Faltzes, 1350, LPN, 314. or.).

Martin Santuz de Roytegui (Erroitegi, 1490; Poz., 1998: 347). Cf. *Santuru*, *Sanduru* izena eta *Sanduruz* patronimikoa.

Miguel Alauriz (Murillo el Fruto, 1366, LPN, 448. or.).

Munnio Ezteriz (Bermeo aldean, 1053, Ubieto, 1963, 107, 100. or.); *Blaga Esteriz* (Bizkaia, 1082, ibid., 1976-II, 48, 45. or.). Irigoienek *Blaga Ezteriz* jasotzen du (1986: 17).

Orito Orrilici (Apardoze, 991, Leire, 12).

Orti Areiz de Yçurçu (Getze Galar, 1256, Irantzu, 237. or.). *Arzeiz* ote da?

Osabariz: *in presentia seniorum, Acenari Fortuniones, et fratris sui Ossauariç* (938, Leire, 7); *Lope Ossauarriç de Assa* (c. 1030, Goñi, 4). Cf. *Osaba* (*Ozaba Garcia*, Estellerria, 992, Ubieto, 1963, 27, 82. or.) eta *Oxanarriç*.

Perero Arteç (Zorokiain aldean, 1255, Ost., 157). *Arteitz*, *Artaitz* herri izena ote dugu hemen?

Pero Hereynodes de Meçeta (Gernika, 1514, Enr. et al., 1997b, 203).

Pero Sarroniz Riço (Los Arcos, 1350, LPN, 331. or.).

Pero Ueroç (Zorokiain aldean, 1255, Ost., 157). *Beroitz* herri izena dugu identifikatzailearen oinarrian?

Petri Iohan Roliz (Bergara? 1492, Crespo et al., 1995, 41).

Petro Uschez (1157, Mont., 91).

Saluador Filaz (Uxue, 1366, LPN, 449. or.).

Sancho Alandiç (Tutera, 1287, Zab., 1997, 99, 145. or. *Alindiç* 'Galindiz?').

Sancho Çanboyz (Artaxoa, 1330, LPN, 291. or.).

Sancho Galuadeoz (Artaxoa, 1330, LPN, 297. or.).

Sancho Goraiz (Iribarri, 1350, LPN, 357. or.); *Gorraiz*-en partez egon liteke.

Sancho, hijo de Martin Jegoariz (Goardia, 1350, LPN, 339. or.).

Sancho Mariz (Oteitza Iguzkitzaibar, 1330, LPN, 290. or.). *Mauri*-ren patronimikoa? Cf. *Pero Moriz, Sancho Moriz* (ibid., 1350, 308. or.).

Sancio Maceratiz (1047, Leire, 39).

Sancio Ianiriz de Sarria (Biloria, 1087, Leire, 122). *Ianiz, Ianiziz*-en multzokoa?

Sansa Narriz (1158, Art., 121). Cf. *Oxanarriz* ustezko patronimikoa.

Sanso Semoret (1156, Art., 99). *Semerotz*-en antzeko zerbaiten ordainetan dagoke.

Santia Berderadiz de Çariquiegui (c. 1200, Goñi, 438).

Semen Urquez (1255, Zier., 1970: 280).

Tellu Barracaniz (Nájera, 972, Cantera, 4, 8. or.).

Ueguila Alcacez (XI. m., Iratxe, 76). Ikus Mitxelena (1969: 49).

Urraca Carrcoys (Larraga, LPN, 232. or.).

Aipatu ditugun datuetan badira nabarmentzeko diren puntu batzuk. Horien artean zenbait patronimikok izenarekin bat egitearen ondorioz nozitzen duten hasierako ahostunaren galtzea dago, dudarik gabe lekune horretan, bokal artean, igurzkariak izatean askoz indar artikulatorio gutxiagorekin ebakitzen zirelako. Hau Menéndez Pidalek garbi ikusi zuen aspaldian (1986 [1926], 59.1), eta, jakina, Mitxelenak ere bai (ikus *Garceiz > Arceiz*-ez dioena, AV, 267; FHV, 227). Filologo espainolari izen + deitura multzoan bokalartekotzat hartzen zen *g* galtzea normala iruditzen zaio, baina dio sudurkarien erortzea ez dela hain aise azaltzen (*Muma* → *Uma*, *domna Uma duenna* sintagman, eta *Muño* edo *Nuño*-ren hasierako kontsonantearen erortzea, Bizkaiko *Sanxo Unnuz de Bosturia*-n; agiri berean *Munnio* mordoxka ez ezik *Mome Nunnuz* ere azaltzen da). Mitxelenak ez Luchairek ez Menéndez Pidalek aipatzen ez duten *-b*-ren erorketa ere gertatu dela erraten du, *Lop erascoyz* deizioan (AV, 147).

Guk ditugun datuetan *-b-* ([β]) (*Baskoariz / Askoariz, Beraskoiz / Eraskoiz, Eraskotz, Iraskoz*), *-d-* ([ð]) (*Domikuitz / Omikuitz*) eta *-g-* ([ɣ]) (*Garindoitz, Galindoitz / Arindoiz, Arindoz, Alindoitz, Arindoinz, Alinz, Arindes...*; *Garzeitz, Garzetz, Garziz / Arzeitz, Arzetz, Arziz...*; *Gasteiz / Asteiz, Esteiz; Gomiziz / Omiziz*) erori dira, baita *-m-* (*Markoiz / Arkoiz*) eta *-n-* (*Nunuz / Unuz*) ere. Baliteke, gainera, [š] edo [š̃] ere galdu izana, 1136ko *Lope Yminonis* lekukoa *Lope Siminonis edo *Lope Ximinonis-en taxuko batetik atera bada. Inoiz bokal arteko igurzka-

ria galdu eta ondoan bokal bat-egitea gertatzen da: *Atolinz* (1154, Mont., 36) (= *Ato Galindo* = *Ato Galinz*), eta batzuetan, nahiz eta izena eta patronimikoa bereiz idazten diren, haren azkeneko bokala eta honen lehena batu egiten direla irudi du, biak berdinak direnean: *Garcia Ioroz Malo*, *Garcia Ioriz*. Bokal desberdinak direnean ere gertatzen da hau: *Sancho Paloyz* (*Sancho Apaloyz*-etik atera bada, irudi duen bezala), *Eneco Ceariç de Ylarraçu* (< *Aceariç*-etik).

Mitxelenak zehazten du (1969: 52) hasierako lekuneko ahostun bokalartekoaren galtzea zeharo euskarazkotzat ezin dela hartu, baina datuak ikusirik, gertakari honek maiztasunik handiena euskal eremuan edo honen inguruetan duela erran daitekeela (cf. *Narbona* > *Arbona*). Errenteriako maisuaren arabera hitz elkarketa izan da hasierako lekuneko hainbat euskal kontsonanteren ezegonkortasunaren eragilea.

Bestalde, azpimarratzekoak dira *Ruiz* eta *Ruiz* patronimikoen *Urruiz* eta *Urruis* aldaera protesidunak, euskaldunen artean itxura horrekin erabiltzen zirela adierazten baitute. Ikus daitekeenez, bokal protetikotzat patronimikoak hasieran duen bera ageri da, belar itxia kasu honetan.

Iruzkindu beharrekoen artean *Sanz* (*Santz*, *Sanz* dokumentazioan, ikusi bezala) egungo deitura ezaguna dugu, izan ere, izentzat (hau da, praenomentzat) nahiz patronimikotzat azal baitakiguke. Beste zenbaitetan gertakari hau berau dugu (*Garcia*, *Martin*, *Miguel*...), baina *Santz*, *Sanz*-en kasua berezia da, *Sancho* izenaren patronimikotzat azaltzen da eta, *Santzeitz*, *Sanzitz*, *Sansoiz*... eta abarren balio berarekin. Alegia, aipatu *Garcia*, *Martin*, *Miguel* eta bestek izen eta patronimiko direnean itxura bera azaltzen duten bitartean, *San(t)z* izen hutsa nahiz *Sancho*-ren patronimikoa izan daiteke. Hemen, agian, *San(t)z* forma *San(t)zo*-ren aldaera apokapatua dela pentsa daiteke, hots, bukaerako bokala galdutako aldaera dela, beste hainbat izenen kasuan agitzen den gisan, eta aldi berean *Santz* eta honen multzokoak ongi dokumentatu dugun *San* forma are apokopatuagoaren (cf. *Ferrando* > *Ferrand*, *Ferrant* > *Ferran*) patronimikoak direla (ikus *Santio*, *Sanzio* eta gainerakoei eskainitako ataltxoan erran duguna).

12. Laburdurak

Ar.p.: Artabiako protokoloak.

Art.: Jimeno Jurio (1968).

At.p.: Atarrabiako protokoloak.

A.p.: Aurizko protokoloak.

Az. & Gar.: Azkarate & Garzia (1996).

B.p.: Barasoingo protokoloak.

Bar.: Barragán.

C. & C. & G.: Crespo & Cruz & Gómez.

CDSCernin: Garzia Larrageta (1976).

CPBN: Zierbide, 1993.

D.Dur.: Diaz de Durana.

D.Sal.: Diez de Salazar.

DDNG: Ferro.

DNLO: Garzia Larrageta (1976-1977).

Doc.Gasc.: Zierbide & Santano (1990).

Doc.Gasc.2: Zierbide & Santano (1995).

E.p.: Elizondoko protokoloak.

Elo.p.: Eloko protokoloak.

Enr.: Enríquez.

Enr. et al.: Enríquez et al.

Enr. & Sar.: Enríquez & Sarriegi.

Enr. & Hid. & Mar.: Enríquez & Hidalgo de Cisneros & Martínez.

FHV: Mitxelena (1990 [1961]).
GPrior.: Garzia Larrageta (1957).
G.p.: Garesko protokoloak.
Goi.p.: Goizuetako protokoloak.
Goih.: Goihenetxe.
HA.p.: Hiriberri Arakilgo protokoloak.
Hid.: Hidalgo de Cisneros.
Hid. et al.: Hidalgo de Cisneros et al.
I.p.: Iruñeko protokoloak.
ICABAL: Zierbide (1977).
Iñur.: Iñurrieta
Irantzu: Jimeno Jurio (1970).
Iratxe: J. M. Lakarra (1965).
J.p.: Jaizko protokoloak.
Jim. & Jim.: Jimeno & Jimeno.
L.p.: Lizarrako protokoloak.
La. & Le.: Larrañaga & Lema.
La. & Ta.: Larrañaga & Tapia.
Le. & G.: Lema & Gómez.
Leire: Martín Duque (1983).
LPN: Carrasco.
m.: mendea.
Mar. & Gon. & Mar.: Martínez & González & Martínez.
Materiales: Caro Baroja (1945).
Mont.: Monterde.
MV: Azkue (1969 [1923-1933]).
NHI: Euskaltzaindia (1990).

Oma.: Omaetxebarria.

Orp.: Orpustan.

Ost.: Ostolatza.

Ots.p.: Otsagabiko protokoloak.

Poz.: Pozuelo.

Sta.Eng.: Zierbide & Ramos (1997).

TAV: Mitxelena (1964).

UE.p.: Uharte Eguesibarko protokoloak.

Val.: Pérez Soler.

VM: J. M. Lakarra (1957).

Zab.: Zabaltza.

Z.p.: Zaraitzuko protokoloak.

Zier.: Zierbide.

Zier. & Ram.: Zierbide & Ramos.

Zier. & Ses.: Zierbide & Sesma.

Zir.p.: Ziraukiko protokoloak.

13. Bibliografia

- Agud, M. (1962): “Áreas toponímicas en el País Vasco”, *VII International Congress of Onomastic Sciences*, Firenze, 53-63; bost mapa ere baditu. Berriz 1973an karrikaratu zen, *ASJU VII*, 37-57 (eta mapak).
- Agud, M. & Mitxelena, K. (1958): *Formas populares de topónimos del País Vasco anteriores a 1900*, in *Actes et Mémoires du Cinquième Congrès International de Sciences Onomastiques*, bigarren liburukia. Separata, Salamanca.
- , (1958b): *Dictionarium Linguae Cantabricae*, *ASJU*-ren gehigarriak 3, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia. Orain Henrike Knörr eta Koldo Zuzok paratu *Arabako Euskararen lekukoak. Ikerketak eta Testuak / El Euskara Alavés. Estudio y Textos* ikus daiteke, Eusko Legebiltzarra, Bilbo, 1998, 201-465.
- Agud, M. & Tovar, M. (1991): *Diccionario Etimológico Vasco IV. Egiluma-Galanga*, “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegiaren Urtekariaren gehigarriak 26, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- , (1993): *Diccionario Etimológico Vasco VI. Ilpiztu-Korotz*, “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegiaren Urtekariaren gehigarriak 33, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- Aierbe, M. R. (1993): *Documentación Medieval del Archivo Municipal de Azkoitia (m.s. XIII-1500)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 45, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1995): *Documentación Medieval del Archivo Municipal de Legazpia (1290-1495)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 60, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Aierbe, M. R. & Etxezarraga, J. (1999): *Archivo Municipal de Elgoibar (1346-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 94, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Aintziburu, A. & Etxarren, J. B. (2002): *Luzaiden gaindi*, Elkarlanean, Donostia – Baiona.
- Aira, R. (2002): “Vitalidad del procedimiento patronímico para la formación de segundos nombres en gallego medieval”, *Actas do XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas. Santiago, 1999*, A.I. Boullón arg., A Coruña, 563-572.
- Akesolo, L. (1966): “un cambio de apellido por traducción. *Inchausti – Nocedal*”, *BRSVAP* 22: 1, 122-123.

- Albertos, M. L. (1966): *La onomástica personal primitiva de Hispania Tarracense y Bética*, CSIC & Instituto “Antonio de Nebrija”, Salamanca.
- , (1971): “La antroponimia en las inscripciones hispanorromanas del País Vasco. Reflejos de la onomástica personal de época románica en los topónimos alaveses”, *La Romanización del País Vasco (segunda semana de antropología vasca)*, Deustuko Unibertsitatea, 335-356.
- Alvar, M. (1952): “El Becerro de Valbanera y el dialecto riojano del siglo XI”, *AFA* 4, 153-185.
- , (1987 [1953]): *Estudios Sobre el Dialecto Aragonés I*, Institución “Fernando el Católico”, Zaragoza.
- Álvarez de Altman, G. (1976): “Particularidades de los actuales patronímicos hispanos”, *Actes du XIIIe Congrès International de Linguistique Française*, 1, 901-946.
- Arana, S. (1980): *Tratado Etimológico de los Apellidos Euskéricos*, in *Obras Completas de Arana-Goiri'īāī Sabin*, Sendoa argitaldaria, bigarren argitalpena, lehen liburukia, 702-809.
- , (1980): *Egutegi Bizkaīāīā*, in *Obras Completas de Arana-Goiri'īāī Sabin*, lehen liburukia, 983-1015.
- Aranberri, F. (2001): *Ermua-Eitzaga. Leku-izenak*, Onomasticon Vasconiae 22, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Arrosagarai, J. C. (1983): *California-tik kantuz*, Auspoa liburategia 163, Tolosa.
- Arsenijević, M. & Grbić, D. (1998): “Adaptation des noms de famille d’origine romane aux langues environnantes non-romanes: cas de Voïvodine”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 18-27.
- Artetxe, J. (1965): “Sagasti – Manzanares”, *BRSVAP* 21:1, 109-110.
- Astarloa, P. P. (1803): *Apología de la lengua bascongada ó ensayo critico filosofico de su perfeccion y antigüedad sobre todas las que se conocen*, Madril.
- , (1883): *Discursos Filosóficos sobre la Lengua primitiva ó Gramática y Análisis Razonada de la Euskara ó Bascuence*, Bilbo.
- Azkarate, A. & Garzia, I. (1996): *Estelas e Inscripciones Medievales del País Vasco (Siglos VI-XI). I. País Vasco Occidental / Euskal Herriko Erdi Aroko Hilarri eta Inskripzioak (VI-XI. mendeak). I. Euskal Herriko Mendebaldea*, Euskal Herriko Unibertsitatea & Eusko Jaurlaritza, Bilbo.
- Azkue, R. M. (1969 [1905]): *Diccionario vasco-español-francés*, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.
- , (1969 [1923-1933]): *Morfología Vasca*, hiru liburuki, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.
- Bähr, G. (1948): *Baskisch und Iberisch*, in *Eusko-Jakintza*, bigarren liburukia, Baiona.
- Baist, G. (1904-1906): “Die spanische Sprache”, *Grundriss der romanischen Philologie*, Estrasburgo, G. Gröber arg., lehen liburukia, 878-915.

- Barandiaran, I. (1971): “Notas sobre numismática antigua de Guipuzcoa”, *La Romanización del País Vasco (segunda semana de antropología vasca)*, Deustuko Unibertsitatea, 287-298.
- Barcia, J. (1998): “Los apodos en las esquelas de la prensa asturiana en 1995 (julio-diciembre)”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 33-39.
- Barragán, D. (1997): *Archivo General de Navarra (1322-1349). I. Documentación Real*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 74, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Barrière, B. (1990): “L’anthroponymie en Limousin aux XIe et XIIe siècles”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 23-34.
- Barthélemy, D. (1990): “Vendômois: le système anthroponymique (X^e – milieu XIIIe siècles)”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 35-60.
- Bazán, I. & Martín, M. A. (1999): *Colección Documental de la Cuadrilla Alavesa de Zuia. I. Archivo Municipal de Aramaio*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 93, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Becerro de Bengoa, R. (1918): *Descripciones de Álava*, Gasteiz. 1880. urtean idatzia da, liburuaren hasieran erraten den bezala.
- Beck, P. (1990): “Évolution des formes anthroponymiques en Bourgogne (900-1280)”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 61-85.
- Belasko, M. (1999): *Diccionario etimológico de los nombres de los pueblos, villas y ciudades de Navarra. Apellidos navarros*, Pamiela, Iruñea.
- Berganton, M. F. (1977): *Le derivé du nom individuel au Moyen Age en Béarn et en Bigorre. Usage officiel, suffixes et formations*, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.
- Boullón, A. I. (1995): “Cronoloxía e variación das fórmulas patronímicas na Galicia altomedieval”, *Verba* 22, 449-475.
- , (1997): “Procesos de castellanización nos apelidos galegos”, *Proceedings of the 4th conference on galician studis / Actas do IV congreso internacional de estudos galegos*, University of Oxford, 26-28 September 1994, lehen liburukia, Oxford, 195-219.
- , (1999): *Antroponimia medieval galega (ss. VIII-XII)*, Patronymica Romanica, Niemeyer, Tübingen.
- Bourin, M. (1990): “Les formes anthroponymiques et leur évolution d’après les données du cartulaire du chapitre cathédral d’Adge (Xe siècle – 1250)”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 179-217.

- , (1990b): “Bilan de l’enquête: de la Picardie au Portugal, l’apparition du système anthroponymique à deux éléments et ses nuances régionales”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 233-246.
- Campión, A (1977 [1884]): *Gramática de los Cuatro Dialectos Literarios de la Lengua Euskara*, La Gran Enciclopedia Vasca, 2 liburuki, Bilbo.
- Cano, A. M. (1998): “Noms d’animaux et anthroponymie dans le domaine linguistique asturienléonais”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 78-84.
- Cantera, M. (1991): *Colección Documental de Santa María la Real de Nájera. Tomo I. (Siglos X-XIV)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 35, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Carnoy, A. J. (1983 [1906]): *Le Latin d’Espagne d’après les inscriptions. Etude linguistique*, Georg Olms Verlag, Hildsheim – Zürich – New York.
- Caro Baroja, J. (1945): *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*, Salamanca. Bada Txertoa argitaletxeak Donostian 1990ean egindako beste argitalpen bat.
- , (1981): *Sobre la toponimia del Pirineo aragonés*, Institución “Fernando el Católico”, Zaragoza.
- , (1982): “La toponimia alavesa y su valor histórico”, *Vitoria en la Edad Media, Actas del I Congreso de Estudios Históricos celebrado en esta ciudad del 21 al 26 de setiembre de 1981, en conmemoración del 800 aniversario de su fundación*, Gasteiz, 55-61.
- , (1995 [1949]): *Los Vascos*, Istmo, Madril. 4. argitaraldia.
- Carrasco, J. (1973): *La Población de Navarra en el siglo XIV*, Universidad de Navarra, Iruñea.
- Castillo, C. (1992): “La onomástica en las inscripciones romanas de Navarra”, 2º *Congreso General de Historia de Navarra, Anejos PV*, 14, 117-133.
- , (1997): “Onomástica personal en las inscripciones romanas de Navarra”, *Cuadernos de Arqueología* 5, 127-144, Universidad de Navarra, Iruñea.
- Chapuy, P. (1934): *Origine des noms patronymiques français (donnant l’étymologie de 10.000 noms de famille). Suivi d’une étude sur les noms de famille basques*, Paris.
- Cornu, J. (1904-1906): “Die portugiesische Sprache”, in *Grundriss der romanischen Philologie*, I. Band, I. Abschnitt, Strassburg. Guk Walter de Gruyter-ek Berlinen eta New Yorken 1985ean egindako berrargitalpena erabili dugu, 916-1037.
- Coromines, J. (1970): *Estudis de Toponímia Catalana*, bigarren liburukia, Bartzelona.
- , (1973): “Du nouveau sur la toponymie occitane”, *Beiträge zur Namenforschung* 8, 193-308.

- Coursente, B. (1990): “Étude sur l'évolution des formes anthroponymiques dans les cartulaires du chapitre métropolitain de Sainte Marie d'Auch (XIe-XIIIe siècles)”, in *Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 143-178.
- Crespo, M. A. & Cruz, J. R. & Gómez, J. M. (1992): *Colección Documental del Archivo Municipal de Mondragón. Tomo I (1260-1000)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 41, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1997): *Colección Documental del Archivo Municipal de Rentería. Tomo II (1470-1500)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 72, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Crespo, M. A. et al. (1991): *Colección Documental del Archivo Municipal de Rentería. Tomo I*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 32, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1995): *Colección Documental del Archivo Municipal de Bergara. Tomo I (1181-1497)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 57, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1996): *Colección Documental del Archivo Municipal de Mondragón. Tomo II. (1400-1450)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 67, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1996b): *Colección Documental del Archivo Municipal de Mondragón. Tomo IV. (1471-1500)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 69, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Dassance, L. (1966): “Herrien eta herritarren izenak eskuaraz”, *Gure Herria* 38, 159-168.
- Dauzat, A. (1988 [1949]): *Les Noms de Famille de France*, M. T. Morlet-ek paratu hirugarren argitalpena, Paris.
- Dauzat, A. & Rostaing, Ch. (1978): *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*, Paris, bigarren argitaraldia. Lehen aldiz 1963an atera zen karrirara.
- De los Ríos y Ríos, A. (1871): *Ensayo Histórico Etimológico Filológico sobre los Apellidos Castellanos*, Madril. *El Albir* argitaletxeak Bartzelonan 1979an egindako berrargitalpena ibili dugu.
- Díaz, L. (1998): “La antroponimia de la colección documental de la catedral de León (ss. IX-X)”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 106-112.
- Díaz de Durana, J. R. (1995): *Álava en la Baja Edad Media a través de sus textos*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 54, Eusko Ikaskuntza, Gasteiz.
- Diez, F. (1860): *Grammatik der Romanischen Sprachen*, hirugarren liburukia, Bonn. Lehen liburukia edo zatia lau urte lehenago atera zen, eta bigarrena bi urte lehenago, biak ere hiri berean.

- , (1887): *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, Bonn. “Vorrede”-ko XII-XIV. orrialdeak erabili ditugu.
- Diez de Salazar, L. M. (1985): *Colección Diplomática del Concejo de Segura (Guipuzcoa) (1290-1500). Tomo I (1290-1400)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 6, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Díez Melcón, G. (1957): *Apellidos Castellano-leoneses (Siglos IX-XIII, ambos inclusive)*, Universidad de Granada.
- Dolç, M. (1960): “Antroponimia latina”, *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, lehen liburukia, 389-419, CSIC, Madril.
- Dorward, D.P. (1998): “Scottish Mac names”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 113-116.
- Durand, R. (1990): “Données anthroponymiques du *Livro Preto* de la cathédrale de Coïmbre”, in *Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 219-232.
- , (1995): “Le système anthroponymique portugais (région du Bas-Douro) du Xe au XIIIe siècle”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 103-120.
- Elortegi, A. (1992) *Pasaiako Toponimia*, Onomasticon Vasconiae 8, Euskaltzaindia, Donostia.
- Elortza, J. (2000): *Archivos Municipales de Eibar (1409-1520) y de Soraluze / Placencia de las Armas (1481-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 97, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Enríquez, J. (1988): *Colección Documental de la Villa de Plencia (1299-1516)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco, 17, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1989): *Colección Documental del Archivo Municipal de Marquina (1355-1516)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 19, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1991): *Colección Documental de los Archivos Municipales de Guerricaiz, Larrabezúa, Miravalles, Ochandiano, Ondárroa y Villaro*, Fuentes documentales medievales del País Vasco, 31, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Enríquez, J. et al. (1992): *Colección Documental del Archivo municipal de Lequeitio. Tomo I. (1325-1474)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 37, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1992b): *Colección Documental del Archivo Municipal de Lequeitio. Tomo IV. (1514-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 40, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1993): *Libro Padrón de la Hacendera Raíz de la Villa de Lequeitio*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 43, Eusko Ikaskuntza, Donostia.

- , (1994): *Colección Documental del Archivo municipal de Orduña (1271-1510). Tomo I. Fuentes documentales medievales del País Vasco* 52, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1995): *Libro de acuerdos y decretos municipales de la villa de Bilbao (1509 y 1515)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 56, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1996): *Ordenanzas Municipales de Bilbao (1477-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 70, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1996b): *Repartimentos y Foguera-Vecindario de Bilbao (1464-1492)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 71, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1997): *Foguera de las Villas de Vizcaya de 1511*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 78, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1997b): *Foguera de las Villas de Vizcaya de 1514*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 79, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Enríquez, J & Hidalgo de Cisneros, C. & Martínez, A. (1999): *Colección documental del archivo histórico de Bilbao (1300-1473)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 90, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Enríquez, J. & Sarriegi, M. J. (1986): *La Colegiata de Santa María de Cenarruza 1353-1515*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 10, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1989): *Colección Documental de Santa María de Cenarruza. El Pleito de Otaola (1507-1510)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 24, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Ernout, A. & Meillet, A. (1994 [1932]): *Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine. Histoire des Mots*, Paris, Éditions Klincksieck, 4. argitalpenaren berrikusketa.
- Etxepare, B. (1980 [1545]): *Linguae vasconum primitiae*, Patxi Altunak paratu edizio kritikoa, Mensajero, Bilbo.
- Etxepare, J. (1988): *Jean Etchepare Mirikuaren Idazlanak. III Kazetaritza (A) (1903-1915)*, Piarres Xarritonek prestatu argitalpena, Elkar, Donostia.
- Euskaltzaindia (1990): *Nafarroako Herri Izendegia*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- , (1999): *Zuberoako herri eta herritarren izendegia*, Euskera aldizkariaren separata, Bilbo.
- , (1999b): *Euskal Herriko Hizkuntza Atlas. Ohiko Euskal Mintzamoldeen Antologia*, lau audio CD eta testu lagungarria, Bilbo.
- , (2001): *Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak / Entidades de Población de la Comunidad Autónoma Vasca*, Eudel & Eusko Jaurlaritza & Euskaltzaindia, Bilbo.
- , (2001b): *Euskal Izendegia*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- Ezkurdia, A. (1978): “Notas sobre el empleo del patronímico en Orío (Guipuzcoa) en los siglos XVI y XVII”, *Euskera* 23, 59-68.

- Fénié, B. eta J. J. (1992): *Toponymie gasconne*, Editions Sud-ouest, Luçon.
- Ferreira, V. G. (1990): “The system of Patronymic names in the Iberian Peninsula”, *XVII ICOS*, 1, 314-321.
- Ferro, X. (zuzendari) (1998): *Diccionario dos nomes galegos*, Ir Indo, Vigo, 1. berrargitalpena.
- Floranes, R. (1920): *La supresión del Obispado de Alaba y sus derivaciones en la historia del País Vasco*, bigarren liburukia, Madril.
- Fossier, R. (1990): “Données anthroponymiques dans le cartulaire d’Hesdin”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 15-19.
- Garate, J. (1931): “Sufijos locativos”, *RIEV* 21, 442-448.
- García Arias, X. Ll. (1984): “Xenitivos en -is nos nomes de llugar y l’aniciu d’apellíos en -z”, *Lletres Asturianas* 13, 27-43.
- García de Diego, V. (1981 [1951]): *Gramática Histórica Española*, Gredos, Madril, hirugarren argitalpen zuzendua.
- García Gómez, E. (1954): “Hipocorísticos árabes y patronímicos hispánicos”, *Arabica* 1, 129-135.
- García Leal, A. (1998): “Los sistemas de denominación en un código asturiano del s. XII”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 131-138.
- Garmendia’tar, J. (1981): “Euskaldun abizenak Sevilla’n eta Cadiz’en”, *Euskera* 26, 245-278.
- Garzia Larrageta, S. (1957): *El Gran Priorado de la Orden de San Juan de Jerusalén. Siglos XII-XIII. Colección Diplomática*, PV, Iruñea.
- , (1976): *Archivo Parroquial de San Cernin de Pamplona*, Institución Príncipe de Viana – CSIC, Iruñea.
- , (1976-1977): *Documentos Navarros en Lengua Occitana, Anuario de Derecho Foral II*, Iruñea.
- Garzia Uribeetxebarria, A.: *Lakuntzako oikonimia*, lan argitaragabea.
- Gavel, H. (1929): *Grammaire Basque. Tome I*, Baiona.
- Godoy, J. (1871): *Ensayo Histórico Etimológico Filológico sobre los Apellidos Castellanos*, Madril.
- Goihenetxe, E. (1966): *Onomastique du nord du Pays Basque (XIe-XVe siècle)*, hirugarren zikloko doktorego tesia, Bordeleko Letra Fakultatea, argitaragabea.
- , (1986): “Notas sobre la onomástica y la historia medieval en Iparralde”, *Actas de las I Jornadas de Onomástica, Toponimia. Vitoria-Gasteiz, Abril de 1986 / Onomastika Jardunaldien Agiriak, Toponimia. Gasteiz, 1986 Apirila*, Onomasticon Vasconiae 4, Euskaltzaindia, Bilbo, 1991, 291-305.
- Goikolea, F. J. (1998): *Archivo Municipal de Salvatierra-Agurain. Tomo II. (1401-1450)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 83, Eusko Ikaskuntza, Donostia.

- Goikoetxea, I. (1980): *Juan Bautista Gámiz Ruiz de Oteo poeta bilingüe alavés del siglo XVIII*, Arabako Foru Aldundia & Euskaltzaindia, Gasteiz.
- Gómez-Moreno, M. (1925): “Sobre los íberos y su lengua”, *Homenaje a Menéndez Pidal*, hirugarren liburukia, 475-499.
- González, M. & Pérez, F. J. (1995): “El sistema antroponímico en Galicia. Tumbo del monasterio de Samos. Siglos VIII al XII”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 49-71.
- Goñi, J. (1997): *Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona. 829-1243*, Nafarroako Gobernu, Iruñea.
- Gorostiaga, J. (1954): “Toponimia de Vizcaya”, *Zumárraga* 3, 55-76.
- , (1958): “De onomástica vasca”, *Euskera* 3, 57-62.
- Gorrotxategi, J. (1984): *Onomástica Indígena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- , (1990): “Consideraciones sobre la fórmula onomástica y la expresión del origen en algunos textos celtibéricos menores”, *Studia indogermanica et paleohispanica in honorem A. Tovar et L. Michelena*, D. Villar arg., Salamanca, 291-314.
- , (1995): “The Basque Language and Its Neighbors in Antiquity”, in *Towards a History of the Basque Language*, J. I. Hualde, J. A. Lakarra eta R. L. Trask argitaratzaileak, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 31-63.
- , (1995b): “Los Pirineos entre Galia e Hispania: las lenguas”, *Veleia* 1995, 181-234.
- , (1995c): “Basque names”, *Namenforschung / Name Studies / Les noms propres*, lehen liburukia, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 747-756.
- , (2000): “Ptolemy’s Aquitania and the Ebro Valley”, *Ptolemy. Towards a linguistic atlas of the earliest Celtic place-names of Europe*, CMCS Publications, Aberystwyth, 143-157.
- , (2000b): “La romanización del País Vasco: aspectos lingüísticos”, *Bitarte* 22, 87-105.
- Gorrotxategi, J. & Lakarra, J. A. (2000): “Comparación lingüística y reconstrucción”, *Religión, Lengua y Cultura Prerromanas de Hispania*, Universidad de Salamanca, 407-438.
- Gorrotxategi, M. (1996): “Euskal Deituren Izendegia: Irizpideak”, *Euskera* 41, 1-2, 265-269.
- Gray, L. H. (1935): “L’origine de la terminaison hispano-portugaise -ez”, *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 37, 163-166.
- Grienberger, T. von (1905): “Über Meyer-Lübke, *Romanische Namenstudien*”, *Zeitschrift für deutsche Philologie* 37, 541-560.
- Grosclaude, M. (1991): *Dictionnaire Toponymique des Communes du Bearn*, Escòla Gaston Febus, Pau.

- , (1992): *Dictionnaire Étymologique des Noms de Famille Gascons. Suivi de Noms de Baptême donnés au Moyen Âge en Béarn et en Bigorre*, Ràdio País, Paue.
- Guerra, C. de (1910): “Ilustraciones Genealógicas”, *RIEV* 4, 394-418.
- Hametz, M. E. (2002): ““To have what was mine”: Reclaiming Surnames in Trieste”, *Names* 50-1, 3-22.
- Hanssen, F. (1913): *Gramática Histórica de la Lengua Castellana*, Max Niemeyer, Halle.
- Hernandorena, M.: *Sunbillako Oikonimia*, lan argitaragabea.
- Hernandorena, V. (1978): “Goizueta’ko Etxe eta Baserri’en Izenak: 1616 urtetik – 1925’ño”, *CEEN* 28, 75-90.
- Hervás, L. (1881 [1802a]): *Catálogo de las lenguas de las naciones conocidas, y numeración, división y clases de estas, según la diversidad de sus idiomas y dialectos*. Lan honetatik *Euskal-erria* aldizkariak J. F. Irigoienek (1881 [1809]) deitura zerrendarekin batera Donostian argitarara eman zuen “Origen vascuence de muchos apellidos españoles” izeneko atala erabili dugu (V. liburukia, III. tratatua, I. saila, VIII. atala, 254-270. orr.). Hemen aipatzen den orrialdekatzea Donostiako argitalpenari dagokiona da (121-143), ez originalari dagokiona.
- , (1881 [1802b]): Aurreko puntuko lan berean ageri den “Índice etimológico vascuence de varios apellidos comunes en los dominios españoles” izeneko atala da hau (V. liburukia, III. tratatua, I. saila, VIII. atala, 271-288. orr.). Hemen aipatzen den orrialdekatzea Donostiako argitalpenari dagokiona da (145-170), ez originalari dagokiona.
- Hidalgo de Cisneros, C. et al. (1988): *Colección Documental del Archivo Municipal de Elorrio (1013-1519)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 16, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1989): *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo I*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 20, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1989b): *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo II*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 21, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1989c): *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo III*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 22, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Hills, E. C. (1926): “Spanish patronymics in -z”, *Revue Hispanique* 68, 161-193.
- Huber, J. (1933): *Altportugiesisches Elementarbuch*, Heidelberg.
- Iglesias, H. (2000): *Noms de lieux et de personnes à Bayonne, Anglet et Biarritz au XVIIIe siècle*, Elkarlanean, Donostia-Baiona.
- , (2001): “Aztarna germanikoa Euskal Herriko toponimia historikoan”, *FLV* 87, 317-335.

- Iñigo, A. (1990): “Santesteban de Lerín haraneko izengoitiak (XVI eta XVII. mendeak)”, *Euskaltzaindiak 1990eko urrian Lizarran antolatutako III. Onomastika Jardunaldietan irakurri txosten argitaragabea*.
- , (1996): *Toponomástica Historica del Valle de Santesteban de Lerín*, Nafarroako Gobernu, Lizarra.
- Iñigo, A. & Salaberri, P. (1997): “Euskaraz femeninoak egiteko izan diren bidez”, *Euskera* 42, 257-270.
- Iñurrieta, E. (1989): *Colección Diplomática del Archivo Municipal de Salvatierra. 1256-1400*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 18, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Irigarai, A. (1947): “*Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*, por Julio Caro Baroja”, *erreseina, BRSVAP* 3, 413-415.
- , (1974): *Una geografía diacrónica del euskera en Navarra*, Diario de Navarra bilduma, Ediciones y Libros, Iruñea. “Apat-Echebarne” izengoitiaz eman zuen argitara.
- Irigoién, A. (1977): “Algunas consideraciones sobre onomástica personal vasca”, *Euskera* 22, 561-623.
- , (1982): “Sobre el topónimo *Gasteiz* y su entorno antroponímico”, *Vitoria en la Edad Media, Actas del I Congreso de Estudios Históricos celebrado en esta ciudad del 21 al 26 de setiembre de 1981, en conmemoración del 800 aniversario de su fundación*, *Gasteiz*, 621-652.
- , (1983): *La lengua vasca en relación con la antroponimia y otras cuestiones medievales*, doktorego tesia, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua, *Gasteiz*.
- , (1986): *En torno a la toponimia vasca y circumpirenaica*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- , (1987): “Sobre el origen de los patronímicos y de ciertos topónimos terminados en *-ain*, *-ein*, sul. *-añe*”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae II*, Bilbo, 193-207.
- , (1990): *Sobre Toponimia del País Vasco Norpirenaico (Observaciones en torno a la obra Toponymie Basque de Jean-Baptiste Orpustan)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- , (1990b): “El sufijo *-ti* y las palabras con sentido de ser animado o inanimado”, *De Re Philologica Linguae Uasconicae III*, Bilbo, 39-46.
- , (1990c): “*-Di < -Dui < -Doi* berrekailu kolektiboaz eta *Lapurdi, Ilurdoz, Loidi, Lo(h)iola* toponymoen eta *idoia / udoia / iduia* hitzaren etimologiaz”, *De Re Philologica Linguae Uasconicae III*, Bilbo, 47-61.
- , (1994): *Pertsona-izenak euskaraz nola eman (eta exotoponymiaz eraskin bat)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- , (1994b): *Studia Anthroponymica et Toponymica*, Bilbo.
- , (1995): “Formación de Hipocorísticos en la onomástica medieval de área vascona. La presencia de la lengua vasca”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 1-26.

- , (1995b): “Estratificaciones toponímicas de tipo vasco en *la vallée d’Ossau (Béarn)*”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 27-43.
- , (1995c): “El nombre de persona medieval *Herramelli / Ferramelli*, etc.”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 45-58.
- , (1995d): “Toponomástica y antroponimia del dominio lingüístico vasco”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 59-80.
- , (1995e): “*Armentarius y Asinarius*”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 81-90.
- , (1995f): “*Alamannus*”, in *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Bilbo, 91-94.
- Irigoién, A. & Olasolo, E. (1998): *Nombres de familia y oicónimos en las fogueraciones de Bizkaia de los siglos XVII y XVIII*, Bizkaiko Batzar Nagusiak, Bilbo.
- Irigoién, J. F. (1881 [1809]): *Colección alfabética de apellidos bascongados con su significado*, 1881ean *Euskal-erria* aldizkariaren zuzendaritzak Donostian berrargitaratua.
- Jaurgain, J. de (1912): “Toponymie basque”, *RIEV* 4, 161-171.
- , (1913): “Toponymie basque”, *REIV* 7, 261-273.
- Jimeno Jurio, J. M. (1968): *Documentos Medievales Artajoneses, PV*, Iruñea.
- , (1970): *El Libro Rubro de Iranzu, PV*-ren separata, 120-121, Iruñea.
- , (1973): “El libro del Patronato de Santa María de Sangüesa (1300-1501)”, *PV* 132-133, 233-307.
- , (1986): *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Cendea de Cizur*, Onomasticon Vasconiae 1, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , (1987): *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Cendea de Galar*, Onomasticon Vasconiae 2, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , (1997): *Navarra. Historia del Euskera*, Txalaparta, Lizarra.
- , (1998): “Iglesias y euskera en Donostia (siglo XVI)”, *Vasconia* 25, 217-242.
- Jimeno, J. M. & Jimeno, R. (1998): *Archivo General de Navarra (1194-1234)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 89, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Jimeno, J. M. & Salaberri, P. (1999): *Artajona. Toponimia Vasca / Artaxoa. Euskal Toponimia*, Altaffaylla Kultur Taldea & Nafarroako Gobernua & Sociedad de Corralizas y Electra de Artajona, Tafalla.
- Jungemann, F. H. (1955): *La teoría del sustrato y los dialectos hispano-romances y Gascones*, Gredos, Madrid.
- Jungfer, J. (1902): *Über Personennamen in den Ortsnamen Spaniens und Portugals*, Berlin.
- Kajanto, I. (1966): *Supernomina. A Study in latin Epigraphy*, Commentationes Humanarum Litterarum 40, Helsinki – Helsingfors.
- , (1977): “The emergence of the late single name system”, *Colloques internationaux du C.N.R.S. N° 54. L’onomastique latine*, Paris, 421-430.

- , (1982 [1965]): *The Latin Cognomina*, Commentationes Humanarum Litterarum 36-2, Giorgio Bretschneider argitaratzailea, Erroma.
- Kamino, P. & Salaberri, P. (2001): “Hitz eratorriak Luzaideko hizkeran”, *FLV* 89, 67-86.
- Knörr, H. (1981): “Some new documents concerning Aizpitarte’s dictionary”, *Euskalariari nazioarteko jardunaldiak*, Iker-1, Euskaltzaindia, Iruñea, 83-127.
- , (1998): “Nombres de persona en el País Vasco”, *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences*, W.F.H. Nicolaisen arg., University of Aberdeen, hirugarren liburukia, Aberdeen, 218-236.
- , (2002): “Más sobre un nombre”, maiatzaren zazpiko *El Correo*-n karrikaratua.
- Kremer, D. (1990): “De antroponimia asturiana y leonesa medieval”, *Lletres Asturianas*, 36, 7-22.
- , (1992): “Spanisch: Anthroponomastik”, *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, Günter Holtus arg., 6, 457-474.
- , (1995-96): “Le loup dans l’anthroponymie romane”, *Melanges de linguistique et d’onomastique sardes et romanes offerts à Heinz Jürgen Wolf. Travaux de Linguistique et de Philologie*, 33-34, 211-215.
- Lafon, R. (1959): “À propos de noms de lieux en “-os” eta en “-osse” du Département de la Dordogne”, *La Dordogne et sa region: fleuve, histoire, civilisation*, 123-127.
- , (1980 [1944]): *Le Système du verbe basque au XVIe siècle*, Elkar, Donostia.
- , (1999 [1962]): “Luis Michelena: Fonética Histórica Vasca”, erreseina honek *BSL* LVII: 2, 1962, 207-216-n ikusi zuen argia aurrenekoz; berriki Euskaltzaindiak berrargitaratu du, *Vasconiana* izenpean, Iker-11, Bilbo, 155-164.
- Lakarra, J. M. (1930): “Onomástica vasca del siglo XIII”, *RIEV* 21, 247-254.
- , (1945): “Textos navarros del Códice de Roda”, *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Zaragoza, lehen liburukia, 193-284.
- , (1957): *Vasconia medieval. Historia y filología*, SJU, Donostia.
- , (1965): *Colección Diplomática de Irache*, bi liburuki, CSIC, Zaragoza.
- Lalena, C. (1995): “Los sistemas antroponímicos en Aragón durante los siglos XI y XII”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 297-326.
- Lapesa, R. (1984): *Historia de la Lengua Española*, Gredos, Madril, bederatzigarren argitalpenaren hirugarren berrargitalpena.
- , (1988): “Sobre el origen de Sancho”, *Homenagem a Joseph M. Piel por ocasião do seu 85.º aniversario*, D. Kremer arg., Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 79-83.

- Larrañendi, M. (1729): *El Imposible Vencido. Arte de la Lengua Bascongada*, Salamanca. Lur argitaletxeak facsimile erako berrargitalpena egin zuen Donostian 1979an.
- , (1745): *Diccionario Trilingüe del Castellano, Bascuence y Latin*, bi liburuki, Donostia.
- Larrañaga, M. & Lema, J. A. (1995): *Colección de Documentos Medievales del Convento de San Bartolomé (San Sebastián) (1250-1515)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 58, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Larrañaga, M. & Tapia, I. (1993): *Colección Documental del Archivo Municipal de Hondarribia. Tomo I (1186-1479)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 48, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Larre, E. (2001): *Ene artzain-etxolak*, Auspoa, Oiartzun.
- Lassus, A. (1984): “Modification d’un nom de famille basque à Bayonne: *Hirigoyen* en *Hauteville*”, *Ekaina* 111, 121-122.
- Leite de Vasconcelos, J. (1928): *Antroponimia Portuguesa*, Lisboa, Imprensa Nacional.
- Leizarraga, J. (1571): *Testamentu Berria, Kalendrerá eta ABC edo Christinoen instruccionea*, Arroxela. Guk Euskaltzaindiak Bilbon 1990ean egindako argitalpena erabili dugu.
- Lema, J. A. & Gómez, J. M. (1998): *Archivo Municipal de Mondragón. Tomo VI. (1501-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 87, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Lema, J. A. & Tapia, I. (1996): *Colección Diplomática del Archivo Municipal de Tolosa II (1420-1499)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 65, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Leroy, B. (1981): *El Cartulario del Infante Luis de Navarra del año 1.361*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.
- Letelier, V. (1906): *Ensayo de Onomatología*, Santiago de Chile.
- Lloyd, P. M. (1993): *Del latín al español*, Gredos, Madril.
- Lopez-Mendizabal, I. (1958): *Etimologías de Apellidos Vascos*, Ediciones Librería del Colegio, Buenos Aires.
- Lucio, M. J. & Zumalde, I. (2001): *Archivo Municipal de Oñati. Tomo III (1496-1504)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 110, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Luchaire, A. (1881): “Sur les noms propres basques”, *Revue de Linguistique et de Philologie Comparée* 14, 150-171, Paris.
- , (1973 [1873]): *Études sur les Idiomes Pyrénéens de la région française suivi de Recueil de Textes de l’ancien dialecte gascon*, Slatkine reprints, Genève, 1973.
- Mahn, C. A. F. (1967 [1857]): *Denkmäler der baskischen Sprache*, Anthropological Publications, Oosterhout.
- Mariezurrena, J.: *Ezkurrako izengoitiak*, lan argitaragabea.

- , *Ezkurrako oikonimia*, lan argitaragabea.
- Martín Duque, A. (1965), *Colección Diplomática de Obarra (Siglos XI-XIII)*, CSIC, Zaragoza.
- , (1983): *Documentación Medieval de Leire (siglos IX a XII)*, Nafarroako Foru Aldundia, Príncipe de Viana, Iruñea.
- Martinena, J. J. (1979): *Catálogo Documental de la Real Colegiata de Roncesvalles (1301-1350)*, Príncipe de Viana, Textos medievales 6, Iruñea.
- Martínez, G. & González, E. & Martínez, F. (1991): *Colección de Documentos Medievales de las Villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- Menéndez Pidal, R. (1952): *Toponimia Prerrománica Hispánica*, Gredos, Madril.
- , (1962 [1918]): “Sobre las vocales ibéricas *e* y *o* en los nombres toponímicos”, in *En torno a la lengua vasca*, Espasa-Calpe argentina, Buenos Aires, 1962, 72-118. Hau lehenengoz *RFE* 5, 1918, 225-255-en atera zen, eta gero *Toponimia Prerrománica Hispánica* lanean, 8-50.
- , (1976 [1908]): *Cantar de Mio Cid. Texto, Gramática y Vocabulario*, in *Obras Completas de R. Menéndez Pidal III*, lehen liburukia, Espasa-Calpe, Madril, bosgarren argitaraldia. Patronimikoez izen sorkuntzari eskaini atalean mintzo da, 244-247. orrialdeetan.
- , (1977 [1904]): *Manual de Gramática Histórica Española*, Espasa-Calpe, Madril, hamabosgarren argitalpena.
- , (1986 [1926]): *Orígenes del Español*, Espasa-Calpe, Madril, hamargarren argitalpena.
- Menéndez Pidal, R. & Tovar, A. (1962): “Los sufijos españoles en *-z* y especialmente los patronímicos”, *BRAE* 62, 371-460.
- Meyer-Lübke, W. (1917): “Die spanischen und portugiesischen Patronymika auf *-z*”, in *Romanische Namenstudien II*, 5-20, Viena.
- , (1919-20): “Die iberoromanischen Patronymika auf *-ez*”, *Zeitschrift für Romanische Philologie* 40, 208-210.
- , (1924): “La desaparición de la *n* intersilábica en vascuence”, *RIEV* 15, 224-238.
- Michaud, F. (1990): “Le système anthroponymique en Berry et Nivernais d’après les cartulaires de Vierzon et de St-Cyr de Nevers (Xe-XIIIe siècles)”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 87-112.
- Mitxelena, K. (1954): “De Onomástica Aquitana”, *Pirineos* 10, 409-455.
- , (1956): “La teoría del sustrato y los dialectos hispano-romances y gascones, por Fredrick Jungemann”, *BRSVAP* 12, 1, 117-129.
- , (1956b): “Introducción fonética a la onomástica vasca”, *Emerita* 24, 167-186 eta 331-352.
- , (1956c): “Echaenne”, *Euskera*, 19-22.

- , (1957): “El genitivo en la onomástica medieval”, *Emerita* 25, 134-148.
- , (1957b): “R. P. Gonzalo Díez Melcón, agustino recoleto. *Apellidos castellano – leoneses (siglos IX – XIII, ambos inclusive)*. Universidad de Granada, 1957”, *erreseina, BRASP* 13, 3, 372-375.
- , (1958): *Los nombres indígenas de la inscripción hispano-romana de Lerga (Navarra)*, PV 82-83-ren separata, 65-74. orr.
- , (1964): *Textos Arcaicos Vascos*, Minotauro, Madril.
- , (1968): “Aitonon, aitoren seme “noble hidalgo””, *BRSVAP* 24, 1, 3-18.
- , (1968b): “Lat s: el testimonio vasco”, *XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas. Actas. II*, A. Quilis arg., Madril, 473-489.
- , (1969): “Notas lingüísticas a “colección diplomática de Irache””, *FLV* 1, 1-59.
- , (1972b): “Etimología y transformación”, *Homenaje a Antonio Tovar*, Gredos, Madril, 305-317.
- , (1975): “Gorputz eta soin”, *Euskera* 20, 353-358.
- , (1985 [1972a]): “Distribución defectiva y evolución fonológica”, *Revista de Lingüística Española* 2, 337-349-n ikusi zuen argia aurrenekoz; guk darabilgun orrialdekatzea *Lengua e Historia*-n egindako berrargitalpenari (240-252) dagokio.
- , (1988 [1957]): “las antiguas consonantes vascas”, *Sobre Historia de la Lengua Vasca*, “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren Gehigarriak 10, A. Lakarrak M. T. Etxenikeren eta B. Urgellen laguntzarekin egindako argitaraldia, Donostia, 166-189. Ingelesez ere karrikaratu da, in *Towards a History of the Basque Language*, J. I. Hualde, J. A. Lakarra eta R. L. Trask argitaratzaileak, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 1995, 101-135.
- , (1990 [1961]): *Fonética Histórica Vasca*, “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegiaren Gehigarriak IV, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 4. argitaraldia.
- , (1991 [1986]): “Hitz eta izenen jatorriaz”, *Actas de las I jornadas de onomástica, toponimia. Vitoria-Gasteiz, abril de 1986 / I Onomastika jardunaldien agiriak. Toponimia. Gasteiz, 1986ko apirila*, *Onomasticon Vasconiae* 4, Euskaltzaindia, Bilbo, 27-34.
- , (1997 [1953]): *Apellidos Vascos*, Txertoa, Donostia, 5. argitaraldia.
- Mitxelena, K. & Bidegain, M. (1954): “Las escrituras apócrifas de Andramendi”, *BRSVAP* 10, 171-190.
- Mitxelena, K. & Irigarai, A. (1955): “Nombres vascos de persona”, *BRSVAP* 11: 3-4, 405-425.
- Montenegro, A. (1960): “Toponimia latina”, *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, M. Alvar arg., 502-530.
- Monterde, C. (1978): *Colección Diplomática del Monasterio de Fitero (1140-1210)*, Zaragoza.

- Moreu-Rey, E. (1985): “Consideracions sobre l’antroponímia dels segles X i XI”, *Estudis de Llengua i Literatura Catalana II, Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 3, Montserrat, 5-44.
- , (1991): “La castellanització dels prenom. Contribució per a la cronologia”, *Antroponímia. Historia del nostres prenom, cognoms i renoms*, Universidad de Barcelona, 147-154.
- Munarriz, E. (1923): “El cambio de apellidos en la vieja Navarra”, *RIEV* 14, 401-403.
- Muxika, M. (1996): “Notas de fonética histórica y toponimia. 1. Sobre cronología de los cambios fonéticos”, *ASJU* 30-1, 219-238.
- Narbaiza, A. (1990): *Eibarko gatzizenak*, Ego Ibarra batzordea, Eibarko Udala.
- Neveux, F. (1990): “Le système anthroponymique en Normandie (d’après le cartulaire du chapitre de Bayeux XIe-XIIIe siècles)”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 127-139.
- Oihenart, A. (1637): *Notitia utriusque Vasconiae, tum Ibericae, tum Aquitanicae*, Paris. Hemen 1656koa den bigarren argitalpenaren facsimilea erabili dugu, Eusko Legebiltzarra, Gasteiz, 1992. R. Zierbideren hitzaurre luzea eta J. Gorosterratzuren itzulpena ditu.
- Omaetxebarria, I. (1949): “Nombres propios y apellidos en el País Vasco y sus contornos”, *Homenaje a D. Julio de Urquijo e Ybarra. Estudios Relativos al País Vasco*, BRSVAP, bigarren liburukia, Donostia, 153-175.
- , (1957): “Nombres propios y apellidos en Oñate. Consideraciones histórico-lingüísticas”, *BRSVAP* 23: 1, 114-136.
- , (1986): “Vascuence y romance”, *Euskera* 31, 177-189.
- Onomastika batzordea (1998): *Euskal Deituren Izendegia / Nomenclátor de Apellidos Vascos*, Imprenta Nacional del Boletín Oficial del Estado, Madril.
- Orella, J. L. (1983): *Cartulario Real de Enrique IV a la provincia de Guipuzcoa (1454-1474)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 2, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1991): *Libro Viejo de Guipuzcoa, del bachiller Juan Martínez de Zaldivia. Tomo I*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 33, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Orpustan, J. B. (1990): *Toponymie Basque*, Presses Universitaires de Bordeaux, Bordele.
- , (1997): “Histoire et onomastique médiévales. L’enquête de 1249 sur la guerre de Thibaud I de Navarre en Labourd”, *Lapurdum* 2, 161-235.
- , (1999): *La Langue Basque au Moyen Age (IXe-XVe siècles)*, Izpegi, Baigorri.
- , (2000): “Anthroponomastique médiévale en Pays Basque: Prénoms et surnoms en Basse-Navarre et Soule au début du XIVe siècle (1305-1350)”, *Lapurdum* 5, 183-221.
- Ostolatza, I. (1978): *Colección Diplomática de Santa María de Roncesvalles (1127-1300)*, PV-CSIC, Iruñea.

- Palomar, M. (1960): “Antroponimia prerromana”, *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, M. Alvar arg., 347-377.
- Pérez Soler, M. D. (1970): *Cartulario de Valpuesta. Edición Crítica*, Textos Medievales bilduma, Valentzia, 1970.
- Petirrena, M.: *Sunbillako izengoitiak*, lan argitaragabea.
- Piel, J. M. (1936): *Os nomes germânicos na toponimia portuguesa*, Imprensa Nacional de Lisboa.
- , (1947): “Nomes de “possessores” latino-cristãos na toponimia asturo-galego-portuguesa”, *Biblos* 23, 143-202.
- , (1947b): “Nomes de “possessores” latino-cristãos na toponimia asturo-galego-portuguesa”, *Biblos* 23, 283-407.
- , (1955): “Die Ältesten Personennamen Kataloniens in ihrem Verhältnis zu den Altspanischen und Altportugiesischen”, *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica*, Bartzelona, 797-810.
- , (1962-63): “Sobre os apelidos portugueses do tipo patronímico em ‘-ici, -es (Rodrigues)”, *Boletim de Filologia* 21: 3-4, 167-175.
- Piel, J. M. & Kremer, D. (1976): *Hispano-gotisches Namenbuch*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg.
- Portela, E. & Pallares, M. C. (1995): “El sistema antroponímico en Galicia. Tumbos del monasterio de Sobrado. Siglos IX a XIII”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 21-47.
- Pott, A. F. (1887 [1875]): *Sobre los Apellidos Vascongados*, Bilbo. E. De Ugartek alemanetik egindako itzulpena.
- Pouvreau, S. (1978 [c. 1600]): *Andre Dena Maria pribilegiatua*. Hordagok egindako facsimile erako berrargitalpena erabili dugu.
- Pozuelo, F. (1998): *Documentación de la Cuadrilla de Campezo: Arraia Maeztu, Bernedo, Campezo, Lagrán y Valle de Arana (1256-1515)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 88, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (2001): *Documentación Municipal de la Cuadrilla de Salvatierra: Municipios de Asparrena y Zalduondo (1332-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 106, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Ramos, O.: *Lesakako oikonimia*, lan argitaragabea.
- Raymond, P. (1873): *Cartulaire de l'abbaye de Saint Jean de Sorde*, Paris – Paue.
- Rodríguez, M. C. & Durany, M. (1995): “El sistema antroponímico en el Bierzo. Tumbo de S. Pedro de Montes. Siglos IX al XIII”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 73-102.
- Rohlf, G. (1952): “Sur une couche préromane dans la toponymie de Gascogne et de l'Espagne du nord”, *Revista de Filología Española* 36, 209-256.
- , (1956): “Un type inexploré dans la toponymie du Midi de la France et de l'Espagne du Nord (Le suffixe -és, -iès)”, in *Studien zur romanischen Na-*

- menkunde*, München, 114-126. Gaztelaniaz *Archivo de Filología Aragonesa* XL, 1955, 45-59-n argitaratu zen.
- , (1977): *Le Gascon. Études de Philologie Pyrénéenne*, Max Niemeyer Verlag & Éditions Marrimpouey Jeune, Tübingen – Paue, 3. argitaraldia.
- Roldán, J. M. (1991): *Colección Diplomática del Archivo Municipal de Tolosa. Tomo I. (1256-1497)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 36, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Ruiz, M. T. (1997): *Archivo General de Navarra (1349-1381). I. Documentación Real de Carlos II (1349-1361)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 76, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1998): *Archivo General de Navarra (1349-1387). II. Documentación Real de Carlos II (1362-1363)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 82, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Salaberri, P. (1993): “Nafarroako zenbait ibar, herri eta auzoren euskarazko izenaz”, *Euskera* 38, 329-347.
- , (1994): *Eslaba Aldeko Euskararen Azterketa Toponimiaren Bidez*, Onomasticon Vasconiae 11, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , (1994b): “Nafarroako zenbait ibar, herri eta auzoren euskarazko izenaz”, *FLV* 67, 451-466.
- , (1995): “Nafarroako zenbait izengoitiren inguruan”, *Huarte de San Juan. Hizkuntzalaritza eta Literatura* 1, 151-173.
- , (1997): “Euskal toponimiaz mintzo (Nafarroakoaz bereziki)”, *FLV* 74, 7-39.
- , (1999): “*La Langue Basque au Moyen Âge (IXe-XVe siècles)*. Orpustan, Jean-Baptiste”, *erreseina, RIEV* 44: 1, 205-209.
- , (2000): “Acerca del sufijo toponímico *-ain*”, *FLV* 83, 113-137.
- Salaburu, P. (1984): *Arau Fonologikoak. Hizkuntza Teoria eta Baztango Euskalkia: Fonetika eta Fonologia (II)*, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua, Bilbo.
- San Martin, J. (1977): “Hirietako izenez”, *Euskera* 22, 639-646.
- Santamarina, A. (2002): “A journey through galician onomastics”, *Actas do XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas. Santiago, 1999*, A. I. Boullón arg., A Coruña, 3-30.
- Satrustegi, J. M. (1961): “Aportación al estudio de la onomástica tradicional vasca”, *Euskera* 6, 209-229.
- , (1965-1966): “Las casas de Valcarlos”, *Anuario de Eusko-Folklore* XXI, Donostia, 13- 34. Lan hau berau, pittin bat ukituta, beranduago ere atera zen, *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* 24, 1968, 120-145.
- Schlyter, K. (1999): “Les noms de famille en Suède”, *Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung. Trier, 12.-17. April 1993. Band III. Namensoziologie*, *Patronymica Romanica* 16, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 83-91.

- Schmoll, U. (1959): *Die Sprachen der vorkeltischen Indogermanen Hispaniens und das Keltiberische*, Wiesbaden.
- Schuchardt, H. (1908): “Die iberische Deklination”, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 157. liburukia, 1-89, Wien.
- , (1909): “Iberische Personennamen”, *RIEV* 3, 237-247.
- , (1921): “Die hispanischen Patronymika auf -ci”, *Zeitschrift für romanische Philologie*, 41, 702-703.
- Schulze, W. (1991 [1904]): *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Weidmann.
- Séguy, J. (1949): “le suffixe toponymique -os en Aquitaine”, *Mémoires du troisième Congrès International de Toponymie*, bigarren liburukia, Brusela, 218-222.
- Suárez, S. (1991): “Notas al sistema antroponímico asturiano en los siglos X al XII”, *Asturiensia Medievalia* 6, 59-69. Lau urte beranduago berriz karrikartu zen, oraingoan *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII* lanean, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 121-132.
- To Figueras, Ll. (1995): “Antroponimia de los condados catalanes (Barcelona, Girona y Osona, siglos X-XII)”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 371-394.
- Trottignon, O. (1990): “Le cartulaire de la Chapelaude: données anthroponymiques”, in *Genèse médiévale de l’anthroponymie moderne*, Université de Tours, Tours, 113-123.
- Ubieto, A. (1954): *Obituario de la Catedral de Pamplona*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.
- , (1963): *Cartulario de San Juan de la Peña*, bi liburuki, Valentzia.
- , (1976): *Cartulario de San Millán de la Cogolla (759-1076)*, bi liburuki, Anubar, Valentzia.
- Ulibarri, Y. P. (1975 [1815]): *Gutunliburua*, facsimile erako argitalpena, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz.
- Uranga, J. J. (1952): “La Población de la Navarrería de Pamplona en 1350”, *PV* 52, 46-47, 67-106.
- , (1954): “Fuegos de la Merindad de las Montañas en 1350”, *PV* 54-55, 251-294.
- Urkixo, J. (1912): “Nombres vascos”, *RIEV* 5, 1912, 56-57.
- Valle Lersundi, F. del (1933): “Una forma del femenino y el valor de la letra “ch” como diminutivo en los nombres de los guipuzcoanos de los siglos XV y XVI”, *RIEV* 24, 176-181.
- Veigas, A. (1989): “Patronímicos en -z y otros estudios de onomástica gallega”, *Verba. Anuario Galego de Filoloxia* 16, 5-30.
- Velaza, J. (1996): *Epigrafiya y lengua ibéricas*, Arco Libros, Madril.

- Verd, G. M. (1974); “Íñigo, Íñiguez, Huéñega. Historia y Morfología”, *Miscelánea Comillas* 31, 5-61 eta 207-293.
- , (1978): “Apellidos modernos y derivados de Enneco y Onneca (en castellano, gallego y vascuence)”, *FLV* 29, 313-338.
- , (1982): “Patronímicos de “vocal + -iz” (Enecoiz...)”, *BRAE* 62, 445-452.
- Viejo, J. (1998): *La onomástica asturiana bajomedieval. Nombres de persona y procedimientos denominativos en Asturias de los siglos XIII al XV*, *Patronymica Romanica* 10, Niemeyer, Tübingen.
- Villar, F. (1995): *Estudios de Celtibérico y de Toponimia Prerromana*, Universidad de Salamanca.
- White, L. (2000): “La americanización del apellido vasco en el oeste de los Estados Unidos”, *Euskera* 45, 249-262.
- Zabaltza, I. (1995): *Archivo General de Navarra (1274-1321). I. Documentación Real*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 61, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1997): *Archivo General de Navarra (1274-1321). II. Documentación Real*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 75, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Zabalo, J. (1972): *El Registro de Comptos de Navarra de 1280*, Nafarroako Foru Aldundia, Iruñea.
- Zierbide, R. (1970): “El Romance Navarro Antiguo (Resumen). Onomástica Medieval Navarra (Siglos X al XV. Estudio realizado sobre documentos originales)”, *FLV* 6, 269-370.
- , (1974): *Registro del Concejo de Olite (1224-1537)*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.
- , (1977): “Índice completo de antropónimos citados en el Becerro Antiguo de Leyre (I)”, *FLV* 27, 431-445.
- , (1977b): “Índice completo de antropónimos citados en el Becerro Antiguo de Leyre (II)”, *FLV* 28, 71-126.
- , (1993): *Censos de población de la Baja Navarra*, *Patronymica Romanica* 7, Niemeyer, Tübingen.
- , (1994): *Le Censier gothique de Soule*, Izpegi, Baigorri.
- , (1995): “Onomástica personal de los francos de Estella (1090-1222)”, *Nouvelle Revue d’Onomastique* 25-26, 209-222.
- Zierbide, R. & Ramos, E. (1996): *Documentación Medieval del Monasterio de Santa Clara de Estella (siglos XIII-XVI)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 66, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1997): *Documentación Medieval del Monasterio de Santa Engracia de Pamplona (Siglos XIII-XVI)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 73, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1997.

- , (1998): *Documentación Medieval del Monasterio de San Pedro de Ribas de Pamplona (siglos XIII-XVI)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 80, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1998b): *Documentación medieval del archivo municipal de Pamplona (1129-1356)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 84, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Zierbide, R. & Santano, J. (1990): *Colección Diplomática de Documentos Gascones de la Baja Navarra (siglos XIV-XV). Archivo General de Navarra. Tomo I*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 25, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- , (1995): *Colección Diplomática de Documentos Gascones de la Baja Navarra (siglos XIV-XV). Archivo General de Navarra. Tomo II*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 59, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Zierbide, R. & Sesma, J. A. (1980): *Olite en el siglo XIII*, PV-CSIC, Iruñea.
- Zimmermann, M. (1995): “Les débuts de la “révolution anthroponymique” en Catalogne (X^e-XIIe siècles)”, *Antroponimia y Sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago Compostelako eta Valladolideko Unibertsitateak, Zaragoza, 351-369.
- Zumalde, I. (1999): *Archivo Municipal de Oñati. Tomo II (1494-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 91, Eusko Ikaskuntza, Donostia.